

**MUZEUL JUDEȚEAN
BISTRIȚA-NĂȘĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

Volumul IV-V

EDITURA "GEORGE COȘBUC"

BISTRIȚA - 2000

**MUZEUL JUDEȚEAN
BISTRIȚA-NĂȘĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE
Vol. IV-V**

**BISTRIȚA
2000**

Colegiul de redacție:

- Mircea PRAHASE
- Constantin CATALANO
- Ioan SENI

Cuprins

I. SERBĂRILE “ASTREI” LA REBRIȘOARA

GAVRIL ISTRATE

“Mureșenii-Faima Rebrișoarei”.....7

Dr. ALEXANDRU HUSAR

“Casa Mureșenilor de la Brașov”.....9

Dr. DUMITRU ACU

“Rebrișoara-Vatra de cultură”11

Dr. IRONIM MARȚIAN și IONELA A. SENI

“IGNAT și VALERIU SENI”.....13

VALERIU VARVARI

“Mă cheamă satul”.....21

IOAN BUZAȘI

“Rădăcinile mureșenilor”.....23

IOAN SENI

“ASTRA la Rebrișoara”.....25

LEON MÂTI

“IACOB MUREȘANU”.....27

LEON MÂTI

“IACHIM MUREȘANU”.....31

MACEDON DOBOACĂ

“EMIL PRECUP - Model de dascăl și intelectual pentru urmași”.....33

IOAN POP

“ANTON PRECUP – Ilustru cărturar și preot”.....37

EMIL CÂRCU

“Vrednicii rebrișoreni ai familiei CÂRCU”.....41

EMIL CÂRCU

“Evocări din viața gen. ONIȘOR CÂRCU”.....43

IOAN MUREȘAN

“Tradiții militare rebrișorene”.....47

NICOLAE REBREANU

“Figuri de dascăli rebrîșoreni”51

MACEDON ILOVAN

“Istoricul școlii din Rebrîșoara”53

OLGA SCURTU

“Legenda Rebrîșoarei”59

ȘERBAN SĂNDULESCU și NICOLAE ZAVICI “Interpelare”61

NICOLAE ZAVICI

Paternitatea imnului “Deșteaptă-te Române”63

ANEXĂ

Dr. ALEXANDRU HUSAR

“Eminescu și poemul dramatic Mureșanu”65

Dr. IRONIM MARȚIAN

“LIVIU REBREANU și CORNELIU MOLDOVAN”67

ION BUZAȘI

“Andrei Mureșanu despre cultura populară”75

ION BUZAȘI

“Un vizionar al unității noastre naționale: ANDREI MUREȘANU”79

“Câteva amintiri despre LIVIU REBREANU”81

MIRCEA PRAHASE

“Graiurile de pe Valea Someșului Mare – Graiuri deschise în contextul unei arii dialectale arhaice”83

IOAN PINTEA

“APOSTOL BOLOGA față în față cu Sf. APOSTOL PAVEL”87

CONSTANTIN CATALANO

“IULIU BUGNARIU-SĂLĂUȚEANU-Dascăl și folclorist”91

CORNEL LUPEA

“ION POP RETEGANUL ca dascăl al școlilor grănicerești de pe teritoriul fostului regiment I Grăniceresc Roman de la Orlat- contribuții documentare inedite”99

LIVIU PĂIUȘ

“Școala Românească la Rodna” 113

SILVESTRU LEONTIN MUREȘANU

“Note privind genealogia unor familii rodnene” 129

DAN PRAHASE

“Tendințe empatice în renașterea engleză” 169

FLORICA POP și MIHAELA BOLOG

“Biserica *din Deal* de la Leurda, la Bistrița” 181

RUDOLF RÖSLER și DIETLINDE RÖSLER

“Contribuții etnobotanice din județul Bistrița-Năsăud (I)

“Influența limbii române asupra denumirilor plantelor în dialectul săsesc” 183

MUREȘENII - FAIMA REBRIȘOAREI

G. ISTRATE

Rolul Mureșenilor poate fi subliniat prin două exemple. În primul rând prin elogiul pe care Eminescu îl aduce lui Andrei Mureșanu în *Epigonii* (Mureșan scutură lanțul...) și-n al doilea rând prin elogiul pe care Goga îl face lui Andrei Mureșanu, cel care a condus *Gazeta Transilvaniei* din 1877, care avea mintea lui strălucitoare, fiind unic în universul culturii românești a putut spune ce-a spus și-a mai făcut asemenea elogii și-ntr-un poem intitulat *Mureșanu*, și pe urmă într-un poem dramatic...Deci, a dedicat două lucrări întregi și strofa celebră unde-i pus alături de Eliade Rădulescu, alături de Alecsandri, alături de cei mai mari poeți. În același timp, Aron Densușanu, fost profesor de limba latină la Universitatea din Iași, în revista *Cercetări literare* care a apărut în două volume în secolul trecut are, de asemenea un elogiu aproape unic despre Andrei Mureșanu. El îl considera pe Andrei Mureșanu, alături de Bolintineanu, "cei mai mari poeți pe care i-au avut românii". Sigur că era într-un fel o exagerare. Nu poți să spui că Andrei Mureșanu este mai mare decât Eminescu, decât Coșbuc, Arghezi, sau alții, dar pentru vremea lui este ceva cu totul neobișnuit. Unii mai formulează rezerve pentru că Andrei Mureșanu este autorul unei singure poezii. Da, a unei singure poezii, dar dacă poezia aceasta a făcut epocă și-a răscolit toate conștiințele românești..., și-mi aduc aminte, când încă n-aveam anii de școală și coboram cu vitele de pe câmp, ne trimiteau părinții înaintea lor ca să nu intre în mălaie să strice bucatele când se-ntorc din pășune în țarină, nu știu de unde am învățat cântecele pe care le cântam, dintre care era și *Deșteaptă-te române*. Nu cunoșteam anumite cuvinte, dar nici nu interesa aceasta. Noi am auzit ceva cântând și cântam la fel. O bucată de vreme am făcut haz de necaz că nu știam ce înseamnă cuvântul "sclavi iarăși?" Nu? "murim mai bine-n luptă cu glorie deplină decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ". dar fiindcă în ritm mergea ca și cum ar fi fost un singur cuvânt, așteptam explicații de la învățătorul nostru..., până ce l-am văzut scris și-apoi l-am înțeles ca "rob", "hilot"... Poezia aceasta ne-a cucerit. Ion Buzași din Blaj, care-i prezent cu noi, a făcut un fel de antologie, la un moment dat, din poeziile dedicate lui Andrei Mureșanu. Nu sunt poezii extraordinare. Faptul că sunt numeroase și-au fost publicate în diferite epoci înseamnă că Andrei Mureșanu a fost viu în conștiința noastră în toată vremea.

Celălalt Mureșan celebru, *Aurel* ne obligă a vorbi despre el înainte de a vorbi despre *Iacob*. Octavian Goga a scris un articol, cum umai Goga știe să scrie, despre Aurel în care a citat cuvintele pe care vi le citam eu dimineată." Am aici, în fotocopie, dar n-am să citesc căci sunt multe pagini, am articolul din *Gazeta Transilvaniei* a anului comemorativ 1908, luna iulie, când se împlineau 30 de ani de când preluase el revista. Este foarte interesant ceea ce spune el aici: "Am lucrat o bună bucată de vreme cu George Bariț, dar Bariț a fost chemat la Sibiu și a părăsit Brașovul, punându-se problema pe viață și pe moarte dacă mai continuă gazeta sau nu mai continuă și Andrei Mureșanu spune, la un moment dat, dacă "să iau conducerea gazetei sau să n-o iau" știind că de aceasta depinde mersul ei... Interesant este că în același timp unii dușmani ai *Gazetei Transilvaniei* pretindeau că au să creeze și la Sibiu o gazetă și îl ademeneau pe Andrei Mureșanu să se ducă acolo s-o conducă el. Andrei Mureșanu și-a dat seama însă că este mai mult o cursă pentru a lichida gazeta și-atunci s-a înghîmat de unul singur la această revistă despre care tot Octavian Goga mărturisea că

o aștepta cu mare ardoare și fiecare număr al acesteia era o sărbătoare.

Nu-i un secret că Andrei Mureșanu a fost cel dintâi premiat de Astra. Alecsandri scrisese poezia lui, *Deșteptarea României*, publicată într-o revistă franceză – *Către români* iar ca replică, ceva mai târziu, apare *Răsunetul* lui Andrei Mureșanu, poezie premiată la cea mai frumoasă adunare generală a Astei de la Blaj fiind de față o seamă de personalități precum Coșbuc, Caragiale, Iorga, Iuliu Maniu care era și președintele despărțământului Blaj. Atâta lume a participat la aceste serbări astriste că Blajul nu i-a încăput pe toți fiind găzduiți și în satele vecine. La casa lui Maniu oaspeții au dormit în paturi iar gazda pe jos fiindcă a dorit să ofere ospitalitatea proverbiabilă românească.

În 1958 am fost aici la Rebrîșoara ca să punem o placă pe casa lui Iacob Mureșanu. A vorbit atunci, printre alții, Emil Precup, profesor pensionar, și profesorul Pervain. Casa nu mai este, i-am văzut doar locul iar în locul respectiv s-a ridicat un adevărat palat, frumos, dar era mai frumos dacă s-ar fi păstrat casa și ar fi fost transformată într-o casă memorială sau chiar un muzeu al satului. Am cu mine o carte foarte frumoasă a colegului nostru Alexandru Husar, *Antigog* – ca replică la cartea apărută acum 60 de ani aproximativ a scriitorului italian Giovanni Papini, un adevărat geniu dar și o personalitate controversată. Înainte de a-și scrie cartea a scris altele (*Un om sfârșit*, tradusă de G. Călinescu – fiind un fel de carte autobiografică; a mai scris *Viața lui Iisus*, tradusă de profesorul de italiană Alexandru Marcu, dar în care limba română este în suferință prin expresiile ce jignesc cititorul român). Cartea dedicată lui Iisus a făcut mare vâlvă în epocă cu atât mai mult cu cât Papini fuseseră un timp mai mult ateu; convertindu-se dintr-odată la creștinism a derutat lumea prin conținutul cărții care respecta întru totul cuvântul Evangheliei, dar prezentat de un laic. În *Gog* vine cu alte trăsnăi, în această carte toate lucrurile sunt spuse pe dos, istoria – pe de-andoaselea, adică: de ce să facem istoria de la Decebal încoace, când ar trebui s-o facem de la noi către ei, pentru că perioada noastră o cunoaștem bine, pe când cealaltă o fundamentăm greșit... Colegul Husar care este un intelectual dintre cei mai rari în țara noastră cu o pregătire literară și filozofică deosebită, fiind și un istoric veritabil s-a mișcat prin domeniul acesta cu cea mai mare ușurință făcându-ne surprize foarte plăcute la care dacă Papini spune că “nimic nu-i al meu”, Husar spune “totul e al meu”. Prima sintagmă reprezenta ideea unei disperări, supărări, a unei renunțări pe când cea de-a doua, a lui Husar, care n-a fost pesimist prea mare niciodată, dimpotrivă, un optimist strălucit și continuă să fie, precizează: “Ideea majoră a omului ca și a națiunilor este identitatea. Această problemă se rezolvă într-un sens prin cunoaștere. Ceea ce cunosc îmi aparține. Stăpânesc întotdeauna această proprietate. Eu iau prin cunoaștință contact cu realitatea cu care astfel mă identific iforul meu intim de care atârnă totul. Existând eu însum particip deci la viața totului dinafară de mine și care existând pe această cale devine al meu.” Aici este salvarea. Cu alte cuvinte, este cel mai bogat om din lume colegul Husar.

Despre salutul Iașului, despre alte activități ale noastre la Iași vă recomand *Revista română* editată de ASTRA “M. Cogălniceanu” din Iași.

“CASA MUREȘENILOR DE LA BRAȘOV ”

ALEXANDRU HUSAR

Datorez comunei Rebrîșoara, în primul rând, apariția mea în literatură. Este, deci îmi dați voie s-o spun, un act de grațitudine morală, de recunoaștere postumă, act pe care-l aduc aici, neuitatului Ioan Grigore Costan, care aici, în comuna Rebrîșoara, scotea revista “Solia”, revista căminelor culturale din Județul Năsăud unde în 1937, numele meu apare pentru prima oară sub o poezie intitulată “Gând”. Îmi exprim cu acest prilej grațitudinea mea față de acest om pe care nu-l voi uita toată viața. În al doilea rând, în această carte („AntiDog” editată la Iași, 1997), despre care dl. prof. univ. dr. Gavril Istrate a vorbit cu atâta prietenie și vă rog să-l scuzați, suntem prieteni vechi, cam de vreo șaizeci de ani și îi datorez dumisale prezența mea la Iași, iar dacă sunt sincer, chiar prezența mea aici, în această seară (sâmbătă, 26 octombrie a.c., cu prilejul Serbărilor „Astrei” la Rebrîșoara). Când mi-a spus că dumnealui vine, l-am întrebat, cum dv. mergeți? Atunci mi-a răspuns: „Cum să nu mă duc, eu de a colo sunt”. Atunci am venit și eu, mai ales, că reluând cele de mai înainte, în această carte, alături de numele unor mari personalități istorice: Nehru, Marconi, Edison, Gorbaciov, oameni politici, oameni de știință ca Heisenberg, filozofi ca Jaspers și Carrel, apare și numele regretatului meu coleg și fost profesor la Rebrîșoara, Ion Cutova, despre care am avut ocazia să constat cu cât respect se vorbește în această comună. Fost coleg al meu de facultate, în același timp profesor distins în comuna Rebrîșoara, l-am evocat într-un alt capitol intitulat „Clasa a II a A”, apare în această carte alături de cele mai mari și prestigioase nume ale vremii și numele fostului meu elev, Octavian Vrabie, fiul dascălului Vrabie, pe care cu siguranță, mulți dintre dv. l-ați cunoscut. Revin acum la Casa Mureșenilor din orașul Stalin, cum se numea atunci Brașovul. Am primit din partea Academiei Române, prin Filiala de la Cluj, în 19 a XI a 1958, o delegație de a mă deplasa în orașul Stalin și de a vedea care este situația Casei Mureșenilor și dacă acolo voi putea convinge organele locale de partid și de stat, să accepte întemeierea unei Case Memoriale a Mureșenilor. În urma analizei, eu am făcut un raport în care am prezentat pe rând: biblioteca, arhiva și casa memorială (...). Voi extrage câteva date din acest raport. Întâi despre bibliotecă. Ne-au rămas de pe urma bătrânului dascăl și gazetar ardelean, Iacob Mureșanu, fost membru de onoare al Academiei Române și a urmașilor săi: dr. Aurel Mureșanu, gazetar, om politic și om de cultură, și Iacob Mureșanu dascăl, compozitor și organizator al vieții muzicale de la noi și dr. Aurel A. Mureșanu gazetar de renume, o bibliotecă de aproximativ 10.000 volume, cuprinzând pe de o parte, întreaga colecție a „Gazetei Transilvaniei” și colecția revistei „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, precum și o bogată colecție de cărți apărută în limbile română, maghiară, franceză, germană, latină, italiană, etc. din veacurile al XVII-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea și prima jumătate a veacului nostru. În al doilea rând, ne-a rămas o arhivă de 10-12 mii de piese cuprinzând documente și corespondența acestei familii, cu o serie întreagă de oameni de pe tot teritoriul patriei noastre. Începând cu cel mai vechi document, un brevet de armuri din 1703 (...) până la scrisori din prima jumătate a veacului

nostru această arhivă devine o sursă de cercetări privitoare la istoria modernă și contemporană a românilor din Transilvania. (Aici se înșiră numele celor mai prestigioase personalități ale vremii, începând cu Kogălniceanu, Negruzzi și Caragiale și terminând cu dascălii născuți, în frunte cu Virgil Sotropa). Este o hârtie, un raport, a continuat vorbitorul, dar casa memorială există, iată și concluzia. Dat fiind caracterul unic al colecției, cu tot aspectul eterogen al materialului ce-l cuprinde, socotim necesară prezentarea globală a acestei arhive și bibliotecii și păstrarea lor în cadrul unei instituții care să le asigure integritatea deplină și valorificarea lor științifică. Această hârtie și-a atins țelul, a ajuns pe mâna Academiei de la Cluj care însemna pe atunci putere, relație și influență. politică, iar organele de partid de la Brașov au fost influențate și astfel Casa Memorială a Mureșenilor există.

“REBRIȘOARA -VATRĂ DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE”

DUMITRU ACU

Permite-ți-mi să-mi încep pledoaria mea cu un citat din vicarul Năsăudului Grigore Moisil: “Cine vrea a folosi națiunii și patriei trebuie să aducă și ceva sacrificiu de la sine și să facă meritu căci alminterea, dacă după serviciile și cele mai mici se vor plăti și renumerații, națiunea noastră mizeră și lipsită de mijloace bănești cum este nu va prospera și-nainta ei va rămânea coada și batjocura altor națiuni. Patriotismul nu trebuie cumpărat cu cântarul și cu litra”.

A vorbi despre Rebrîșoara ca vatră de cultură înseamnă a rosti, în primul rând, un omagiu adus hărniciei legendare a locuitorilor ei care i-au făurit un trecut demn și-un prezent fericit. Minunata ei așezare pe trei ape – Someș, Rebra și Gersa, păzită de dealuri domoale și munți semeți, cu case frumoase – adevărate mici palate – face din ea cetatea românismului din Ardeal. Prin faptele fiilor săi, oameni vrednici și-nțelepți, iubitori de dreptate, cinste și omenie, participanți la luptele pentru libertate și unitate națională a contribuit la înălțarea spiritualității românești, ducându-i faima peste tot în țară și în lume.

Oameni de înălțime medie, spătoși, puternici, cu privirea ageră și curată, rebrîșorenii au o fire complexă, dârză, luptătoare, neclintită, uneori tare ca fierul, dar și flexibilă și-nțeleghătoare; cinstiți și iubitori de familie, harnici în treburile gospodărești, luptători dărji cu vicisitudinile naturii și a vremurilor; și-au cizelat continuu viața economică și cea spirituală. Gospodăriile lor, specific țărănești care au o tradiție specială cu zonele montane cuprind casa propriu-zisă, șura, cortul și coliba, grajdul din câmp sau de la munte, fiecare cu importanța sa funcțională în vatra culturală a satului. Trebuie reținute ocupațiile de bază – agricultura, păstoritul, diverse meșteșuguri și influența acestora asupra localității, ca vatră culturală. Impresionează de asemenea arhitectura comunei și a locuințelor sale, inclusiv portul oamenilor și obiceiurile lor tradiționale. Toate acestea recomandă Rebrîșoara ca o vatră de cultură și civilizație proprie. Învățământul, care a avut importanța sa în formarea cărturarilor din această comună a luat o ascensiune benefică și proporțională cu interesul oamenilor pentru acest domeniu. Începuturile școlilor pe aceste plaiuri mioritice se pierd în negura vremurilor trecute. Mărturie există odată cu înființarea primelor triviale – la Năsăud (1770), Maieru și Monor urmate de Școala latină-germană, de Școala normală, de Institutul militar, de școlile comunale naționale, de Preparandie, de Gimnaziul superior greco-catolic român, deschis la 4 oct. 1863 la Năsăud. Toate acestea devin focare de luminare pentru toți locuitorii acestor frumoase plaiuri, de fapt, razele lor luminând până în îndepărtatul Maramureș.

Apropierea de Năsăud, capitală administrativ-teritorială a românilor de pe Valea Someșului Superior a făcut ca rebrîșorenii să fie părtași la toate marile împliniri ale locuitorilor țării Năsăudului. Lucrările prezentului simpozion vă vor prezenta aspecte din învățământul rebrîșorean și figuri de

cărturari rebrîșoreni care au contribuit la înălțarea spiritualității românești. Realizările, atât pe plan local cât și pe plan național vor completa descrierea ca vatră de cultură și civilizație a comunei grănicerești Rebrîșoara. Fie ca cele înfăptuite de noi astăzi și mâine aici să fie ofrandă menită să ne-nobileze memoria înaintașilor noștri. să ne mângâie demnitatea. Așa cum faptele lor ne-au încântat și uimit, fie ca și cele înfăptuite de noi să uimească pe urmașii noștri. Dumnezeu să ne ajute!

“IGNAT ȘI VALERIU SENI” IRONIM MARȚIAN ȘI IONELA A. SENI

Ignat și Valeriu Seni sunt nume de tată și fiu legate nu numai de două foste localități grănicerești, Rebrîșoara și Monor, dar și de Năsăudul cu ale sale vestite școli, pe băncile cărora au trudit și apoi le-au slujit prin muncă și distinsă activitate. Despre viața și strădaniile lor într-o prosperarea instrucției școlare în ținutul nostru s-a mai scris însă niciodată nu s-a spus totul într-o cercetare categoric unde să fie identificată îngemănarea trunchiului și mlădițe stimulative și dătătoare de vitalitate.

Ignat Seni s-a născut la 4 noiembrie 1847 în Rebrîșoara, “din părinți plugari, oameni cu stare bună, cunoscuți în tot satul ca model de cinste și hărnicie”¹⁾. A absolvit școala poporală națională din localitatea natală, apoi “norma” și primele patru clase la Gimnaziul român greco-catolic din Năsăud (1863-1867), numărându-se printre cei 40 de elevi cu care-și deschisese porțile mult apreciatul așezământ de cultură transilvan în 4 octombrie 1863. Doi dintre acești gimnaziști, anume Anton Chifa (Blăjenii de Jos) și Ignat Seni, vor trece în cursul II al Preparandiei năsăudene (anul școlar 1867/68), devenind învățători²⁾. Este posibil ca din următoarea frază să transpară o autocaracterizare a preparandului Ignat Seni, prilejuită de o lecție practică în natură, ținută în fața elevilor de la “normă”: “Un preparand care a terminat patru clase gimnaziale, un tânăr modest și foarte inteligent, a avut să repete cu școlarii clasei prime materialul propus din punct de vedere geografic (...)”³⁾. Profesorii gimnaziali ai lui Ignat Seni au fost, așadar cei care stau în fruntea pleiadei iluștrilor slujitori ai longevivului liceu grăniceresc năsăudean: vicarul feraneu episcopal al Rodnei și parohul Năsăudului, directorul provizoriu *Grigore Moisil* (religia, iar ulterior istoria naturală și geografia), *Ioan Marte Lazăr* (inițial latina, germana și matematica, la 10 noiembrie 1863 plecând de la Viena spre a-și completa studiile), *Leon Pavelea* (mai întâi româna, istoria naturală și geografia, apoi, ultimele două materii trecând la *Grigore Moisil*, preia orele lui *Ioan Marte Lazăr*) și supranumitul “*popa cântărilor*” *Ioan Secuiu* (maghiara și cântu bisericesc), deoarece acest profesor, care era și administratorul parohiei Lușca, predă cântul, ritul și tipicul la toate școlile năsăudene (gimnaziu, preparandie și “normă”). O redistribuție a “agendelor” se înregistrează în anii următori odată cu venirea profesorilor *Octavian Barițiu* (maghiară și matematică), *Maxim Pop* (geografie, istorie și germană) și *Ioan Papiu* (română, .latină și greacă). Ca diriginți i-a avut pe *Leon Pavelea*, în cls. I a și a II a, iar în cls. a III a și a IV a pe *Octavian Barițiu* (fratele lui *George Barițiu*).

Pregătirea teoretică asimilată de Ignat Seni în gimnaziu inferior este completată mai departe prin cunoștințe practice și pedagogice dobândite în anul II al preponderiei, unde după propria-i mărturisire: “Personalul didactic pe timpul când am studiat eu la această preparandie, în anii 1867 și 1868”, era alcătuit din renumitul pedagog *Vasile Petri* (principalele discipline pedagogice: psihologia, didactica, istoria și fizica, precum și metodică predării lor, lecțiile practice), învățătorul *Cosma Anca*, directorul “normei” și al preparandiei (istoria naturală, caligrafia, geometria și desenul), învățătorul *Andrei Morariu* (economia agricolă și casnică și germana) și preotul *Ioan Secuiu* (cântul, ritul și tipicul)⁴⁾.

După absolvire, înscrisă fiindu-i pe diplomă clasificarea corespunzătoare de învățător pentru “normă” sau “trivială”, este numit mai întâi învățător la școala poporală națională din Leșu

Ilvei, unde servește patru ani (1868-1872), apoi un an la cea din Rodna, încă trei ani (1873-1876) la cea din Rebrîșoara, iar în perioada 1876-1893 fusese ales de Comitetul Fondurilor scolastice grănicerești nășădene învățător la "școala normală" din Monor (fosta "trivială", până în 1872; din 1886, odată cu pierderea caracterului său confesional, devenită "funcțională") și întărit de Ordinariatul diecezan a Gherlei.

Școlii din Rebrîșoara îi conferă un susținut sprijin; întreaga și valoroasa bibliotecă și-o donează acesteia. "precum și o sumă de 10.000 lei pentru diferite fundațiuni culturale și de binefacere din Rebrîșoara și Năsăud, bani adunați cu multă trudă și sudoare din modestul său salariu de învățător, (...) fiind nu numai un învățător pururea conștiincios și zelos în împlinirea datoriilor sale profesionale, cât și unul dintre conducătorii cei mai însuflețiți ai acestei comune"⁵⁾, în schimb, drept recunoștință, școala-i va purta numele în răstimpul 24 mai 1925-3 august 1948, excluzând perioada administrației horthyste (30 august 1940-9 martie 1945). Demn de reținut este faptul că între anii 1872 și 1875, perioadă aproximativ identică celeia în care Ignat Seni era învățător în localitatea de origine, prin băncile ei a trecut vicarul feraneu episcopal al Rodnei și parohul Năsăudului, harnicul publicist Ștefan Buzilă (1867-1944), primind primele îndrumări școlare atât de la învățătorul Ioan Lazăr, cât și de la viitorul său cumnat, căci Ignat Seni se căsătorise, în 1880 cu sora sânguinciosului elev, Firoana. Tot Ignat Seni va contribui la lărgirea orizontului cultural al lui, înlesnindu-i accesul la biblioteca altei proeminente figuri rebrîșorene, avocatul Dimitrie Ciuta, unul dintre exponenții bistrițeni ai vieții național-politice românești⁶⁾.

Ca învățător și director adjunct al "fundaționalei" monorene și alături de directorul ei, Isidor Titieni (1840-1910), originar din Feldru, de ceilalți colegi, Vasile Onigașu, Ieremia Tahășiu și Avram Harșianu-catehet, o ridică "la cel mai bun renume din întreaga-i existență"⁷⁾. Foștii elevi din localitățile de "după Târg" ai lui Ignat Seni, dintre care unii au ajuns fruntași ai neamului românesc, îi pomeneau "cu evlavie și venerațiune numele bunului și neuitatului lor dascăl"⁸⁾. Acolo, la Monor, își întemeiasă familia, i se născuseră ai săi fii, Valeriu, Laura și Emil.

Pe baza hărniciei și a meritelor probate pe ogorul instrucției școlare, în anul 1893, același tor grăniceresc îl promovează pentru încă 17 ani, până în anul 1910, când se pensionează, ca învățător la "norma" (școala normală centrală-principală-elementară fundațională) din Năsăud. Aici va continua cu aceeași însuflețire activitatea educațională, găsind și un teren fertil de afirmare în viața publică, astfel că sub directoratele (comune cu ale Școlii de fete) lui Iacob Pop din Feldru (1893-1896) și Clement Grivase din Nepos (mult timp după 1896) și în mijlocul colegilor săi, George Mihalca și Macedon Linul (Rebrîșoara), Nicolae Catarig și Ioan Născuțiu (Năsăud), Petru Tofan (Neops) și Iuliu Pop (Feldru), Ignat Seni devine "în ce privește educația, progresul și munca extrașcolară (...) sufletul școlii, omul faptelor, omul de acțiune, veșnic gata de luptă și jertfe"⁹⁾, angajându-și toate puterile în slujba emancipării prin cultură generală și școlară a poporului, din convingerea că înfăptuirea idealului național românesc se apropia.

Memorabile rămân faptele lui Ignat Seni legate de activitatea "Reuniunii învățătoresci gr.-cat. MARIANA", urzită la 17 decembrie 1872 într-o grandioasă conferință de la Năsăud a învățătorilor din Vicariatul Rodnei și Tractele protopopești Bistrița și Budacul Român, în care se decide redactarea statutelor ei, finalizate la 1 septembrie 1874 și aprobate de guvern cu data de 15 februarie 1876, în baza cărora are loc, la 2 iunie 1878 tot în Năsăud, adunarea generală de constituire în fapt a reuniunii și alegerea primului comitet de conducere (vicarul foraneu episcopal al Rodnei și paroh al Năsăudului Grigore Moisiu – președinte de onoare, profesorul gimnazial Maxim Pop – președinte, directorul "normei" Cosma Anca – vicepreședinte, învățătorii de la "normă" Petru Tofan și Iacob Pop – secretari). Conform paragrafului 3 din statute, scopul numitei asociații învățătoresci era formulat în patru subpuncte: "a. Promovarea culturii naționale generale a învățătorilor prin înmulțirea cunoștințelor din sfera educațiunii și instrucțiunii; b. Discuțiuni asupra disciplinei scolastice; c.

Propagarea adevăratelor principii metodice prin ținerea de prelegeri practice; d. Deșteptarea interesului comun pentru cauza educațiunei poporale"¹⁰).

Ca membru ordinar activ (celelalte categorii fiind de membri extraordinari și onorari, ulterior și de ajutători) al reuniunii încă de la înființarea ei, spre cinstirea memoriei "celui mai harnic și vrednic bărbat de școală din ținutul nostru, a directorului și vicarului Ioan Marian" (1796-1845), originar din Zagra, Ignat Seni își va aduce contribuții valoroase la perfecționarea învățământului elementar, având drept puncte de plecare mai buna informare și documentare a învățătorilor, potrivit călăuzitoareii întrebări "ce putem noi, învățătorii, învăța?" sau aforismului lui Nicolae Iorga – "Învățător să fie cel care simte că are ceva de spus și crede că mai are ceva de învățat!", apoi îmbunătățirea și diversificarea metodelor de transmitere a cunoștințelor și generalizarea lor, ca o consecință a experienței acumulate de dascăli în timp, rolul învățătorului în înaintarea materială și culturală a poporului și, în sfârșit, permanenta legătură dintre școală și familie întru conjugarea eforturilor în spiritul educării elevilor. Sunt tot atâtea năzuințe, și astăzi actuale, dezbătute în adunările separate ale celor patru filiale înființate în toamna anului 1878 (Năsăud - I, Sângeorz-Băi - II, Bistrița - III și Monor IV) și în adunările generale ale reuniunii, ținute anual în diferite localități, sub forma de disertații și prelegeri practice. Vom aminti în acest context prelegerile învățătorului Ignat Seni susținute la adunarea de constituire a Filialei Monorului din 19-21 decembrie 1878, cu titlul *Sunetul și litera "e"*, la cea a filialei din 10 aprilie 1879 desfășurată la Mărișelu, intitulată *Oaia și Vase comunicatoare și fântâne săritoare*, sau la Sebiș din 15 mai 1881, sub titlul *Păstrăvul*, ca și una dintre cele 51 de disertații, câte au fost prezentate în primul sfert de veac al existenței comunității învățărești, al cărei titlu este o semnificativă întrebare: *Cari sunt relele ce împiedică înaintarea învățământului și care ar fi mijloacele pentru înlăturarea acestora?*¹¹). Sunt de consemnat aici și funcțiile deținute de Ignat Seni în cadrul comitetului de conducere al "Reuniunii învățărești gr.-cat. MARIANA", în serviciul căreia s-a angajat, cu tot devotamentul său, timp de 47 de ani: casier și secretar, vicepreședinte al reuniunii în perioadele când fuseseră președinți vicarii foranei ai Rodnei și parohii Năsăudului dr. Ioan Pop și Ciril Deac (1900-1901; 1906-1909), între care se intercalase protopopul gr.-cat. al Tractului Bistrița și aprigul memorandist Gherasim Domide, destoinicul învățător fiind concomitent și președinte al Filialei Năsăudului, constituită la 30 noiembrie 1878, calitate în care prezidează lucrările adunării generale din 20-21 octombrie 1901 dedicate aniversării a 25 de ani de la înființare, ilustrând-o cu un memorabil cuvânt de deschidere, bilanț al realizărilor și ne-împlinirilor reuniunii în acest răstimp de aur, dar și printr-un cuvânt de închidere, de concluzii pentru viitor¹²).

Conștient de necesitatea ridicării culturale a neamului său, căci cultura înseamnă libertatea popoarelor, cu o deosebită râvnă activează și pe linia ASTREI, în cadrul Despărțământului Năsăud al acesteia, timp de peste două decenii, începând cu anul 1902, când la adunarea generală de la Feldru este ales membru în subcomitetul despărțământului (director sau președinte-Paul Tanco, vicepreședinte- Grigore Pletosu și secretar- Ioan Păcurariu). Va fi unul dintre neobosiții apostoli ai răspândirii luminii în sate, dacă ar fi să amintim numai prelegerea populară ținută la Mintiu și Tăure în rodnicul an 1910 din activitatea Despărțământului Năsăud al ASTREI (director- Ioan Păcurariu, până în anul 1930 și secretar-Emil Tișca), intitulată *Despre Asociațiune. Sfaturi economice*.

Așadar, învățătorul Ignat Seni poate fi considerat exponentul conjugării eforturilor celor două asociații, "Reuniunea învățărească gr.-cat. MARIANA" și Despărțământul Năsăud al ASTREI", în scopul susținerii moralului năsăudenilor și menținerii mereu vie a conștiinței lor naționale, în scopul înrădăcinării sentimentului patriotic românesc, pe scurt poate se fie considerat exponentul îndemnului la rezistență al ținutului nostru asuprit, în condițiile intensificării maghiarizării vieții social-economice și cultural-politice transilvane.

Amintitelor aspecte ale activității extrașcolare a lui Igant Seni se adaugă cele legate de

funcțiile deținute în paralel: control și secretar al Comitetului fondurilor școlare gr.-cat. din Vicariatul Rodnei, cu organul său executiv Comisiunea administratoare a acestor fonduri grănicerești, membru în consiliile de administrație ale băncilor "Aurora" (1873) și "Mercur" (1899) și, mai ales, priceperea gospodărească de conducător al internatului Liceului grăniceresc "George Coșbuc" din Năsăud (1921-1923), deschis în anul 1919 de directorul substituit al lui Ioan Gheție, Emil Domide (1919-1921), din fruntea căruia vrednicul învățător va și trece în lumea umbrelor la 22 decembrie 1923, nu înainte însă de a-i conferi acestui internat suma de 1822 lei, constituind *Fundațiunea "Ignat Seni"*, administrată de "colegiul profesoral al liceului" și depozitată la Banca "Aurora", din care se acordau burse elevilor¹³⁾.

Tot înainte de a-și da inevitabilul sfârșit, a reușit să vadă realizate două idealuri mari: mai întâi, înfăptuirea Unirii de la 1 Decembrie 1918, vis de veacuri al tuturor românilor, la care și-a adus un modest dar prețios aport, și apoi finalizarea favorabilă a "procesului secular" dintre localitatea Rebrîșoara și sașii din Dumitra, prin "Legea pentru definitivarea reformei agrare în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș" din 30 iulie 1921, proces demarat de coloniști pe baza unor "hrisoave cam îndoielnice" emise de voivodul transilvănean Stibor (1395-1401; 1410-1414) în anul 1412 și de regele ungar Sigismund de Luxemburg (1387-1437) în anul 1414¹⁴⁾. Pe vremea Regimentului II de graniță năsăudean (1762-1851), la 1777, o comisie condusă de bine cunoscutul maior Antonio Cosimelli fixase linia de hotar între localitățile grănicerești Rebrîșoara, Nepos, Feldru și Ilva Mică și localitățile săsești Dumitra, Iad și Pintic¹⁵⁾. Grăul s-a ales de neghină, căci "mejda" între Rebrîșoara și Dumitra s-a stabilit în cele din urmă "sus pe vârful Dumbrăvii", așa cum și-a dorit și a susținut cu tăria argumentelor în fața tribunalelor Ignat Seni.

Cu toată încărcătura activității sale școlare și extrașcolare, de "adevărat apostol al culturii neamului", găsește răgazul să se desfașoare și publicistic în presa locală, îndeosebi să-și concentreze atenția asupra unui scump episod din perioada proprie-i deveniri ca dascăl, anume acela de elev la preparandie, materializată în memoriile înserate postum de Sandu Manoliu, sub titlul *Cum se învăța odinioară. Amintiri din preparandia de la Năsăud*, în "Icoana unei școli dintr-un colț de țară românească" – Anuarul Scolii Normale din Năsăud, Năsăud 1930 (1929), pag. 155-161, remarcabile sub aspectul reconstituirii atmosferei care domnea în numita instituție școlară (modul cum se învăța și se țineau lecțiile practice-pedagogice și în natură, năzuințele personalului didactic și examenele, statistica elevilor, conferințele învățătoarești și petrecerea timpului liber).¹⁶⁾

Multitudinea de preocupări ale învățătorului nu l-a împiedicat să le ofere celor trei copii ai familiei o educație cât mai aleasă.

Primul dintre ei, Valeriu Seni, s-a născut în Monor la 27 decembrie 1884. Instrucția școlară primară (1890-1894) și-o dobândește la "fundaționala" din localitatea natală, sub îndrumarea învățătorului Vasile Onigașu, și o continuă la "norma" din Năsăud, unde tatăl său fusese transferat în anul 1893. În perioada 1894-1902 urmează cursurile Gimnaziului superior fundațional grăniceresc năsăudean, devenind "maturizant" la 1-2 iunie 1902. Se întrece la învățătură, dar fără să-l devanseze, cu al său permanent coleg de clasă, apoi ca student și profesor, Nicolae Drăganu, galeria de profesori luminați ai gimnaziului Constantin Moisil, Virgil Sotropa, Alexandru Haliță, Gavrilă Scridon, Grigore Pletosu, Ioan Păcurariu și încă alții contribuind la orientarea lui Valeriu Seni tot spre disciplinele umaniste.

Cei doi colegi frunțași își vor încrucișa activ spadele și în cadrul Societății de lectură "Virtus Romana Rediviva", dacă ar fi să ne limităm doar la "observările critice" ale lui Nicolae Drăganu asupra "operatorului propriu" elaborat de Valeriu Seni sub titlul *Analiza literară a poeziei "Moartea lui Fulger"*, cunoscutul poem coșbucian, și "contracritica" autorului, publicate în "Musa someșeană" pe anul școlar 1901/1902, pag. 39-51 și, respectiv, 55-65; apoi, să mai amintim aprecierile "octavanului" Valeriu Seni *Observări critice asupra lucrării "Dacia în timpurile ante-*

romane și cucerirea ei de Romani", Ibid., pag. 439-452, studii de tinerețe probând vocația gimnazistului pentru limba și literatura română, pentru istorie¹⁷⁾.

După absolvirea gimnaziului, se înscrie la Universitatea din Budapesta, ale cărei cursuri de istorie, română și latină la Facultatea de Litere le frecventează între anii 1902 și 1906, și este membru al "Colegiului Eötvös", internat destinat organizării vieții studențești și îndrumării ei din punct de vedere social-cultural¹⁸⁾. Este posibil ca aici, împreună cu Nicolae Drăganu, Octavian Goga și Ion Agârbiceanu, să-l fi avut profesor de limba și literatura română pe năsăudeanul din Mocod, Ioan Ciocan (1850-1915), întâiul "director ordinar definitiv" al gimnaziului (1880-1898) și deputat distal (din 1896 și până spre sfârșitul vieții).

Anii 1906-1908 sunt cei mai fecunzi din perspectiva pregătirii profesionale a lui Valeriu Seni. Astfel, anul școlar 1906/1907 face practică la Seminarul pedagogic de pe lângă universitatea budapestană, organizat după model francez (Gyakorlo fogymnasium)¹⁹⁾, la 22 iunie 1907 își trece doctoratul cu teza *Anabaptismul* (Az Anabaptismus), apreciată "summa cum laude" și căreia, tipărită, i se acordă premiul "Pasquich" din partea universității, temă tratând numita doctrină religioasă, născută în sânul Reformei, ce nega validitatea botezului copiilor și preconiza acest sacrament numai pentru adulți (rebotezarea), ca și "ținerea mai multor muieri" potrivit exemplelor din Vechiul Testament²⁰⁾, sectă avându-l ca mentor pe preotul catolic apostat și comunist-utopic Thomas Muntzer din Zwickau, conducătorul Războiului țărănesc german (1524-1525). Paradoxal, căci astăzi este imposibil așa ceva, dar după doctorat, la 25 septembrie 1907, Valeriu Seni își va lua licența de profesor în specialitățile istorie, română și latină, iar din dorința de a-și aprofunda cunoștințele pedagogice întreprinde de îndată o călătorie de documentare și cercetare în Austria și Germania, unde se interesează despre mersul instrucțiunii în școlile primare și secundare din aceste țări, zăbovind mai ales la Jena. "metropola mondială a pedagogiei", cum o considera vestitul pedagog transilvănean Onisifor Ghibu, care și călcase pe urmele năsăudeanului. Ambii vor audia acolo cursurile de pedagogie ale profesorului raționalist herbartian de prestigiu internațional Wilhelm Rein (1847-1929), călăuzite de două remarcabile principii, sfinte pentru umanitate, anume "cultural-istoric" și al "libertății" educației, potrivit primului, la copilul în dezvoltare să se urmărească însuflarea evoluției cultural-istorice a poporului căruia îi aparține, iar conform celuiilalt, dascălului, temeinic înarmat cu o cultură generală și de specialitate, să i se confere libertatea deplină privind educația, fără imixțiuni din partea statului. Și, de asemenea, audiază cursurile de filozofie ale lui Rudolf Eucken (1846-1926), străbătute de ideile sintetizate în decalogul "directivelor etice", unde se accentuează importanța factorului religios în viața omului, filozoful german fiind adeptul făuririi unei lumi mai bune prin spirit, pentru că omul nu este un simplu produs al naturii și mediului înconjurător, el biruind în lupta vieții numai dacă este dotat cu un suflet puternic²¹⁾. Rezultatele acestui periplu european de studii pedagogice, ca și reflectarea lor în activitatea sa didactică, vor fi publicate de Valeriu Seni în "Foaia școlastică" (Blaj) – O vizită la școalele populare din Germania (1908) și Critica unei lecții (1913) și în mai multe numere din "Gazeta Transilvaniei" (Brașov, 1909)²²⁾.

Deși fostul său profesor, Ballagi Aladar, de la Universitate îl îndemna într-o scrisoare să solicite "o catedră de conferențiar universitar" la Cluj sau la Budapesta, "căci nu consider mai mare pagubă (...) ca și pierderea unui talent înăscut"²³⁾, se va întoarce la Năsăud, numit fiind de Comitetul fondurilor școlare grănicerești, începând din 1 septembrie 1908, "profesor ordinar definitiv" (Nr. 418/1908), iar din 1 septembrie 1909 "profesor ordinar definitiv" (Nr. 76/1910) al Gimnaziului superior funcțional, pe băncile căruia Valeriu Seni trudise ca "elev bun, harnic și stăpânit de oarecare mândrie și demnitate personală"²⁴⁾, confirmat în funcție și din partea Ministerului de culte și Instrucție Publică. Înzestrat cu vaste cunoștințe generale și de specialitate, chiar de cultură artistică, și cu metodele pedagogice moderne de predare ale vremii, va reuși să formeze o generație de tineri, în fapt de dârze caractere, impunându-se în fața elevilor printr-o severitate părintească, educându-i în

spiritul convingerii că suferința națională și socială înnoiește poporul, în timp ce fericirea îl moleșește, atrăgându-și astfel mult respect și apreciere, inclusiv din rândul colegilor. În paralel, își continuă activitatea științifică prin aceeași muncă asiduă și rigoare profesională, reușind să scrie și să publice un număr de 20 de lucrări, dintre care amintim *Un manuscris din secolul al XVII-lea* ("Transilvania", An XII, Nr.1-2, Sibiu 1910, pag.14-16). *Contele Ștefan Szecsenyi (Raportul al XLVII-lea despre Gimnaziul funcțional din Năsăud pentru anul școlar 1909/1910*", Tip. "G.Matheiu", Bistrița 1910, pag.20-29), alte articole publicate în "Luceafărul (Sibiu) și "Revista generală a învățământului" (București), în presa timpului, studii aprofundate de istorie antică sau referitoare la legăturile Moldovei cu Bistrița. Ca o apreciere a meritelor sale pe tărâmul instrucției școlare, în anul 1911 este ales membru corespondent al Secției istorice a ASTREI sibiene, iar în anul 1910 devine membru corespondent al "Ligii culturale" bucureștene, la propunerea lui Onisifor Ghibu înaintată lui Nicolae Iorga, secretarul general al ei (președinte Virgil Arion)²⁵⁾.

Imediat după realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei din Sibiu îi încredințează lui Valeriu Seni două misiuni de o deosebită importanță pentru învățământul românesc sub aspectul organizării, uniformizării și al impulsionării lui în perioada grea a începuturilor. Mai întâi, prin Ordinul nr. 4336/12 mai 1919 emis de Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice (șef de resort Vasile Goldiș și apoi Valeriu Braniște), semnat de mai vechea sa cunoștință Onisifor Ghibu, secretar general al resortului, este însărcinat cu preluarea inventarului Universității Cluj de la administrația străină, ordin având următorul conținut: "Domnule, delegând profesorii Universității din Cluj, deodată cu depunerea jurământului și continuarea activității lor, în urma autorizației Consiliului Dirigent, am onoarea a-ți face cunoscut că te-am însărcinat cu preluarea inventarului Universității de la administratorul de până acuma. Despre preluare se va redacta cuvenitul proces-verbal pe care îl vei înainta, prin oficiul provizoriu al rectorului, Resortului de Culte. (...). Pentru trebuințele împreunate cu împlinirea însărcinării acesteia, îți pun deocamdată la dispoziție 2 studenți universitari, care îți vor sta într-ajutor"²⁶⁾. La 1 septembrie 1919 mandatul era îndeplinit cu succes, iar Universitatea Daciei Superioare din Cluj își putea deschide porțile... Un alt ordin (Nr. 37/14 martie 1919) îl desemnează pe Gavril Precup (Piatra, 1865 –1921), profesor de română și latină la Gimnaziul din Blaj, în funcția de director general al Învățământului secundar, arondat în patru direcțiuni regionale (Sibiu, Oradea, Cluj și Timișoara), în fruntea Direcțiunii regionale Cluj fiind numit, la 4 iulie 1919, Valeriu Seni. Concomitent, este inspector pentru învățământul secundar minoritar, iar din anul 1924, până la pensionarea sa din 1 septembrie 1934, îl găsim "inspector șef al Serviciului local de învățământ din Cluj"²⁷⁾. S-a dedicat în acest fel organizării și îndrumării învățământului secundar rămânesc de stat din Transilvania, contribuind la îmbunătățirea acestuia prin formarea cadrelor didactice atât de necesare în noile condiții istorice, prin adaptarea unor programe analitice și elaborarea altora noi, în concordanță cu "atâtea prefaceri și reforme" suferite de această formă a învățământului. Puterea de muncă, spiritul de ordine, conștiinciozitatea, corectitudinea și sacrificiul bolii "contractate în timpul și din cauza serviciului". S-a stins din viață un om al școlii transilvane, din tată în fiu, ce și-a dus o prețioasă contribuție la prosperarea învățământului secundar, ca profesor, îndrumător și organizator timp de peste un sfert de veac.

Familia învățătorului Ignat Seni ar reprezenta, aparent, un teren de dispută *pro* și *contra* principiului activității extrașcolare a dascălului: dacă tatăl era adeptul, cum am văzut, al unei susținute activități extrașcolare de culturalizare a poporului, în accepțiunea marelui Spiru Haret, al său fiu, Valeriu Seni, se remarcase pe linia slujirii școlii și numai a școlii, conform concepției altui distins om de cultură, care a fost Titu Maiorescu, potrivit căreia "Învățătorul este al școlii și numai al școlii. Catedra este amvonul lui și școala este împărăția sa"²⁸⁾. Și, totuși, asistăm la o armonie a contrariilor în sânul familiei, ca și la o armonie lăuntrică proprie fiecăruia dintre ei, care, împreună cu puterea lor de muncă, "ii face mari" în domeniile de activitate

Se cuvine ca, în încheiere, să întregim comunicarea cu câteva informații privitoare la frații lui Valeriu Seni, Laura și Emil.

Laura Seni s-a născut tot în Monor, la 19 decembrie 1886; începe "funcționala" aici și continuă la "norma" năsăudeană, însă despre gimnaziul inferior urmat nu sunt date certe, sigur fiind că din anul școlar 1902/1903 este "privatistă" la Gimnaziul superior funcțional din Năsăud, promovând "bine maturu" bacalaureatul la 26-30 iunie 1907, împreună cu fratele său Emil, avându-l ca și coleg pe Laurențiu Oanea din Sângeorzu-Băi²⁹). Se înscrie apoi la Facultatea de Medicină a Universității din Budapesta, pe care o termină în anul 1911; ca practicantă, într-un sanatoriu de pe țărmul Adriaticii (cirkvenicia) îl va cunoaște pe poetul Olah Gabor din Debrețin, între cei doi țesându-se o idilă, binefăcătoare sănătății lui și făcând ca din pana sa să curgă multă poezie dedicată ei, adunată în volumul de versuri "Laura fatyola" (Vălul Laurei), Debrețin 1918. Mai mult, "muza-inspiratoare" îl va determina pe poet să traducă în maghiară pe Mihai Eminescu. Doar două știri ar mai completa biografia Laurei; revenirea ei de la Budapesta și preluarea, în anul 1919, a cabinetului stomatologic al profesorului Gheorghe Bilașcu, maramureșanul numit agregat la Facultatea de Medicină a Universității Daciei Superioare din Cluj³⁰), și a sa prezență la Cluj, în anul 1941, prilejuită de moartea mamei, Firoana. A decedat în 19 ianuarie 1961 la Budapesta, "uitată de neam și de sine"³¹).

Cel de-al treilea fiu monorean, Emil Seni (1888-1918), nici nu împlinise trei decenii de viață și nici nu trăise să vadă împlinită Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, căci o "boală epidemică" îl răpuse. Fusese contabil, în urma absolvirii Academiei Comerciale (maghiare) din Cluj (1907-1911)³²), după ce trecuse prin "normă" și parcursese apoi clauzele Gimnaziului superior fundațional din Năsăud (1899-1907).

Așa s-a "petrecut" o familie de intelectuali năsăudeni, care-și trage seva din Rebrîșoara, din Rebrîșoara unor țărani frunțași, sursă de intelectualitate, ca și alte localități. Când clasa țărănească a fost distrusă sau ignorată, a dispărut și izvorul necesar al intelectualității românești.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Apud Macedon Linul, *Viața și activitatea lui Ignat Seni* (Conferință ținută în comuna Rebrîșoara, la 24 mai 1925, cu ocazia inaugurării școalei primare de stat "Ignat Seni"), Cluj, pag. 5
2. Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863-1913) a gimnaziului superior fundațional din Năsăud*, Năsăud 1913, pag. 362-363
3. Ignat Seni, cum se învăța odinioară. *Amintiri din preparandia de la Năsăud*, "Icoana unei școli dintr-un colț de țară românească" - Anuarul Școlii Normale din Năsăud, publicat de Sandu Manoliu, Năsăud 1930 (1929), vezi de asemenea, Virgil Șotropa, pag. 155-161
4. *Vechea preparandie năsăudeană*, Ibid, pag. 117
5. Cf. Ignat Seni, *Lucr. Cit.*, pag. 160
6. Apud Macedon Linul, *Lucr. Cit.*, pag. 6, aici autorul mai susține că Ignat Seni ar fi fost un învățător în acel an (1872/73) la Rodna-Nouă (Șanț), în timp ce la Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *op. Cit.*, pag. 58, se precizează că este vorba despre Rodna-Vechă.
7. Cf. Ștefan Buzilă, *Autobiografia* în două volume manuscrise, redactată la Poiana Ilvei începând cu data de 22 decembrie 1931
8. Apud Teodor Tanco, *Omniprezentul Ignat Seni*, "Virtus Romana Rediviva", Vol. II, Bistrița 1974, pag. 253-255;
9. Macedon Linul, *Lucr. Cit.*, pag. 7
10. Ibid
11. Apud Teodor Tanco, 100 de ani de la înființarea Reuniunii învățătoresci Mariana". Importanța ei în epocă. "Virtus Romana Rediviva", Vol. III, Bistrița 1977, pag. 46-81.

11. Ibid., pag. 59-62.

12. xxx *Memorialul Reuniunii învățătoresți gr. cat. "Marina"*, tip. C. Csallner Bistrița, Năsăud 1901, pag. 143-145, 161-162.

13. Vezi *Anuarul Liceului grăniceresc "G. Coșbuc" din Năsăud, Anul școlar 1935-36*, publicat de Vasile Bichigean-director, Tip. G. Matheiu, Bistrița 1936, pag. 81, 93.

14. Cf. Virgil Șotropa, *Un proces multisecular, "Arhiva Someșană"*, Nr. 13, Năsăud 1930, pag. 245 și următoarele.

15. Vezi Vasile Bichigean, *Poemation de secunda legione valachica* (sub Caro- Baroen Enzebergio), "Arhiva Someșană". Nr. 2, Năsăud 1925, pag. 15

16. Ignat Seni. *Lucr. cit.*, pag. 155 *passim*

17. Cf. Onisim Filipoiu, George Coșbuc la "*Virtus Romana Rediviva*", "Studii despre Coșbuc", Cluj 1966, pag. 98.

18. A se confrunta Teodor Tanco, *Valeriu Seni, organizatorul școlilor după Unire*, "Virtus Romana Rediviva". Vol. II, Bistrița 1974, pag. 278-280, și Onisifor Ghibu, *Pentru o pedagogie românească. Antologie de scrieri pedagogice*. Edit. Didactică și Pedagogică, București 1977, pag. 62.

19. Cf. Onisifor Ghibu, *Ibid.*, Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op. cit.*, pag. 353.

20. Apud Ioan Georgescu, *Istoria bisericii creștine universale, cu deosebită privire la istoria bisericii românești unite cu Roma*. Blaj 1921, pag. 136-137.

21. Vezi Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. Anii mei de învățătură*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1981, pag. 220-231

22. Despre lucrările lui Valeriu Seni vezi Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op. cit.*, supra; apoi, *Dr. Valeriu Seni*, *Anuarul Liceului grăniceresc "G. Coșbuc" din Năsăud, Anul școlar 1935-36*, publicat de Vasile Bichigean-director, Tip. G. Matheiu, Bistrița 1936, pag. 5-6.

23. Apud Teodor Tanco, *Op. cit.*, la nota 18.

24. Din cuvântul funebru rostit de profesorul Aurel Sorobetea, reprezentantul Liceului grăniceresc "George Coșbuc", la procesiunea de înmormântare a lui Valeriu Seni săvârșită în Catedrala gr.-cat. "Schimbarea la față", Cluj - 7 iunie 1936, publicat în anuarul citat, pag. 7-9.

25. Cf. Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Edit. Stiințifică și Enciclopedică, București 1979, pag. 234.

26. Apud Dumitru Protase, *Valeriu Seni (1884-1936)*, Almanahul Societății cultural-științifice "Virtus Romana Rediviva" Cluj-Napoca, Nr. 1/1996, pag. 22-23; vezi și Stelian Neagoe, *Viața universitară clujană interbelică*, Vol. I, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1980, pag.

27. Vezi "Buletinul școlar" din Cluj, Nr. 30/ 16 iunie 19

28. Cf. Sandu Manoliu, *Un om și o energie: Solomon Haliță*, "Icoana unei școli dintr-un colț de țară românească", Năsăud 1930, pag. 276.

29. Vezi Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu, *Op. cit.*, pag. 401.

30. Profesorul agregat funcționează pe lângă o catedră universitară condusă de alt profesor.

31. Cf. Teodor Tanco, *Laura Seni - o frunză dusă de vânturi departe...*, "Virtus Romana Rediviva", Vol. VI, Bistrița 1987, pag. 348-352.

32. În perioada 1902-1919 a funcționat la Cluj o astfel de "academie" cu un caracter intermediar între școlile secundare și academiile comerciale. Vezi Toader Ionescu, *Consecințe favorabile ale făuririi statului unitar român asupra învățământului economic superior și a cercetării economice din Transilvania*, "Studii de istorie a economiei și gândirii economice românești", Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1979, pag. 118.

Alte informații utile despre Laura și Emil Seni a primit autorul din partea cercetătorului Nicolae Trifoiu (Cluj-Napoca), căruia îi rămâne îndatorat.

“MĂ CHEAMĂ SATUL” VALERIU VARVARI

Aici, unde s-a născut veșnicia, lumea începe cu un limpede răsărit și apus de soare. Incepe cu o primăvară mirifică o explozie imaculată de alb, de pomi înfloriți peste noapte. Incepe cu o noapte senină, cu cer adânc, înstelat și sfârșește cu drum care vine înspre noi de nicăieri și se întoarce în veșnicie.

Sat natal. Rebrîșoara. Sunet armonios, familial, cald. Un cântec asemeni unei doine, asemeni unui vis, o bucurie tonifiantă pe care numai depărtarea ți-o poate revela atât de plină de emoție, de un sentiment unic vibrând, umezit de o lacrimă. O iluminare în fața fiecărui cunoscut de care te bucuri că îl vezi, că e bine, că mai trăiește și că lumea începe să treacă nu s-a terminat încă. O uimire în fața locurilor de legendă, de poveste, de dragoste și emoție; o reîntâlnire cu noi înșine, de altă dată, cu cei care au fost și cu cei care sunt.

Pe Someș în sus, plopii freamătă și apele curg repezi sau liniștite în vaduri, pădurea vuieste sau cântă lin, zărilor strălucesc de farmec pline, luna răsare din brădet, dorul tânăr și pribeag colindă. Fiecare deal, fiecare cărare, fiecare luncă, răsărit sau apus de soare din acest univers unic prin frumusețea lui, proiectat fabulos în eternitate prin profilu-i specific uman și românesc, tresaltă de emoție la fiecare întâlnire.

De câte ori ne întoarcem, avem un sentiment pe care nu-l mai încercăm în nici o împrejurare. Cei care sunt aici simt prezența acestui univers în fiecare clipă și sufletul lor e modelat de acest peisaj ca într-o comuniune existentă de veacuri, armonizată, și totuși neocolită de unele vicisitudini sau adversități, din “apa trece, pietrele rămân”.

Cei plecați, îl întâlnesc de fiecare dată plini de emoție. E satul bătrânilor noștri, și satul modern, cu cele mai frumoase case, cu oameni de omenie, harnici și răzbătători, - cel mai frumos sat..., cu peisajul cel mai armonios, mai plin de fantezie, cu pădurile, poienile și apele lui, cu șesul și culmile, cu aerul și lumina mai limpede ca oriunde, unic, în cadrul lui etern și frumusețile-i perene.

Din șesul Năsăudului, apare deodată râpa Hotârlăului, cu pietrele rânduie în coastă ca o turmă de berbeci: oile lui Dubău! Apoi, Pleșele, cu lespezile piezișe urcând până deperte, spre munți. Și Muncelul, mormânt de legendă al unui uriaș deal pleșuv altădată plantat acum cizzeci de ani cu salcâmi, de noi, când eram copii.

De cealaltă parte, în dreapta, dincolo de Someș, culmile înalte împădurite, tăiate de văi legendare: Valea Mărului, Valea Suciului, Pietroasa, iar în depărtare-Șterecul.

O față trece podul de funii de peste Someș. Funiile balansează peste undele slab luminate de farul de la canton. O față cu cămașa albă, o siluetă înaltă, subțire, dibuie cu pași nesiguri scândurile șubrede sprijinindu-se de o balustradă de sârmă. A făcut o baie la canton cu basmaua înnodată la spate peste șoldurile albe, a stors-o și a pus-o în traistă, și acum, înfiorată de vântul ce

bate ușor de-a lungul apei se grăbește să ajungă la stână, pe Valea Mărului.

În depărtare sclipește Heniul înzăpezit, argintat de lumină, în Munții Rodnei.

Rebrișoara. Aici am auzit primul cântec de legăn și bocetul cel mai înduioșător. Spre bucurie sau durere, spre eternitate sau neîntință?"Dragile mamei sprâncene, / Cum o să fiți buruiene; / Dragii mamei ochișori, / Cum o să faceți flori!"

Rebrișoara. Prezența ei "e aducere aminte de copilărie, de dezmierdările mamei, plâsmuirile nevinovate ale inimii noastre, locul unde mai întâi am iubit și am fost iubiți, sunetul clopotului de la biserica satului, ce ne vestea zilele frumoase de sărbătoare, și aerul care nicăieri nu e mai dulce..."

“Rădăcinile mureșenilor”

IOAN BUZAȘI

Ca și Văcăreștii, cantemireștii sau Goleștii, *Mureșenii* alcătuiesc în literatura și cultura română o dinastie culturală. Rădăcinile ei se află în Maramureșul voivodal, locul descălecărilor Moldovei, al primelor manuscrise românești, ținutul care impresionează prin bogăția folclorică și prin ingeniozitate etnografică. “Sunt o seamă de provincii sau măcar colțuri de țări, cărora parcă nevăzuta mână a naturii ne trimite periodic o seamă de mari valori omenești. În România, de pildă nordul Moldovei și al Ardealului seamănă frapant nu numai prin configurația geografică, de unică frumusețe, ci și prin limba, portul și obiceiurile poporului românesc și prin figurile de cărturari iluștri, cu care acest Nord a îmbogățit capitalul științific, artistic, cultural și poetic. Ardealul de nord ne-a dat pe Simion Bărnuț, George Coșbuc, Liviu Rebreanu. Moldova de sus, încă mai mănoasă, ne-a dăruit pe Eminescu, Creangă, Conta, Iorga, Enescu și pe Sadoveanu, ca să nu amintesc decât șase culmi ale științei și artei românești. Dintre marii ardeleni coborâtori din Nordul Transilvaniei, iluștrii grăniceri din Rebrîșoara, *Mureșenii* au fost până mai ieri – alaltăieri cei mai puțini cunoscuți și apreciați ...”⁽¹⁾.

Așadar *Mureșenii* sunt coborâtori din Maramureș. Descendență învăluită până la un punct în legendă. Ca într-un început de poveste este încrustată descendența nobilă a familiei *Mureșenilor*: “... bunicul său (a lui Andrei Mureșanu migrase din Maramureșul Dragoșilor, cu a căror familie se și înrudea. Veniseră patru frați și de pe un deal se îndreptară spre patru părți ale zării și se despărțiră.”⁽²⁾ După o tradiție orală păstrată în familie, patru frați și o soră din neamul *Chindriș* au plecat la începutul secolului al XVIII lea iar din satul maramureșan Biserica Albă, în căutarea unei situații mai bune. Frații sau stabilit în Feleac, Ienciu de Câmpie, Nimigea și Rebrîșoara, iar sora lor în Reteag. După obiceiul locului au fost numiți *Moroșeni*, adică veniți din Țara Maramureșului.⁽³⁾

Vizitând prin deceniul patru Muzeul *Mureșenilor*, din Brașov Emanoil Bucuța a găsit printr altele și cărți de istorie în limba germană pe care stătea scris: “Ex libris Iohannis Maroscha” Acest Ioan *Moroșan* făcea parte din organizația grănicerească și purta cizme nu opinci. Și tot la noblețea descendenței sale, conferite de vechimea neamului se gândea poetul Andrei *Mureșanu* când scria cu mândrie: “De-am fi după vechime, atunci eu cu-al meu nume / A-și face de rușine magnații pe pământ /”.

Iată numele cel de început al familiei. 4. Acest nume s-a păstrat până la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea pașoptiștilor transilvăneni vorbind în corespondența către Bărnuț, conform formulei epocii de : “ frații *Moroșeni* Andrei și Iacob.” 5. Numele a suferit apoi transformări corespunzătoare cu evoluția limbii și ortografiei : *Moroșan*, *Murășan*, *Mureșan*, *Mureșianu*, *Mureșanu*. Ezitarea în grafia numelui poetului și ziaristului se menține până astăzi. În ce ne privește ne pronunțăm pentru folosirea numelui *Mureșanu* și pentru că este de mai largă circulație în onomastica românească și pentru că este mai frecvent utilizat în studiile de istorie literară.

Mureșenii cărturari își au obârșia genealogică în *Chindrișești* stabiliți în Rebrîșoara. De aici legenda face loc adevărului istoric. Aici îl găsim în secolul al XVIII-lea *Artenise Moroșan* probabil nepotul primului *Chindriș* 6 venit din Maramureș. Căsătorit cu “fiica lui *Nichita*, fiul lui *Iftode Pop*” *Artenie Moroșan are cinci copii* . Între aceștia era și Ioan *Moroșan* (1771-1841), preot

în Rebrîșoara și stegar în cohorta a VIII-a a regimentului II grăniceresc “valahic” în care a făcut compania din Italia împotriva lui Napoleon I. El este cel al cărui, ex libris “îl descoperă cu prețuire poetul Emanoil Bucuța. El a dat spița de neam din Rebrîșoara de unde a plecat la teologie la Blaj *Iacob Mureșianu* (1812-1888), capul de serie din galeria numelor ilustre ale *Mureșenilor*: *Aurel Mureșianu*, (1847-1909), publicistul și militantul social public, continuator direct al activității tatălui său; compozitorul *Iacob Mureșianu* (1857-1917), întemeietorul genului instrumental, creatorul primului poem simfonic românesc, și *Traian Mureșanu* (1864-1901), sculptor înzestrat, mort în floarea vârstei. Înzestrări artistice bogate și diverse se manifestă în prima generație. În a doua generație se remarcă *Aurel A. Mureșanu* (1889-1950) gazetar remarcabil și autorul unor contribuții documentare de mare preț în cunoașterea trecutului cultural al Brașovului și *Iuliu Mureșianu* (1900-1956), un muzician de real talent și de aleasă pregătire.

Altă spiță de neam e reprezentată de *Teodor Moroșan*, probabil frate al lui Ioan Moroșan din Rebrîșoara. Rămas țăran și așezat în Bistrița Teodor Moroșan ținea în arendă o moară de argăsit. Se căsătorește cu Eftimia Senețeanu, cu care va avea trei feciori: Ștefan—cantor bisericesc, Vasile, care îi va moșteni îndeletnicirea și moara și *Andrei*, viitorul poet. Printre multele pseudonime ale lui *Andrei Mureșanu* va figura și numele mamei, Serețean acest pseudonim va semna poeziile *Simpatie la Viena*, iar cu inițiala S. (de la Serețeanu) unele articole din *Foaia pentru minte, inimă și literatură*.

Spre deosebire de spița din Rebrîșoara prin *Andrei*, familia *Mureșenilor* n-a avut descendenți culturali de marcă. Căsătorit în 1842 cu brașoveanca *Suzana Greceanu*, *Andrei Mureșanu* a avut opt copii: *Leontin*, *George*, *Leontina*, *Victor*, *Suzana*, *Victor*, *Andrei*, *Eleonora*. Toți s-au prăpădit de tineri, accentuând pesimismul poetului tot mai evident după 1848. I-au supraviețuit numai *George* și *Eleonora*. Primul studiază la Blaj și Sibiu. Ajuns procuror la București, moare și el pretimpuriu. *Eleonora* se căsătorește cu preotul *Dimitrie Blaga* din Beba-Veche, județul Timiș, dar se stinge după câțiva ani de conviețuire conjugală. O fotografie ce ni s-a păstrat (și figurează în colecția noastră personală) înfățișează pe *Suzana Greceanu* înconjurată de acești doi copii (*George* și *Eleonora*) cu alți trei prieteni sau vecini într-un interior de epocă. *George* are fizionomia lui *Andrei Mureșanu*. Robustețea și vigoarea mamei care a ajuns aproape centenară (1820-1917), contrastează cu debilitatea și melancolia bacoviană a fiilor.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. A.P. Bănuț, *Iacob Mureșianu*, în vol. “*Scrieri*”, Editura Minerva, București 1974, p.433
2. I. Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, 1895, vol.II, pag.249
3. Mircea Gherman, *Mureșenii*, în “*Magazin istoric*”, Anul, nr.4 (13) aprilie 1968, p.2. Eminescu folosește chiar forma *mureșan* pentru descendent din Maramureș: “Ca toți românii adevărați Ștefan Vodă era ardelean de origine și anume mureșan (cf. M.Eminescu *Fragmentarium*, E.Ș.E., 1981, p.614). Deși opinia lui Eminescu se verifică documentar este interesant de observat că poetul caută ascendenți în Transilvania pentru toate figurile importante ale istoriei.
4. Emanuil Bucuța, *Andrei Mureșanu*, în “*Transilvania*”, nr.8/1941, p.545
5. *George Bariț și contemporanii săi*, vol.I-IV, Editura Minerva, 1973-1978
- 6.— Aceeași tradiție orală leagă pe acești Chindriș “de primul cunoscut cu acest nume, ioan Candidus, alis Căndea, alias Chindriș, descendent direct al voevodului Balc și al Dragoșizilor (cf. Mircea gherman, Contribuții la genealogia Dragoșizilor, în Muzeul național”, III, București 1976, p. 269-278
7. Mihail Strage, *Dicționar de pseudonime*, Editura Minerva, București, 1973, p.4.

“ASTRA LA REBRIȘOARA” IOAN SENI

Înființată în 1861 ca “reazem al neamului românesc” (T.Cipariu) ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura poporului român) avea să găsească și să utilizeze cele mai potrivite mijloace pentru emanciparea neamului românesc: sprijinirea învățământului în limba română (burse, ajutoare ocazionale, manuale, rechizite, alfabetizare...), susținerea presei românești, organizarea de conferințe cu teme diverse (rolul științei de carte, igiena în familie, cultivarea pomilor, creșterea vitelor, efectele nefaste ale beției, rolul băncilor sătești, al reuniunilor de consum, al bibliotecilor, educația copiilor în familie, rolul Asociațiunii ASTRA...) organizarea de expoziții în care să se reflecte forța geniului românesc, editarea de cărți cu caracter literar, istoric, pedagogic și științific, susținerea cheltuielilor legate de realizarea unor busturi ale eroilor națiunii române, organizarea de serbări artistice în care un rol deosebit se punea pe promovarea limbii române, a portului popular, a folclorului autentic.

Comuna Rebrîșoara devenea membră pe viață a ASTREI în 1870 înscrisă de cdt-ul Districtului năsăudean, Alexandru Bohățel cu o contribuție de 100 fl., alături de cele peste 40 de comune grănicerești. Printre cei dintâi rebrîșoreni înscriși la ASTRA se aflau dr. A.P.Alexi (1871), parohul Anton Precup (1891), înv. Ignat Seni (1898), toți înscriși ca membri activi. În jurul lor și a altor intelectuali ai satului se organizau reuniunile de “cetit și cânt”, pentru “asigurarea vitelor”, “de conzum și valorizare” și chiar “de întrajutorare la înmormântări”. În acest climat se crea în 1898, ca și la Salva, agentura Rebrîșoara a ASTREI care primea spre folosință temporară o bibliotecă ambulantă din partea DNA cuprinzând 82 volume (“opuri”).

La 21 I 1900 se reorganiza ASTRA la Rebrîșoara alegându-și un comitet ce-i avea în componență pe parohul Anton Precup (președinte), înv. Dumitru Irini (casier și secretar), înv. Macedon Ciuta (bibliotecar). Deosebită a fost activitatea președintelui Anton Precup, model de preot, de intelectual, de astrist. Astfel, la adunarea ASTREI pe țară ținută la Năsăud trimite din partea rebrîșorenilor 5 fl. Pentru susținerea cheltuielilor (cu 8 fl. Se cumpăra un cal!); a fost ales secretar al DNA la adunarea anuală din 1895 de la Sângeorz-Băi; în 1905 trimitea la Sibiu pentru celebra EXPOZIȚIE un tablou al Corului plugarilor, rod al Reuniunii de cântări, tablou reprezentând portul rebrîșorean și fotografia bisericii edificată prin hărnicia sătenilor; anunța în 1910 conducerea DNA că a înlocuit prelegerile publice cu citirea în biserică a unor “prelecțiuni de cuprins moral și economic” iar din 1912 când cercul ASTRA Rebrîșoara a fost premiat la adunarea anuală de la Mintiu cu 20 “cărțile”, acesta era recunoscut ca “cel mai harnic” dintre toate instituțiile culturale și economice înființate la îndemnul Asociațiunii ASTRA iar aceste “cărțile” erau ținute în biserică și împrumutate credincioșilor; președintele Anton Precup era recunoscut pentru prelegerile sale ținute în comună sau ca delegat al DNA la acțiunile ASTREI de la Nepos, Feldru, Ilva Mică, Rebra, Leșu Ilvei... prelegeri ce se refereau la: istoria fondurilor grănicerești, satul viitorului, războiul pentru întregirea

neamului, despre “ziua sfântă a unirii”, despre relele ce trebuie “delăturate din viața oamenilor, ș.a.. I s-au alăturat alți intelectuali ai satului, înv. Nicolae Pop, dr. Emil Precup, adv. Iacob Ciuta, dr. în drept Artene Mureșanu, prof. Ștefan Lup, înv. Macedon Linul, pr. Ioan Costan, înv. C-tin Vrabie. Astfel încât problema realizării “Casei Naționale” (Căminul cultural) a fost ideea în jurul căreia s-a mobilizat întregul sat iar comuna a știut să-l răsplătească pe sufletul acestei acțiuni, pr. Anton Precup a cărui nume va fi purtat de Căminul Cultural până în tristul an 1940, când și localitatea noastră va fi victima horthysmului.

Trebuie să rămână vii în amintirea noastră acțiunile ce-am făcut să strălucească ASTRA rebișoreană: Adunarea DNA din 2 XI 1913 de la Rebișoara în care s-au prezentatapoarte, “sfaturi gospodărești” (dr. Emil Precup), o expoziție de obiecte vechi și industrie ușoară și mai ales un program artistic în care a cântat Ludovica Burduhos, au recitat Valeria și Emil Irini, s-a prezentat piesa de teatru “Micul mincinos” și a avut loc o “șezătoare pe viu”; Biblioteca ASTREI cu peste 771 volume era considerată cea mai bună din Despărț.; “Solia” lui I. Costan stimula activitatea culturală și economică a satului; Căminul cultural prin activitatea aștristilor devenea unul dintre cele mai bune alături de cele din Mocod, Șanș, Leșu și Nepos iar în 1939 la adunarea ASTREI de la Cluj, Rebișoara participa cu 50 de persoane impresionând prin frumusețea portului popular în culorile alb-negru (corul bisericii)... Se împlineau cuvintele pr. I. Costan care remarcă:” ...organizați satul căci în el mocnesc energiile de regenerare spirituală a neamului nostru”.

Războiul și regimul comunist au făcut imposibilă activitatea ASTREI, dar activitatea acesteia la Rebișoara s-a reluat nu mult după evenimentele din 1989 prin voința liber consimțită a unui colectiv de intelectuali grupați în jurul p.c.pr. Ioan Pop (președinte), prof. Macedon Ilovan, directorul Școlii Generale (vicepreședinte), prof. Leon Măti (secretar), Macedon Doboacă, Secretar Doboacă Dorel, prof. Șt. Buhai, bibl. R. Mureșan, membri fondatori și a simpatizanților ASTREI: primar Nicolae Bodiu, prof. Ana Sandu, ș.a., mulți dintre ei prezenți la acțiunile ASTREI de la Salva, Năsăud, Sângeorz-Băi... Prin Voința lor în primul rând, a primarului Nicolae Bodiu în special, prin căldura cu care Rebișoara își primește de obicei fii satului, prin felul în care este văzută comuna la nivelul instituțiilor de stat județene, sunt astăzi reale SERBĂRILE ASTREI la Rebișoara.

“IACOB MUREȘANU”

Míti Leon

Iacob Mureșanu vedea lumina zilei la 28 noiembrie 1812, în Rebrîșoara, fiind al treilea copil din familia preotului Ioan Mureșanu, și al Anastasiei, născută Făgărășanu.

Primele clase Iacob Mureșanu le-a făcut la Năsăud, “sub povăța vrednicului vicar episcopesc și director al școalelor grănițarești de mai târziu”, Ioan Marian, iar la Blaj va urma cursul gimnazial și apoi teologia. A fost unul dintre tinerii “cei mai harnici și mai diligenți”, cu o purtare foarte bună, câștigând repede dragostea și admirația profesorilor săi Timotei Cipariu și Simion Bărnuțiu, viitorii lui amici și tovarăși de luptă. Cu gândul de a fi un preot înțelept și priceput, conducător al neamului său grăniceresc, termină teologia în mai 1837.

Dornic de a participa la viața culturală a Ardealului, de-a sensibiliza conștiința națională și patriotică a tineretului, de a face ceva concret pentru acest neam, își îndreaptă privirea spre Brașov, unul din orașele în care trăiau “români culți și avuți”. Iacob Mureșanu cunoscând starea înfloritoare a societății brașovene și presimțind viitorul frumos ce-l așteaptă, acceptă să renunțe la cariera preotească și primește postul de profesor, angajându-se la gimnaziul greco-catolic din Brașov, numirea făcându-se cu acordul episcopului Ioan Lemeni, aici predând și George Barițiu de a cărui recomandare se bucurase. La această școală va predă, începând din 1840, și Andrei Mureșanu, bun prieten al lui Iacob, care veniseră de la școala primară românească. Un moment important în viața lui Iacob Mureșanu a fost căsătoria cu Sevastița Nicolau, nepoata “cucoanei Bălașa Cepescu” în casa căreia tânărul intră “ca dascăl de cetit și instructor”. Căsătoria, desfășurată cu mare alai, s-a oficiat în vara anului 1840. A avut parte de o soție credincioasă, devotată familiei, creșterii și educării copiilor care a fost alături de soțul său la bine și la greu. L-a sprijinit să depășească clipele dificile ale vieții.

La începutul activității sale didactice remunerația a lipsit iar mai târziu aceasta a fost modestă, realizările lui datorându-se, în principal, dragostei ce-o purta elevilor, pe cei săraci ajutându-i cu “lemne și lumânări” iar pe cei înzestrați mobilizându-i la învățătură și acordându-le premii. Părinții și locuitorii Brașovului îl iubeau și-l prețuiau mult pe dascălul lor dovadă că în fiecare an găseau câte un “mecenat anonim” care oferea abatelui din fruntea comunității bisericești sute de florini pentru a-l putea păstra la gimnaziu, de a cărui plecare, la altă școală le era frică.

Iacob Mureșanu a funcționat timp de 19 ani ca profesor și 30 de ani ca director al liceului din Brașov.

Profesorul George Barițiu acceptă propunerea brașovenilor de a scoate o “foaie românească”, atrăgându-l de partea sa și pe Iacob Mureșanu. Primele numere au văzut cerneala tiparului în vara anului 1837, dar guvernul sistează apariția ei, “Gazeta de Transilvania”, căci așa se numea publicația, neputând să ajungă în mâinile cititorilor decât “în martie 1838, “cu prea înalta voe” a împăratului Ferdinand. Prin îndrăzneala și energia stilului, prin versurile pline de mândria originii noastre, prin răspândirea adevărului, “Gazeta de Transilvania”, - întâiul ziar politic și informativ al românilor ardeleni ajunge în curând cea mai vestită “foaie”, iar redactorul Barițiu, împreună cu colaboratorii săi, Mureșenii, se bucura de stima și admirația cititorilor transilvăneni și de dincolo de Carpați. Până în anul 1849 păstrează numele de “Gazeta de Transilvania”, iar din acest an se va numi “Gazeta de Transilvaniei”.

De la 1 ianuarie 1838 a început să apară și “Foaia literară” care de la 2 iulie, a aceluiași an, se va numi “Foaie pentru minte, inimă, și literatură”, fiind întemeiată de aceleași George Barițiu sub redacția căruia va apărea până la 13 februarie 1850, când a fost suspendată printr-un decret guvernamental împreună cu “Gazeta de Transilvania”, din cauză că redactorul său a publicat “Raportul lui Avram Iancu” despre luptele românilor ardeleni și nu s-a supus ordinilor autorităților de a înceta publicarea sa.

Reaparitia “Foi...” și a “Gazetei...” în septembrie 1850 s-a datorat, în principal străduințelor și demersurilor întreprinse de Iacob Mureșanu care va câștiga de la guvern “concesiunea” ca redactor și editor al celor două publicații impunându-i-se însă o aspră cenzură asupra celor scrise, redactorul având obligația de a prezenta organelor statului conținutul articolelor tradus în limba germană. “Foaia pentru minte, inimă și literatură” sub redacția lui Iacob Mureșanu a reapărut până în 1865 când a fost înlocuită cu “Foiletonul” din “Gazeta Transilvaniei”. Deși a fost admonestat și cercetat penal de către autoritățile vremii pentru publicarea “Pronunciamentului” din Blaj în contra unirii Transilvaniei cu Ungaria, Iacob Mureșanu nu s-a dat bătut și-a militat mai departe în coloanele “Gazetei...” pentru apărarea, ridicarea și întărirea romanismului.”

Munca neobosită în calitate de redactor, profesor și director de gimnaziu, șicanele și persecuțiile venite din partea autorităților i-au slăbit forțele și i-au zdruncinat sănătatea, distinsul gazetar îmbolnăvind-se grav. În aceste condiții, Iacob Mureșanu se vede nevoit să predea conducerea “Gazetei Transilvaniei” fiului său, Aurel, chemat special de la Viena unde profesa ca remarcabil jurist. Începând cu 1 ianuarie 1878 Aurel Mureșanu devine director și proprietar al “Gazetei...” care, de la 1 aprilie va deveni cotidian.

Iacob Mureșanu era conștient de necesitatea ca româncele să fie crescute și educate în spiritul dragostei de neam și de țară. Conform unui plan inițiat și finanțat de el, finanțează în 1855 “Reuniunea femeilor române” al cărui scop era “ajutorarea creșterii și educării fetițelor române orfane a căror părinți au murit în războiul civil din 1848-1849”. Iacob Mureșanu este și autorul dansului românesc de salon “Romana” a contribuit decisiv la finalizarea statutului ASTREI și la înființarea institutului de credit și economii “Albina”.

Gazetarul considera pe “Român vrednic de cea mai înaltă cultură și cinste; el ar putea ajunge conducătorul spiritual al Orientului, ba ar putea domina prin geniul său toate rasele Continentului, căci prin istoria și originea lui, e cel mai vechi popor din Europa și sub strălucirea culturală a neamurilor apusene, nu se ascunde adeseori decât cea mai mare barbarie”. Iacob Mureșanu, 1812-1887, Album comemorativ de A.A.M. 1913, Brașov, p.60-01).

A fost crescut în spiritul ideilor “școlii latiniste”, necunoscând alți strămoși decât romanii și altă virtute mai mare decât a lor. Sfătuia cu multă căldură mamele să-și educe fii și fiicele în spiritul moralității și-al patriotismului, al însușirii, păstrării și dezvoltării limbii române “ca pe cel mai prețios odor al națiunii”, iar atunci când vor învăța și alte limbi să nu-și neglijeze limba maternă, “să nu-și părăsească usul și dreptul limbii române care este cel mai prețios diamant între toate limbile din Orientul Europei”(Idem, p.56).

Din căsătoria cu Sevastița, născută Nicolau, Iacob Mureșanu a avut 10 copii, patru dintre ei murind la vârste fragede. Dintre aceștia s-au remarcat: Ioan Iancu, viitor comerciant și om de afaceri, Aurel Victor cel care-i va moșteni structura sufletească, înclinația pentru însușirea unor cunoștințe vaste și temeinice, ca și un autentic sentiment patriotic în el “întemeindu-și planurile și ereditarea numelui”, jurist de excepție și continuator al părintelui său în munca de la “Gazetă...” Iacob Petru, compozitor și profesor de muzică la Năsăud, Brașov și Blaj și nu în ultimul rând, Traian Dumitru, un remarcabil sculptor. La Brașov era vizitat de cei mai aleși străini și, în anii din urmă ai vieții, s-a simțit foarte fericit avându-l în casa lui și la masă, pe “bardul de la Mircești”, regele poeziei românești de atunci, Vasile Alecsandri.

După venirea fiului său la poalele Tâmppei, Iacob Mureșanu nu va mai scrie la “Gazetă...”, va trăi retras de toate, ocupându-se din când în când cu grădina din dosul caselor sale”, unde, după cum spune un biograf al său “și straturile de flori erau așezate în cele trei culori românești”.

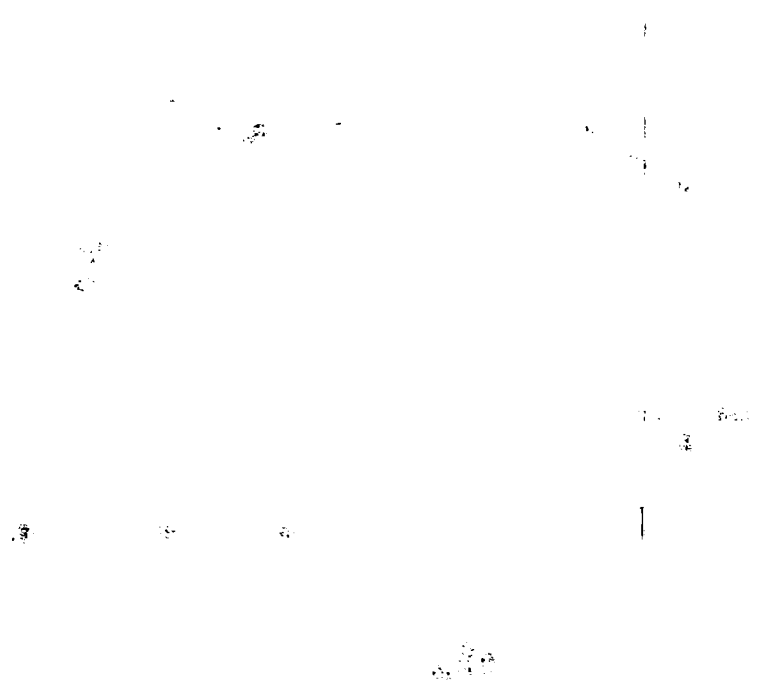
La începuturile lui septembrie 1887 o răceală severă îl jîntuiește definitiv la pat. Corpul său

slăbit și suferind nu va mai rezista și în 17/29 septembrie 1887 “la 11 ceasuri dimineața” își dăte sufletul.” Înainte de a închide ochii “își întinse mâna către Aurel, în semn că lui îi lasă moștenire principiile sale, și-l delegă să lupte mai departe pentru înfăptuirea idealului pentru care a luptat o viață de om: câștigarea drepturilor națiunii române”.

A iubit oamenii, chiar și pe dușmanii lui, a fost un mare dascăl, și iscusit gazetar, n-a cruțat nici osteneală, nici avere, , nici chiar libertatea profesională pentru emanciparea neamului nostru și pentru apărarea drepturilor lui. El era conștient de valoarea și importanța muncii depuse de-a lungul anilor pentru educarea și creșterea corespunzătoare a fiilor acestui neam. În ultimele zile ale vieții, aflându-se pe patul de suferință, un vizitator l-a întrebat câți copii are. Atunci, cu lacrimi în ochi și oftând, regretatul Iacob Mureșanu a răspuns: “Copiii mei iubiți sunt toți fii națiunii, pe care i-am crescut și i-am învățat, și pentru fericirea cărora am muncit și am luptat toată viață” (“Gazeta Transilvaniei” 18/30 septembrie 1887, p.2).

Moartea sa a fost o mare pierdere pentru românii ardeleni ca și pentru cei din Moldova și Țara Românească . Familia și redacția “Gazetei...” au primit sute de telegrame, din toate colțurile locuite de români, în care se exprima durerea pentru dispariția unuia dintre cei mai buni și mai credincioși fii ai neamului. George Barițiu, va fi ales membru de onoare al Academiei Române la 17 septembrie 1887, la Brașov. “Casa Mureșenilor” a devenit o instituție memorială. Pentru meritele sale deosebite pe tărâm cultural, Iacob Mureșanu, la propunerea lui rebrîșoreni îi vor ridica, în centrul comunei, un bust, pe casa unde a văzut lumina zilei, la 22 iunie 1958, se va așeza o placă comemorativă cu inscripția : “În această casă s-a născut Iacob Mureșanu (1812-1887) distins gazetar și dascăl, fost membru al Academiei Române, iar școlii din localitate, începând cu 26 octombrie, i s-a acordat numele acesteia, moment ce onorează și obligă pe elevii și dascălii lor.

Rebrișoara, 23 septembrie 1997

IOACHIM MUREȘANU (1832-1903)

*Juristul districtului năsăudean, luptător pentru drepturile
locuitorilor de pe Valea Someșului-Mare*

Mîti Leon

Ioachim Mureșanu, nepotul de frate al lui Iacob Mureșanu, a fost un fiu distins al graniței năsădene, înzestrat cu o aleasă cultură și temeinice studii juridice pe care le-a folosit cu înscușință și mult tact în apărarea drepturilor grănicerilor, el fiind primul avocat ieșit din mijlocul acestora.

S-a născut la 8 septembrie 1832, în comună Rebrîșoara. Tatăl său se numea Ioan și era frate cu Iacob Mureșanu, profesor la gimnaziul catolic din Brașov și redactor al "Gazetei Transilvaniei" și al "Foi pentru minte, inimă și literatură", iar mama, Maria.

Tânărul Ioachim a urmat cursurile școlii militare ("C.R. Militaer – Obershule") din Năsăud (al cărui director era Moise Panga), în 1946 terminând clasa a IV a cu rezultate foarte bune. Apoi își continuă studiile la liceul din Brașov ("K. Gimnasium"). Își continuă studiile la liceul din Brașov (K. Gimnasium"). Între 1847-1850 învață cu asiduitate aici, bucurându-se de sprijinul bunului său unchi, în casa căruia a fost găzduit, înscriindu-se printre elevii eminenți ai școlii.

Toamna anului 1850 îi poartă pașii la Blaj unde va urma clasele a VII a și a VIII, în septembrie 1852 eliberându-i-se "Testimoniu de maturitate", cu calificativul "eminenție distinsă".

În octombrie 1852, Ioachim Mureșanu are curajul să se înscrie la "Academia de drepturi" din Sibiu, fără nici un ajutor material, unde va urma cursurile facultății timp de trei ani. Pentru a putea face față cheltuielilor zilnice datorate chiriei, îmbrăcăminții și hranei e nevoit ca în lunile august și septembrie ale anului 1853 să ocupe slujba de "diurnist" la subcomisariatul din Cislădie iar de la 1 noiembrie 1853, până la sfârșitul lunii august 1855, să funcționeze "concepist-practicant" în cancelaria avocatului Ioan Poleschensky, unde lucra câte cinci ore zilnic.

După terminarea facultății din Viena, Ioachim Mureșanu a fost numit, la 25 septembrie 1857, "concepist-ministerial" în "Biroul Redacției Jurnalului de Legi unde primea un salariu de 1000 florini aici funcționând până la 1 mai 1860. De la această dată se angajează la un tribunal comercial din Budapesta.

Încă de pe vremea studenției, începe să redacteze, cu o rară limpezime de gândire și de exprimare, memoriile și petițiile în interesul grănicerilor de partea sa avându-l pe Vasile Nașcu, cel care va lupta pentru recăștigarea munților și-a fondurilor grănicerești blocate în bănci și-și va pune umărul și mintea la înființarea în 1861 a Districtului autonom românesc și în 1863 a gimnaziului năsăudean. Pledează pentru drepturile grănicerilor făcând parte din delegațiile deputaților care în decembrie 1860, iarna anului 1862 și septembrie 1866 se vor deplasa la Viena, unde vor fi primiți de împărat, și vor evoca dreptul asupra pământului și a Patentelor acordate la militarizarea ținutului. Toate aceste demersuri poartă amprenta gândirii și pregătirii juridice de excepție ale lui Ioachim Mureșanu, "petițiile" fiind judicioase și clar formulate, însoțite de anexe, ce dovedeau temeinicia solicitărilor grănicerilor. În urma acestor intervenții, în toamna anului 1865, rebrîșorenii, vărărenii, feldrihanii, iluanii și măierrenii vor câștiga procesul cu sașii, reintrând în posesia pământurilor pierdute. Din luna mai a anului 1862, Ioachim Mureșanu va fi numit protonotar, apoi "asesor provizoriu" la sedria generală, iar din 15 februarie 1863 până la 6 iunie 1865 va ocupa postul de "jude singular" al districtului și apoi "substituit al președintelui" sedriei până la 5 august 1867,

având o remunerație de 840 florini anual.

În anii 1863 și 1864, Ioachim Mureșanu a reprezentat districtul Năsăudului în Dieta transilvană de la Sibiu, fiind secretar al acesteia. Va fi ales apoi ca deputat și pentru Dieta din Pesta, iar după înființarea „judecătorilor regești” va ocupa funcția de președinte al tribunalului din Năsăud. Mai târziu, i se propune să conducă tribunalul din Alba-Iulia, dar refuză declarând că „nu vrea să părăsească ținutul în care s-a născut”, atât de drag lui, la Năsăud deschizându-și o „cancelarie avocătească”.

După anexarea Districtului românesc al Năsăudului la cel săsesc al Bistriței –sub denumirea de „Comitatul Bistrița-Năsăud”, în 1867 - Ioachim Mureșanu va deveni secretar al fondurilor grănicerești și membru al „comitetului și al comisiei administratoare a fondurilor”, în care calitate a funcționat până la încetarea sa din viață, în anul 1903.

Ioachim Mureșanu a fost și un mare iubitor de carte, un bibliofil împătimit, constituindu-și o bogată bibliotecă în care-și aveau locul acte, documente și manuscrise ale epocii. Toate acestea au fost donate de fiul său Artemiu, fost judecător la Năsăud „Muzeului năsăudean” acesta transferându-l „Bibliotecii documentare” din localitate.

Distinsul jurist s-a numărat printre colaboratorii „Gazetei Transilvaniei”, articolele sale susținând interesele grănicerilor, cu argumente de ordin juridic, sau prezentând viața românilor din Viena și Buda, ori activitatea deputaților români în Dieta Ungariei.

Ioachim Mureșanu a fost un dărz și neînfocat apărător al „fondului central scolastic” și al celui de „stipendii” - el însuși simțind în tinerețe eficiența acestora ca mijloace sigure de a ajuta tinerii dotați, dar cu reduse resurse materiale, să învețe la școli superioare și de a se pune în slujba intereselor neamului. S-a simțit dator să apere și să servească cauza grănicerilor, ideal ce l-a promovat până la sfârșitul vieții prin serviciile sale sincere și dezinteresate.

În ceea ce ne privește pe noi, rebrișorenii, îl putem asigura pe distinsul jurist – și acolo, în lumea umbrelor, că terenurile pentru care s-a luptat atâta, au rămas ale noastre, părinții noștri nu le-au înstrăinat nimănui, iar noi și urmașii noștri le vom păstra în vecii vecilor. Ale noastre au fost, sunt și vor fi suprafețele arabile, fânașurile, pășunile ori, pădurile din riduri dragi ție și nouă deopotrivă, ale căror nume și astăzi se păstrează pe buzele tuturor rebrișorenilor: Bârc, Bătrâna, Bârloagele, Beneja, Brădățul, Căprărești, Căcașnice, Coasta Radului, Colibița, Colnice, Dealu Boțan, Dealu Hordoului, Dealu Jinului, Dealu Negru, Dobodița, După Răbra, Fața Băbii, Fața Runcului, Fosanca, Jitold, Gredina Ciutii, Gredina Curții, grui, Gura Scăzii, izvor, În Pectrii, În Șarampauă, La Găgi, La Gușoiu, La Hotărâl, La Iepurile, Lăzăteaua, Lunca Ponii, Lușca, Lușca Crâstii, Maluri, Măgură, Muncel, Pcietroasa, Pe Lunci, Pe Meșă, Pe Pod, Pleșă, Podu Rebrii, Podu Malului, Poiană Preluca, Răstoaca, Runcu Cercului, Runcu Poienișelor, Runcu lui Ștef, Runcu Ursului, Runcu lui Vlaș, Scrada, Strâmturi, Sub Mese, Șăsul Răbrii, Tăpălăgioaia, Tăul Calului, Trifana, Vadu Roșanilor, Valea Băbii, Valea Largă, Valea Mărului, Valea Porcului, Valea Suciului.

În semn de respect și de apreciere a activității depuse, consătenii conduși de membrii Comitetului Căminului Cultural „Anton Precup” (preot Costan Ioan, învățător Vrabie-Constantin și Pop Macedon, Bodiș Ioachim, Purcean Vasile, și Lup George – consilieri ai primăriei) au adunat fonduri bănești și au realizat în luna august a anului 1937, grupul statuar Iacob și Ioachim Mureșanu, pe care l-au amplasat vizavi de biserică. Trei ani mai târziu, în 1940, statuile vor fi demolate și ascunse în turnul clopotniței pentru a fi puse la adăpost de furia ungarilor. În 1945, ansamblul statuar este reasezat pe locul inițial, fiind împrejmuț și îngrijit de elevi și localnici, pentru ca din 1991 statuile din bronz ale celor doi fii ai comunei Rebrîșoara să fie transferate în fața noului local de școală de unde veghează ca niște sfetnici buni pe urmași, fiindu-le părtași la bucurii și la necazuri.

Rebrîșoara, 18 septembrie 1997

“Dr. EMIL PRECUP- Model de dascăl și intelectual pentru urmași”

MACEDON DOBOACĂ

Începutul de secol XX găsește Rebrîșoara – una din cele 44 de comune grănicerești într-o evidentă stare de înflorire a vieții culturale, acest lucru fiind dovedit prin marcantele personalități - intelectuali recunoscuți de întregul neam românesc.

Îmi este deosebit de plăcut și mă onorează, în același timp, faptul de relata în cele ce urmează chiar dacă succint, despre viața și munca celui care a fost Dr. Emil Precup. Vede lumina zilei în satul nostru la data de 22 februarie 1886 – părinții săi fiind preotul Anton Precup și Victoria.

Familia într-un climat de aleasă armonie, îi asigură o creștere și educație demnă de tradițiile poporului în mijlocul căruia avea să muncească și să se dedice trup și suflet.

Cum documentele vremii pomenesc – primele 2 clase primare le promovează la Rebrîșoara având dascăl pe Iosif Leanca iar următoarele 2 la Năsăud – tot aici termină și Studiile liceale - (în anul 1906. Satisfacă – mai apoi - stagiul militar cu T.R. – la Viena și în urma examenului de ofițer în rezervă obține gradul de Radettaspirant.)

După lăsarea la vatră – se încrie – în anul 1907 – la Facultatea de litere și filozofie de la Cluj (specialitatea: l. germană și română).

Concomitent în 2 mai (1908 și 1910) frecventează 3 semestre cursurile Universității din Leipzig.

Universitatea de la Cluj precum și doctoratul le trece în mod strălucit în anul 1912, iar diploma de profesor secundar a obține în 1914.

Participă, deasemenea la Cursurile Universității populare de la Vălenii de Munte – conduse de N.Iorga – în vara anului 1912.

În perioada anilor școlari 1912-13, 1913-14, Dr. Emil Precup funcționează ca prof. Suplinitor la Sibiu, apoi la Năsăud – iar din anul 1914 e numit prof. Definitiv pentru l. germană și română – funcționând în această calitate la Năsăud până în anul 1919.

Marea Unire din anul 1918 avea să marcheze și în activitatea ilustrului dascăl E. Precup începutul adevăratului apostolat pe tărâmul pedagogic.

Este numit director al Liceului “Petru Maior” din Gherla - au începere de la 1 septembrie 1919. Tot în acest an își întemeiază și propria-i familie căsătorindu-se cu Aurora Mihali, în anii ce urmează bucurându-se de cei 3 copii dăruiti de Dumnezeu.

Și pentru că făceam precizarea că Dr. Emil Precup a promovat în funcția de Director al Liceului sus amintit la Gherla, slujind învățământul românesc în această calitate timp de 21 de ani, fie-mi permis să mă opresc asupra acestei perioade din viața marelui dascăl, socotind-o prin natura rezultatelor – cea mai fertilă, cea mai ilustrativă și care demonstrează înaltele calități ale acestui intelectual rebrîșorean.

Deși, la început de drum ca dascăl, Dr. Emil Precup se dovedește un organizator de marcă, atât sub raportul organizării sub aspectul de bun gospodar – de îmbinare și legare și diversificare

a teoriei de-alungul anilor largi posibilități de asimilare școlară și profesională.

Să lăsăm faptele să vorbească:

- Printre primele acțiuni întreprinse se numără extinderea spațiului școlar încât liceul să poată extinde formele de instrucție teoretică în săli de clasă, cu cele experimentale-cabinete, laboratoare-de fizică, chimie; deasemenea extindere construind noi spații-internatul școlii-cu dependințe (magazii, depozite de alimente...);

- În calitate de director al liceului pune preț deosebit pe buna defășurare a învățământului – dovedind atât exigență pe calitatea muncii dascălimii cât și e sporită disciplină din partea elevilor. Cred că e primul liceu transilvan în care elevii sunt antrenați în procesul de autoconducere introducând “Tribunalul Școlar”- un regulament de ordine interioară cu mari valențe pe linia disciplinei elevilor prin ei înșiși.

- Dascălul- părinte, om de suflet: având în vedere faptul că un număr de copii frecvenți nu puteau face față obligațiilor financiare hotărăște ca elevii provenind din familii nevoiașe să fie scutiți de taxe școlare. Mai mult organizează și oferă copiilor săraci așa zisa “masă a elevilor săraci” – precum și oferirea de cărți gratuite.

- Pretinde elevilor să-și alcătuiască biblioteci personale, bine organizate și științifice catalogate.

Școala posedă o bogată bibliotecă cu sală de lectură ce oferă posibilități optime de studiu.

- Activitatea publicistică este deasemenea de subliniat prin amploarea și rezultatele ei. Încă începând cu anul 1919 înființează revista școlii în care elevii își fac prezente creațiile literare, muzicale, științifice. Și ca paleta activității să fie completă. Îl găsim pe neobositul Dr. Emil Precup în tumultul preocupărilor cultural-educative și sportive.

Conduce activitatea în direcția creării bazei sportive: teren pentru practicarea diferitelor ramuri sportive, dar și asigurarea de materiale sportive, instalații, mijloace pentru organizarea de excursii, drumeții, competiții sportive, etc.

În oraș a înființat o grădină botanică în care elevii își etalau cunoștințele dobândite la cursuri. Școala posedă ateliere unde elevii erau introduși în tainele meseriilor de tâmplărie, sculptură în lemn, legătorie cărți.

Elevii participă frecvent la manifestații culturale-programe artistice organizate în oraș sau chiar turnee în comunele vecine și orașe.

Iată onorați invitați-oaspeți și stimați colegi, cine a fost Dr. Emil Precup dascălul, educatorul, omul de suflet, omul de cultură-dezinteresat, ambițios, de o rară modestie și bunătate sufletească, cu vaste cunoștințe și mereu scrutător al noului în practica muncii de educare a tineretului școlar și al vârstnicilor.

Și cum să nu cinstim memoria unui asemenea om de cultură care în timpul cât a slujit școala ardeleană a condus și participat direct fie în calitate de publicist sau îndrumător a următoarelor:

a) 4 manuale școlare – între anii 1914-1922 pentru școli primare și liceu;

b) 6 lucrări cu conținut pedagogic – educativ – editate între anii 1926-1945;

c) un număr de 59 studii, conferințe, monografii-editate și publicate între anii 1917-1940;

d) un număr de 2 culegeri folclor transilvan;

e) la data pensionării sale se aflau în manuscris un număr de 8 lucrări între care și monografia comunei Rebrîșoara pe care mult ținea să o vadă ieșită de sub tipar.

f) traduceri din limba germană – în 1945

g) a condus efectiv editarea și apariția revistei școlare “Scânțiea” între anii 1919-1940;

h) a editat un număr de 30 anuare școlare ale liceului în timpul celor 21 de ani de conducere;

i) a publicat un număr de peste 32 conferințe cu caracter de educare a marelui public apărute în reviste culturale din orașe precum: Lugoj, Dej, Cluj, Blaj, Năsăud, Sibiu.

În calitate de vicepreședinte apoi de președinte al ASTREI din Gherla și al “Casinei Române”, a “reuniunii meseriașilor” – a defășurat o prestigioasă activitate prin organizarea de șezători, conferințe, excursii, concursuri culturale, expoziții ale creațiilor copiilor, etnografice, sportive, ș.a.

Așadar succint, iată munca unui om, a celui care s-a identificat cu sufletul și tipul cauzei nobile apostolatului școlar într-un timp de 21 de ani slujiti la Gherla.

Anul 1940 avea să umple de griji și dureri pe ardelenii care devin slugi în țara lor. Dr. Emil Precup este nevoit să părăsească liceul pentru a face loc “oaspeților” din Vest. Nu i se permite să lucreze în învățământ în Ardeal – deși cunoștea la perfecție limba maghiară. Așa se face că anii școlari din urmă și-i petrece la Blaj, la București până în 1945 când M.Î. îl numește inspector administrativ la Cluj.

La 1 septembrie 1946, după o viață pusă în slujba învățământului – radiind lumină din sufletul său, Dr. Emil Precup își încheie munca –după 45 de ani de trudă pe ogorul școlii.

Să mai adaug că M.Î. recunoscându-i munca deosebită îi acordă Dr. Emil Precup distincția “Răspătă muncii – pentru învățământ” Clasa I și “Meritul cultural” – Clasa II precum și gradația de merit începând cu anul 1941.

Neobosit, mereu cu gândul că mai are ceva de împlinit în această viață, se dedică muncii de cercetare. Funcționând între anii 1958-1963 în calitate de bibliotecar la biblioteca documentară Năsăud – pedinte de Academia Română – Filiala Cluj.

Cei mai în vârstă ni-l amintim pe Dr. Emil Precup care, zilnic, cu pas bine măsurat, cu o privire blândă, mereu interesat de viața satului, făcea drumul de la Rebrîșoara – unde locuia-atras de cuibul tinereții – la Năsăud.

Se stinge din viață – la cei 80 de ani – la data de 22 X 1966 la Cluj.

Acesta a fost – cred- cel mai de seamă dascăl rebrîșorean de până acum. Viața, munca sa este model de viață, dăruire pentru urmași.

BIBLIOGRAFIE

1. Emil Precup : Memoriu de studii, titluri, diplome, distincții și lucrări-manuscris
2. Cărturari din galeria năsăudeană originari din Rebrîșoara – dr. E. Precup – de M.Hristea-pag.17-21.
-Manuscris – Năsăud 1958
3. “Emil Precup” – în memoriă – 1886-1966 de Ina Maria Șuteu
- în “Răsunetul” – nr.1655/22 iunie 1996

“ANTON PRECUP – Ilustru cărturar și preot”

IOAN POP

1. Viața:

S-a născut la 16 ianuarie 1856, în comuna Chiuza, jud. Someș, din părinții Isaiu Precup și Firoana, născută Pop. Clasele primare le-a făcut la “școala normală din Năsăud, în anii 1865-1869, având învățători pe Iacob Pop, Vasile Nașcu și Andrei Morariu. Ca elev “eminent” a fost trecut cu însemnele lui Greiner.

Studiile secundare le-a terminat la Gimnaziul superior român din Năsăud, unde în iunie 1877, a trecut examenul de maturitate “cu laudă”, în fața comisiei, de examinare, compusă din următorii membri: Grigore Moisil, dr. Pavel Tanco, Leon Pavelea, Maxim Pop, dr. C-tin Moisil.

Absolvind liceul, a satisfăcut stagiul militar de un an la Regimentul Nr. 62 din Cluj, după care trecând examenul de ofițer în rezervă, Ministerul de război din Viena l-a numit sublocotenent în rezervă, iar din 15 iulie 1883, capelan militar.

În anul 1878/79 a intrat la Seminarul Teologic din Gherla, unde, distingându-se în studiu și purtare a obținut dreptul ca într-un an să facă doi ani de teologie primind diploma de preot în 1881. La 21 septembrie 1881, s-a căsătorit cu Victoria, fiica preotului din Mititei, Bazil Șioldea, cu care au avut șase copii dintre care patru mor după ce se realizaseră în viață.

În ziua de 24 septembrie 1882 a fost sfințit întru preot de către episcopul dr. Ioan Sabo. După sfințire, un an nu a avut parohie și a trăit cu soția sa în mari lipsuri și privațiuni pe lângă bunica sa din Rebrîșoara, ocupându-se cu agricultura.

Din 10 noiembrie 1883 a fost numit administrator parohial în comuna sa natală, Chiuza, fiind instalat la 28 decembrie 1883 de către protopopul Ioan Deac, unde a servit 5 ani, trăind în pace și bună înțelegere cu credincioșii.

Murind preotul din Piatra, administrează și această parohie cu filialele ei, Mireșul Român și Păltineasa, obținând o dispensă arhierescă specială, de a putea oficia două liturghii în aceeași zi.

Devenind vacantă parohia Rebrîșoara, s-a transferat aici, fiind instalat aici în ziua de 2 decembrie 1888, de către vicarul Grigore Moisil. Numirea la Rebrîșoara a fost o surpriză neplăcută și deprimantă pentru credincioșii din Chiuza cu care a trăit în cele mai dragi și prietenești relații. Cu ocazia plecării și despărțirii de credincioși, aceștia l-au însoțit cu lacrimi în ochi, până departe, afară din sat.

Mutat la Rebrîșoara, a avut să lupte la început cu mari greutate. Nefiind casă parohială în sat, iar casele proprii moștenite de la bunica sa, fiind închiriate, prima iarnă și-a petrecut-o într-o casă mică, țărănească, redusă la o singură odaie. Trecut peste greutățile începutului, în al 2-lea an s-a mutat în casele proprii.

Parohia Rebrîșoara se găsea în acel timp în mare dezordine. Țăranii erau vicioși, certăreți, iubitori de tribunal și judecăți, și iubeau crășmele. Parohia, având două biserici, una în sat și alta pe Gersa, cu doi preoți, relațiile între cei doi slujitori nu erau dintre cele mai bune, creând sminteală de multe ori în popor.

După transferarea preotului Mureșan Teodor (a lui Cicai) care slujise în Gersa, la parohia Jimbor, s-a instaurat pacea și buna rânduială în parohie, enoriașii fiind mulțumiți cu un singur preot care slujea două duminici în centru, iar în a treia duminică pe Gersa.

Rând pe rând, cu mult tact, preotul Anton Precup a reușit să realizeze lucruri frumoase în comună, fiind însuși pildă de muncă, bună rânduială, cinste, cumpăt și răbdare în îndeplinirea datoriilor sale, îndeosebi față de interesele obștești.

Pentru meritele sale, ca preot, autoritatea superioară bisericească i-a acordat diferite distincții: diacon onorific, protopop onorific ; M.Sa Regele îl decorează cu medalia “ Răsplata muncii pentru Biserică “ clasa I și “ Steaua României “ în grad de ofițer (16 apr. 1930)

Deși bătrân, a continuat a-și face datoria, într-o comună atât de mare și atât de greu de administrat, pentru ca să se bucure în liniște de roadele unei vieți trudite pusă în slujba Bisericii și a binelui public. Credincioșii s-au simțit tot timpul legați sufletește de bătrânul lor preot, căruia se întreceau a-i fi recunoscători și a-l stima.

Tânărul preot din sat, Ioan Mihalca, primește aprobarea de a fi preot slujitor doi, ușurând oarecum munca de teren a părintelui Anton, care din 1931, suferea de cataractă, slăbindu-i vederea.

Văzându-se înaintat în vârstă și neputincios, decepția și amărăciunea sufletească i-au crescut mereu. Necazurile familiare, pierderea celor patru copii mari, cu carieră, le-a suportat cu resemnare creștinească, găsind consolare în împlinirea datoriei și în munca dezinteresată pentru binele turmei, ce o păstora.

Pe fondul acestor dureri sufletești trăie la final de viață, își dă obștescul sfârșit părăsind lumea pământeană în ziua de 7 august 1932 la ora 14; suferințele din urmă și zbuciumul sufletesc, care i-au scurtat viața , cinstită și fără cotituri, îi sfințesc ghlوريا vieții altruiste cu nimbul unui martir

Înmormântarea s-a celebrat în ziua de 9 august 1932, participând 34 de preoți.

2. Activitatea:

a) Pe teren *național* a fost în fruntea vieții politice naționale a enoriașilor săi care în preotul lor, au găsit pe bunul român și pe vajnicul luptător pentru interesele românismului integral. A făcut apostolatul ideii românești sprijinind cu vorba și cu fapta orice acțiune românească. A abonat reviste și ziare românești. A activat în cadrele ASTREI din Sibiu, aranjând în câteva rânduri adunări generale cu conferințe, expoziții și serbări culturale în stil mare, fiind președintele ASTREI locale.

A luptat 12 ani pentru închiderea crâșmei lui Schaffer Baruch din fața Bisericii. A sprijinit verbal și în scris câștigarea procesului cu sașii din Dumitrea pentru văile de după râu. A pus la cale înființarea unei societăți de consum.

A înființat o societate de lectură pe lângă școala confesională, cu scopul de a oferi țăranilor lectură sănătoasă din ziare și cărți bune și folositoare, care să-i scoată din mediul corupt al crâșmelor și din locurile de întrunire necontrolate, unde se discutau și se puneau la cale lucruri compromițătoare pentru comunitate.

A intervenit până a reușit ca rebișoreni să primească în exploatare o fântână de slatină din hotarul comunei săsești Cepari; în timpul războiului mondial a ținut mereu trează cvonștiința celor rămași acasă că vor urma și zile mai bune înviorându-le sufletele necăjite și disperate.

A ținut relații strânse și prietenești cu intelectualii satului, și cu cei ce locuiau de acum în alte părți. A încurajat și sprijinit pe fiii de țărani, care urmau, ca elevi la școli secundare, de specialitate, la meserii, ori comerț. Pe toate căile și în toate direcțiile a făcut misionarism național.

b) Pe teren *bisericesc și preotesc*, a făcut apostolat sincer și dezinteresat, călcând pe urmele lui Iisus Hristos. A propovăduit adevărul și virtutea creștină, iubirea de oameni și de Dumnezeu, cu cuvântul, cu pilda vieții sale și cu ireproșabila sa ținută morală, îndreptând viciile multor enoriași, arătându-le o cale mai dreaptă, morală.

Prin bunătatea și vrednicia sa, prin idealismul lui și prin inima sa îndurerată de soarta țăranilor fără carte a câștigat în fața enoriașilor săi marea autoritate și încredere, fiind ascultat și iubit.

Astfel, a reușit să clădească în sat o biserică nouă și frumoasă din zid, o școală confesională cu etaj, și să sporească averea bisericii și a școlii. Încrederea țăranilor în acest preot, era așa de mare, încât lui îi încredințau cele mai mari secrete și la el își depuneau în mod provizoriu, banii agonisiți în urma vânzărilor de animale sau pământ, ca la o bancă spre păstrare, fără a pretinde nici o dovadă de primire a lor. În toate îi cereau sfatul.

N-a fost problemă sau preocupare în sat care să nu –l fi interesat și să nu-i fi dat concurs, contribuind la rezolvarea ei. Era om de mare și largă bunăvoință, de aceea era respectat și apreciat.

Față de credincioșii invidioși, răutăcioși și intriganți, avea tactica răbdării și a răsplătirii răului cu bine. Pe cei ce cârteau împotriva consiliuzlui bisericesc ori școlar sau contra activității acestora, erau invitați să colaboreze ori să primească posturi de conducere sau cu răspundere, ca să se convingă personal de felul cum se lucrează închizându-le astfel gura, potolind spiritul critic și subversiv, pornit din răutate sau nepricepere.

Pentru serviciile sale religioase nu era o taxă anume, rămânând la aprecierea credinciosului lucrul acesta. De multe ori recompensa, fiind peste așteptări de mare. Din darurile de la altar erau miluite mai ales văduvele cu mulți copii.

c) Fiind adevărat intelectual, avea o *bibliotecă* bogată și iubea lectura. Era un *bun orator*, invitat să predice aproape la toate înmormântările din zonă.

Acesta, a fost, în linii mari părintele Anton slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor.

“Vrednicii rebrîșoreni ai familiei CÂRCU NICOLAIE EMIL CÂRCU

Săteanul onest și necăjit al comunei Rebrîșoara, țăranul Nicolaie Cârku, fiul lui Nicolaie și Rodovica, născut în 1885 se unește prin căsătorie cu Eugenia Sângeorzan născută în 1899, fica lui Ioan și Raveca, zis a lui Dănilă, fată frumoasă, harnică și gospodină. Din acest cuplu reușit, se vor naște opt copii, dar condițiile vitrege de trai, vor curma viața a patru dintre ei, înainte de împlinirea vârstei școlare. Anii mulți de cătănie petrecuți de badea Nicolaie în cele două războaie mondiale, i-au schimbat mult conceptul despre viață. A învățat să vorbească trei limbi străine și a fost caporal în armata împăratului Franz Iosif, îndrăgind mult armata. Dar nu a fost să fie în viață, să-și vadă feciorul cel mare ajuns general.

Ca o mulțumire adusă divinității, pentru cei rămași în viață și întrezărind viitorul sumbru al copiilor de la țară, familia hotărăște trimiterea lor la școli nășăudene, pentru a se face “domni” fiecare la timpul său, chiar în condițiile de onestitate a unui buget familial mult redus. Cu conștiința datoriei împlinite, văzându-și pe toți cei patru copii ajunși intelectuali de seamă, la locurile lor de muncă, badea Nicolaie trece în lumea umbrelor în anul 1962, fericit de faptul că toți fiii lui au ajuns cărturari de seamă ai satului. Soția Eugenia, cea mai bună dintre toate mamele, a fost hărăzită de Dumnezeu să-și petreacă în fericire și mulțumire ultimii ani ai vieții alături de nepoți și strănepoți în marea familie a celor patru copii ai săi.

Trece în viața de dincolo în anul 1980.

1. Cel mai mare dintre frați - Onișor Cârku, născut în anul 1923 și decedat în anul 1984, îmbrățișează cariera militară (urmaș al marelui căpitan Artenie Cârku), ajungând până la gradul de general al armatei române, fiind primul general al comunei Rebrîșoara, cât și a ținutului grăniceresc nășăudean. Are contribuții personale în teoria și tactica artileriei române. Împreună cu N. Trifoi aduc date noi privind unel fenomene din istoria Transilvaniei, sub Imperiul Austro-Ungar. A rezolvat multe din problemele militarilor aflați sub arme, mai ales cei din zona noastră.

A fost decorat cu ordine și medalii ale timpului. Căsătorit cu Marioara Bichijeanu, fata protopopului V. Bichijeanu din Nășăud, nu a avut copii ci a înfiat o fetiță care astăzi este profesoară de matematică.

Generalul Cârku Onișor își doarme somnul de veci în incinta bisericii din Rebrîșoara în mijlocul consătenilor pe care nu i-a uitat niciodată și pe care i-a iubit foarte mult. S-a întors în pământul din care a fost zămislit.

2. Cel de-al doilea copil – Ștefan Cârku născut în anul 1926 a îmbrățișat silvicultura, ca șef al depozitului de lemne din zona gării comunei Rebrîșoara. A ajutat foarte mult pe consătenii lui, asigurându-le servicii și material lemnos pentru cele necesare.

Căsătorit cu Eugenia Linu, fata lui Macedon Linu, gospodar de vază în satul Rebrîșoara, a avut doi copii, Raveca căsătorită cu I. Cârku (coincidentă de nume), colonel în armata transilvană, au o fetiță studentă Alina. Cel de-al doilea copil al lui Ștefan – Onișor tot militar, lt.colonel și

comandant la Unitatea din Prundu Bârgăului la Vânători de munte. Căsătorit cu Nela Măgherușan având doi copii elevi, Oana și Mircea.

Ștefan se stinge din viață în anul 1994, la vârsta de 67 de ani.

3. Cel de-al treilea fiu Dumitru Cârcu, născut în anul 1929, este inginer proiectant, în prezent pensionar. Multe din construcțiile industriale ale Bistriței și Năsăudului sunt rodul muncii lui. De asemenea multe gospodării și anexe din comuna Rebrișoara sunt proiectate de el. Căsătorit cu Leontina Petrescu proiectantă, are două fete una ingineră fără urmași pe nume Călina și a doua Sorina, stabilită în Germania prin căsătorie.

4. Mezinul familiei, ultimul dintre cei patru frați, Emil Cârcu, născut în anul 1933 de profesie medic, lucrează în cadrul Spitalului Județean Bistrița-Năsăud ca ginecolog, este căsătorit cu Mihalcea Georgeta de profesie farmacistă, are doi copii, un băiat pe nume Mircea inginer, căsătorit cu Mihailescu Cristina-fără urmași și al doilea copil Emilia căsătorită Jucan-profesoară de chimie-fizică, are o fetiță pe nume Raluca.

Emil Cârcu – medic foarte cunoscut în ținutul nostru, cu o bogată experiență medicală, veghează zi și noapte la suferințele celor bolnavi, având un suflet foarte bun și un om credincios, operează și tratează numeroase cazuri de îmbolnăviri, datorită cărui fapt este foarte apreciat și simpatizat atât el cât și soția lui, de foarte mulți pacienți, care se roagă pentru sănătatea lor.

Aceasta este familia lui Nicolaie și Eugenia Cârcu din comuna Rebrișoara, unică în felul ei, care a dat comunei patru intelectuali bine cunoscuți și cu merite deosebite, atât în sat cât și în afara lui, contribuind la ridicarea prestigiului și dezvoltării pe toate planurile, a vieții noastre rebrișorene.

“Evocări din viața gen. ONIȘOR CÂRCU” EMIL CÂRCU

Doresc să încep prin a mulțumi organizatorilor, acestor manifestări, pentru prilejul acordat, de a evoca câteva crâmpoie din viața celui, care a fost General Onișor Cârceu, fratele meu mai mare născut pe ulița măierenilor în casa bunicilor dinspre tata la 6 septembrie 1923, în comuna Rebrîșoara, județul Bistrița-Năsăud și decedat la 19 octombrie 1984 la Cluj-Napoca și înmormântat la 22 octombrie 1984 în comuna natală Rebrîșoara, întors între sătenii lui spre veșnica lui odihnă.

Fiind al doilea copil din familia cunoscutului sătean, țăranul Nicolaie și Eugenia Cârceu. Copilul primește numele de Onișor în amintirea unui unchi din partea tatălui, stins prematur din viață.

De mic copil manifestă o dragoste aparte, față de înscrisurile din biblia familiei, pe care nu le poate descifra și față de pozele din puținele cărți și ziare aflate în casa noastră la aceea vreme. Își conducea prietenii mai mari ca el, din vecini la școală, și îi aștepta când se întorceau de la clasă, să-i spună ce au făcut și ce au văzut acolo. Așa se explică faptul că la vârsta de 6 ani neîmpliniți cere mamei să-l ducă la școală alături de ceilalți copii din sat. Mama îi explica că nu se poate, decât după 7 ani împliniți. Dezamăgirea micuțului copil nu a durat mult și într-o zi a lipsit de acasă chiar de dimineață. Mama îl caută prin cunoscutele lui locuri de joacă, dar nu este de găsit. La amiază vine bucuros acasă, deschise larg ușa și îi spune mamei că a fost la școală unde a învățat o poezie și pentru că marea să nu-l certe a început cu o voce tare să recite poezia învățată. Din aceea zi frumoză de toamnă, copilul va deveni păstorul oilor negre pe câmpul alb al scrisului. Din aceea clipă, destinul a hotărât soarta intelectuală a copilului de la țară, acolo unde s-a născut veșnicia după cum foarte frumos spune marele nostru Lucian Blaga. Fire ambițioasă și sensibilă, dornic de a cunoaște tot ce e nou în universul lui de elev, a schimbat complet viața liniștită în simplitatea ei de la sat, cu robia cititului și a scrisului în formarea viitorului intelectual de la oraș.

A urmat școala primară în comuna natală și apoi a frecventat cursurile liceului, “G.Coșbuc” din Năsăud, unde mergea pe jos 3 km dus și întors, zilnic, făcea naveta între Năsăud și Rebrîșoara, neavând posibilități materiale de a locui la internatul școlii cu ceilalți elevi.

La inițiativa preotului I.Costan este numit bibliotecar la biblioteca satului, funcție cu mare rezonanță în viitorul lui. Își amintea mereu de sfatul pe care tata îl spunea “cu cât citești mai mult, cu atât ști mai multe, ești un om mai de vază în sat.” Câtă înțelepciune izvorâtă din logica simplă a unui om simplu de la țară-spre lauda lui. Așa cum bine și-a intitulat marele nostru romancier Liviu Rebreanu, discursul ținut cu ocazia intrării sale în academie, intitulat “Laudă țăranului român” unde scriitorul a prezentat portretul țăranului român, lucrare inegalabilă nici în prezent și nici înainte de Rebreanu.

Acum elevul nostru avea ocazia să citească, ceea ce de fapt a și făcut. Citea foarte mult până seara târziu, uneori până în zorii zilei următoare, când venea acasă, se spăla, mânca și pleca la Năsăud la școală. Legat de activitatea lui din această perioadă, citez dintr-o scrisoare adresată unui coleg pe nume T.Pop, ajuns învățător în comuna Telciu.

“Eu “fericitul” muncesc zi și noapte fără să mă obosesc. Sunt timpuri grele dragă Titule. Îmi dau seama, de ce înseamnă a munci pentru țară. Muncesc și agricol și administrativ și cum pot. Pe la cooperativă țin locul unui contabil și a unui casier. Biblioteca îmi funcționează regulat. Apoi

zilnic mă tot cheamă pe la primărie, pe la postul de jandarmi și lucru fără șovăire. Sunt mândru că pot să fac și eu ceva pentru țară “ am încheiat citatul.

Toate aceste evenimente se petreceau în ajunul celui de-al doilea război mondial. În urma odiosului tratat de la Viena din luna septembrie a anului 1940, când partea de nord a ardealului a fost cedată de către marile puteri europene, Ungariei hortiste – fără luptă, viața elevului Onișor Cărcu a luat o întorsătură de 180°. Într-o seară liniștită de toamnă, după ce am terminat de cinat, îi spune tatălui, că el nu mai stă în Ungaria alături de familie, ci pleacă în România Mare. Luat prin surprindere, bătrânul tata nu a știut ce să răspundă. Copilul profitând de tăcerea răspunsului și-a susținut hotărârea spunând: ”chiar dacă mă ții leget de piciorul patului și nu-mi dai să mănânc și să beau când mă dezlegi tot plec.”

Părintele avertizat în judecata lui sănătoasă, și-a dat seama că ambițiile copilului sunt prea mari și că nu poate fi reținut și format într-un nou stat, al unei noi vieți. În intervalul de timp scurs, de la aceea seară hotărâtoare pentru el și până la plecarea sa, îl auzeam tot timpul fredonând un cântec din care îmi mai amintesc atât: “numai eu mergeam departe, de părinți și de-ai mei frați și cu lacrimi înfocate spun adio la Crapați.” Nu am reușit nici până astăzi să aflu cine a scris aceste versuri și nici cine a compus melodia, cât și timpul când s-a cântat acest minunat cântec. Cei drept nici nu m-a preocupat această idee.

Trecând granița pe la Cluj-Feleac ajunge în Turda. Aici se adresează unor colegi de ai regretatului învățător rebrășorean C-tin Vrabie, cu recomandarea acestui ilustru dascăl, de al ajuta pe fostul lui elev. Acești oameni binefăcători, îl sprijină cu cele necesare pentru a putea ajunge la Turnu-Severin, respectiv liceul Traian unde și-a continuat studiile.

Profit de acest moment spre a aduce mulțumurile mele D-nei învățătoare Vrabie și de a o asigura de gratitudinea familiei noastre la frumoasa vârstă pe care o deține. Cu siguranță că domnia sa, privind înapoi prin negura anilor își mai amintește de năzdrăvăniile elevului Onișor Cărcu.

Idealurile mărețe și frumoase, sunt mereu greu de atins. Elevul nostru a simțit aceste nobile țeluri ducând o viață grea și austeră la Turnu-Severin. Aici a fost ajutat de Dr. Budescu, plecat și el din Năsăud, iar părinții mei au ajutat-o și îngrijit-o pe mama doctorului rămasă la Năsăud. Bătrâna nu s-a refugiat, dorind să moară acolo unde s-a născut. Dorul de casă și nostalgia locurilor natale, le putem observa dintr-o scrisoare trimisă familiei: ”stau pe malul Dunării lângă ruinele podului lui Traian, construit de arhitectul Apollodor din Damasc și privesc în apă. Dacă aș ști, care este firicelul de apă din Someșul nostru și care trece pe aici, la-și bea pe nerăsuflăte, cu riscul de a seca Dunărea, atât de mult mi-e dor de voi și de satul nostru.”

După absolvirea liceului Traian din Turnu-Severin vremurile grele ale războiului și posibilitățile lui financiare reduse, îl determină să îmbrățișeze meseria armelor, care de altfel îl atrage de mic copil și unde posibilitățile de supraviețuire îi dădeau șansa de a ajunge militar. A urmat apoi cursurile școlii de ofițeri de artilerie de la Breaza.

Plecat ca elev din casa părintească după ani grei și lungi de pribegie printre străini, se întoarce din nou în sânul familiei ca tânăr ofițer al armatei române în Ardealul de acum; pământ românesc: eliberat de sub ocupația vremelnică străină.

Începuturile activității lui militare, pentru care a fost pregătit se regăsesc, chiar în garnizoana Bistriței, de care îl leagă multe din succesele lui de mai târziu. Marea lui putere de muncă, bogatele lui cunoștințe profesionale acumulate în zile și nopți de studiu, a făcut din el un om stimat, apreciat și respectat de toți cei cu care a lucrat.

Într-o zi fiind ofițer de serviciu, se prezintă la poarta unității o țigancă, cu un coș plin cu mâncare, solicitând să intre la soțul ei militar în termen, santinela neputând-o opri pe hotărâta soție, care insistă să intre neapărat în cazarmă, solicită ajutorul ofițerului de serviciu, sublocotenentul Onișor Cărcu. După discuții interminabile între cele două părți, țigancă încearcă să mituiască pe

tânărul ofițer cu o găină prăjită adusă pentru soțul ei la care nu putea să ajungă. Ofițerul nostru probabil jignit de gestul negresei, ia găina și o aruncă cu coș cu tot în spațiul verde de la intrare, iar santinela o scoate pe intrusă din incinta cazarmii.

Comandantul unității, care se afla la geamul biroului său, vede toată scena petrecută la poartă. Ordonă ca ofițerul să se prezinte de urgență la el, ocazie cu care îl pedepsește pe zelosul nostru ofițer cu trei zile de arest. Năucit de cele auzite sublocotenentul Onișor Cârnu mai are puterea să întrebe motivul pentru care a fost sancționat. El credea că v-a fi, felicitat de comandant pentru isprava făcută și nu pedepsit. Colonelul, care de altfel îl aprecia foarte mult, calm liniștit i-a răspuns: “pentru lipsa de tact”. Cu siguranță că pedeapsa nu s-a executat, iar ofițerul și-a însușit pe deplin noua lui învățătură- lipsa de tact.

Viața lui de ostaș e o strălucită pildă de abnegație și patriotism, uneori mai exagerat, dar specific nouă celor din țara Năsăudului. Toți cei care ne-am născut și am crescut pe aceste meleaguri indiferent unde ne aflăm și ce muncim, suferim de această maladie înfocată a unui patriotism local. Asta cred și datorită vremurilor istorice pe care le-am trăit de-a lungul anilor în zbuciumata noastră existență milenară din istoria Transilvaniei.

Ajuns pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei militare – la gradul de general- el n-a uitat nici o clipă să mai privească și în jos, că de fapt atunci înainta și progresa mai mult, fiind legat continuu de realitățile din jurul său, de care nu a fost străin niciodată. Timp de 7 ani a stat pe masa comandantului suprem al armatei de atunci, dosarul de avansare la gradul de general-dar nu a fost posibil pentru simplu fapt, că soția lui Mărioara era fică de preot – fata protopopului de Năsăud, Gavril Bichieanu.

În fiecare an, în luna septembrie el fiind capul familiei, după ce tata trecuse hotarele vieții pământene, ne aduna pe toți frații la casa părintească din Rebrîșoara, unde petreceam câteva zile în sânul familiei alături de cea mai bună mamă, mama noastră. Aici făcea exerciții de întrecere la matematică cu nepoții-toți erau câștigători și toți erau recompensați cu dulciuri. Într-o zi am observat o bătătură pe degetul arătător de la mâna dreaptă și l-am întrebat ce s-a întâmplat. Mi-a răspuns calm: vezi tu prâslea, așa îmi spunea el mie, eu fiind cel mai mic dintre frați, marele împărat Napoleon calcula rația de alimente, îmbrăcăminte și încălțăminte a unui soldat pe o perioadă de timp determinată – în cap-iar eu fac acest lucru cu, creionul în mână.

Conștiința lui de fiu al satului l-a urmărit toată viața. Era mândru că era copil de țăran și o spunea cu mândrie, ori de câte ori avea prilejul.

Răbdarea, înțelepciunea, stăpânirea de sine, blândețea și dragostea, sunt numai câteva din atributele generalului.

Un om cu alese virtuți intelectuale, atașat profund de neamul care l-a zămislit, cel care a fost și va rămâne în memoria noastră pentru totdeauna își doarme acum somnul de veci în incinta, impunătoarei biserici din comuna Rebrîșoara, pe care a iubit-o atât de mult.

Consider că un bust statuar în incinta mormântului, sau în fața primăriei, ar fi pe deplin justificat.

Cinste satului, care a avut un astfel de fiu !

“Tradiții militare rebrișorene”

IOAN MUREȘAN

Exercitarea oricărei meserii – (cea a mănuirii armelor nu face excepție) – presupune existența unor condiții istorice sociale și economice specifice.

Trăsăturile psiho-temperamentale ale populației dintr-o anumită zonă geografică influențează, considerabil, atât alegerea unei meserii cât și – în mod deosebit – rezultatele profesionale în domeniul respectiv.

Comuna Rebrișoara – așezată geografic pe cursul superior al râului Someșul Mare în nord-estul Transilvaniei, pe unul din vechile drumuri de legătură cu Moldova prin Depresiunea Dornelor a fost de-a lungul timpului martora și locul de desfășurare ale unor acțiuni cu caracter militar.

Implicațiile și locul unor rebrișoreni în faptele de arme ale secolelor trecute, au devenit cunoscute, mai ales după înființarea de către împărăteasa Maria Tereza a REGIMENTULUI II GRANIȚĂ, cu sediul la Năsăud.

Documentele vremii consemnează dislocarea companiei a VIII –a la Rebrișoara – una dintre cele 44 comune de pe Valea Someșului, care au asigurat, generații de-a rândul, tinerii necesari pentru completarea resurselor umane ale REGIMENTULUI II GRANIȚĂ.

Unii dintre grăniceri au rămas simpli soldați, iar o parte din ei, cei pe care soarta, împrejurările și nu în ultimul rând, condițiile materiale, i-au ajutat, au urmat cursurile școlilor năsăudene, răspândind apoi, în rândurile românimii cultura, civilizația, contribuind la deșteptarea conștiinței naționale.

Înființarea Institutului Militar din Năsăud la 22 noiembrie 1784 ca principal mijloc de formare a unor cadre militare de origine română, cu o temeinică pregătire teoretică a avut o influență benefică asupra românilor transilvăneni și, implicit, asupra rebrișorenilor.

Apropierea față de Institutul militar a făcut posibilă o cunoaștere mai aprofundată de către rebrișoreni a avantajelor oferite absolvenților acestui institut, iar cunoștințele acumulate atât de către simplii grăniceri, pe timpul îndeplinirii obligațiilor militare în cadrul REGIMENTULUI II GRANIȚĂ, cât și de către absolvenții Institutului militar au contribuit la emanciparea întregii comunități rebrișorene.

Autoritățile austro-ungare din secolul trecut, au devenit conștiente despre pericolul pe care îl reprezintă pentru imperiu, românii pregătiți din punct de vedere militar și înarmați corespunzător.

La 10 ianuarie 1861, baronul Kemeny scria: “Nu este normal ca un popor alcătuit numai din români deprinși cu arme și dispus chiar lângă granița cu Moldova, pe comunicația cu Principatele Dunărene – să fie sub conducerea și inspecția propriilor funcționari publici.

Participarea grănicerilor rebrișoreni (care au constituit principala forță din cadrul Companiei a VIII- a la campaniile militare ale vremii, inclusiv la războaiele napoleoniene a fost studiată mai amănunțit și rămâne să o facem când vom avea mai mult timp la dispoziție.

Promovarea în rândul cadrelor superioare ale REGIMENTULUI II GRANIȚĂ a unor rebrișoreni, a fost consemnată de documentele vremii și chiar sintetizată în MONOGRAFIA

ȘCOALELOR NĂSĂUDENE editată în anul 1913, cu ocazia aniversării semicentenarului năsăudean.

Astfel, sunt prezentați ca originari din Rebrîșoara :

Dr. IULIU MUREȘIAN – medic militar cu rang de locotenent colonel.

NICEFOR JARDA – căpitan

EMIL CÂRCU – căpitan

ARTENE CÂRCU – căpitan

MACEDON CÂRCU – locotenent

VASILE POP – locotenent

IOAN MUREȘAN – locotenent

NICOLAE LAZARICIU – locotenent

Chiar dacă nu au purtat grade militare și nu au activat efectiv în cadrul REGIMENTULUI II GRANIȚĂ, și alți rebrîșoreni din veacul trecut au absolvit școlile năsăudene care au avut un profund caracter militar-înainte de 1870-deci înainte de înființarea gimnaziului năsăudean:

IACOB MUREȘAN – redactor și profesor

IOACHIM MUREȘAN – avocat

ILIE BURDUHOS – notar

GAVRIL LINUL – notar

Înclinațiile native ale rebrîșorenilor în domeniul meseriei armelor, reies și din simpla comparație a numărului celor care au practicat în trecut (sau o practică în prezent), în raport cu comunele din jur.

Datele menționate mai sus menționează 8 rebrîșoreni, față de 2 neposeni, 3 rebreni, 1 hordoan, etc.

După desființarea REGIMENTULUI II GRANIȚĂ (în 1851) și a școlilor direct subordonate și prin dezvoltarea la scară națională a învățământului civil, precum și datorită dispunerii școlilor militare în zone mult prea îndepărtate față de Năsăud și a cheltuielilor mari necesare pentru a urma cursurile acestor școli, numărul militarilor de carieră a scăzut în perioada interbelică.

Condițiile economico-sociale postbelice au fost favorabile afirmării, din nou, a calităților militare native ale rebrîșorenilor.

Astfel, un prim “val” de militari s-au afirmat în perioada 1942-1970, printre care se numără oameni de excepțională valoare și, cu siguranță, cel care a urcat pe cea mai înaltă treaptă a carierei militare – generalul ONIȘOR CÂRCU.

Un al doilea “val” – cel mai numeros din toate timpurile-cel al militarilor aflați în activitate și răspândiți pe cuprinsul întregii României sunt militarii angajați pe bază de contract, elevi, subofițeri, maiștri militari și ofițeri de toate gradele de la locotenent la colonel, din toate armele (infanterie, artilerie, geniu, intendență, vânători de munte, aviație, marină, grăniceri, etc) și de toate vârstele.

Indiferent de arma și gradul pe care îl poartă în garnizoanele și în funcțiile pe care le îndeplinesc, militarii rebrîșoreni s-au remarcat prin capacitatea lor organizatorică, pregătire superioară, competență, seriozitate și sunt apreciați de comandamentele din care fac parte.

Prin eforturile lor permanente de a fi foarte buni în locurile unde trăiesc și muncesc, prin stima și respectul pe care și l-au câștigat cu multă trudă și sudoare, numele comunei REBRÎȘOARA a devenit mai cunoscut în țară și peste hotare.

Vă prezentăm o listă incompletă a militarilor rebrîșoreni care s-au afirmat după cel de-al doilea război mondial:

- General maior (Artilerie și rachete) CÂRCU NICOLAE ONIȘOR (+);

- Colonel (Artilerie și rachete) POP ILIE IOAN (rezervă);

- Colonel (Tehnic) SÂRBU IOAN IOAN (rezervă);

- Colonel (Infanterie) CÂRCU IOAN IOAN;
- Locotenent colonel (Artilerie și rachete) CÂRCU ȘTEFAN ONIȘOR;
- Locotenent colonel (Geniu) MOLDOVAN DUMITRU NICOLAE;
- Locotenent colonel (Infanterie) COTU MACEDON VASILE;
- Locotenent colonel (Infanterie) NISTOR GHEORGHE DUMITRU;
- Căpitan (Infanterie) SÂNGEORZAN LEON NICOLAE;
- Căpitan ing. (Aviație) MUTI ION ȘTEFAN (decedat);
- Căpitan (Grăniceri) LINU NICOLAE MARIUS.
- Maistru militar principal (Artilerie și rachete) TÂRZIU DUMITRU MIHAI;
- Maistru militar clasa a II a NEAMȚ LEON VIOREL
- (Rachete și artilerie antiaeriană)
- Plutonier adjutant șef (Auto) SÂRBU VASILE LEON;
- Plutonier adjutant șef (Artilerie) LINU NICOLAE IOAN;
- Plutonier adjutant șef (Artilerie) CÂRCU DUMITRU LEON;
- Plutonier adjutant șef (Infanterie) POP S. GEORGE;
- Plutonier major (Construcții) COVACI IOSIF GEORGE;
- Plutonier major (Artilerie) SÂNGEORZAN F. IOAN;
- Plutonier major (Construcții) BODIU MACEDON MACEDON;
- Plutonier major (Auto) ANI IOAN IOAN;
- Plutonier adjutant (Poliție) BUZILĂ ȘTEFAN DUMITRU;
- Plutonier adjutant (Poliție) POP NICOLAE;
- Plutonier major (Poliție) FEIER (MIHALCA) SAVETA.

“Figuri de dascăli rebrîșoreni”

NICOLAE REBREANU

Viața școlii din Rebrîșoara este strâns legată de activitatea și faptele învățătorilor și parohilor care au slujit-o de-a lungul timpului și care prin misiunea și dragostea lor au luminat mințile multor generații de rebrîșoreni.

Alături de dascăli, parohii au contribuit la ridicarea prestigiului școlii, la menținerea acestei instituții de cultură în decursul timpului. Așa de exemplu în perioada învățământului confesional parohii satului au fost: Grigore Pop, Ștefan Pop, Anton Precup.

Cea mai veche știre despre un învățător al comunei Rebrîșoara o aflăm la 1723 când episcopul Atanasie Rednik cu ocazia vizitei la Rebrîșoara amintește că în comună a găsit o “școală” al cărui învățător nu primește leafă¹. Nu este pomenit numele acestuia și nici a celor care au urmat.

După 1820 reușim să aflăm din documentele vremii unii dintre învățătorii care au funcționat la școala din comună, Astfel “cel mai vechi învățător al acestei comune de care își aduc aminte bătrânii a fost Dumitru Acu Pârja care a dăscălit pe la începutul veacului trecut, adică pe la 1826-1830”².

Tot din aceeași sursă aflăm că după el a urmat dascălul Ioan Flaviu, apoi Michăilă Muthi, după care Ioan Olariu și Ioan Lazăr.

Despre învățătorul Ioan Lazăr aflăm că în anul școlar 1852/1853 avea un salariu de 50 fl., un capital de 1500 fl.³

În 1859 despre același învățător aflăm că este “de 28 de ani, cu sânguință și purtare bună”, și plătit de comunitate cu 50 fl.

O “relațiune anuală” de la 1862 menționează că Ioan Lazăr de 30 de ani Se poate observa că acest ilustru învățător a slujit mai mulți ani școala din Rebrîșoara, fiind un dascăl cu multă dragoste de carte și de luminare a fiilor sătenilor.

Într-un raport al comisiei școlare din 14 noiembrie 1847, semnat de președintele acestei comisii se pot observa supraveghetorii școlii, preoții și învățătorii-amintiți fiind Karl Kohl-locotenent, comandant al companiei a VII a grăniceri Grigore Pop – preot și Ioan Olariu ca învățători⁴.

La 1879 ca paroh al satului este Pop Ștefan iar ca învățător pe lângă Zaharie Catarig este și Oniga Vasile, dascăl ce s-a ocupat foarte mult de dezvoltare la copii a dragostei pentru pomărit și legumărit, având un salariu de 200 fl. Trebuie menționat faptul că până la 1870 funcționa un singur învățător, din anul școlar 1870/1871 doi învățători, iar din 1904/1905 trei învățători. Angajarea învățătorilor la școala confesională se făcea de către senatul bisericesc școlar, prin concurs public. Postul era anunțat la consistoriu școlastic și anunțat pentru concurs. Se cunoaște faptul că toți concurenții trebuiau să îndeplinească condițiile cerute prin lege, fiind preferați aceia “care au cunoștință în muzica instrumentală și vocală, să fie cântăreți buni pentru a conduce corul.”⁵

În cazul în care candidații aveau condiții aproape egale membrii senatului acordau votul lor pentru cel mai priceput. Așa a fost cazul învățătorului Ioan Lazăr ales în 1857 și care a slujit până în 1879.

Zece ani mai târziu apare ca învățător Iosif Leuca, originar din Iclod care nu a funcționat prea mulți ani în Rebrîșoara.

Merită a fi amintit harnicul și priceputul învățător Ignat Seni, mutat apoi la Năsăud dar care a avut preocupări însemnate pentru continuă dezvoltare a învățământului rebrîșorean. Ca urmare a meritelor sale, școala din Rebrîșoara i-a purtat numele lui.

Activități deosebite desfășoară și învățătorii Macedon Linul, George Mihalca, Macedon Ciuta, Dumitru Irini și alții care au funcționat în perioada școlii confesionale.

1. Arhivele statului, Năsăud – Fondul E.Precup. Dosar 219
2. Arhivele statului, Năsăud – Fondul grăniceresc, pac.5 28
absolvent al cursului pedagogic din Năsăud plătit cu 50 fl. Din "lada satului".
3. Arhivele statului, Năsăud – Fondul Vicariatului Văii Rodnei pac. 42 6;
4. I.Pop Situația învățământului pe teritoriul Regimentului II Grăniceresc-Arhiva Someșană –1975.
5. Arhivele statului, Năsăud – Fondul E. Precup- Un sat grăniceresc-

Rebrișoara în Gazeta ilustrată. nr 9-10, 1955.

“Istoricul școlii din Rebrîșoara”

Macedon Ilovan

Ținut străvechi, teritoriul comunei Rebrîșoara, prin așezarea sa, relief, climă și rețea hidrografică, prin bogățiile solului și subsolului a constituit, în funcție de nivelul de dezvoltare al producției materiale, un cadru necesar și prielnic dezvoltării societății omenești din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre.

Învățământul pe cuprinsul actualului județ Bistrița-Năsăud, sub forma unor școli obștești, este mai vechi decât acela din școlile înființate pe temeiul legiferărilor atestate documentar. Începuturile învățăturii de carte le găsim în biserică, ce în vremuri vechi a fost singura propagatoare de cultură.

Sarcina de a învăța, în perioada medievală, le îndeplineau acei călugări și preoți, dascăli sau dieci, cunoscuți sau anonimi, din schiturile și care, inițiind pe copii în tainele scrisului și cititului, au păstrat și dezvoltat limba românească în casele din Feldru, REBRÎȘOARA, Zagra, Monor, etc.

În conscripția din 1733, sunt amintiți învățători în 23 de sate din ținutul Năsăudului printre care și Rebrîșoara, la această dată consemnând un învățător, iar în conscripția din 1740, 2 învățători. Existența unor date privind instruirea copiilor din Rebrîșoara pe lângă biserică, de către preoți sau dieci, nu ne poate conferi caracterul unei școli organizate, aceasta apărând de abia în timpul regimentului de graniță.

Înființarea la 1700 a școlilor triviale a fost urmată de primirea de către comanda regimentului grăniceresc năsăudean de ordine din partea Curții de la Viena pe linia înființării de “școale comunale naționale” în localitățile de graniță. Într-un extras din procesul verbal încheiat la Năsăud cu data de 5 noiembrie 1770 în cadrul ședinței comisiei economice a regimentului privitor la întreținerea școlilor, aflăm ca prezenți, între reprezentanții comunelor grănicerești, și pe “Ciuta, Lupu, Vasile Vărărean” din Rebrîșoara. În ordinul Consiliului belicv de la Viena din 1825 se cerea “înființarea școalelor populare în comunele mai mari, în care sunt mai mulți copii lipsiți de instrucțiune școlară”. Începând cu 1826 iau ființă școli comunale în toate comunele grănicerești, deci “și la Rebrîșoara”.

“Școala comună populară” din Rebrîșoara era susținută la început din “casa poporului comunei”, precum și din banii ce-i plăteau toate familiile grănicerești. Din 1838 se creează un “fond școlastic comună”, din care se vor cumpăra materiale de scris și, mai târziu, se va plăti și salariul dascălului comună. Copii frecventau școala în mod obligatoriu de la 7 la 12 ani, iar pentru cei de la 12 la 15 ani se introduce încă din 1827 “învățământul de repetiție”, acesta făcându-se ca elevii să nu uite cele învățate la școală.

La început școala nu a avut un local propriu și a funcționat în unele case ale cetățenilor. Se impunea construirea unei clădiri proprii pentru desfășurarea învățământului. În 1846 se construiește școala din Rebrîșoara.

“Avea o sală mare pentru clasă, 2 săli mici și clădiri economice” Clădire ce dăinuie și în ziua de astăzi.

În 1851 se desființează regimentul de graniță năsăudean. Aceasta a dus la trecerea “școlilor populare” de pe teritoriul graniței la “confesiune” începând cu anul 1858.

Școala din Rebrîșoara de la 1858 și până după primul război mondial se va numi "școala confesională greco-catolică", intrând sub conducerea organelor și autorităților bisericești. Limba de predare, în toată perioada școlilor confesionale, a fost limba română, atât pentru copii de la 6-12 ani cât și în școala economică repetițională (unde se predă: pomăritul, legumăritul și stupăritul) în care învățau cei de la 12-15 ani.

Din anul 1922 școala din Rebrîșoara a luat numele de "Școala primară de stat".

Pentru că numărul copiilor care trebuiau să frecventeze cursurile a crescut, iar spațiul era insuficient, s-a clădit în 1912 un local nou din piatră, cu etaj, având 5 săli de clasă și dependințe economice. Această școală, cu aprobarea "Ministerului" începând cu ziua de 24 mai 1925 se numește după patronul ei, Școala primară "Ignat Seni", denumire menținută până la 1940.

Pe raza comunei Rebrîșoara începând cu anul școlar 1887/88 s-a mai înființat o școală pe Gersa (Grui), iar în anul școlar 1928/1929 se deschid cursurile la Gersa II (Dobodea) ca apoi, din 1933/1934 să ființeze și școala de "Peste Șomeș" (Poderei).

După desăvârșirea statului unitar român de la 1 Decembrie 1918, învățământul de toate gradele s-a dezvoltat într-o importantă măsură, fără însă a putea satisface în întregime cerințele care se ridicau în fața sa. Școala și slujitorii ei au îndeplinit un rol de frunte în relizarea unității naționale depline a poporului român, ducând mai departe tradițiile născute a cărei continuitate exprimă însăși continuitatea culturii naționale.

Pentru perfecționarea învățătorilor între cele două războaie mondiale se țineau ședințe ale așa ziselor "cercuri culturale" la care participau învățătorii repartizați pe centre. La ședințele acestor cercuri se prezentau lecții practice și conferințe, pe diferite teme în fața sătenilor.

Perioada anilor 1940/1944 a constituit și pentru învățământul de la Rebrîșoara o perioadă grea care s-a manifestat prin maghiarizarea forțată, fapt dovedit de cataloagele și matricolele școlare. O mențiune se impune în acest cadru: pe toată perioada războiului cursurile școlare la Rebrîșoara nu s-au întrerupt, datorită interesului manifestat de locuitorii satului.

De la începutul anului școlar 1948/49 școala începe cu ciclul I și ciclul II – luând numele de "Școala elementară Rebrîșoara".

Din 1968 se face trecerea la școala obligatorie de 8 ani. Prima promoție a școlii de 8 ani a dat-o școala din Rebrîșoara în anul școlar 1964/1965 și număra 30 de absolvenți. Din anul 1968 se va trece de la învățământul general obligatoriu de 8 ani la cel de 10 ani, pentru ca după revoluție, începând cu anul școlar 1991/1992 se va reveni la învățământul de 8 ani.

“Rebrișorenii - jertfe ale luptei pentru libertate”

OLGA SCURTU

Orice om care vine în lume trebuie să se lupte pentru a exista ca ființă. Dar unii oameni se luptă și pentru a exista ca nație în cazul nostru nația română.

De la facerea omenirii cel de sus a hotărât ca unii oameni să aibă tendința de a distruge tot ce le stă în față, dar tot el a mai implantat în sufletul altora și bunătatea de a se supune și a răbda răul lor, iar a treia categorie de oameni este cea care ține cu orice preț să mențină ce a moștenit de la înaintașii lor. Dacă am da exemple din istorie ar fi prea mulți și nu s-ar referi la locuitorii comunei noastre. În cazul comunei noastre mică ca întindere în comparație cu țara existentă, au existat și vor exista oameni dornici de pace, libertate și prosperitate. Exemple ar fi multe dar timpul fiind limitat nu mă pot întinde prea mult. Din spusele și arhiva Bisericii Ortodoxe Rebrișoara reiese un număr de 141 oameni căzuți în luptă în Primul război mondial. O să prezint sub forma unui tabel nominal numele persoanei, data nașterii, data și locul morții:

Nr.	Numele Persoanei	Data nașterii	Data și locul morții
1	Ioan Muthi	-	Martie 1915 spital Sarajevo
2	Mihăilă Burdeț	-	10 Martie 1915 spital Satoralyanjhuly
3	Nicolae Neamț	-	1915 spital Bistrița
4	Ștefan Pop	-	1915 spital Ungaria
5	Petre Burdeț	-	Aprilie 1915 Polonia
6	Macedon Roș	-	Iunie 1915 Carpați
7	Vasile Doci	-	Iulie 1915 spital Praga
8	Nicolae Țăran	-	1915 Italia
9	Ion Bozbici	-	-
10	Alexa Jarda	-	-
11	George Burdeț	-	1915 Galiția
12	Nicolae Burduhos	-	Galiția
13	Nicolae Doboacă	-	1915 septembrie Galiția
14	Ionică Sas	-	Grad sergent contra rușilor
15	Ștefan Pop	-	Grad caporal Galiția
16	Macedon Mureșan	-	15 martie 1916 spital Pinkafo
17	Macedon Mureșan	-	5 iunie 1916 spital militar
18	Recan Dumitru	-	Grad caporal 20 noiembrie 1915 Budapesta
19	Artemie Cărcu	-	6 iulie 1916
20	Dumitru Costantin	-	20 iulie 1916 spital militar Galiția
21	Ilie Bodiu	-	20 iulie 1916 spital militar Galiția
22	Cărcu Ștefan	-	1895 27 august 1916 acasă
23	Ioan Ciuta	-	Septembrie 1916 spital Zaláu

Nr.	Numele Persoanei	Data nașterii	Data și locul morții
24	Ștefan Muthi	-	1893 16 iulie 1916 Italia
25	Ion Muthi	-	6 iulie 1916 frontul rusesc
26	Dumitru Roș	-	1916 frontul rusesc
27	George Cotu	-	28 august 1915 frontul rusesc
28	George Ani	-	-
29	Ioan Biro	-	22 mai 1916 Sudtiroi
30	Burdeș Nicolae	-	23 ianurie 1916 infirmeria Kistova
31	Dumitru Bozomală	-	11 februarie 1917 Ungaria
32	Bohai Dumitru	-	Februarie 1917
33	Beltag Ioan	1882	15 mai 1915 Sadkow
34	George Mălăi	-	Muncitor pe lângă armată
35	Lup Lazăr	-	17 martie 1917 spital Estergon
36	Pop Nicolae	-	21 februarie 1917 spital Debrec
37	Dumitru Buhai	-	Iarna 1916/1917 frontul ruso-rom
38	Morar Olisim	-	22 mai 1917 Ungaria
39	Nicolae Sângeorzan	-	16 noiembrie 1916 Ungaria
40	Burduhos Leon	-	22 martie 1917 Rusia
41	Macedon Târca	1895	18 iulie 1917 spital Berat
42	Macedon Târca	-	Spital Freusen
43	Ignat Filip	1883	18 octombrie 1916 spital Valjevo
44	George Moldovan	-	Spital Szegedin
45	Doboacă Dumitru	1891	13 iunie 1915 Turinko
46	Bodiu Nicolae	1893	10 iunie 1915 Galiția
47	Târziu Simion	-	23 martie 1917 spitalul militar
48	Macedon Pop	1898	1917 frontul italian
49	Muthi Petre	1877	1916 frontul rusesc
50	Macedon Eremei	-	23 noiembrie 1917 spital Cluj
51	Ștefan Căța	-	1 august 1916 spital Eperjis
52	Burduhos Ștefan	1884	13 ianuarie 1917 Hajduszabone
53	Ion Seni	-	Crăciun 1916 lagăr rusesc
54	Morar Nicolae	1888	25 octombrie 1917 Bielico
55	Ion Buta 1895	-	27 aprilie 1917 Nagyszalenta
56	Rebreanu Simion	-	7 februarie 1918 front italian
57	Muthi Ioan	-	1917 spital Berszeth
58	Lup Ioan	1883	25 noiembrie 1917 Venedy
59	Nicolae Muthi	1893	15 octombrie 1917 Budapesta
60	Ioan Buhai	1897	11 aprilie 1918 frontul italian
61	Alexandru Bozbici	-	14 aprilie 1918 Şapron
62	Ioan Irini	-	Spital Kiev
63	George Doboacă	-	Spital Budapesta
64	Scurtu Ion	-	28 mai 1918 frontul italian
65	Doboacă George	-	19 mai 1918 Serbia
66	Ștefan Cărcu	-	14 decembrie 1917 frontul italian
67	Leon Lup	-	23 martie 1918 Rusia
68	Dumitru Olar	1895	23 ianuarie 1918 Budapesta

Nr.	Numele Persoanei	Data nașterii	Data și locul morții
69	Tofeni Petre	1870	4 noiembrie 1918 Sibiu
70	Simion Burduhos	1889	1917 toamna frontului italian
71	Gavrilă Palage	-	Spital Italia
72	Vasile Herciug	1895	15 august 1918 Cluj
73	George Cărcu	1882	14 aprilie 1918 Kassa
74	Nicolae Mureșan	1890	1915 Carpați
75	Rotar Ștefan	1884	9 iulie 1918 Livenza Italia
76	Dumitru Muthi	1894	1918 Ungaria
77	Vasile Bădița	-	Sângeorzul român
78	George Châșa	-	Frontul Italian
79	Toader George	-	1918 Innsbruck
80	Leon Catarig	-	Prizonier Rusia
81	Ierodim Doboacă	-	Galiția
82	Dumitru Muthi	-	Tirol
83	Dumitru Mihalca	1880	Iulie 1915 Rusia
84	Ștefan Burduhos	-	29 octombrie 1918
85	Nicolae Vlasa	-	Ielenica
86	Macedon Hoha	-	18 august 1917 Padula
87	Alexa Doce	-	Februarie 1915 Rusia
88	Ioan Bodiu	-	8 septembrie 1918 Casarca
89	Petre Bozomală	-	2 noiembrie 1918 Innsbruck
90	Ștefan Burduhos	-	10 mai 1918 Iași
91	Pavel Tofeni	-	1915 Carpați
92	Ștefan Bozbici	-	1915 Carpați
93	Alecsa Doboacă	-	Spital prizonier
94	George Ilovan	-	Aprilie 1919 Egyed
95	Ionică Neamț	-	Aprilie 1919 Petropavlovsky
96	Ștefan Cotu	-	1916 Italia
97	Ilia Pop	-	1918 Sibiu
98	Macedon Linu	-	Prizonier Siberia
99	Dumitru Scurtu	-	1915 Galiția
100	Macedon Bozomală	-	Polonia rusească
101	Toader Tiron	-	Mobilizat 1915 nu se știe nimic
102	Vasile Mureșan	-	1917 Franța
103	George Bodiu	-	1916 Franța
104	Dumitrean Nicolae	-	Prizonier Franța
105	Macedon Lacătăș	-	Galiția
106	Ștefan Burduhos	-	Carpați
107	George Rus	-	1917 Bucovina
108	Bodiu George	-	Praga
109	Ștefan Catarig	-	Rusia
110	Ștefan Mureșan	-	13 iulie Rusia
111	Petre Doboacă	-	1916 Albania
112	Roș Ion	-	1915 Galiția
113	Dumitru Cărcu	-	Mobilizat în Vechiul Regat

Nr.	Numele Persoanei	Data nașterii	Data și locul morții
114	Acu Ionică	-	1915 octombrie
115	Dumitru Sângeorzan	-	1915 Rusia
116	Macedon Bozomală	-	1915 Polonia
117	Ion Irini	-	1914 Bahamas
118	Alecsa Burdeț	-	25 octombrie 1917 Italia
119	Ștefan Pop	13.08.1894	Frontul italian
120	George Iujan	-	28 iunie 1924 București
121	Ion Nistor	-	30 ianuarie 1924 acasă
122	George Olar	-	24 iulie 1924 acasă
123	Anchidim Bumbu	-	Italia
124	Dumitru Muthi	-	Rusia
125	Ion Ani	-	Dispărut
126	George Mihalca	-	Italia
127	Dumitru Olar	-	1916 Franța
128	Ion Burdeț	-	1 mai 1926 acasă
129	George Moldovan	9.04.1893	Italia
130	Ion Ilovan	-	Dispărut
131	Moise Roș	-	(Prizonier Rusia)1928 acasă
132	Vasile Cotu	-	Dispărut
133	Pavel Burdeț	-	Bistrița
134	Dumitru Bozbici	-	Dispărut
135	Gavrilă Sângeorzan	-	Dispărut
136	Roș Ioan	-	Dispărut
137	Talpoș Gavrilă	-	Dispărut
138	Bohai Dumitru	-	Dispărut
139	Vasile Sima	-	Dispărut
140	Flore George	-	Dispărut
141	Muthi Nicolae	-	Dispărut

Locuitorii Rebrîșoarei au participat și la Al Doilea Război Mondial dar o parte dintre ei trăiesc printre noi și pot povesti scene petrecute în timpul respectiv.

“Legenda Rebrîșoarei” DUMITRU TIRON

Numele comunelor Rebra și Rebrîșoara se prezintă ca numele a două surori, ca numele celor două ape din jud. Vaslui Rebricea și Rebriciara, ca numele satelor românești Gherța Mare și Gherța Mică din Ugogsa, jud. Satu-Mare, toponime asemănătoare cu Valea Gerza, jud. Turda.

Dar important și pentru ținuturile noastre rămâne felul în care s-a răpândit creștinismul la noi; fiind bine cunoscut faptul că încă din sec. I Cuvântul Evangheliei a fost predicat în Dobrogea noastră de apostolul Andrei. Prin secolul al II-lea scriitorul bisericesc, TERTULIAN, făcând parte din mișcarea “Montanistă”, asemănătoare cu cea Penticostală de astăzi, a ajuns cu misionarea sa până la popoarele din nordul Dunării; Episcopul goților din Nordul Dunării, TEOFIL ia parte la Sinodul Ecumenic de la Niceea, în anul 325, sub împăratul Constantin cel Mare, la care a luat parte și PAPA de la Roma, Silvestru I., așa că până prin sec. al VII-lea prezbiterii și preoții oficiau serviciul religios în limba latină (prin părțile Ardealului), apoi s-a introdus limba slavonă, iar încet, încet aceasta a fost înlocuită cu limba poporului, limba română cu grafie cirilică. Putând descifra astfel de texte am putut afla că vatra satului Rebrîșoara a fost Pe Valea Gersei, în Gruî. Aceasta s-a datorat mai multor factori: invaziile mongolo-tătare din anul 1241 și 1285, apoi numeroase războaie, epidemii și calamități naturale, dar cu timpul, scăpând de năvălirile străine iar populația înmulțindu-se a coborât iarăși la drumul mare, de unde plecase anterior. Deci satul Rebrîșoara a existat încă înainte de anul 1241 iar denumirile vechi date de băștinași locurilor și satelor locale cu timpul au fost înlocuite de noii stăpânitori – ADMINISTRAȚIA din ținutul Someșului Mare până la Rodna. Acest ținut legendar purta numele de VOIVODATUL lui NUCUS VOEVOD și avea reședința în satul nucilor, adică Năsăudul, de astăzi.

Legenda menționează că în Țara Samușilor a fost un CĂPITĂNAT, adică o legiune de ostași pentru a străjui drumul de țară Dej-Beclean, drum care trece munții către soare-răsare, spre Țara Tătărească și Leșească iar pe comandantul lor îl chema NUCUS-voevod și care era din oastea lui GELU voevod. Acesta din urmă îi dă de nevastă lui NUCUS voevod pe fica sa REBRICEA iar ca zestre cinci sate. După căsătorie, Nucus voevod se stabilește cu oștile sale pe moșiile nevestei sale, REBRICEA, iar în timp de liniște, voevodul cu ostașii săi se ocupau cu agricultura, mai ales cu cultura pomilor, a nucilor dând ulterior numele satului de “Satul Nucilor”. Din căsătoria lor au rezultat trei fete și un fecior: cea mare – REBRA, cea mică- REBRICEA, ca pe mama sa iar pe cea mijlocie o chema GERȚA. Pe fecior îl chema NASAUDUM. Deci satele Rebra Mare, Rebra Mică și Gersa purtau numele a trei surori. Satul nucilor a primit apoi numele fiului lui Nucus voevod adică- NASAUDUM. Iată, deci, cum legenda ne ajută să înțelegem de unde ne vine numele satului nostru REBRÎȘOARA, de la Rebricea, fiica lui Nucus voevod, trăitor în anul 900 e.n.

Onorați oaspeți și iubiți săteni! Între anii 1211-1250 regii Ungariei, GHEZA II și ANDREI II au adus în Transilvania coloniști sași din Germania, așezându-i în părțile Sibiului și Bistriței. Acești germani, fiind oameni civilizați au întocmit *hărți* în limba germană cuprinzând teritoriul Transilvaniei cu numele localităților din timpul acela. Ca atestare documentară a ceea ce v-am spus anexez și Harta în care este specificat pe locul de astăzi al Năsăudului, Satul Nucilor (în limba română)-sau NUSZDORF, NUSENDORF, NASENDORF (în limba germană) și care traduse în limba română înseamnă Satul Nucilor (NUS=NUC; DORF=SAT).

În încheiere rog pe d-l conf.univ.dr DUMITRU ACU, președintele ASTREI de la Sibiu să sponsorizeze tipărirea cărții “Istoricul comunei Rebrîșoara de la anul 900 e.n.” ca să fie un document în Biblioteca comunei Rebrîșoara.

“Interpelare” – în Senatul României din 18.05.1998**ȘERBAN SĂNDULESCU****NICOLAE ZAVICI***D-le Președinte,
Onorat Senat*

Nu știu dacă alte țări au o zi a imnului lor național, așa cum se propune în inițiativa legislativă a patru deputați ai grupului parlamentar al PDSR.

Nu știu, spre exemplu, dacă Franța are o zi a Marseillezei sau Marea Britanie a imnului ei “God save the King”, etc.

Desigur, acesta nu înseamnă că noi nu avem dreptul, nu putem sau nu este bine să proclamăm o asemenea zi. Poate vor lua și alte țări exemplu de la noi.

Există însă o serie de obiecțiuni de fond privind articolul 1 al legii, pe care le vom prezenta la discuție pe articole.

1. Atestarea ca la 29 iulie 1848, în Parcul Zăvoi din Râmnicu Vâlcea, s-a cântat de către un grup de cântăreți condus de Anton Pann, imnul revoluționar “Deșteaptă-te române”, nu este făcută de către Academia Română, așa cum se afirmă în expunerea de motive, ci de către Academia R.S.R., aceeași care i-a făcut academicieni pe Elena Ceușescu, pe Alexandru Bârlădeanu și încă mulți alții care nu meritau să poarte acest titlu.

2. După cum rezultă dintr-o carte a profesorului – preot N. Ionescu, membru al Academiei Române, publicată în 1943, care reda mărturia din 1938 a preotului vâlcean Constantinescu, fost coleg de seminar cu nepotul lui Popa Sapca, care spunea că la 29 iulie, la Râmnicu Vâlcea, s-a cântat un alt cântec, nu “Deșteaptă-te române”.

3. În 1932 a fost descoperit la Academia Română manuscrisul lui George Ucenescu, care relatează cum a compus melodia imnului “Deșteaptă-te române”, după cântecul, atunci la modă, “Din sânul mamei mele”, pe versurile lui Andrei Mureșan.

4. Scriitorul vâlcean Constantin Mateescu, un cronicar modern al Râmnicului, arată în lucrarea sa “Drumurile lui Anton Pann”, ca în anul 1848 nu a făcut nici o vizită la Brașov, deci nu avea de unde cunoaște versurile lui Andrei Mureșan. El a vizitat Brașovul pe la 1821, 1822 și apoi abia la 1850.

Nu există nici un document care să ateste că ar fi avut loc relații de comunicare între Anton Pann și Andrei Mureșanu în această perioadă și problemă.

Autorii acestui proiect de lege, care evident nu dispun de metodele specifice cercetării științifice, își bazează inițiativa lor pe inscripția din Parcul Zăvoi, pusă acolo prin anii '60: Dar și la Brașov există o placă pe care este scris “Aici s-a cântat prima dată “Deșteaptă-te române”, în centrul Patriei Române.

De aceea consider că această problemă trebuie lămurită de specialiști de la Institutul de Istorie sau de la Academia Română, care să analizeze fondul acestei probleme.

“Paternitatea imnului “Deșteaptă-te Române”

NICOLAE ZAVICI

Sunt nevoit de împrejurări să revin la aceeași temă: Paternitatea imnului “Deșteaptă-te Române” Motivul este lesne de înțeles: manualele școlare și mijloacele mass-media, continuă să atribuie lui Anton Pann paternitatea melodiei. Greșeala este facilitată de legea emisă de Parlamentul României din 1998 privind Proclamarea “zilei Imnului Național al României” pentru 29 iulie în baza argumentelor din raportul nr. 10 al Comisarului extraordinar al districtului Vâlcea, d. Zăgănescu către Ministerul Treburilor din Lăuntrul Țării Românești din anul 1848, apreciat pozitiv și de Academia Română.

Recitind documentul invocat, se constată cu mare ușurință că în cadrul manifestărilor din 29 iulie 1848 de la Râmnicu Vâlcea, Anton Pann “împreună cu câțiva cântăreți de aceeași profesie au alcătuit o musică vocală cu niște versuri prea frumoase, puse pe un ton național, plin de armonie și triumfal, cu care a ajuns entuziasmul de patrie în inimile tuturor cetățenilor”. Nimic despre “Deșteaptă-te Române”. Martorul ocular al evenimentelor, preotul Vasile Constantinescu de la Biserica Negustorilor din București, spune clar că imnul cântat la Vâlcea nu era “Deșteaptă-te Române” (A se vedea Nicolae M. Popescu, “Preoți de mir adormiți în Domnul”, București, 1942, p.203).

În schimb, în Șcheii Brașovului, profesorul de cântări, George Ucenescu, în memoriul său autobiografic, scris-culmea- în casa lui Anton Pann, spune clar adevărul, motiv pentru care îl reproducem integral, deși este bine cunoscut literaturii de specialitate încă din anul 1933, când lingvistul brașovean Constantin Lăcea îl populariza prin revista “Țara Bârsei”. Dar să ascultăm textul documentului, republicat în mai multe studii de specialitate, inclusiv în ultima monografie a profesorului brașovean Vasile Oltean (Brașov, 1998):

“Încă din anul 1844, subscrisul aflându-se învățător și cantor la biserica Sfintei Treimi de Pe Tocile...Poetul Andrei Mureșanu, ca rudenie cu parohul Vonifatie Pitiș, venea vara de la grădinile parohului pentru aer și pentru cераșe. Sosind furiosul an 1848, poetul căuta o melodie (n.n. deci nu se cunoștea melodia) după care să compue un sonnet care să se cânte între amicii ce era să se adune în grădina parohului pentru petrecere de seară...

Am cântat multe cântece de probă (n.n. manuscrisele sale sunt câteva sute de compoziții populare), iar sosind la următorul cânt “Din sânul maicii mele,, și cântându-l a rămas poetul pe lângă această melodie, obligându-mă ca pe Duminica viitoare să mă aflu și eu împreună cu oaspeții invitați la grădină ca să cânt după melodia aleasă poezia ce o va compune până atunci (nota bene- până atunci nu se compusese nici versurile).

În duminica hotărâtă iată că vine poetul împreună cu 4 domni români (n.n. se știe că între cei prezenți era Bălcescu, Brătianu, Magheru, Bolliac) și șezând cu toții pe iarbă verde și cu cereașe înaintea – îmi dete d. Andrei Mureșanu poezia făcută “Deșteaptă-te Române” îi probăm puține rânduri și văzând în tot melosul că este o minune potrivii, l-am cântat cu vocea mea tânără și puternică până la fine. Mai repetându-l odată, toți Domnii învățând melodia din auz, cântau împreună, mulțumind și urând multă viață și sănătate marelui poet.

Din ziua aceea cântul “Deșteaptă-te Române” s-au făcut cel mai plăcut și familiar, iar eu eram poftit în toate părțile ca să-l cânt și să învăț tinerimea a-l cânta mai bine și regulat G.Ucenescu s.s.”

II. VARIA

“Eminescu și poemul dramatic Mureșanu”

Prof.Univ.Dr. ALEXANDRU HUSAR

În intervenția sa, în cadrul recentelor serbări ale ASTREI la Rebrișoara, dl. prof. univ.dr. ALEXANDRU HUSAR, de la Iași dar născădean de-al nostru, a prezentat documente privind geneza poemului dramatic “MUREȘANU” scris de Eminescu, un mare admirator al poetului revoluționar Andrei Mureșanu, autorul actualului nostru imn național – “UN RĂSUNET” intrat în conștiința milioanei de români, cu titlul primului vers – “Deșteaptă-te, române!”

Dacă mă întrebați despre ce aș fi vrut să vorbesc despre poetul dramatic-“Mureșanu” al lui Mihai Eminescu. Am găsit într-un caiet al meu voluminos din clasa a VII a de liceu, pe care l-am răsfoit cu emoție, niște însemnări din 1938, în care, referindu-mă la acel poem, notam, că este scris de Eminescu, poate înainte de a merge la Viena, iar după alții, chiar când era student. E vorba de o scrisoare a lui Eminescu către Iacob Negruzzi din 11 februarie 1871. Iată, un fragment din scrisoare: “Când erai la Viena (e vorba de I. Negruzzi), mă întrebați dacă nu port ceva în minte. Port și acum ceva, o dramă epică din care, până acum, n-am scris nici un șir, nu sunt în clar nici cu forma, nici cu fondul, care are să vie de-acum înainte”. Într-o altă scrisoare datată 10 mai 1871, Eminescu scrie lui Iacob Negruzzi: “(...) Afară de asta însă am să vă fac o confesiune. Confesiunea unei crime ce am comis-o acum doi ani. Am compus un tablou dramatic a cărui figură principală este Andrei Mureșanu”. Si spune, în sfârșit despre această bucată, dar ceea ce este interesant sunt gândurile și frământarea de idei din care s-a născut sau din care s-a întrupat (poemul) “Mureșanu”. Si iată ce spune el însuși: “(...) l-am scris (poemul) într-un timp când sufletul meu era pătruns de curățenia idealelor, când eram rătăcit de îndoială și lumea mi se părea armonioasă, cum i se prezintă oricărui ochi vizionar netrezit încă”. Foarte ciudat, pentru mine revelator, G. Călinescu în “Opera lui Eminescu” vol. I, spune: “Mureșan” e o compunere de tinerețe, cam de vremea când poetul se agita cu atâta frenezie naționalistă în vederea Serbărilor de la Putna”. Am studiat tot ce a apărut în ultimii ani în lucrările savanților noștri din Iași, în legătură cu Serbarea de la Putna. Ceea ce mi se pare cu totul revelator, a fost următoarea știre pe care am găsit-o în cartea lui Ion Morga, intitulată “Aurel Mureșanu”, în care spune așa: “Același spirit al dezbinării bântuia în acel timp (erau două societăți în care Eminescu s-a înscris după ce s-au unit în una singură – “România Jună” care a dat ideea serbării de la Putna) între tinerii noștri de la Viena și Aurel Mureșanu și-a creat un incontestabil merit stăruind pentru realizarea solidarității naționale între acești viitori conducători ai neamului, acțiune care a dus la fuzionarea celor două societăți în una singură. Tot el apoi împreună cu Eminescu lansează chemarea în 1870 pentru serbările de la Putna, în memoria lui Stefan cel Mare (...)”. De ce spun toate astea. Pentru că nu-mi pot închipui că în momentul în care, așa cum am aflat din alte documente, Aurel Mureșanu, ca primul președinte al Societății “România Jună” și ca autor al primului “Apel” al societății, pe care Eminescu numai îl semnează sau pe care l-a scris, probabil, în colaborare cu poetul, nu poate să nu-i fi vorbit de Andrei Mureșanu, nu se poate să nu fi ajuns să-i stârnească o stare sufletească echivalentă cu entuziasmul vârstei, care să-i inspire, într-adevăr, un poem dramatic – “Mureșanu”.

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

“LIVIU REBREANU ȘI CORNELIU MOLDOVAN”

(două biografii paralele)
IRONIM MARȚIAN

Bărlădeanu Corneliu Moldovanu (alias Vasiliu, 1883-1952) a fost unul dintre viitorii prietenii și colegii de breaslă ai lui Liviu Rebreanu, care l-au făcut să nu se simtă tocmai “singur” la București, după trecerea Carpaților. Împreună sau alternativ și separat, fuseseră prezenți prin acțiune și scris în viața culturală românească a timpului lor, implicându-se direct în progresul literaturii și artei. Descinderea unui moldovean și a unui transilvănean în capitala României începutului de secol XX, întru formarea lor la “școala nouă” a mentorului “Convorbirilor critice”, l-am numit pe Mihail Dragomirescu, are semnificația unei probe de unire în cuget și simțiri a tuturor românilor, care a precedat unirea politică de la 1 Decembrie 1918.

Surse bibliografice mai puțin demne de încredere lasă să se înțeleagă că sau cunoscut la Adunarea generală de la Sibiu a ASTREI din 12-14 octombrie 1909, aici participând, deasemenea, ca “invitați de peste munți”, Victor Eftimiu și Emil Gârleanu. După ani însă, într-un interviu acordat lui Tudor Mușatescu, Liviu Rebreanu va preciza că s-au întâlnit prima oară la o ședință a Cercului “Convorbiri critice”, condus de Mihail Dragomirescu, pe care exegetul Niculae Gheran o fixează în 19 octombrie 1909¹⁾: “(...) Acolo, mai erau și alți invitați, scriitori, dintre favoriții cercului. Atunci am cunoscut pe Minulescu, care cânta seara după masă cântece apășești, fiindcă venise de curând de la Paris, pe Cincinat Pavelescu, cu epigrame și paraepigrame, pe Gârleanu, pe Corneliu Moldovanu, pe Davidescu, pe Nanu și pe Alexandru Stamatiad. Aștia toți erau “maiestrii” cenaclului. Ciurucurile, începătorii-cărora am fost afectat și eu – veneau după masă...Erau printre ei Sorbul, Săulesu, Gregorian și alții câțiva. Sedința literară a *Convorbirilor* avea loc seara, după masă. Se citeau diferite “opere” de-ale participanților, se schimbau opinii critice, se recunoșteau talente și se lansau scriitori și volume”.²⁾ Lui Liviu Rebreanu nu-i sa acordat răgazul să-și citească atunci a sa noulă (este vorba despre *Volbura dragostei*, în manuscris *Cântec de dragoste*), cum îi sugerase să procedeze criticul sămănătorist Ilarie Chendi, dar va vedea lumina tiparului în revista cu același nume a cercului (An III, nr. 10/25 octombrie 1909, pag.675-679), fapt din care se desprinde încrederea conferită ambițiosului tânăr de către profesorul estetician. Mai mult, îi găsește “o ocupație publicistică plătită” la “Ordinea” (1907-1913), spre sfârșitul anului îi va încredința secretariatul redacțional al “Convorbirilor critice”, după Corneliu Moldovanu și înaintea lui Mihail Sorbu, iar la începutul anului următor și pe cel al noii reviste “Falanga literară și artistică”, în conducerea căreia s-au aflat Cincinat Pavelescu, Eugen Lovinescu, Ion Minulescu, Corneliu Moldovanu (ca și la “Convorbiri critice”, încă din 1907), Zaharia Bârsan și Emil Gârleanu.

Vor fi și mai apropiați în coloanele revistei “scena” (1910-1911; 1914), condusă de Liviu Rebreanu și Mihail Sorbul, unde cronicile dramatice ale celor doi condeieri se completau reciproc, ambii întrezărind necesitatea promovării unei dramaturgii românești originale, fără să fie neglijată dramaturgia universală, ilustrată însă prin traduceri de bună calitate, aspirație care-i va domina permanent afându-se la cârma destinului mișcării teatrale (ca director ai Teatrului Național din București și membri în comitetul de lectură, ca directori generali ai teatrelor). Apoi, vor sprijini companiile dramatice particulare înlesnindu-le subvenții, vor pleda și în favoarea tinerilor scriitori

și actori, acolo unde era talent, dezavuând vârsta ca și criteriu fundamental într-o ierarhie de valori literare și interpretative, fără să fie marginalizați "bătrânii de mare perspectivă" (ca dovadă deschiderea de către Liviu Rebreanu a Studioului Teatrului Național la 4 octombrie 1929, în timpul primului directorat al său 1928-1930).

Dacă Liviu Rebreanu debutase ca autor de cronică dramatică în "Falanga literară și artistică" (1910, cu comentarii asupra reprezentațiilor pieselor "Prostul" de L.Fulda și "Chinul" de M.G. Florescu, deasemenea prin articolul "Însemnările unui spectator" privind teatrul german), Corneliu Moldovanu publicase întâia sa cronică dramatică înainte cu 5 ani, în revista condusă de Nicolae Petrașcu, și D.Olănescu-Ascanio "Literatură și artă română" (1905; 1896-1910), aici pronunțându-se despre premiera dramei psihologice "Manasse" a lui M.Ronetti-Roman, ce înfățișează triumful dragostei și al mentalității emanicipate asupra prejudecăților rasiale, jucată pe scena Teatrului Național din București la 5/18 februarie, avându-l pe Constantin Nottara în rolul principal, revista inserându-i și aprecierile la adresa "memoriilor" Aristizzei Romanescu. În anul 1913, ambii confrăți vor protesta împotriva înlăturării numitei piese din repertoriul teatrului datorită directorului Al. Davila, sub presiunea unor "nechemați în materie de artă și literatură" ³⁾.

Paginile de critică dramatică ale lui Corneliu Moldovanu, răspândite în "Convorbiri critice" (1907-1910; 1935), "Scena", "Tribuna" (Arad, 1903/4-1912), "Țară nouă" (1912), "Viitorul" (1912, din 1918 fiind redactor, 1907-1938; 1944-1945), "Flacăra" (1913, 1911-1916; 1921-1923), "Facla teatrală" (1913), "Românul" (Arad, 1911-1916; 1918-1921; 1926/27-1938), "Universul" (1913, cu întreruperi 1885-1953), "Rampa" (1925, 1911-1914; 1916-1948) și alte reviste, vor fi reunite în volumul *Autori și actori* (București 1920, reeditat în 1944), bucurându-se de recenzia lui Liviu Rebreanu din "Sburătorul", II, Nr. 13/7 august 1920, pag. 206-208, în timp ce ale viitorului romancier au rămas tot risipite mai ales în "Rampa" (unde fusese redactor), apoi în intermitetele "Ramuri" (1905-1947), "Viața românească" (1906-1916; 1920-1940), "Ilustrațiunea română" (1911-1916), "Ziua" (1914), "Teatrul" (1914-1915), "Moldova" (1915-1916), "Capitala" (1916), "Universul literar" (1888-1916; 1919-1931), "Săptămâna ilustrată" (1917), "Scena" și "Lumina" (1917-1918), "Sburătorul" (1919-1920; 1926-1927, în redacția căruia a tradit), "România" (1923-1927), dar și în revistele sale, "Mișcarea literară" (1924-1925), "Gazeta literară" (1929), "România literară" (1932-1934) și "Viața" (1941-1944).

Ispitiți de muza Taliei, cei doi cronicari dramatici nu vor pregeta să-și încerce condeiul ca și dramaturgi. Corneliu Moldovanu este autorul comediei în versuri *Fluturii*, reprezentată mai întâi la Teatrul Național din Craiova în stagiunea 1913/14 (cu Ștefan Braborescu), pe vremea directoratului lui Emil Gârleanu (1911-1914), și apoi la Teatrul Național din București în 1914 (cu Aristide Demetriade), în anul următor fiindu-i decernat un premiu din partea comitetelor de conducere reunite. Cu aceeași obiectivitate, Liviu Rebreanu îi analizează piesa în revista "Scena" (I, Nr. 1/6 noiembrie 1914, pag. 3). Nu cunoaștem rezistența ei în timp, însă ceea ce știm este că dintre piesele rebreniene, jucate în premieră la "Naționalul" bucureștean, în regia lui Vasile Enescu, comedii *Cadrilul* (29 decembrie 1919), *Plicul* (12 aprilie 1923) și *Apostolii* (17 martie 1926) sunt reprezentate încă pe toate scenele țării.

Dar numele lor sunt legate și de istoricul filmului românesc. De data aceasta Liviu Rebreanu are meritul de a fi fost primul scenarist al nostru, cu drama cinematografică *Vis năprasnic* (1912), chiar dacă n-a înregistrat nici un "tur de manivelă", urmându-i scenariul *Ghinionul* (1913), fără sorti de izbândă și el, ca și coproducția româno-germană după *Ciuleandra*, care a marcat începutul filmului sonor românesc (regia Martin Berger, premiera la 30 octombrie 1930), iar Emil Gârleanu și Corneliu Moldovanu sunt scenariștii filmului de lung metraj *Cetatea Neamțului*, după localizarea lui Vasile Alecsandri, producător Leon Popescu (realizator al filmului "Războiul pentru Independență" – 1 septembrie 1912, dar și al *Ghinionului*), jucat în premieră la 13 ianuarie 1914,

având ca protagoniști actori ai Teatrului Național din Craiova. Neștiind nimic despre calitățile scenariului, căci filmul s-a pierdut, vom preciza numai că la realizarea peliculei a fost asociat “neprețuitul colaboarator” Liviu Rebreanu⁴⁾.

Nu atât Corneliu Moldovanu, cât Liviu Rebreanu, aflați în fruntea unor instituții de cultură și artă românești, va fi în centrul unor nenumărate intrigă și atacuri, va genera suspiciuni și încrâncenări în rândurile autorilor dramatice și actorilor. Semnificativă este, din perioada celui de-al doilea directorat la Teatrul Național bucureștean (1941-1944), întinsa corespondență purtată de Traian Gheorghiu, profesor și doctor în filosofie, cercetător științific principal la Institutul de Științe Pedagogice din Iași, autor și cronicar dramatic, cu Corneliu Moldovanu, datată între 12 februarie 1942 și 7 martie 1943 (8 scrisori). Se desprinde de aici nedumerirea autorului comediei “Vâslașii Cerului” și al dramei “Lupul alb” sau “Povestea lupului alb” de ce nu este reprezentat pe prima scenă a țării. Deși Corneliu Moldovanu îl recomandă foarte elogios prin referatul său privind drama, n-a fost jucată, căci, susține dramaturgul în devenire, dacă ar fi cucerit publicul bucureștean, drumul spre directoratul “Naționalului” ieșean i-ar fi fost netezit, dar fotoliul era deținut de Andrei Oțetea, “ardelean și bun amic al lui Rebreanu, (...) care-i bun de director de teatru cum sunt eu bun de patriarh”. Repingerea de către Comitetul de lectură la 22 mai 1942, după expeditor, s-ar fi datorat, cum îl informase un prieten dinteatru, hotărârii lui Rebreanu: “Shakespeare să fie el și nu-l reprezint (...)”. Și, ca o concluzie, îi scrie lui Corneliu Moldovanu: “Am convingerea că nu va întârzia ceasul răfuieiilor cu domnii care mă judecă astăzi din înălțimea celor șapte clase de liceu grăniceresc” (sic!)⁵⁾. Oare Lucian Blaga nu așteptase 7 ani și, respectiv, 3 ani ca să-i fie jucate dramele “Tulburarea apelor” (1923) și “Meșterul Manole” (1927), iar Camil Petrescu, autorul dramelor “Jocul ielelor”, “Act venețean” și “Suflete tari”, nu se îndepărtase o bună vreme de teatru, în 1926, odată cu “căderea răsunătoare” a piesei “Mioara”? Nu intuim răspunsurile lui Corneliu Moldovanu la acele epistole, dar cunoaștem că, la 8 aprilie 1944, ministrul Culturii naționale și al Cultelor, Ion Petrovici, îl delegase la conducerea Direcției Generale a Teatrelor, dată fiind starea gravă a sănătății lui Liviu Rebreanu bronșită și emfizem pulmonar). În lucrarea sa “Pe meleagurile trecutului”, București 1980, pag. 150, cel care răspunsese sub cupola Academiei Române, în 29 mai 1940, discursului de recepție *Lauda țaranului român* al lui Liviu Rebreanu preciza că “un literat din Comitet s-a prezentat marelui Antonescu și a stăruit să-i încrediteze lui postul de director”, numindu-l tocmai pe prietenul și colegul Corneliu Moldovan, fapt dezmințit de acesta, ca și de Julieta Moldovanu mai târziu⁶⁾. Tot “îngrijitoarea” volumului său de corespondență afirma că ideea descinderii Muzeului Teatrului Național din București, înfăptuit de Liviu Rebreanu la 10 septembrie 1942, ar fi aparținut lui Corneliu Moldovanu din anul 1924, când era preocupat de organizarea unei arhive din care să se poată desprinde cariera evolutivă a actorilor și piesele jucate⁷⁾.

Actrița Fanny Rădulescu avusese privilegiul să-l știe pe Corneliu Moldovanu mai devreme, anume din anii săi pe care i-a urmat la Conservatorul de Muzică și Declamație (1905-1907), în clasa profesoarei Aristizza Romanescu, unde acesta era secretar (1904-1911), mai apoi conferențiar de Istoria literaturii dramatice și a costumelor (1911-1918)⁸⁾. Prin intermediul lui, o cunoscuse și Emil Gârleanu, care o cheamă să profeseze la Teatrul Național din Craiova, al cărui director era, căci se angajase funcționar la Banca Agricolă din București⁹⁾. A și debutat ca artistă dramatică în piesa “Rapsozii” de Victor Eftimiu, evocare a lui Vasile Alecsandri și Mihai Eminescu, considerată de Liviu Rebreanu, cu prilejul reprezentării ei și pe scena Teatrului Național din București, încercare “fără duh”, care-i știrbește reputația autorului (“Rampa”, II, Nr. 450-451/7 aprilie 1913, pag. 6). Indiferent dacă numai aici s-a întâlnit cu secretarul literar al teatrului, Liviu Rebreanu (12 iunie 1911-1 mai 1912), sau dacă i-a fost prezentată acestuia, la București, de către Emil Gârleanu, Corneliu Moldovanu a avut un rol în apropierea destinului celor doi, Fanny Rădulescu și Liviu Rebreanu, care s-au și căsătorit la 19 ianuarie 1912. Intervenind pe lângă directorul Teatrului Național din

București, Ion C. Bacalbașa, și sprijinit de I.Al. Brătescu Voinești, membru în comitetul de conducere, Liviu Rebreanu obține transferul soției sale aici, unde va fi angajată ca “artistă stagiară”, în perioada 1912-1927. În timpul primului directorat de la Teatrul Național din București 81924-1926, al doilea: 1927-1928), Corneliu Moldovanu le promisese Rebrenilor că o va trece pe Fanny în rândul “societarilor” acestei instituții, angajament nerespectat, deși Liviu Rebreanu își manifestase totală încredere în el, potrivit scrisorii sale expediate pe litoralul Constanței din “București, miercuri, 2 VI 1924”: “Dragă Fănicule, (...) Corneliu căruia mâine îi iese decretul, mi-a declarat cu acest prilej că la 1 octombrie vei fi negreșit societară, chiar dacă ar fi să nu te mai facă decât pe tine. La rândul meu i-am declarat tot atât de solemn că voi considera aceasta ca singura adevărată dovadă de prietenie. Drept arvună asupra societariatului tău s-a și invitat să ia masa la mine cât de deseori posibil, cu începere de sâmbătă seara. Ceea ce am și primit. Și iată cum azi am toată încrederea că într-adevăr la toamnă vei fi, precum meriți, societară”¹⁰). Dar Emil Gârleanu îl îndemnase pe Corneliu Moldovan să-l sprijine și pe Liviu Rebreanu, “tânărul scriitor sărac în România mică”, înainte de plecarea sa la Craiova, după cum rezultă din următoarea scrisoare, purtând data “Duminecă, 24/4 1911”: “Dragă Corneliu, l-am văzut aseară pe Rebreanu foarte abătut. Îl dă afară din casă și n-are unde sta-nici 5 părăle măcar. Ia-l, te rog, tu, 2-3 zile, să doarmă la tine și, la întoarcerea mea, i-om face vreun rost. Cu bine, al tău Emilgar”¹¹). Din perioada craioveană sunt cunoscute două scrisori ale lui Liviu Rebreanu către Corneliu Moldovanu: prima, datată la 21 septembrie 1911, prin care-l solicită să-i scrie *cronicile dramatice* ale tuturor reprezentațiilor din capitală, pentru rubrica informativă “Săptămâna teatrală în București”, a cărei reviste? Nu se știe, poate a “pliantului-reclamă” de sală, iar a doua, nedată, conținând amănunte despre atmosfera care domnea în teatru; “(...) încurcături, muncă grozavă, învâlmășeală (...), casa e sleită (...), directorul e plictisit (...), nenorociri pesete nenorociri. Vezi deci bine că îmi vine greu să-ți scriu; eu nu vreau să scriu decât lucruri bune la prieteni buni (...)”¹²).

Când Liviu Rebreanu sosește în capitala României, Corneliu Moldovanu era poet și prozator, cronicar dramatic și traducător recunoscut în cercurile scriitoricești. Debutase, ca elev al Liceului Internat din Iași, în anul 1899 la revistele “Epoca literară” (redactată, din 1896, de I.L. Caragiale) și “Floare albastră” (1898-1900, București; 1912, Iași), continuă cu colaborări la puzderia de publicații din peisajul cultural al epocii, cum au fost “Sămănătorul” (1901-1910, sub direcția lui George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, în continuare a lui Nicolae Iorga), revistele sămănătoriste bârlădene “Paloda literară” (denumirea unei cetăți romane, 1904, condusă de Dimitrie Nanu și apoi de Corneliu Moldovanu, unde acesta publică versuri și eseuri privind *Pozitivismul lui Auguste Comte*) și “Făt-Frumos (1904-1906; 1909; 1919, printre ai cărei promotori se numără și ofițerul de regiment Emil Gârleanu, aici Corneliu Moldovanu este prezent cu poeme din ciclul *Povestea neamului*), la “Junimea literară” (Cernăuți-Suceava, 1904-1914), “Viața literară și artistică” (1907-1908, a lui George Coșbuc și Ion Gorun, condusă efectiv de Ilarie Chendi), “Convorbiri critice” (tentativă de abordare a meditației fiziologice în grupajul *Pasteluri arhaice*, de asemenea cu traducerea *Somnul lui Booz* după Victor Hugo și alte poezii), sporadic la “Convorbiri literare” (condusă în perioada 1907-1923 de Simion Mehedinți) și “Ramuri” (articolul *Moda și frumusețea*, An VI, Nr. 17/17 aprilie 1911, pag. 320-323), mai departe de “Lucașfăru” Sibiu, 1906-1914, cu nuvelele *Femeia albă* Nr. 10/16 mai 1911, și *Sonata patetică*, Nr. 24/16 decembrie 1911), “România muncitoare” (1905-1914), “Cronica” (1915-1916, codirectori Tudor Arghezi și Gala Galaction), “Capitala”, “România” (Iași 1917-1918, organ al Marelui Cartier General, condus de Mihail Sadoveanu și redactat de Corneliu Moldovanu), “Cuvântul liber” (1918-1921; 1933-1936, avându-l ca director pe T. Teodorescu-Braniște), “Sburătorul” (al lui Eugen Lovinescu), “Săgetătorul” (1921-1922, al lui Mihail Sorbul), “Adevărul” (1888-1916; 1919-1937; 1946-1951, primul director Al.V. Beldiman, aici publică articolul *Scriitorii și cenzura*, la 26 ianuarie 1922), “Aurora literară, artistică, teatrală, socială” (Oradea 1923), “Viața literară” (1926-1938, director George Murnu), “Păstorul Tutovei” (1942), “Bilete de papagal” (seria

a IV-a, 1945) și altele.

Debutul editorial este marcat prin volumul de poezii cu titlul incandescent *Flăcări* (1907), urmat de traducerea liberă în versuri a poemului biblic *Cântarea Cântărilor* (1908), reprezentativă pentru poet (recenzie favorabilă semnată de Garabet Ibrăileanu în “Viața românească”, An III, Nr. 7/1908), și un alt volum intitulat *Cetatea soarelui și alte poeme* (1910, traducerea titlului celebrei utopii a lui Tommaso Campanella-1623), primit inegal de critica literară¹³⁾. În continuare, vom menționa volumul de eseuri *Venus și Gioconda* (1912), traducerea în versuri, realizată împreună cu Dimitrie Nanu, a tragediei istorice *Polyeucte* de Pierre Corneille (1915), cu o cronică de Liviu Rebreanu în “Capitala”, An. I, Nr. 11/10 iunie 1916, pag. 131-132, un alt volum, *Neguțătorul de arome, povestiri trăite și închipuite* (1916), pe care Liviu Rebreanu îl analizează din perspectiva exigențelor creatoare impuse sieși (Ibid., nt. 15/8 iulie 1916, pag. 181-182), poemul eroic în versuri *Pe aicea nu se trece* (1917, cu Mircea D. Rădulescu), paginile din refugiu incluse în volumele *Majestatea morții și Sărbătoarea pâinii* (1919), paginile “din zile bune și rele” *Căderea Rinului* și volumul *Povestiri* (1921), în fine, dar nu în ultimul rând, ediția integrală de *Poezii* (1925). A mai tradus și din proza scurtă a lui Guy de Maupassant, activitatea de traducător fiindu-i încununată de acordarea, (la 9 aprilie 1927) a Ordinului Național francez al Legiunii de Onoare.

Format, prin urmare, în sânul mișcării literare de la Bârlad, va poposi și el la “Sămănătorul” și apoi la “Convorbiri critice”, alături de Emil Gârleanu, Dimitrie Nanu, Athanasie Mândru și Ion Dragoslav, nucleul acestei reviste, care promovează ideea dragomiresciană a autonomiei estetice ca o reacție împotriva sămănătorismul ce punea pe plan secund grija pentru realizarea artistică, fiind constituit din vechea redacție de la “Făt-Frumos”. De unde venea însă Liviu Rebreanu și cât “bagaj” literar aducea la București? Venea de pe Valea Someșului Mare, din mijlocul viitorilor săi eroi, pătruns de o energie latentă gata să se descătușeze, căci se familiarizase ca un veritabil autodidact în ale literaturii românești. Avea publicate în “Luceafărul” de la Sibiu schița de debut *Codrea* (1 noiembrie 1908), povestirea *Ofilire* (15 decembrie 1908) și nuvela *Răfuiala* (1 mai 1909), iar în “Revista politică și literară” de la Blaj schița *Aldine* (1 octombrie 1909), încolo proiecte. În perioada 25 februarie-25 decembrie 1910, “Convorbirile critice” îi publică schițele și nuvelele *Proștii, Culcușul, Golanii și Dintele*, din nou “Luceafărul” îl va găzdui cu nuvela *Nevasta* (16 iunie 1911), iar în “Viața românească” apare nuvela *O strângere de mână* 89 septembrie 1911). Este momentul când tânărul Liviu Rebreanu devine membru activ al Societății Scriitorilor Români (noiembrie 1911), întemeiată la 3 septembrie 1909, fără să fi publicat până acum vreun volum. Peste anii care-i vor aduce încet-încet consacrarea în literatura română, volumele de schițe și nuvele *Frământări – Răfuiala* și romanul-jurnal *Calvarul* (1919), în sfârșit romanul *Ion* (1920, premiul “Năsturel-Herescu” al Academiei Române), urmat de operele *Pădurea Spânzuraților* (1922), *Adam și Eva* (1925), *Ciuleandra* (1927), *Crăișorul* (1929), *Răscoala* (1932), *Jar* (1934), *Gorila* (1938) și *Amândoi* (1940), este secretar al societății (1914-1923), vicepreședinte (1923-1925) și președinte (1925-1932). Corneliiu Moldovanu fusese și el președinte în două rânduri, 1921-1923 și 1932-1934, apoi membru permanent în comitetul de conducere (1911-1918; 1921-1943). Sprijinite de Ministerul Cultelor și Artelor, sub egida Societății Scriitorilor Români, în primăvara anului 1923 se reorganizează șezătorile literare dincoace de Carpați, pregătite și conduse efectiv de Liviu Rebreanu, Alfred Moșoiu și Mircea D. Rădulescu. Vorbind despre misiunea scriitorilor în aceste turnee artistice prin orașe transilvănene după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 (Blaj, Aiud, Cluj, Oradea, Satu-Mare, Alba Iulia, Deva, Hunedoara, Lugoj, Caransebeș, Timișoara, Sibiu, Sighișoara, Brașov), președintele Corneliiu Moldovanu afirma în fața Adunării generale a Societății Scriitorilor Români din 17 iunie 1923¹⁴⁾: “În Ardeal și Banat, amintirea șezătorilor ținute acum doisprezece ani, în țara robită, rămâne neștearsă, și admiratorii de atunci ai scriitorilor, porniți în apostolat, nu-și puteau închipui că o nouă manifestare culturală ar putea veni din altă parte, decât tot de la noi. Luând contact cu minoritățile, cu scriitorii,

ziariștii și artiștii maghiari, am izbutit să-i facem să ne cunoască și să ne stimeze, și poate chiar am deschis o punte de conlucrare pentru o operă constructivă și civilizatoare. Noi scriitorii români am fost pretutindeni purtătorii de cuvânt ai unei politici culturale de înfrățire (...) în cadrul unitar al statului român unul și nedespărțit”¹⁵). De exemplu, la Aiud printre participanți se numără Adrian Maniu, Lucian Blaga, patronată de Mitropolitul Unit Vasile Suci (1920-1935), vor fi prezenți scriitorii: Victor Eftimiu, Al. Cazaban, I.A. Basarăbescu, Alfred Moșoiu, Mircea D. Rădulescu, Al. Lupeanu-Melin, Liviu Rebreanu, Ovidiu Hulea (poet și profesor, soțul Liviei Rebreanu, sora romancierului)¹⁶). La încheierea mandatului său de președinte al Societății Scriitorilor Români, în 21 februarie 1932, după care fusese ales Corneliu Moldovanu, Liviu Rebreanu se găsea în imposibilitatea de a-și prezenta darea de seamă în fața Adunării generale, datorită unei “boli stupide”, deși ar fi dorit să-și ia rămas bun (...) de la colegii cei mulți care, prin concursul lor cuminte” l-au ajutat să înfăptuiască “ (...) toate câte se văd la Casa Scriitorilor”. Exprimându-și regretul că nu este în măsură nici să-și ofere votul de încredere noului președinte, însă fiind sigur că “(...) va fi omul cel mai chemat spre a duce înainte cu bravură destinele S.S.R., îl roagă pe Corneliu Moldovanu să fie” (...) interpretul dragostei (sale) colegiale față de toți”. Iată ce-i răspunde acesta în ziua următoare: “Iubite Liviu, am citit în adunarea generală scrisoarea ta și prietenii noștri, cât și foștii tăi adversari, au fost mișcați de rândurile ascultate. În unanimitate, S.S.R. m-a însărcinat săți transmit expresiunea dragostei și devotamentului ce-ți păstrează, împreună cu cele mai grabnice urări de în sănătoșire. Eu te îmbrățșez cu drag și-ți doresc o sumă de bucurii pe care le meriți și știi să le împarți cu prietenii”¹⁷).

Întâi de toate, Corneliu Moldovanu era poet, iar Liviu Rebreanu prozator. Liviu Rebreanu n-a scris poezie, dar Corneliu Moldovanu a scris și roman *Este vorba despre Purgatoriul*, apărut la “Cartea Românească”, București 1922, “roman al vieții mondene bucureștene” privit ca o replică la romanul rural “Ion” al lui Liviu Rebreanu, ce apăruse cu doi ani înainte¹⁸). Numitorul comun al acestor două romane este acela că așa cum Liviu Rebreanu, înfățișând dramele mediului rural, nu face proces satiric, nici Corneliu Moldovanu nu încearcă să satirizeze societatea mondenă. *Ion* a rămas însă o capodoperă a literaturii române, dar *Purgatoriul* a fost drastic sancționat de critica literară, chiar după cinci ediții (ultima în 1942), astfel că până astăzi n-a reușit să se impună, deși fusese destins de Societatea Scriitorilor Români cu premiul “Radu Voinea” (10.000 lei, o sumă destinată de Corneliu Moldovanu instituirii în viitor a unui premiu), în timp ce premiul “C.A. Rosetti” pentru cel mai bun roman al anului 1922 (20.000 lei) îi revenea lui Liviu Rebreanu cu *Pădurea Spânzurașilor*.¹⁹ Primul se pronunțase asupra *Purgatoriului* Eugen Lovinescu într-o scrisoare pe care i-o adresase autorului la 27 iulie 1922, etichetându-l: “(...) grandios ca tratare, dar hipertrofiat prin reveniri, amplificări, enorm patos-romanul d-tale cuprinde mari calități, sufocate de o mare revărsare de amănunte”, recunoscându-i în schimb suflul epic neobișnuit, apoi Mihail Dragomirescu își exprimase părerea în scrisoarea expediată din Bușteni la 14 septembrie 1922: “Îți mărturisesc de la început (că) romanul d-tale e o carte mare, pe care însă cea mai mare parte din cititori și critici ți-o vor găsi (...) mai mult voluminoasă. Nu numai atât. Cartea are atâtea defecte mărunte, atâtea lungimi stricăcioase, atâtea scăpări de stil și atâtea accente manierate și teatrale, că va fi un izvor nesecat de aluzii spirituale ale confrăților (...), evidențiind totodată “defectele de atitudine și de compoziție”²⁰), iar George Călinescu este categoric privind autorul: “carența talentului de romancier este totală”²¹). Insistentului descoperitor al “purgatoriului” vieții bucureștene, Liviu Rebreanu îi trimitea la Băile Herculane cu data 17 august 1921 o carte poștală ilustrată, prin care îl întreabă ușor ironic: “*Purgatoriul* înaintază, frate Corneliu? Sau nici nu l-ai mai luat cu tine, ca să poți fi mai nestingherit lângă Paradisul viitor?”²²). Ar fi interesant de știut care a fost perioada de gestație a acestui roman-replică, în comparație cu cea a lui *Ion*, cunoscându-se că Liviu Rebreanu spre a-l șlefui a cioplit stânca dură timp de 10 ani (1910-1920).

Să mai precizăm că pașii celor doi prieteni s-au întâlnit permanent la conducerea Comisiei

de Cenzură a Filmelor, Societății Autorilor Dramatici Români (15 martie 1923) și a Societății Radiodifuziunii Române (1 noiembrie 1928), de asemenea că Liviu Rebreanu îi oferise generos confratelui spațiu publicistic în ale sale reviste²³.

Destinul i-a purtat împreună și la Iași spre sfârșitul primei conflagrații mondiale: arestat în capitala ocupată de nemți ca “nesupus la mibilizare în armata austro-ungară”, Liviu Rebreanu evadează și fuge în Moldova, unde este privit cu suspiciune, căci semnase cronici teatrale și literare în publicațiile “Scena” a lui A. de Herz și “Lumina” a lui Constantin Stere, iar Corneliiu Moldovanu conduce, împreună cu Mihail Sadoveanu, organul Marelui Cartier General, ziarul “România”, în care “înfiera pe scriitorii colaboraționiști”. Cearta cu simpatizantul ocupanților A. de Herz, care a degenerat în denunțare, și ripostele lui acidulate cu insulte și calomnii îi va determina să ia o atitudine comună, fermă. Liviu Rebreanu răbufnise în *Calvarul*, însă Corneliiu Moldovanu izbucnise numai în scrisoarea-confesiune către amicul său, adresată din Iași, la 4/17 iunie 1918: “(...) Eu sunt cu conștiința curată. Nu mi-am făcut decât datoria. N-am fost uns de nimeni, n-am luat nici ruble, nici mărci, n-am săvârșit nici o ticăloșie. Voi putea lesne sta de vorbă cu toți, la vreme și la soroc. (...) Iată pentru ce am zămbit de insultele lui Herz. Nu am răspuns încă la calomniile și amenințările acestui cretin, fiindu-mi imposibil. Ziarele de aci nu trec acolo. (...) Mi se pune în spinaare infamia c-aș fi făcut afaceri și m-aș fi îmbogățit. Mi-a rămas de la biata mama, o femeie sfântă care m-a părăsit, câteva mii de lei, așa că pot trăi câțiva ani ca neatârnat. (...) Nu iubesc nimic în țara asta decât pământul și robii lui. Încolo, hoți, curve și nemernici... Voi lupta în viitor pentru țărani, pentru drepturi și pământ. Voi lupta pentru hotare. Nu se poate trăi fără un ideal și, cu această credință, la urma urmei tot vom învinge”²⁴). A fost și crezul pentru care a luptat, ca nimeni altul, cu arma condeiului Liviu Rebreanu.

Note Bibliografice și Comentarii

1. Niculae Gheran, *Tânărul Rebreanu*, Edit. Albatros, București 1986, pag.249
2. Apud Tudor Mușatescu, *Cu Dl. Liviu Rebreanu despre el și despre alții*, “Rampa”, AN XIII, nr. 3232/29 octombrie 1928, pag.1, 3-4. Este reprodus în Liviu Rebreanu, *Jurnal I*, Edit. Minerva, București 1984, pag.397-405
3. Nicolae Gheran, *Op. cit.*, pag.388.
4. Cf. Domnica Filimon-Stoicescu, *Emil Gârleanu*, Edit. Tineretului, București 1968, pag.57-58.
5. Vezi *Corneliu Moldovanu în corespondență* (sub îngrijirea Julietei Moldovanu), Edit. Minerva, București 1982, pag.113-119.
6. Ibid., pag.233-234. A se vedea și Liviu Rebreanu, *La lumina lămpii*, Edit. Minerva, București 1981, pag.289.
7. Cf. *Op. cit.* la nota 5, pag.280.
8. Cursul l-a deschis cu studiul “O privire asupra evoluției artei dramatice”, unde dă clasificarea artelor după Mihail Dragomirescu, fără să-l citeze, ceea ce a stârnit nedumerirea mentorului “Convorbirilor critice” (“Convorbiri literare”, Nr.2/1912, pag.171-186), numitul studiu fiind publicat și în broșură. Corneliiu Moldovan urmasa la București Facultatea de Litere și Filosofie (1901-1908), pe care o termină fără licență, aici audiindu-i pe T. Maiorescu și M. Dragomirescu.
9. Cf. Niculae Gheran, *Op. cit.*, pag. 3 23. Politicianul conservator și publicistul Constantin C. Arion, ministrul Instrucțiunii și Cultelor, apropiat al tatălui ei, Iancu Rădulescu, intervenise pentru angajare.
10. Apud Liviu Rebreanu, *Op. cit.* la nota 6, pag.66-67. A fi “societar” însemna să faci parte din

asociația artiștilor teatrului, primind o cotă-parte din veniturile lui anuale.

11. Apud *Op. cit.* la nota 5, pag.133

12. *Ibid.*, pag.273-274.

13. George Călinescu aprecia că poemul care-i conferă titlul volumului este scris “ într-o limbă originală cu cadențe eminesciene și culori de carte bisericească” (*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. A II-a de Al. Piru, Edit. Minerva, București 1982, pag.646-648), în timp ce Ilarie Chendi constata că, de fapt, cartea este “lipsită cu totul de substanțialitate” (Cf. Constantin Ciopraga, *Literatura română între 1900 și 1918*, edit. Junimea, Iași 1970, pag.283-287).

14. Acum este desemnat președinte Mihail Sadoveanu, iar vicepreședinte Liviu Rebreanu.

15. Apud *Op. cit.* la nota 5, pag.182-183.

16. Cf. Liviu Rebreanu, *Op. cit.* la nota 6, pag.63.

17. Vezi *Op. cit.* la nota 5, pag.278-279; 389.

18. Cf. Constantin Ciopraga, *Op. cit.*, pag.285.

19. Nicolae Gheran, *Rebreanu, amiaza unei vieți*, Edit. Albatros, București 1989, pag.243.

20. Apud *Op. cit.* la nota 5, pag.88-89; 167.

21. Cf. George Călinescu, *Op. cit.*, pag.648..

22. Apud *Op. cit.* la nota 5, pag.277.

23. Vezi Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Vol.II, Edit. Minerva, București 1981, pag.107; de asemenea, Nae Antonescu, *Reviste literare conduse de Liviu Rebreanu*, Edit. Minerva, București 1985, pag.231 și următ.

24. Apud *Op. cit.* la nota 5, pag.388-389. Vezi și Adrian D. Rachieru, *Pe urmele lui Liviu Rebreanu*, Edit.Sport-Turism, București 1986, pag.107-115.

“Andrei Mureșanu despre cultura populară”

ION BUZAȘI

Ziaristica lui Andrei Mureșanu recomandă un pedagog național: Caracterizarea aparține lui Șerban Cioculescu și oferă câteva sugestii în fixarea concepției despre folclor a poetului deșteptării noastre naționale. Înțelegându-se în concepția generală a cărturarilor pașoptiști, având evidente note comune cu activitatea folcloristică a lui Bariț, ea completează armonios imaginea cărturarului patriot cu o nouă dimensiune: *Prețuirea culturii populare*.

Din copilărie îndrăgește comoara folclorului nostru. Când se lasă furat de nostalgia locurilor și anilor copilăriei, povestea prietenilor brașoveni cu câtă plăcere privea jocurile populare românești și câtă bucurie artistică îi prilejuiau striaturile chiuite de flăcăi în vârtejul horelor. Primul imbold poetic de aici i-a venit: a căutat să imite aceste strigături, prin improvizații ce păstrau tiparul modelului.

Mureșanu e introdus în cunoașterea folclorului, în anii de Școală de la Blaj (1832-1838); Este cert că în această perioadă, la Blaj, a ascultat cuvinte de prețuire pentru cultura populară rostite de autorități ale catedrelor blăjene ca Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, Iona Rusu, ș.a., sau îndemnuri la culegerea neîntârziată a poeziei populare. Sunt anii în care Nicolae Pauletti, elev al Blajului, în aceeași perioadă cu Andrei Mureșanu, realizează la îndemnul lui Timotei Cipariu, culegerea de poezii populare *Cântări și strigături românești* (1838).

Colaborarea timp de un deceniu 1838-1848 la foile brașovene reprezintă al treilea moment însemnat în statornicirea concepției sale despre folclor.

În redacția de la Brașov, trebuie să presupunem că a făcut cunoștință cu opera lui Herder, cu ideile literare ale acestuia ce au avut influențe atât de benefice asupra întregului pașoptism românesc “Mai toată generația cunoaște direct sau mijlocit ideologia herderiană privitoare la limbă și folclor”. Mureșanu îl pomenește în câteva rânduri cu superlative de aleasă prețuire: “renumitul Herder” (la art. *Măiestria tiparului*). Tot prin Herder se explică mutația în concepția despre folclor a celei de-a doua generații a *Școlii Ardelene*, cum a fost numit pașoptismul transilvan: obiceiurile populare nu sunt acum înfățișarea numai spre a combate supozițiile ci și ca un stimulent viu și organic necesar pentru revitalizarea literaturii. Aceeași preocupare însă pentru luminarea poporului încălzește scrisul său, dându-i vibrații de adânc patriotism ca în această splendidă perioadă, în care încrederea în puterea de viață a națiunii, întemeiată pe masa țărănească amintește de celebrul discurs al lui Simion Bărnuțiu: “Eu nu sunt literat și nici scriu pentru literații care n-au trebuință de a mea povăț. Înaintea ochilor mei stă ziua-noaptea plebea, poporul cel de rând, de a cărui înaintare în cultură, bunăstare și înflorire materială și spirituală, m-aș bucura din adâncul sufletului și încă în aceeași măsură, în care mă întristează astăzi, năzuindu-l zăcând în noptaticul întuneric al minții, lipsit de tot felul de cunoștință, atât în privire sufletească, cât și trupească, prin urmare expus la răpa perirei, ce în scurt poate să urmeze; el este după puțin însemnătoarea mea părere-aceea parte constitutivă la trupul unei nații de la a cărui cultură sau vorbire, însuflețire sau amortire, viață sau moarte, atarnă pentru totdeauna apunerea sau ridicarea, înflorirea sau cotropirea întregii nații.”²². Sunt idei pe care le vom reîntâlni mai târziu în publicistica lui Eminescu, în articole de îndrumare literară ale lui Nicolae Iorga și în poeziile lui Octavian Goga.

Rezonanța ideilor și tonul avântat în care înfățișează rostul cântecului în viața poporului

în articolul *Românul și poezia lui* trimit de bună seamă la opiniile lui Herder din *Glasuri ale popoarelor în cântece* doar prin, culoarea națională” pot fi raportate și la cunoscuta prefață a lui Vasile Alecsandri, *Poezia populară* din fruntea antologiei sale de literatură populară. Succesiunea secvențelor de viață care demonstrează legătura strânsă dintre cântec și viața poporului prefigurează ideea poetică și structura compozițională a *Doinei* lui Coșbuc, rezumând succint tematica și varietatea genurilor și speciilor poeziei populare: “Nu este popor în lume care să aibă mai mare atragere de inimă către poezie, să afle mai multă plăcere în cântec și versuri decât românul. De călătorește pe un drum mai îndepărtat, prin cântare-și alină durerea picioarelor, alungă grijile vieții și-și scurtează calea pe jumătate. De se află cu aratul (plugul) la brazdă în revărsatul dimineții, el, intonând o doină dulce, se pare că voiește a concerta cu ciocârlia cea voioasă, ce se leagănă prin aer, uitând de recea sudoare ce-i curge pe față. La săpatul cucuruzului, la strânsul fânului, la secerișul bucatelor, la culesul viilor, doinele și horele din gura lui nu lipsesc niciodată. Duminica și în sărbători, când obosit de lucrul câmpului, se aruncă și el în brațele odihnei, mergând la jocul și petrecerile din sat, gura lui nu stă niciodată. Prin chiuirurile ce le strigă cu multă bărbăție, acum îți atinge pe judele din sat, acum pe lăutariul ce-i trage din coardă, acum pe bărbatul ce-și teme femeia”.³

Ca și pentru Vasile Alecsandri, poezia populară este o neprețuită comoară și exemplul poetului moldovan este invocat pentru culegerea nestematelor folclorului transilvan, într-o frază umbrită de regretul perspectivei îndepărtate a unei antologii de poezie populară din Ardeal: “Vor trebui să mai treacă încă mulți ani până când se va afla un bărbat zelos și naționalist (potrivit) înflăcărat, care, mergând, ca Vasile Alecsandri din Moldova, singur prin țară, să nu cruțe nici jertfe, nici osteneală și să adune poeziile populare, de care avem o mulțime în mijlocul poporului nostru”.⁴ Influența lui Herder și tonul entuziast al lui Alecsandri se resimt în epitele superlative ce încearcă o definire a poeziei populare. Poeții populari sunt, în accepțiunea lui Andrei Mureșanu “genii din sânul poporului; care fără să știe a scrie și a citi au compus poezia care “au un ce așa dulce, naște simțiri atât de duioase, idei atât de înalte și notițe istorice de o așa mare însemnătate, încât cel ce le cuprinde și le prețuiește după demnitatea trebuie să mărturisească că asemenea poezii formează o avere națională, care merită a fi adusă la lumină și scutită cu orișice preț de peritruie, ca un semn de glorie pentru națiunea română”⁵.

Pentru Andrei Mureșanu ca și pentru scriitorii pașoptiști din principate poezia populară este un termen de opoziție față de versurile culte lipsite de har și în același timp un model de exprimare firească și sugestivă. În polemica cu Vicențiu Bateș (cf. articole: *Câteva reflexii asupra poeziei noastre și Duplică*), veleitar lipsit de talent, această antiteză între poezia populară și versurile aspirantului bănățean la poezie, funcționează permanent însoțită de comentarii ironice, pentru a delimita, într-un stil ce prevestește șpe Maiorescu, adevărata poezie de stihurile în care se maltratează limba.

Pe urmele lui Vasile Alecsandri și Timotei Cipariu, poetul *Răsunsetului* încearcă o explicație a motivului *frunzei verzi*, atât de frecvent în poezia noastră populară. Explicația lui este mai puțin plauzibilă decât a predecesorilor, și simplistă, formală: poetul popular folosește sintagma frunză verde pentru ca să-și ajute cânta (=rima= în versul următor. Explicația științifică o va da Hașdeu în studiul *Frunză verde. O pagină pentru istoria literaturii române*,⁶ în care arată că această sintagmă nu este nici italică, nici dacică, ci exprimă specificul de viață al poporului nostru, și este izvorâtă din secularul trai de codru al străbunilor noștri.

Pornind de la ideea herdeiană că folclorul este expresia sufletului popular, Andrei Mureșanu încearcă o definire a specificului nostru național prin examinarea a trei forme principale de manifestare a spiritului popular: poezie (Românul și poezia lui); muzică (Românul în privința muzicii); pictura (Românul în privința picturii, zugrăvirei).

Dacă în general concepția lui despre poezia populară este asemănătoare cu a pașoptiștilor români (în primul rând Alecsandri, Russo și Bariț), în privința muzicii și picturii el emite păreri originale și îndrăznețe. Arătând cât de prețuită a fost și este muzica la toate popoarele, constată că “Poporul nostru deși încă în statul naturii, în privința aceasta cu nimic a rămas îndărătul altor popoare. El a prețuit și prețuiește această artă dumnezeiască deși n-a avut împrejurări favoritoare ca să o aducă la perfecțiune”⁷.

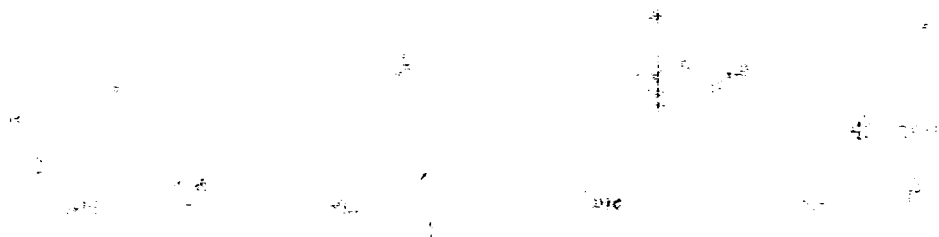
Surprinzătoare sunt pentru cititorul de astăzi părerile lui Andrei Mureșanu despre pictura populară. Ca și în cazul muzicii, operele plastice – spune cărturarul ardelean-trebuie să fie rodul talentelor cultivate. El combate pictura naivă, reprezentată în veacul trecut mai ales de meșterii iconari de la Nicula, în termeni vehemenți, ce demonstrează nu neapărat capacitatea artistică ci mai degrabă o prejudecată a epocii. Arta rafinată a icoanelor pe sticlă, cu violența lor cromatică și simbolurile lor profunde este comentată elogios doar de câteva decenii, dar pe cărturarii ardeleni din veacul trecut i-a lăsat indiferenți. Pe unii i-a chiar scandalizat. Ca pe Andrei Mureșanu, care, dorind în epoca lui “să deștepte în popor un gust mai fin, mai rafinat în privința alegerii icoanelor, numește pe meșterii zugravi, “șarlatani sau cărpaci”; iar operele lor “icoanele cele monstruoase și sperietoare de pruncii cei mici”⁸.

Prețuirea lui Andrei Mureșanu pentru înțelepciunea populară este evidentă și în preferințele lui pentru anecdota populară sau pentru zicăturile populare cu care-și agrementează frecvent scrisul său publicistic, înviorându-l cu farmecul oralității. La anecdotă recurge adeseori Andrei Mureșanu atunci când vrea să evidențieze o situație ridicolă sau absurdă. Versurile slabe, a propoș de poeziile lui Vicențiu Babeș, trebuie criticate pentru că pot perverti gustul estetic, cititorii, devenind într-o categorie ca țărănul din poveste ce nu se mulțamea atfel decât cu lapte afumat la care îl dedase femeia cea dintâi. “Cei care sosotesc inutilă activitatea literară și depreciază rolul social al poetului îi amintesc de exclamația bietului țigan din poveste:” o bună, bună de lumină nu-ți bag zână, dar de călduri numai în deșert a petrecut Dumnezeu cu tine”. Ironizând mulțimea eliziunilor și rimelor schiopătând din versurile lui Vicențiu Babeș, victima lui Andrei Mureșanu, persiflează forma “și-nchinând’se: “Aici a dat la mijloc o vocală pe supt gheață. întocma ca popa rusesc din poveste pe băiet la Bobotează”.

În publicistica lui Andrei Mureșanu, prețuirea culturii populare este o temă frecventă. Ea demonstrează nu numai integrarea poetului ardelean în concepția despre folclor a pașoptiștilor români, ci și efortul său spre luminarea poporului, înțelegerea profund afectivă a spiritului creator popular, chiar dacă unele aprecieri, cum sunt cele despre arta icoanelor pe sticlă, nu mai pot fi împărțite de cititorul contemporan.

NOTE

1. Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Herder și pașoptiștii români*, în vol. “Valori și echivalențe umanistice”, Editura Eminescu, București, 1973, p.22
2. Andrei Mureșanu, *Reflexii...* p.78
3. Ibid., p.135
4. Ibid., p.137
5. Ibid., p.137-138
6. B.P.Hasdeu, *Studii de folclor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p.54.
7. Andrei Mureșanu, *Reflexii...* p.147
8. Ibid., p.162

“Un vizionar al unității noastre naționale: ANDREI MUREȘANU” ION BUZAȘI

Că Andrei Mureșanu n-a fost un mare poet ne-o spun toate istoriile literare și mai ales studiile critice de la Titu Maiorescu încoace. Dar un poet poate intra în istoria literaturii și mai ales în conștiința unui neam și printr-o singură poezie, dacă exprimă aspirațiile eterne ale poporului din care face parte. Cazurile sunt destul de rare și în alte literaturi și la noi. Cel puțin în literatura română, în poezia românească noi nu cunoaștem decât două nume: ardeleanul Andrei Mureșanu și basarabeianul Alexei Mateevici. *Un răsunet* de Andrei Mureșanu și *Limba noastră* de Alexei Mateevici – două poezii nemuritoare cu atâtea asemănări și cu profunda încredere în virtuțile regeneratoare ale neamului românesc și în puterea de expresie a limbii române. “Autor al unei singure poezii” s-a spus despre Andrei Mureșanu. Departe de a fi o depreciere, așa cum cred unii, această aserțiune este o superlativă recunoaștere. Câți poeți nu scriu volume peste volume, din care memoria afectivă a unui neam nu reține nici un vers! Dar să scrii un cântec, devenit imn național și recunoscut ca imn național înainte de oficiala lui decretare este un lucru cu totul singular. Poezia este în întregul ei un manifest al unității naționale. De la patetica invocare a glorioaselor umbre a le trecutului – Mihai, Ștefan, Corvine-, voievozi din cele trei provincii românești, la imaginea “mamei văduvite de la Mihai cel Mare”, care “pretinde de la fii-și azi mână d-ajutori”. Și până la îndemnul energic și memorabil: „Români din patru unghiuri acum ori niciodată/Uniți-vă în cuget, Uniți-vă în simțiri!” Avea dreptate Coșbuc, care l-a prețuit în chip deosebit pe Andrei Mureșanu, că în poezia noastră pașoptistă nu există o mai categorică chemare spre unitatea națională ca aceasta. Versul îndemn “*Uniți-vă în cuget, Uniți-vă în simțiri!*” a devenit nucleu poetic în lirica patriotică ardeleană în care se pot urmări în varii ipostaze metamorfozele acestui stil memorabil. Coșbuc consideră că *Un răsunet* este un protest liric. Citită astfel, poezia lui Andrei Mureșanu devenea pentru Coșbuc în primul rând, dar și pentru poeții ardeleni de mai târziu, o “lecție poetică”, deoarece întreaga lirică socială și patriotică a autorului *Baladelor și idilelor* stă sub semnul protestului. Cu mai multă rigoare poetică și cu mai multă înzestrare artistică, George Coșbuc va reedita, în alt context social-politic, nu mult deosebit, verbul profetic al Mureșanului. Căci dacă Andrei Mureșanu este poetul *Revoluției de la 1848*, George Coșbuc este poetul *Memorandului* iar poeții precum “Un cântec barbar”, “In opresores”, *Ex ossibus ultor*” descind din incandescența imprecisă și profetică a poeziei *Un răsunet*.

În ordine cronologică, Andrei Mureșanu este al doilea poet important al Transilvaniei, după Ion Budai –Deleanu. Dar autorul aceluși unicat în literatura noastră care este *Țiganiada* a rămas până în a doua jumătate a secolului trecut, ca necunoscut pentru că opera sa n-a cunoscut lumina tiparului decât foarte târziu. Andrei Mureșanu și poezia sa au cunoscut o eclatantă notorietate. Aproape ca în creația populară, în cazul lui Andrei Mureșanu e cunoscută poezia și, uneori nici nu se simte nevoia de a se aminti numele autorului. Prin această poezie, așadar, se inaugurează pe trăsătura fundamentală a liricii ardeleni, measianismul, caracterul ei profetic care va culmina în creația poetică a lui Octavian Goga.

Profetic, vizionar este Andrei Mureșanu nu numai prin această poezie ci și prin alte creații lirice, în special prin acea entuziasă imagine a zilei de 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății la Blaj,

pe care Bălcescu a numit-o “Zi de lumină, de mărire și de libertate română.” În acord cu alesele și avântatele cuvinte ale lui Bălcescu, Andrei Mureșanu scria:

„ Măreață-i serbarea când frații de-un sânge,
Se leagă-ntre sine prin viu jurământ,
A nu lăsa pradă și nici a se-frânge,
Mărirea străbună și dreptul cuvânt!”

Dacă este un adevăr istoric că sămânța ideii de pe Câmpia Libertății din Blaj (“Noi vrem să ne unim cu Țara!”) a înflorit la Alba-Iulia, putem vedea în această strofă o poetică profeție a Zilei de 1 Decembrie 1918, Ziua Marii Uniri.

“Câteva amintiri despre LIVIU REBREANU” *

- compozitor -

“E mult de atunci! Amintirile mele despre copilăria lui Liviu Rebreanu zboară înapoi, peste sorocul veacului acestuia.”

Eram copii fericiți și zburdalnici. Toată ziua ne jucam pe prundul morii dintre arini în vacanțele noastre de vară pe care le petreceam la Maieru. Comuna aceasta neasemuit de frumoasă, cu peisajul ei minunat și cu munții ei măiestoși, de bună seamă că a contribuit și eu cu ceva la dezvoltarea caracterului sobru al titanului literaturii noastre.

În fiecare zi Liviu ne aduna și ne făcea program pentru jocurile noastre de pe prund, iar când vremea nu îngăduia, puneam stăpânire pe popicăria lui Petrea Ilieșiu, unde el ne organiza fel de fel de jocuri născocite și “regizate” de el. Era foarte autoritar cu noi. Nu îngăduia nici un fel de abatere de la regulile jocului. Făcea cu noi un fel de teatru cu fel de fel de acțiuni și dialoguri, ba făcea chiar și reprezentații de circ cu tumble, cu măscăricării și cu boscării. Inventivitatea lui în organizarea jocurilor noastre a contribuit decisiv la ascendentul pe care-l avea asupra noastră. Îl ascultam cu toții fără să crâcnim, dar jocurile ieșeau bine și ne distrau grozav!

O altă plăcere a lui era să facă militărie cu noi, o adevărată militărie, de care nu erau scutite nici fetele. El văzuse cum recruții măiereni, înainte de a intra în armată, erau instruiți în prealabil de către vre un fost sergent spre a nu face de rușine satul și că atunci, când vor veni acasă pe “urlaub” (concediu), să aibă stropi de lapte acru pe gulere (stele albe care indicau gradul). Ne aduna, ne pune în rând, ne făcea să pășim cătănește, într-un cuvânt, ne muștruluia în toată legea. Poate, jocul de-a cătănele l-a făcut mai târziu de a intrat în școala militară.

Se vede însă că toate aceste jocuri nu-l mulțumeau. Voia ceva mai de dăi doamne. Odată apoi i-a trăznit prin cap ideea să formeze o echipă de călușari și cu aceasta să dea o reprezentație “de gală” în fața grofoaiei din Maieru.

Avea și Maieru o grofoaie. Din fericire nu era veritabilă. Grofoaia din Maieru era, de fapt, o țărancă din Ilva Mică. Un conte maghiar, unul, cu numele Zichi, care era episcop papistaș, a răscumpărat-o pur și simplu de la bărbatul ei și a luat-o la sine și a trăit cu ea. După moartea sa i-a lăsat Ilenei – așa o chema-o frumoasă pensie viageră.

În fața acestei “grofoaie” avea de gând să dea reprezentația cu călușerii, dar întreprinderea aceasta era cât pe-aici să-i scoată peri albi, deși avea abia 12 ani.

În sfârșit, după multe și susținute antrenamente, repetiții, discuții și sfezi, echipa s-a copt pentru reprezentație.

Într-o duminică după masă, când oamenii ieșau de la vecernie, ceata de călușeri, condusă de Liviu s-a înființat în fața grofoaiei Ilenei, care, iluminată cum era totdeauna, că tare-i plăcea ginarsul (rachiul) cu săcărea, i-a primit bucuros.

Liviu, care era vâtaful trupei, a trecut în frunte și a jucat mai întâi bătute, după care și-a aranjat tovarășii în cerc și cu el în mijlocul cercului a început dansul călușerilor. Toate mergeau de minune de bine. Copiii jucau de mama focului, sprinteni și sărind cu toții în unison. Afară de unul. De Costică Partene. Acesta, cu o admirabilă dezinvoltură și perseverență, sărea în sus chiar atunci când nu trebuia, mai precis, sărea în sus exact cu o măsură în urma celorlalți. Liviu, care dansa la mijlocul cercului, a început să-i facă semne discrete din sprâncene lui Costică, dar aceasta,

considerându-se probabil un fel de solist al trupei, nu numai că nu a luat în seamă avertismentele lui Liviu și a continuat să sară din ce în ce mai sus, ca o minge de cauciuc. Când a văzut Liviu că toate au fost degeaba, s-a apropiat de Costică și i-a șoptit ceva apăsător la ureche. Ce i-o fi șoptit Liviu la urechea lui Costică, aceasta numai ei doi o știau... Din păcate, nici invitația verbală nu a avut nici un efect. Costică sarea în sus, în contratimp, ca și pilugii de la pui. Liviu îi ardea câte un picior în partea de la spate, a cărei numire nu se tipărește în dicționare. În sfârșit, după multe avertismente de felul acesta, Costică a reintrat în normal și dansul călușerilor s-a sfârșit cu bine. Mi se pare că de atunci Costică Partene a renunțat pentru toată viața la dans.

Am copilărit împreună până în 1897, când eu, rămânând orfan de părinți, am fost trimis la orfelinatul învățătoresc din Debrețin. Nu ne-am mai revăzut până în 1914, adică după 17 ani, la București, bucurându-ne amândoi că iarăși suntem împreună. În 1916 eu am plecat pe front cu armata română, iar el a rămas la București. În noiembrie 1916 ne-am revăzut din nou, când mi-a povestit din fir în pâr ce a avut de suferit în Moldova, ce a urmat să îndure din partea unor “confrați”, “mari patrioți”, care i-au creat o atmosferă falsă în învălmășeala “triumfului morții”. Toate aceste peripeții le-a scris în volumul “*Calvarul*”, care nu este altceva decât o crâmpie din autobiografia autentică a lui, în care nu este nimic romanțat și nici estompat sau retușat.

Dar, vorba românului: în fiecare rău este un bine. Răul acesta i-a folosit, pentru că dânsul s-a izolat un timp de “patrioți” săi confrăți și s-a închis în turnul lui de fildeş și acolo l-a zămislit pe “Ion”.

Romanul l-am citit împreună, în prima lui redactare, spre a verifica autenticitatea mediului născădean, eu fiind mai proaspăt venit pe aceste meleaguri.

Nu numai că nu am avut nimic de observat, dar am rămas uimit, înmărmurit. “Ion” își depășise autorul, figura lui luase niște proporții care, după cum s-a dovedit mai târziu, nu amî încăpeau în cadrul strâmt al țărișoarei noastre și care apoi a trecut granițe peste granițe, cucerind întreaga lume literară.

Îmi mai aduc aminte că după transcrierea definitivă a romanului, manuscrisul a rămas o bună vreme în sertar, fiindcă nu-i găsisese titlul potrivit și fără acesta nu voia să-l dea la tipar. Știu că unul dintre titlurile proiectate era și “*Bulgărul*” care însă nu suna bine și el spunea că un titlu bun și potrivit face cât un roman.

Liviu Rebreanu obișnuia să lucreze mai mult noaptea într-o desăvârșită liniște. Își făcea singur cafea după cafea și își răsuca meticolos țigările din cutia de tutun.

Era foarte exigent față de sine însuși și nu-și îngăduia compromisuri. De aici stilul lui robust, plastic și sincer.

Avea o viață familială fericită. Își iubea și stima soția, iar pe Puia, fetița lui, o adora.

* Materialul ne-a fost pus la dispoziție prin bunăvoința colegului nostru Mihai Martin – muzeograf la “Muzeul memorial Liviu Rebreanu” din Prislop.

“Graiurile de pe Valea Someșului Mare – Graiuri deschise în contextul unei arii dialectale arhaice”

MIRCEA PRAHASE

În perioada actuală, a exploziei mijloacelor de comunicare în masă, mai mult ca oricând în istoria societății românești, au loc prefaceri cu un rol deosebit în nivelarea graiurilor locale. Ca urmare a acțiunii concertate a unor factori economici, sociali și culturali, graiurile locale se prezintă, în general, ca niște *sisteme deschise*, iar studiarea lor nu se mai poate face fără o raportare permanentă atât la normele limbii literare, cât și la celelalte graiuri sau subdialecte învecinate.

Privite din acest unghi de vedere, graiurile satelor de pe Valea Someșului Mare (Țara Năsăudului) prezintă unele particularități ce le diferențiază de alte graiuri ale dialectului daco-român. Înscriindu-se în aria nordică a acestuia, arie considerată de toți dialectologii ca fiind o *arie arhaică*, ele păstrează încă în vorbirea curentă o serie de *stadii vechi* ale limbii române.

Dintre părțile gramaticii, lexicul, se pare, este cel mai novator, înregistrând, ca un fin și sensibil seismograf, toate schimbările petrecute în decursul istoriei. De aceea, sumarele considerații ce urmează se vor referi, cu predilecție, la lexicul satelor de pe Valea Someșului Mare și afluenților acestuia.

Lexicul graiurilor din Țara Năsăudului conservă un însemnat număr de termeni arhaici, majoritatea lor referindu-se la practicarea *neîntreruptă*, din străvechime, a unor ocupații, ele însele arhaice: *păstoritul și creșterea animalelor*. Caracterul arhaic al lexicului se manifestă în primul rând prin menținerea în limbajul curent a unor *cuvinte autohtone*, cu o circulație restrânsă ori chiar dispărută din alte graiuri: *baci*, *grumaz*, *mai*, *rânză*, etc., fie prin păstrarea unor *elemente moștenite din limba latină* care, în alte graiuri, nu mai sunt, fiind înlocuite cu alți termeni de origini diferite: *ai* (allium), *aplec*, *aplecător* (“miel sugar”-*aplicare*), *bot* (“bulz de mămăligă”-lat.pop.*botium-botia*), *carâmb* (unealtă folosită la măsuratul laptelui”-*calamus*), *câmură* (“lână mai scurtă ce rămâne după spălat și scărmanat”-*carula-carere* = a scărmana sau *canula* = țevă mică pe care se deapănă tortul), *cațân* (“stâncă pleșuvă, stei, vârf de stâncă”- *catinum* = strachină), *ceastă* (“semn făcut pe carâmb arătând o anumită cantitate de lapte la măsuratul oilor”-*cista*), *cute* (cotem), *heredie* (“avere, lucruri, ocupație”-*heres-heredem*), *a îniepta* (“a (se) repezi, a (se) arunca, a (se) împinge, a (se) îmbulzi, a-și lua avânt-injectare = a arunca ceva), *a se înturna* (tornare), *a la* (lavare), *păcuină* (“oaie cu lapte”- *pecuina*), *păcurar* (*pecorarius*), *pănură* (“aba” – *paenula*), *pătură* (“de tăitei-pitulla), *săcreată* (“oaie care se desprinde mereu din turmă” – *secretus*), *strânghiată* (“pielita albă ce iese deasupra laptelui încheagat”-*strangulatum*), etc.

În al doilea rând, caracterul arhaic se manifestă în conservarea unor *sensuri vechi* pentru cuvinte de *origine latină sau slavă*, sensuri dispărute din alte zone dialectale: *a* (lat.*ad*), *a boncāl(u)i* (“a mugi, a rage”-paleoslavul *bakati*, cf.srb. *boncati* = a mugi, înrudit etimologic cu *bic* (sg.srb. *bik* = taur), *a brăcui* (“a prinde stupii sălbatici”-rut. *Brakuvati* = alege), *a căta* (“a păzi”-lat. Caveo), *a cerni* (“a vopsi în negru pănura”-paleoslavul *craniti* = a înnegri), *a se clăti* (“a porni din loc”-v.sl. *klatiti*), *cocărlă* (“obiect în formă de cârlig folodit la stână” – sl. *Kuka* = cârlig, srb. *Kukora* = cârlig de plug, cucură), *cotârjă* (“cuvânt de batjocură pentru animalele bătrâne și slabe” – srb. *Kotresansua*), *crintă* (“vas pentru scurgerea zerului din cașul proaspăt; masa sau bucata

groasă de lemn pe care se taie carnea pentru cârnați” – sl. *Krinica*), *cujeică* (“furcă de tors”-rut. Kuzelika), *lemn* (“copac” –lat. *Lignum*), *ujină* (v.sl. uzina) etc. Toate aceste “relicve lexicale”, împreună cu altele, de ordin fonetic, morfologic sau sintactic, ne-ar îndemna să credem că graiurile din Țara Năsăudului reprezintă un *sistem închis*, refractar transformărilor.

Pe de altă parte însă, graiurile someșene, ca și alte graiuri, sunt cuprinse în aria graiurilor transilvănene, care, datorită condițiilor istorice – politice și social-culturale specifice, se deosebesc de alte unități dialecticale daco-române prin influența maghiară și germană (săsească) exercitată în urma contactului direct cu aceste populații. Influența se manifestă, mai ales, în desemnarea unor noțiuni concrete referitoare la *ocupații și meserii* și a unora cu *caracter administrativ*. Cităm, spre exemplificare, următorii *termeni maghiari*: *a aldui* (“a potrivi” –*aldani*), *a arăstui* (“a face strigările la biserică pentru căsătorie, a vesti despre intenția a doi tineri de a se căsători” –*ereszteni* = a elibera, a da drumul, a da voie), *astalâș* (“meșter lemnar” – *asztalos*) *bărnac* (“negricios la față, smead” –*barnas*), *birău* (“primar” –*biro*), *boaiță* (“animal slab” –*bojti* = vite comute cu părul mișos între coarne), *boboș* (“peștii, cu picățele” despre animale „bobos”), *ceacău* (“chipiu de paradă purtat de soldații austrieci” –*csako* –cf.germ. *Tschaka*), *chefe* (“perie pentru animale” –*kefe*), *ciopor* (“dantelă” – *csipke*), *coită* (“cățea, femeie depravată, femeie cochetă dar leneșă –*kojtal*” = cel care umblă razna), *fărșang* (“carnaval, câșlegi, petrecere populară” –*farsang*, cf. ger. *Fasching*), *fele* (măsură de 0,5 l –*fele*), *fodor* (“încrețitură de pânză sau dantelă aplicată la mânecile cămășilor femeiești și formând un fel de manșetă” – *fodor* = manșetă cu încrețituri), *foșalău* (“unealtă de scărmanat lână” – *foszalni* = a se destrăma), *găbănaș* (“grânar” –*gabunas*), *gub* (“săriță, haină de pănură (de obicei neagră) –*guba*), *hăizaș* (“acoperișul casei-Hajzas) *iosag* (“avere, proprietate, avuție, pământ, vite, case, lucruri de preț” –*joszag*), *laște* (“tăiței de formă pătrată” –*lasko*), *marhă* (“vită cornută” –*marha*), *pocrut* (“pătură, covor, scoarță, cergă –*pokroc*), *săcriu* (“sertar, scrin, puic” –*szekreny*), *tintă* / “cerneală, creion chimic” –*tinta*, cf. germ. *Tinte*) etc.

Iată și câțiva *termeni de origine germană*: *ariște* (“arest, închisoare” –Arest), *a azânta* (“a fi chemat în vederea încorporării în armată” –*assentiren*), *bere* (“petrecere cu muzică și joc organizată în timpul câșlegilor sau cu prilejul sărbătorilor mari de peste an” –*Bier*), *boactăr* (“cantonier, acar, paznic de noapte” –*Wachter* = păzitor), *chiit* (“suman, căput scurt” –*Kittel*), *coast* (“hrană, pensiune” –*Kost*), *covertă* (“plic pentru scrisoare” –*Konvert*), *cugă* (“popice” –*kugelf*), *cvarțir* (“locuință provizorie, gazdă” –*Quartier*), *gălendar* (“par de gard, balustradă” –*Galandar*), *lecă* (“haină lungă de pănură, suman” –*Rekerl-Rokel* = haină bărbătească), *rigăl* (“zăvor, ivăr, încuietore la ușă” –*Rigel*), *șfebăl* (“chibrit” – *Scwebel* = sulf), *șfung* (“elan, avânt, impuls, viteză” –*Schwung*), *taigăr* (“arătător de ceas” –*Zeiger*), *furig!* (“înapoi!” –*zuruck*”), *urlecă* (“concediu, permisie” –*Urlaub*), *vecăl* (“ceas deșteptător” –*Wecker*), etc.

Contactul prelungit cu vorbitorii unor limbi străine a imprimat, desigur, o trăsătură specifică lexicului tuturor graiurilor transilvănene, și anume *caracterul mai deschis* față de unele influențe din afară. Această, “deschidere” spre elemente noi a permis pătrunderea timpurie a unor *termeni români* considerați ca neologisme în limba română dar care, în această fază lingvistică, au fost adoptați în Ardeal într-o perioadă relativ veche, fapt dovedit de *adaptarea lor perfectă* din punct de vedere semantic și formal: *a se ocupa, casă de părăde, porție*, etc. Alte cuvinte au fost preluate din lexicul internațional prin intermediul limbilor maghiară și germană, ceea ce se poate observa foarte bine din forma lor fonetică: *conțed, danț, lităr, cloi, șpital, țircus*, etc. În impunerea unor astfel de termeni în graiurile transilvănene un rol important l-a avut activitatea reprezentanților Școlii Ardelene.

O serie dintre termenii de mai sus mai ales cei împrumutați din maghiară și germană și care se referă, cu precădere, la domeniul administrativ, mai circulă încă și azi în paralel cu termenii impuși de noile realități politico-administrative, formând adevărate *dublete sau triplete lexicale*: *azântare-*

recrutare, *birău*-primar, *ardău*-paznic de câmp, notar (ăș) – secretar, *urlab*-concediu; *astălăș*-tâmplar, *șârepuri*-țigle, *dărabă*-bucată, *păcurar*-cioban; *boactăr*-paznic-acar, *naftă*-petrol-oloi de lampă-fotoghin etc. Adaptarea termenilor din limba literară la sistemul dialectal propriu graiurilor de pe Valea Someșului Mare se face fără dificultăți, în sensul că acești termeni se supun legilor fonetice încă foarte puternice în graiurile locale.

Concluzia care se impune, considerăm noi, din exemplele citate mai sus, este că, datorită noilor condiții social-economice și culturale existente în țara noastră, în perioada actuală graiurile, indiferent de caracterul lor mai mult sau mai puțin închis (arhaic, conservator), trec prin transformări profunde *tinzând*, desigur foarte lent, *spre uniformizare*, spre o contopire, firească și ea, cu limba română literară.

BIBLIOGRAFIE

1. Bistrița-Năsăud. *Studii și cercetări etnografice*. Bistrița, 1977.
2. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.
3. *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1971
4. Bălăi, R., Bălăi, E., Mureșianu, S.L. *Rodna –pagini de monografie*. Timișoara, 1996.
5. Prahase, Mircea. *Cuvinte și construcții vechi păstrate în graiurile de pe Valea Superioară a Someșului Mare*, în *Revista Bistriței*, vol.VII, Bistrița, 1994, p. 269-272
6. Prahase, Mircea, Rus, Gavrilă. *Zagra-o monografie posibilă* Cluj-Napoca, 1997, p. 188-210.
7. Văsieșiu, Viorel. *Câteva observații asupra terminologiei păstorești în ținutul Năsăudului*, în : “Arhiva someșană”, Năsăud, vol.IV, 1977, p. 298-301.
8. Văsieșiu, Viorel. *Graiul năsăudean*. Tg. Mureș, 1996, p.167-214.

“APOSTOL BOLOGA față în față cu Sf. APOSTOL PAVEL” IOAN PINTEA

La început se pare că Apostol Bologa are mai multe fețe. Fețe schimbate în funcție de una sau mai multe împrejurări, prielnice sau mai puțin prielnice din viața lui supusă și pregătită unei morți inevitabile. Atitudinea lui înainte de cazul Svoboda, în fața cazului Svoboda, atitudinea lui până la plecarea în concediu la Parva și după întoarcerea din concediu sunt elemente care s-ar putea alcătui de la sine într-un posibil portret ianusian. Vom încerca în cele ce urmează, nerespectând niște rigori strict pedagogice și didactice, să descoperim și să înțelegem din toate cele trei comportări, pe ultima. Pe ultima!-aceea care se formează, alegând din toate celelalte părți care-o interesează- și care, credem, la modul subiectiv, poate că menține întreaga osatură ideatică, psihologică și logică a “Pădurii spânzurațiilor”.

Apostol Bologa este un personaj care caută, se chinuie, îndrăznește să rămână un suferind după Absolutul propriei credințe, strigă și se tânguie de câte ori nu și găsește locul și tihna în propria-i condiție, obișnuită s’ar părea...dar ursită în cele din urmă. Încercarea de a-și schimba destinul, norocul, este nepotrivită și contrară părerilor lui Klapka, care ține la propriu-i avertisment: “Nu te juca cu norocul!” (pag.66). Liviu Rebreanu, într-un dialog cu Camil Baltazar “legifera” credința lui Bologa și a lui Klapka în noroc. Citez: “dramul de noroc de care vorbește înțelepciunea populară este o realitate.” Din acest cerc vicios al norocului, al soartei, din această dilemă și neînțelegere cu sine, Apostol Bologa nu va putea ieși decât o dată cu intrarea lui într’o altă zodie a cunoașterii existenței personale, până aici ambiguu înțeleasă. Zodie inițiată și cucerită printr’o supremă suferință interioară. O zodie care și în fața morții îl va arăta senin și împăcat cu sine. Plecarea în concediu la Parva-ca o reîntoarcere într’un alt spațiu de înțelegere spirituală, de recuperare a unui Canaan – acela prin contact nemijlocit, prin directă legătură cu dogmatica noastră ortodoxă. Pentru că, zice Rebreanu despre copilăria lui Apostol Bologa (care aici în Parva s’a petrecut): “întăiele amintiri ale copilului au fost stăpânite de un Dumnezeu bun, blând și iertător care, în schimbul rugăciunilor de toate zilele, dăruiește oamenilor bucurie pe pământ și fericire în cer” (pag.23) sau “Peste toate gândurile și închipuirile micuțului Apostol , n.n.)... plutea veșnic o iubire foarte nelămurită, în care stăpâna Dumnezeu” (pag.25) ori acea epifanie când, într’o duminică în cadrul Sf. Liturghii, copilul Apostol Bologa rostește din strană **Rugăciunea împărătească**. Epifanie, revelație?...Iată: “tocmai în clipa în care se închina la încheierea rugăciunii se deschise deodată cerul și într’o depărtare nesfârșită și totuși atât de aproape ca și cum ar fi fost chiar în sufletul lui, apără o perdea de nurași albi, în mijlocul cărora strălucea fața lui Dumnezeu ca o lumină de aur, orbitoare și înfricoșătoare și în același timp mângâietoare ca o sărutare de mamă./.../ Sufletul îi era atât de plin de fericire, că ar fi fost bucuros să moară atunci acolo, privind minunea dumnezeiască...Când se întoarse la loc păru schimbat la față. Pe obraji albi, ochii albaștrii erau ca două izvoare de lumină: “Măicuță, am văzut pe Dumnezeu!” (pag.26). Aici, în Parva, după dialogul matern, după o revizuire a propriilor sentimente, după o concretă faptă provoslavnică (aceea din care se înțelege de-acuma demersul credinței lui) Apostol Bologa devine un alt om.omul nou, omul iubirii. Acestui om, credem că Liviu Rebreanu i-a intuit foarte bine traiectoria transfigurării subite prin “descrierea” și “comentarea” cazului Bologa. Cităm: “Apostol rămâne un răstimp cu privirile

obosite/...Îl însufletește o poftă mare să îmbrățișeze lumea întreagă, să piangă de bucurie și să împartă lacrimile cu toți oamenii/.../Inima îi tremura blând, împovărată de iubire și setoasă de-a iubi/.../ Apoi toate simțămintele/.../ se adunară într'un mănunchi solid, puternic, și îndată îi apărură în creier un gând viu ca un trăznet. "Sufletul meu a regăsit pe Dumnezeu"/.../Simțea în sufletul său pe Dumnezeu, precum sufletul său se simțea în Dumnezeu/.../ azi nu-mi mai era frică de nimica /.../nici de singurătate și nici de mulțumire, doar pretutindeni sufletul lui găsea pe Dumnezeu viu, în toate minunile și în toate mărunțișurile vieții (pag. 164-165). Ecce homo! Omul nou despre care Nicolae Arseniev într'un studiu răsăritean nota: "Sfinții Părinți ne vorbesc despre o reînnoire a omului, depre un nou om". Omul duhovnicesc e introdus în cea mai înaltă atmosferă duhovnicească, el își descoperă "poruncile noi, poruncile duhovnicești" sau doctorul Albert Sweitzer: "Nu se poate concepe nici o formă de reînnoire adevărată, atâta vreme cât noi nu vom deveni oameni noi" or Mircea Eliade care zice despre "omul nou" că "îl presimțim, îl intuim, îl așteptăm" (în "Oceanografie") sau (și nu în cele din urmă) Sf. Apostol Pavel: "Să vă dezbrăcați de viața voastră de mai înainte, de omul cel vechi /.../ și să vă înnoiți în duhul minții voastre. Și să vă îmbrăcați în omul cel nou, "cel după Dumnezeu...". O altă nuanță a personajului. Cea mai importantă față a lui Ianus se dezvăluie. Nimic evident până aici! Totul evident de-aici înainte! Schimbarea la față s-a produs, a avut loc. "Momentul cu valoare de eternitate" cum scrie Ovid. S. Crohmălniceanu s-a înfăptuit. Apostol Bologa devine **omul iubirii de oameni**, apologetul, făptuitorul și încredințatul (însemnat cu semnul credinței deci) că, peste toate există iubirea (agape) și nu numai iubirea. Iubirea aproapei: "Ca pe tine însuși, mai mult ca pe tine însuși". (N.Steinhardt). Un aer dostoevskian, susțin majoritatea criticilor (Raicu, Săndulescu, Gheran, etc.) străbate toate aceste pagini, ale lui Liviu Rebreanu. O pravoslavnicie egală cu aceea cunoscută și consemnată de un tânăr cărturar, pe numele său adevărat Daniel T. Suci în ultima-i și singura-i carte: "Copilul între noi": "Iubește-l pe Ivan, Alioșă!", "Iubirea, Alioșă, iubirea", "Iubește-l pe Alioșă! . Apostol Bologa va crede de-acuma fără să cerceteze, în iubire. Acum, se pare, înțelegându-și "murmurul" acela prevestitor din primele două pagini ale cărții (după moartea lui Svoboda) "Iubirea, iubirea." Ca un fel de reflex al amintirilor din copilărie, ca un fel de reflex al dostoevskianului Cervenco: "Iubirea, dragii mei, iubirea". Trei sunt virtuțile capitale, zice legea pe care o trăiește și o propovăduiește în fața lui Gross, Apostolul Bologa: credința, nădejdea și iubirea. Și dintre toate acestea, cea mai mare este IUBIREA. Zice și Sf. Apostol Pavel. Dar de împrejur (și împrejurări) această lege a lui Bologa nu este înțeleasă. Gross justifică ceea ce spun cel mai bine. Atitudinea lui Gross care "sfidează" pe galileean, sfidează iertarea, mila, iubirea de oameni. Împotriva acesteia de fapt Bologa devine apologet. Iată cum spune Bologa: "Toate științele trecute și viitoare nu vor putea înăbuși în sufletul omului glasul lui Dumnezeu /.../ Pretutindeni te izbești de întrebări, numai în Dumnezeu găsești împăcarea fără îndoieli! Veșnic te chinuște rostul vieții dacă nu ai pe Dumnezeu în suflet /.../ În clipa în care Dumnezeu ar părăsi pe om, definitiv /.../ lumea ar deveni o mașină fără conducător /.../ Iubirea n'a ucis niciodată /.../ Numai oamenii ucid în numele ei. **Dar când va veni adevărata stăpânire a iubirii**". (pag. 181-182). Până și Klapka, cel care îl iubește atât de mult pe Bologa (îi spune la un moment dat că: "Minciuna care poate salva o viață de om e mai prețioasă decât toate adevărurile") se va îndoi de noua față a lui Bologa, înfricoșându-se, temându-se chiar. Iată exemplificat: "dar Klapka înțelese și sări de pe scaun, înțepat aproape furios, îl apucă de umăr și-l scutură, sâsâind: Trezește-te omule! Ești nebun? Nu-ți dai seama ce te așteaptă? /.../ Orice viață e mai bună ca moartea /.../ Viața e reală, pe când dincolo de moarte..." /.../ Cine știe dacă dincolo de moarte nu e adevărata viață? îi răspunde cu întrebare Apostol (pag. 260-261). Spune Virgil Bulat într-o "postfață" la o ediție Rebreanu (Răfuiala și alte nuvele) Că "Apostol Bologa este /.../ evoluat de la nehotărâre la opțiune și la gestul care vine să o transforme "în fapt". Această "evoluție" a lui Apostol Bologa se pricepe foarte bine din comportarea lui față în față cu o îndârjire nestrămutată. Acela a lui Saul cel convertit care zice: "De

aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar iubire nu am, făcutu-m’am aramă sunătoare și chimval răsunător. Si de-aș avea darul proorociei și tainele toate le-aș cunoaște și orice știință, și de-ași avea atâta credință să mut și munții, iar **iubire nu am, nimic nu sunt!** Chiar dacă până la urmă și această încredere oarbă în Absolut, în glasul daimonului lui îl va da în brațele morții, el nu se va dezice de ea. Insistența lui în rugăciune în momentul încercării de-a trece liniile nu se soldează cu o reușită. Cu toate acestea Apostol Bologa rămâne mai departe un apostol al iubirii, al respectului propriu, fanatic aproape, față de convertirea subită. Murmurul lui va fi de-acum: “Dumnezeule, dumnezeule”, promis parcă la început de celălalt murmur: “Iubirea, iubirea “. Legea la care el ține cu tot ce-ar spune că “Dumnezeu este iubirea”. Iată cum ne facem înțelegători la un transfer impresionant. Conlucrarea, împreună definire a iubirii lui Dumnezeu Întru-Tot, într-o așezare treimică...

Apostol Bologa crede și mărturisește că “iubirea cea mare și adevărată e numai la Dumnezeu” (pag.196). Pentru că își iubește atât de mult semenul, pentru că își iubește Absolutul mai presus de orice, Apostolul Bologa crede în posibilitatea unei iubiri universale, acceptate de sufletul și simțirea sa. Mărturisirea lui Bologa la un moment dat în fața preotului Boteanu “ca și cum ar fi vorbit din adâncul sufletului” (notează Rebreanu) duc la o concluzie pe cât de sumară pe atât de convingătoare: “Eu toată viața m-am războit cu Dumnezeu /.../ Lupta aceasta mă sugrumă mereu și frică mi-e că nu mi se va termina niciodată “ (pag.197).

Toată această mărturisire **așezată** după **dragostea** (erosul) cu Ilona (dragostea care îl mișcă, îi neliniștește ușor fundamentul spiritual) și pe care Apostol Bologa se va înverșuna să o anexeze iubirii lui mari. De aici rezultând un soi de definiție a iubirii siameze a iubirii sinergice, care-l încâpățânează pe Bologa, și care iată din vorbele preotului Boteanu se întrupează într-o **posibilitate** dând naștere la acceptarea unei stări de fapt a iubirii care poate cuprinde și pe Dumnezeu și pe consoarta lăsată de acesta, pentru că prin “iubirea adevărată **sufletele unite** se apropie de tronul Atotputernicului”. (pag.200).

Patima lui Apostol Bologa este mare. Este mare pentru că această patimă se fundamentează pe credință. Orbește, fanatică, fără nici un suport real. “Credința multă, nesfârșită, oarbă...Credința-i Dumnezeu” zice Bologa la pag.212, cu un fel de exagerare specifică paginilor lui Feodor Mihailovici Dostoievski. Al. Săndulescu zice că: “Apostol Bologa e un chinuit ca Raskolnicov”. Mântuirea, “**izbăvirea**” lui Bologa, cum o numește Lucian Raicu, exte o nuanță cristică a pătimirii. Patima după nație, patima după credință îl aduce pe Bologa către entelehya mântuitului de sine. Această mântuire a sinelui, care pornește dintr-o “criză a iubirii”, o neconcordanță a sufletului celui care iubește total, cu ura, cu putreziciunea egoistă a demonului. Nu a daimonului! Al. Săndulescu a ghicit aceasta foarte bine într-o monografie despre Rebreanu, subliniindu-i personajului principal criza mistică /.../ și dorința lui de mântuire prin moarte și prin iubire universală”. Primirea morții “împresurat de un val de iubire” poate fi un argument. Și în alt caz,, un alt argument (al credinței cea care a propulsat iubirea în subconștientul lui Bologa) pot fi cuvintele lui Liviu Rebreanu (dintr-un dialog cu Camil Baltzar): “Da, cred în D-zeu. Nu mă rog niciodată. Nici nu-i nevoie când îl porți pe D-zeu în tine.” Sau aceste zguduitoare propoziții care descifrează temeiul înscrierii **Pădurii Spânzurațiilor** într-o ordine existențială: “Mă înverșunam în fiecare noapte și lucrul era în zadar. În schimb, în vreme ce scriam, în liniștea apăsătoare, am început să percep niște bătaii în fereastra mea, delicate ca ale unor degete imateriale. Deschideam, cercetam întunericul. Nu era nimeni și nimic...Când însă bătaile acestea misterioase s-au repetat nopți de-a rândul insistent-fiindcă sunt, repet, credincios și superstițios-mi-am zis că nu poate fi decât sufletul fratelui meu, care cerea îngrijirea creștinească ce nu i-a fost desigur acordată.” (L.Rebreanu – Opere, vol.V., pag.669). Concluzie a dedublării: scriitor/ personaj. Astfel, L. Rebreanu ne trimite un mesaj revelator, dezlegător, înțelegător chiar. Acele că: “Șovăirile lui Apostol Bologa sunt și șovăirile noastre, ale tuturor...”...Și acela că: “Iubirea lui Apostol Bologa este și iubirea noastră a tuturor...”.

“TULIU BUGNARIU-SĂLĂUȚEANU - Dascăl și folclorist” CONSTANTIN CATALANO

Impresionantul suflu imprimat culturii românești din Transilvania secolului al XVIII –lea și al XIX-lea își are obârșia, așa cum bine este știut, în perioada imediat următoare actului unirii cu biserica catolică a românilor din această parte vremelnic aflată sub stăpânire străină. Unirea aceasta a avut un caracter religios inițial și urmarea în principiu întărirea stăpânirii habsburgice dar cu timpul, prin neostoitele intervenții ale episcopilor români, și mai ales ale lui Ion Inochentie Micu Klein la curtea de la Viena, timp de 16 ani, între 1728 și 1744, intervenind pe rând la dietă sau la Curte pentru a șterge deosebiriile dintre cele patru națiuni și pentru a beneficia și românii, în egală măsură, de toate drepturile de care se bucurau celelalte nații, sprijinindu-se pe dreptul natural: ”Majoritatea absolută a românilor”. Dacă din multe cerințe legitime ale acestui vlădică nu au fost împlinite decât o parte, totuși accesul la învățătură pentru români este o realizare notabilă. Astfel tineretul a avut posibilitatea purtării unui permanent dialog cu ideile occidentului aliindu-se iluminismului și îmbrățișând reformele pe care acesta le afișa. Accesul junimii române la documente de mare interes pentru obârșia poporului nostru, aflătoare în bibliotecile din Viena, Roma sau Berlin va însufleși tineretul român și-l va angaja într-o adevărată muncă de cercetare a izvoarelor acestea, muncă ce va crea posibilitatea elaborării unor istorii a poporului român bazată pe documente veridice. Ideile acestea vor fi vehiculate la întoarcerea acasă și ele vor aprinde în inimile tuturor românilor din Transilvania flacăra unui patriotism autentic întetind lupta pentru eliberarea națională. Un rol important în acest sens revine Școlii Ardelene, mișcare culturală așezată încă sub auspiciile unei mișcări, în fond, naționale. Ideile iluminismului vor străbate întreaga Transilvanie imprimând acest suflu în toate orașele și satele locuite de români. Năsăudul, una din vetrele românismului ardelean, se va înscrie în prima linie iar intelectualii, dascăli și preoți, vor îndeplini nobila misie de a înflăcăra și inimile neștiutorilor de carte. Înființarea Regimentului al II-lea de graniță, în 1763, în Districtul Năsăudului, contribuie la obținerea altor libertăți pe care le garanta Curtea de la Viena. Între acestea este importantă înființarea școlilor cu limbă de predare română. Acestora le va urma, după aproape un secol, în urma nenumăratelor intervenții la guvern, înființarea gimnaziului superior românesc din Năsăud. Dascălii acestei școli, pregătiți în marile universități din Apus și înarmați cu ideile iluminismului, vor face totul pentru instruirea fiilor foștilor grăniceri în cultul față de obârșia poporului român, folosindu-se în primul rând, de exemplul cărturarilor, corifei ai Școlii Ardelene.

Iată așadar în ce condiții social- politice deosebite Năsăudul a fost matca formării unei pleade de intelectuali înarmați cu o temeinică cultură pe care o vor folosi pentru luminarea poporului de la sate. Desagii încărcăți cu petiții prin care erau cerute drepturile românilor nu au fost cărați inutil pe la Viena și Budapesta, ori chiar la Roma. Aceste drepturi încep să prindă contur pentru că insistențele cărturarilor români transformate în adevărată luptă în care singura armă era condeiul, a fost dublată de mișcările țărănești ce au culminat cu Răscoala lui Horea, cu Războiul lui Doja ori cu Revoluția lui Iancu.

Notabil este că intelectualii despre care vorbim au fost fii de țărani ce au știut durerile acestei clase oropsite de tot soiul de stăpâni dar care și-au păstrat cu toate vicisitudinile istoriei, graiul și obiceiurile venite din veacuri. Fiii acestor țărani vor fi de cele mai multe ori dascăli, pregătiți în școlile năsădene, care alături de preoți vor forma pătura intelectualilor de la sate. Un adevărat

mesianism îi va caracteriza pe dascălii satelor grănicerești ca luminatori ai tinerelor vlăstare de români, aducându-și o contribuție remarcabilă la menținerea conștiinței naționale, la păstrarea limbii, portului dac și a obiceiurilor strămoșești.

Alături de nume consacrate ca ale lui I.Pop Reteganul, V. Gr. Borgovan și altele, putem alătura și pe acela al învățătorului Iuliu Bugnariu, intelectual care a făcut ca numele Hordoului să intre încă o dată în istoria culturii românești, după ce o făcuse mai înainte prin lira homerică a neîntrecutului Coșbuc.

Acestui dascăl, pentru care păstrăm un mai vechi și statornic interes, îi vom creiona un contur pe cât cu puțință veridic, care să contribuie la așezarea personalității sale, în mod definitiv, la “masa umbrelor” graniței născudene.

Prin neobosita sa activitate de cetățean și intelectual al satului, învățătorul Iuliu Bugnariu-Sălăuțeanu are meritul de a fixa temelia unui învățământ modern în istoria școlii din Hordou și de a contribui la îmbogățirea tezaurului folcloristicii românești cu cercetări prețioase în zona Năsăudului, cercetări încununute, așa cum vom vedea, cu două apariții editoriale, care stârnesc și astăzi interesul specialiștilor.

Credem necesară, încă de la început, precizarea că familia Bugnariu este una din cele mai vechi familii din Hordou, alături de familia Coșbuc și altele câteva. Deși în prima “conscriptie” a familiilor de români din Transilvania întocmită de Inochentie Micu Klein în prima jumătate a sec.XVIII, nu apare decât lista preoților și mai puțin a familiilor valahe, totuși într-o altă conscripție aflătoare la Arhivele Naționale Filiala Bistrița-Năsăud, și întocmită de jurații imperiali: Samuel Schuller, Giorgius Duani și Samuel Schankebank în 1750, găsim la pozițiile 13 și 14 de la pagina a 3-a din satul Hordou, două nume de Bugnariu și anume: Alexa Bugnar la po. 13 și Mihăilă Bugnar la poz. 14. Acest lucru se petrece așadar cu doisprezece ani înaintea înființării Regimentului 2 de graniță din Năsăud iar respectiva conscripție nu face altceva decât să pregătească terenul viitoarei militarizări a ținutului locuit de români printr-o amănunțită cercetare “ad loco” a tuturor satelor din zonă.

Familia Bugnariu se înrudește cu cea a coșbucenilor prin căsătoria contractată de Iftene Bugnariu, tatăl lui Iuliu, cu Raveca Coșbuc, sora mai mare a poetului. Așadar Iuliu este nepot de soră pentru Coșbuc.

Viitorul dascăl și folclorist, este al treilea fiu al fostului învățător și notar, Iftene Bugnariu și se naște la 3 nov. 1864, fiind mai mare decât unchiul său, poetul, cu doi ani și două luni. Această vârstă apropiată va face din nepot și unchi doi prieteni și colegi nedespărțiți o bună bucată de vreme, așa cum vom vedea.

Redăm în paralel activitatea școlară a celor doi, pentru a stabili definitiv și primii ani de școală ai poetului nostru. (N.B. Această cercetare a fost comunicată înainte de apariția lucrării: “Pe urmele lui Coșbuc”-L.Valea, respectiv în octombrie 1976 cu ocazia aniversării 110 ani de la nașterea poetului”)

Clasa întâi primară, Bugnariu o urmează la Hordou la școala confesională având ca învățător pe docentele Procopiu Rusu, absolvent a patru clase normale și doi ani cursul preparandial, definitivat în învățământ prin Decretul din 28 octombrie 1862, cu nr. 1969. La șapte ani, în 1870, Iuliu va începe școala. La acest învățător va rămâne și în cursul anului următor școlar 1871-1872, când la vârsta de nici cinci ani, începe și George clasa a I-ii. În situația școlară de la finele semestrului I, aprilie 1872, înaintată de Procopiu Rusu Inspectoratului școlar, în tabelul cu situația elevilor găsim la poz. 10 pe Iuliu Bugnariu, de 8 ani și la poziția 12 pe George Coșbuc de 5 1 ani. Așadar primul învățător al lui Bugnariu ca și al poetului este același Procopiu Rusu. (Arh. St. Năsăud-Fond Vicariatului Rodnei, Pach.XLI, Dosar 306. Fila 156). În raportul școlii triviale din Telciu,clasa a II a, pentru sem.I al anului școlar 1873/74 la poz. 3 figurează George Coșbuc (din Hordou) iar la poz. 9, Iuliu Bugnariu. Primul de 8 ani și al doilea de 10 ani. Învățătorul acestei clase este Ioan Miron, fost

dascăl în Bichigiu, absolvent a 4 clase normale și a cursului preparandial de la Năsăud în 1866, conform situației de la Preparandie. Așadar, al doilea învățător atât pentru Iuliu cât și pentru George este Ioan Miron.

Observăm însă că în anul școlar 1872/73, în niciuna din situațiile școlare din Telciu, Hordou și nici din Salva, nu sunt menționați ca elevi. Deocamdată nu cunoaștem care este adevăratul motiv. Cu certitudine copiii au fost opriți acasă în acest an școlar și trimiși la Telciu abia în anul școlar următor, pentru că altfel nu ne putem explica de ce intră în clasa a II-a de la Trivială abia în anul școlar 1873/74. (Conform Arh.St.Năsăud, Pach.XLIV, Dos.341, fila 76). În lista premianților acestei clase, la finele anului școlar 1873/74 George Coșbuc și Iuliu Bugnariu sunt notați ca premianți cu cărțile: “Rosariul” de Rîureanu, George Coșbuc din Hordou și “Elemente de Istoria Românilor” de Laurian, -Iuliu Bugnariu din Hordou (Ibid. Dos.342, fila40). În situația de la finele acestui an școlar, figurează la poz.3 – George Coșbuc iar la poz.9-Iuliu Bugnariu ca absolvenți ai clasei a doua. Această situație este întocmită de același Ioan Miron și datată, Telciu, 3 iulie 1874. (Ibid. Dos. 342, fila 29).

În “Informațiune despre elevii școlii triviale din clasa a III a Telciu cu finea semestrului II 1875, întocmit de învățătorul Ioan Ionașcu (Pach. XLIX, Dos. 358, fila 378), la poz. 4, George Coșbuc termină cu “clasa –I”, adică destulător, iar la poz. 13 Iuliu Bugnariu cu aceeași clasă. Deci absolvă și cl. a III – a la triviala din Telciu unde au ca învățător pe Ion Ionașcu, cel de-al treilea dascăl, în ordine cronologică. În anul școlar următor Coșbuc termină clasa a IV la școala normală din Năsăud. Iuliu însă nu figurează printre elevii acestei școli decât în anul școlar 1876/77, în clasa a IV-a. Deducem că examenul de vară pentru promovarea clasei a III-a de la trivială nu a fost trecut, pentru că altfel nu ne explicăm prezența sa în lista premianților de la școala trivială pentru anul școlar 1875/76, datată 1 iulie 1876 și semnată de Ion Ionașcu, de unde aflăm că: Iuliu Bugnariu din Hordou”, primește ca premiu “Activitatea vicarilor” și “Purtarea de bună conveniență” ambele în valoare de 46 cruceri. (Fond Școli din Districtul Năsăud, Pachet III, Dos. 17, fila 7.).

Călcând pe urmele lui George, Iuliu Bugnariu urmează clasa a IV-a la normala năsăudeană în anul școlar 1876/77 după care se înscrie în clasa a I-ii la Gimnaziul românesc din Năsăud în anul școlar 1877/78. După absolvirea clasei a II a pe care o repetă în 1879/80, pleacă la preparandia gherleană pe care o absolvă în 21 iunie 1883, cu diploma nr. 153, după cum rezultă din “Informațiunea” despre școala din Hordou întocmită pentru anul școlar 1886/87.

Pionieratul ca învățător îl face în comuna Rodna Nouă (Șanț) din județul Bistrița-Năsăud în anul școlar 1883/84, iar din mai 1884 devine membru al Reuniunii învățătorilor “Mariana” (conform unei declarații din 25 mai 1884, unde între alți învățători tineri care cer conducerii societății să-i primească în calitate de membri, figurează și I. Bugnariu – Fond. “Mariana”. P.I, Dos.1, fila 240).

Gustul pentru creația folclorică se cristalizează încă din această perioadă după cum aflăm dintr-o mărturisire: “Încă de la 1884 ca învățător tânăr în comuna Rodna Nouă (districtul Năsăudului), am început să mă ocup cu adunarea de material din literatură populară română...”.

Prin transferul obținut de învățătorul Leon Ch. Onițiu din Hordou, în 1884, după ce servise la această școală mai bine de 7 ani și stabilirea sa la Feldru, postul rămas vacant di Hordou este ocupat de Iuliu Bugnariu, din anul școlar 1884/85. Vreme de treizeci de ani acest dascăl va fi luminătorul multor generații din Hordou, înscriindu-se în acest sens ca primul învățător cu un asemenea statut de vechime la această școală și primul dascăl, care pune cu adevărat bazele unui învățământ modern în școala confesională românească din satul său natal.

Ca fiu al satului, dascălul Bugnariu preia și slujba de notar, dovedind un pronunțat spirit practic în toate hotărârile luate de senatul local pentru binele și progresul comunei.

Învățătorul-cetățean participă la rezolvarea tuturor treburilor care interesau obștea alături de preoții Sebastian Coșbuc ori Iacob Pop.

Un rol important îi revine lui I. Bugnariu în perioada 1895-1901, timp în care toate preocupările satului erau îndreptate spre edificarea actualei biserici. Este numit în diferite comisii alături de fruntașii satului pentru angajarea de meșteri constructori, adunarea banilor de la săteni, angajarea de pălmași, cărăuși pentru aducerea pietrei și lemnului etc.

Toate protocoalele de ședință ale senatului din Hordou sunt întocmite de învățător, în această perioadă, care semnează ca notar. Cercetătorul care se apleacă asupra acestor pagini descoperă, cu o satisfacție nedisimulată o caligrafie impecabilă, o cursivitate expresivă aparte, cu idei limpezi nesofisticate și mai ales o limbă literară pur românească, neîmpovărată de restul neologismelor, ori a unei abundențe nejustificate de latinisme, păcat în care putea cădea lesne orice cărturar la vremea aceea. Bugnariu, în calitatea sa de cronicar ad-hoc al evenimentelor cotidiene scrie așa cum se vorbea în limba literară de sf. sec. XIX și începutul veacului nostru, la care adaugă și un interesant inventar de expresii populare locale care fac textul plăcut și interesant. Ca slujitor al școlii Bugnariu militează pentru ridicarea calității învățământului, informându-se cu toate noutățile în domeniu, posedând mai întâi o temeinică cultură generală bazată pe lecturi din literatura clasică română și contemporană precum și din cea universală. Cultura sa pedagogică este evidentă într-o sumă de referate și rapoarte pe care le prezintă la "Societatea Mariana" în filialele ei din Năsăud, Bistrița și Sîngeorz precum și în subfiliala de la Telciu. Într-o scurtă alocuțiune ținută cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la înființarea societății învățătorul nostru arăta: "Iubirea învățătorului față de prunci, este un farmec care produce contra-iubire, voia la învățătură, bucurie pentru rezultatul obținut, conștiință și simțământ de datorință". Vreme de nouă ani va face parte, alături de Ioan Pop Reteganul și alții, din comitetul de conducere al societății și tot influenței sale comuna Hordou devine membră fondatoare a acestei societăți, începând cu 4 mai 1889.

Lucrările sale pedagogice sunt învățăminte, sfaturi mature așezate pe temelia unei experiențe serioase și a unei temeinici cunoașteri a științei pedagogice. "Și chiar din motivul acesta (arată într-o lucrare a sa prezentată la Năsăud martie 1887 și intitulată "Datorințele bunului învățător ca educator") nici de la un om în lume nu se pretinde atâta studiere serioasă a firei și aplicărilor, ca de la acela carele ia asupra și greaua sarcină a educațiunii, a cărui scop este: dezvoltarea firească, tăria morală și potențarea inteligenței și a forțelor voinței pruncului, ca astfel elevul să poată parcurge și și cel mai de pe urmă stadiu al distanței educațiunii sale și să poată ajunge acel scop suprem al creșterii, unde omul prin spiritul său luminat și puternic este domn preste natură și preste sine însuși" (A. St. N. Fond. "Mariana" Dos. L, Pach. II). Pentru a ajunge aici, învățătorul este dator să fie pentru elevii săi "un tată adevărat", "o mamă adevărată" și în ultimă instanță, "să fie cu școlarii săi un copil".

Pentru neobosita sa activitate pedagogică, pentru seriozitatea sa ca dascăl, Bugnariu va face parte și din comisia "criticătoare" a Inspectoratului școlar districtual, calitate în care va asista mai mulți colegi învățători, în cadrul "lecțiilor practice" sau cum le-am spune noi astăzi, în comisiile metodice. Din 8 decembrie 1893 face parte din prezidiul, acestei comisii.

Dacă succesele profesionale sunt din cele mai apreciable și numele său poate sta alături de cele ale marilor dascăli năsăudeni, ne facem o datorie din a sublinia și greutățile întâmpinate de Iuliu Bugnariu în dorința sa de a ridica școala din Hordou la înălțimea cerințelor timpului. Era nevoit să lupte mereu împotriva obscurantismului, a incapacității de înțelegere, a mediocrității unor fruntași ai satului interesați mai puțin de progresul învățământului, de asigurarea unor condiții cât de cât umane. Lipsa lemnului, a instrumentelor școlare, a băncilor care nu mai corespundeau și a atâtor alte lucruri necesare bunei desfășurări a procesului instructiv-educativ era elementul esențial ridicat în ședințele senatului bisericesc și școlastic de harnicul învățător. Pentru procurarea cărților, a rechizitelor școlare necesare elevilor erau folosiți de multe ori banii din propriu-i buzunar, iar după demolarea bisericii vechi pentru că oficierea religioasă era făcută în localul școlii, Bugnariu acceptă

ca desfășurarea învățământului să se facă în propria-i locuință. Deși încă din 1897 propune ridicarea unui nou local de școală, pentru că cel din 1836 nu mai corespundea, abia în 1904, adică după șapte ani, senatul hotărăște ridicarea unui nou local și aceasta numai la insistențele vicarului Ciril Deac care se prezintă în senat și reușește să convingă membrii senatului de necesitatea ridicării unei noi clădiri, conform legii 38 din 1868. Problema înființării a încă unui post de învățător este ridicată tot de Bugnariu și numai în 1900 reușește să obțină aprobarea senatului și numirea tânărului preparand Ioachim Cira dar pentru scurt timp, căci în ședința senatului din 13 iulie 1903, la propunerea lui Aurel Coșbuc și Iosif Cîmpan, se reduce acest post abia înființat pentru că: “ Confesiunea nu este în stare a susține doi învățători la confesiune deoarece susținerea școlii în status qua este o greutate insuportabilă pentru popor. În felul acesta se obligau din neștiință la transformarea școlii confesionale în școală comunală de stat cu predare în limba maghiară. Hotărârea este luată în absența lui Iuliu Bugnariu care nu participă la ședință și atrage după sine plângerea întemeiată a învățătorului la vicariat. Ca om de acțiune viacrul se prezintă din nou în senat și susține clădirea noului local de școală și a ambelor posturi de învățători. Plata învățătorilor era făcută acum cu mari întreruperi și Bugnariu se plângea mereu dar fără vre-un rezultat, al senatului.

Între aceste eforturi pentru promovarea progresului cultural al satului, care se izbea mereu de acel conservatorism docil și lamentația nejustificată a “frunțașilor”, învățătorul Iuliu Bugnariu cu toate lipsurile materiale, reușea să-și procure cărți, să citească fără odihnă tot ce apărea nou în materie de pedagogie, literatură și folclor. Găsea timp să cerceteze pe bătrânii satului, sau pe cei din împrejurimi, care îi furnizau material folcloristic. Găsea timp să scrie materiale pedagogice de talie științifică, cum este cel prezentat în 1888, 23 octombrie la Năsăud: “ Despre caracter în genere, caracterul bun și modul de dezvoltare și cultivare a acestuia”, material care poate fi cotate ca un adevărat eseu pedagogic. În același timp publica materiale folclorice la gazetele transilvănene: “Familia”, “Gazeta Transilvaniei”, “Tribuna poporului”, “ Cărțile sateanului român”, etc.

Debutul, la un an după cel al lui Coșbuc cu traducerea “ Aș vrea să fiu” –după Petöfi, și-l face tot în revista “Familia”, în 1885 cu un grupaj de “ Doine și hore populare, din jurul Năsăudului”. În 1886 publică un alt grupaj de “Balade populare din jurul Năsăudului”. Aici vor apărea :” La sinul de rouă”, “Nița și iubitul său”, “Vîlful” și “ Sandru-i- iubita sa “, “ Vălean și iubita sa “, “ Codrean Voinicul”, “Horean și sorsa”, “Savetcuța”, “Petrea bradului”, și “ Credința iubitei”.

Pasiunea pentru folclor îi va aduce mari satisfacții și inclusiv posedarea unei colecții de folclor impresionante, după cum singur mărturisește” ... și astfel, în decurs de mai mulți ani am ajuns să formez o adevărată colecțiune de balade, romane, hore, satire, legende, colinde, bocete, anecdote, povești și datini populare, toate adunate din giurul Năsăudului” (Tribuna poporului nr.10/23 martie 1901, p.3).

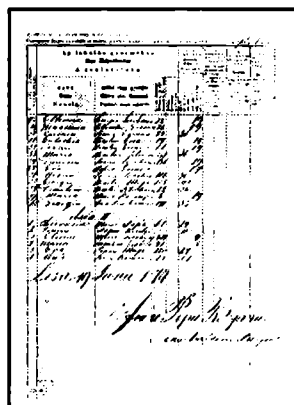
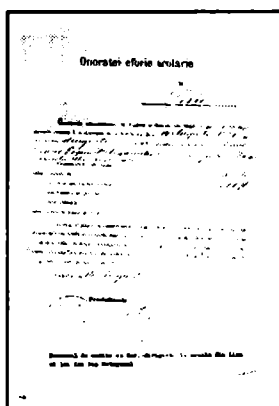
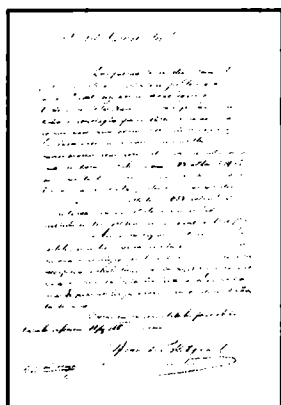
Anul 1892 este anul în care i se tipărește în volum separat, culegerile sale, o primă parte volum sugestiv intitulat: “Musa someșană”, volum care preia genericul purtat de almanahul elevilor năsăudeni de la Gimneaziul superior grăniceresc. Culegerea îi apare în Tipografia “Aurora” a lui A. Todoran din Gherla. Baladelor publicate în “ Familia “, Bugnariu mai adaugă încă douăzeci și șase de balade din care reținem “Minuneaua”, una din bucățile cele mai frecvente din jurul Năsăudului, precum și variante ardelenale ale altor balade din Muntenia ori Moldova cum ar fi “ Marcu și turcii”, “Toma Dalimoș și Manea” ori “Ștefan Vodă și Giricuța”. Deloc lipsită de importanță este și balada cu temă prometeică “ Voinicul și vulturul”.

Confesiunea autorului exprimată limpede în prefața lucrării este edificatoare pentru convingerile sale patriotice și un argument la supozițiile noastre de mai sus: “Iubite cetitorule - putem zice fără ceva temere ori jenare, cum că aproape la nici unul din popoarele actuale ale Europei culte nu întâlnim un caracter atât de oțelit, o putere sufletească atât de mare și un spirit atât de viu ca și la blândul popor român, pe care filo-românul, Martin Opitz, părintele filologiei germane și cel

mai mare versificator al timpului său, îl numește un popor de poeți -. Cine s-a născut din poporul român sau cine nu și-a ținut de sub vrednicie de a descinde din Deal până colo jos... la el... în Valea cea roditoare și plină de bogăție necalculabilă- acela vrînd-nevrînd, n-a putut fi atât de rece și nepăsător, încât să nu admire veselia fanteziei, marea putere de judecată, ironia înțepătoare și mai presus de toate sarcasmele cele ghimpoase ale Românului opincar-talpa țării.”

Din modul său de a-și petrece la nunți, vergel, teciuri, șezători, botejune, înmormântări, etc. s-a născut acea literatură populară cu nenumăratele sale ramificațiuni, din care cultivată cum se cuvine, cu timpul se va putea face mai multă lumină, asupra trecutului ca istorie, limbă, datini, credințe, etc. decât din marile volume ale unor scriitori parțiali.” (“Musa Someșană – poezii populare române din jurul Năsăudului – adunate și adăugite de Dascălul Iuliu Bugnariu – partea I – Balade-Gherla, 1892, p.2-3).

În această primă culegere, din cele 33 de balade, 26 sunt adunate din Hordou, patru din Rodna Nouă și trei din Telciu, după cum ne mărturisește autorul în aceeași prefață. Observăm așadar că baza materialului o constituie cel adunat din satul natal. Așa se va întâmpla și cu materialul

pregătit pentru publicarea extraordinarei balade, care este de fapt un poem livresc în ultimă instanță, privitor la Pîntea Viteazul, și pe care nu-l va publica, din nefericire el, ci colegul său I.P.Reteganul, fără măcar să-l pomenească, lucru necesar după părerea noastră, că baza materialului a fost procurat și i-a fost furnizat de Bugnariu. Același I.P. Reteganul, descoperind în tânărul Iuliu un pasionat folclorist, îi propune în 1887. colaborarea la un “op” însemnat, probabil o culegere mai amplă, în genul celei a lui Alecsandri, Ispirescu ori S.Fl. Marian. Reteganul este pentru Bugnariu un adevărat sfătuitor și omul care-l descoperă încă din perioada când Bugnariu era la Rodna Nouă, timp în care Reteganu funcționa ca învățător în Rodna Veche. A-l avea colaborator pentru mai vârstnicul său coleg era un lucru însemnat cunoscându-i pasiunea de culegător și roadele ce le deținea. Se pare însă că și Bugnariu era conștient de valoarea sa, lucru însă recunoscut public, doar parțial, dintr-o pomire de modestie care l-a caracterizat întotdeauna. Deși în scrisoarea datată 8 ianuarie 1887, ca răspuns la propunerea lui Reteganul, învățătorul nostru își cere drepturile de colaborator, fără nici o ezitare, recunoaște experiența bogată a colegului său: “Dacă nu te vei jena de a sta pe o treaptă cu mine, om cu mult mai inferior în inteligență decât Tine”. Savoarea acestei scrisori, păstrată în arhivele muzeului din Reteag, este fermecătoare. Finalul ei plin de poezie în sensul peiorativ, face pe oricare cititor să o guste din plin. Redăm pentru frumusețea textului, finalul prin care Bugnariu își cere scuze că nu și-a luat rămas bun, în urma unui probabil banchet organizat de “Mariana” unde a curs mai multă licoare bachică: - “când am plecat din Năsăudul cel olimpic, nu

mi-am luat rămas bun, deci îmi cer scuzele pentru acest păcat lesne iertător și iute uitător. Cauza a fost că:

“Ședeam cu voi la masă
Râzând cântam și eu,
Dar lacrimi de durere
Curgeau din ochiul meu

Și voi gândeați că cântul
Mă poate-nveseli
Dar ce-am simțit atunci
E greu de-ați povesti!”

Primul succes editorial îi ridică moralul și-l încurajează în continuare pentru adunarea și prelucrarea materialului folcloristic, deschizându-i orizontul pregătirii unei alte culegeri. Continuă însă publicarea prin gazetele ardelene. Anunțarea viitoarei culegeri, în pregătire o face în “Tribuna poporului” care este destul de citită de țărani noștri români, de la care au izvorât aceste frumoase plâsmuii poetice”. (“Tribuna poporului” – nr. 10 din 23 martie 1901, p.3).

În această publicație, Bugnariu va pregăti pentru fiecare număr de duminică, începând cu nr.51 din 30 martie 1901 și până în 10 august același an, materiale care impresionau prin ineditul lor, prin mesajul ce-l transmitea.

Într-un anunț apărut în numărul 93 din 19 mai (1 iunie) 1901 al sus citate-i reviste aflăm că volumul al 2-lea din “Musa someșană” a apărut în tipografia “Tribunei poporului” din Arad, și cuprinde “într-adevăr, bucăți frumoase și bine alese din comoara bogată a poeziei noastre populare” (“Tribuna poporului” –nr.93). În același anunț se face un apel către preoți și învățători pentru a fi popularizată printre mase .La numai cinci luni după apariție, Ilarie Chendi îi închină o recenzie în “Curierul literar” București, an-I, nr.I, din 7.opt.1901.

Nu aveam posibilitatea să știm că acest al doilea volum a apărut într-un tom separat dacă nu am fi cercetat revista “Manuscriptum” din 1976, nr.2, unde la pag. 182-183, Iordan Datcu comunică această știre, în scurtul articol “Iuliu Bugnariu a tipărit și al volumul al doilea din Musa Someșană”.

Pe nedrept uitat câțva timp, Iuliu Bugnariu – Sălăuțeanu a revenit în atenția folcloristicii românești, pentru valoarea pieselor folclorice apărute în aceste două culegeri care sunt deosebit de reprezentative pentru partea de nord a Transilvaniei la sf. sec. XIX și începutul sec. XX.

După ce, la timpul lor, aceste culegeri au fost recenzate de critici autorizați cum a fost Aron Densușianu ori Ilarie Chendi așa cum am văzut “Dicționarul folcloriștilor” a lui Iordan Datcu și S.C. Stroenescu, îl așează la locul cuvenit, între folcloriștii români și pe dascălul din Hordou, Iuliu Bugnariu împlinind astfel un act de cultură și o răsplată meritată care s-a lăsat așteptată, ce-i drept, c-am multă vreme.

Credem nimerit să subliniem aici și meritul dascălului nostru de a contribui la biografia lui George Coșbuc cu amănunte din copilăria poetului, la Hordou deși mărturiile pe care le comunică sunt bazate “numai pe memorie”, cum reiese din nota semnată în “Arhiva someșană” nr.6 din 1926.

Din 1915, Bugnariu se retrage la Bistrița unde va rămâne până la sfârșitul vieții, în 21 iunie 1929, când moare de “emoragie intracraniană”, cum rezultă din registrul de decese.

Acestea sunt câteva argumente care ne îndeamnă să-l situăm pe Iuliu Bugnariu între acele “umbre ale graniței născădene”.

Ne îngăduim să conchidem această prezentare cu un fragment din “Îndatoririle bunului învățător ca educator” care poate odată va vedea lumina tiparului, pentru a fi îndemn generațiilor viitoare, și exemplu de dăruire totală a unui învățător pentru progresul școlii românești, într-o perioadă când puțini erau aceia care gândeau la așa ceva: “Voi Șincal, Lazăr, Tichindeal, Petru Maior și conșoți; voi toate Spirite mărețe ale românismului, ori unde ar zace cenușa Voastră ori unde ar zbura spiritele Voastre, veniți la noi, ca un grai al conștiinței naționale și semănați în noi, debili voștri următori, semănați tăria dintre înălțimea mării Voastre și aruncați scânteaua din focul Vostru sacru, pentru ca și noi să ne întărim și însuflețim spre fapte mărețe și vrednice de numele ce-l purtăm.”

**“ION POP RETEGANUL ca dascăl al școlilor grănicerești de
pe teritoriul fostului regiment I Grăniceresc Roman
de la Orlat
- contribuții documentare inedite”
CORNEL LUPEA**

I. Cuvânt înainte

În anul 1928 a apărut la Sibiu o valoroasă lucrare privind istoria învățământului elementar transilvănean, datorată înectorului școlar Constantin Stan, întocmită cu sprijinul învățătorilor pe care îi avea în subordinea sa, intitulată “Școala populară din Făgăraș și de pe Târnave, vol.I, Făgărașul.” Potrivit mărturisirii autorului, cartea cuprindea deslușiri asupra stării sociale și politice a românilor din Făgăraș și de pe Târnave, un scurt istoric asupra școlilor din zona Făgărașului precum și monografia fiecărei școli primare de aci, în parte¹.

Pentru o anumită perioadă din trecutul acestora, colaboratorii” săi n-au avut decât date disparate, culese de prin rămășițele arhivelor școlilor în care își desfășurau activitatea, și acelea eronate uneori, mai ales sub aspectul lor cronologic. Căutând să suplinească aceste lacune, autorul a încercat să ajungă la o sursă de informare de primă mână, de care, de la “înălțimea” funcției sale, avea cunoștință. Strădania i-a fost însă zadarnică, motivul mărturisindu-l astfel:

“Arhiva școlilor grănicerești zace într-o cameră, din Sibiu, ținută sub cheie de preotul Valer Florianu, din Racovița, și nici în ruptul capului nu am putut pătrunde la ea².

Începând cu anul 1964, autorul acestor “contribuții” a prins să strângă materialul documentar necesar în vederea întocmirii unei monografii a satului natal – Racovița, județul Sibiu³ și, firește, în acest context, a ajuns și la ușa arhivei zăvorâte de la Sibiu, dar cu alt rezultat! Preotul “incriminat”⁴ trecuse de acum la cele veșnice, arhiva respectivă rămânând în “custodia” fiului său – prof. Liviu Florianu – care, în anii următori, a strămutat-o la domiciliul său din Racovița. Acolo, în liniște, ea a fost ordonată cât de cât și fișată în întregime. Deoarece nici la noul “sediu” ea nu avea condiții bune de păstrare a fost preluată de către Arhivele Statului din Sibiu. Astăzi ea se află la îndemâna cercetătorilor, formând fondul “Comitetul pentru administrarea fondurilor fostelor școli grănicerești 1861-1920”⁵, contribuția autorului prezentului material la “recuperarea” ei – dar și a altor materiale conexe, fiind evidențiată ca atare, într-o recentă lucrare omagială⁶.

În procesul migălos de “recuperare” și ordonare a arhivei respective, autorului i-a trecut pe sub ochi mii și mii de documente, reținându-i atenția cele mai importante. Ulterior, pe baza acestora, în anul 1983 a fost finalizată o lucrare inedită, intitulată “Contribuții la istoria învățământului elementar din Transilvania-Școlile grănicerești 1871-1921”, care pe lângă cele 494 p. de text dactilografiat, a fost prevăzută și cu un bogat material iconografic, constând din fotografii originale, copii după diverse documente, tabele, hărți etc. Prezentată, la cerere, spre publicare în 1987 la Editura Dacia din Cluj-Napoca, specialiștii “externi” ai acesteia au opinat că deși ea este valoroasă prin datele pe care le pune în circulație și prin ineditul acestora, are totuși “un predominant interes local, fapt care o recomandă a fi valorificată (editată) prin Comitetul de cultură și Educație Socialistă

al județului Brașov”!... Or, se știe cât de interesate s-au dovedit a fi forurile diriguitoare ale culturii noastre înainte de anul 1989 în editarea unor astfel de lucrări, ceea ce a dus, în final, la cuprinderea ei în binecunoscuta “literatură de saltar” care îmi stă în preajmă... După evenimentele din decembrie 1989, ca și alți “sufletști” de altfel, am crezut că practicile vechi vizavi de cultură au apus și ea va fi pusă la locul cuvenit... După cum se știe, n-a fost să fie așa, și în cazul meu, conținutul “saltarului” rămânând intact, în așteptarea unui eventual sponsor...

În acest context, “silit de ani”, făcând rânduială prin “saltarul” menționat, m-am oprit și asupra manuscrisului din 1983 și la îndemnul unor intelectuali sibieni din “garda veche”, m-am hotărât să încerc a publica măcar câteva fragmente din acesta, nu de dragul de a mă vedea publicat ci mânat de dorința sinceră de a nu se pierde ceea ce s-a adunat cu atâta trudă în decursul a mai multor ani!

Așa stând lucrurile, în materialul care urmează mi-am propus să mă opresc asupra dascălului Ion Pop Reteganul, prezentând aspecte mai puțin sau chiar deloc cunoscute din activitatea sa de dascăl la școlile grănicerești, care, în mod sigur vor surprinde pe unii dintre cititori. Dar, documentele sunt documente și să le dăm cuvântul, fără teamă că dezvăluirile lor îi vor umbri în vreun fel profilul de vrednic dascăl și folclorist ci, dimpotrivă! Tot pe baza acestora se va putea corecta – cel puțin în ceea ce privește perioada în care a servit școlile grănicerești, 1873-1874 și 1876-1879, afirmația potrivit căreia “râvna de a cunoaște creația populară din cât mai multe regiuni l-a făcut să nu se oprească decât doar trei ani, cel mult, dascăl într-un sat”⁷, restabilindu-se astfel adevărul.

2. Un prim popas – la Orlat

La data denumirii sale ca învățător la școala din această pitorească localitate aparținând de Mărginimea Sibiului⁸, instituția respectivă avea o vechime de peste 100 de ani⁹. Transformată ulterior în “școală normală” a Regimentului I grăniceresc român care își avea “ștabul” (comandamentul) aci, în prima jumătate a secolului trecut printre dascălii ei s-au numărat personalități de seamă ale învățământului din această zonă a Transilvaniei, printre care s-au numărat sibienii Chiril Crăcană, Constantin Stezar, Mihai Stoiță și Moise Panga-unii dintre ei școlari la Năsăud – precum și năsăudenii Nicolae Fetti, Ioan Marian, vicarul de mai târziu, Grigorie Bejan, al cărui fiu – Nicolae-a fost socrul lui Ion Pop Reteganul¹⁰ și Simion Echim, pentru a ne opri aici. Deci, iată ce înaintași a avut tânărul dascăl năsăudean atunci când a ajuns pe aceste meleaguri!

Dar, cum a juns el, la Orlat? Precizarea se impune încă de acum, deoarece a făcut-o printr-un năsăudean de-al său, care, ulterior, prin evoluția sa, îi va determina îndepărtarea sa din școlile grănicerești, măsură arbitrară considerăm noi, care îi va marca apoi întreaga sa viață!

...După cum se știe, “student” fiind la Preparandia din Gerla, la propunerea prietenului său, profesorul Vasile Petri de la instituția similară de învățământ din Deva, Ion Pop Reteganul adresează acesteia din urmă o cerere privind strămutarea sa de acolo, pentru continuarea studiilor pedagogice, ceea ce, în contextul dat, firește că i s-a aprobat¹¹.

Ne stă mărturie în acest sens scrisoarea pe care Vasile Petri i-a adresat-o din Deva la data de 7 septembrie 1871, pe care o reproducem în întregime:

“Onorate Domnule”!

La însărcinarea directorului Koos, am onoarea a te încunoștința că, în principiu, ești primit în preparandia noastră și că, prin urmare, să-ți întocmești lucrurile astfel, ca pe 1 octombrie a.c., stil nou, să fi aici, în Deva.

Servus!

Petri”¹².

Spre mai bună înțelegere a celor ce vor urma, considerăm că trebuiește făcută încă o precizare: în vara aceluiași an –1871-Vasile Petri acceptase oferta care i-a fost făcută de către baronul David Urs de Mărgineni, președintele “Comitetului administratoriu al fondului scolastic al foștilor grăniceri din regimentul român primu”, în continuare menționat doar prin sigla “Comitetul” care își avea sediul la Sibiu, potrivit căreia începând cu data de 1 noiembrie acel an, să abzică de postul pe care îl deținea în cadrul Preparandiei din Deva și să devină secretarul forului scolastic sibian, funcție împreună și cu aceea de director suprem al școlilor grănicerești subordonate Comitetului respectiv ¹³.

Întorcându-ne la Ion Pop Reteganul, menționăm că acesta dovedindu-se un elev foarte bun și având în mod sigur sprijinul lui Vasile Petri, i s-a aprobat, în mod excepțional, ca în paralel cu frecventarea cursurilor anului I școlar, să le urmeze și pe cele din anii II și III, pe care le-a absolvit cu calificativul “eminență” ¹⁴.

În acest context, desigur că tot la îndemâna lui Vasile Petri, preparand doar în anul II fiind, “reteganul” solicită Comitetului de la Sibiu să i se încredințeze postul de învățător de la școala grănicerească din Orlat, care era vacant.

Firește, cererea i-a fost aprobată și astfel, cu data de 15 martie 1873, tânărul preparand, conform uzului din acele școli, a fost numit în mod provizoriu ca “subînvățător (candidat de învățător), cu un salariu anual de 200 florini, “relut” (îndemnizație) de cortel și 9 orgii (stânjini) de lemne de foc, în natură sau în bani, “la prețul loco”.

Cu acest prilej, Comitetul își exprima încredere că el “va îndeplini această misiune cu zel, energie și diligență pe care le reclamă importanța chemării învățătoarești” ¹⁵.

La școala din Orlat unde a fost condus de către căpitanul pensionar Irimie Mărginean, membru în Comitetul menționat, din dispoziția președintelui Urs, i s-a încredințat, spre instruire, elevii din clasa I-ii.

Cu elanul propriu vârstei, Ion Pop Reteganul a pășit pe ogorul învățământului popular în vederea “creșterii pruncimii”, reușind în scurt timp “să devină acasă în afacerile dascălești”, după cum mărturisește mai târziu în amintirile sale ¹⁶.

Dar alături de primele satisfacții, apar și primele necazuri...Astfel, în luna următoare numirii în post, îl întâlnim reclamând superiorilor săi de la Sibiu, nemulțumirea sa privind “relutul de cortel” ¹⁷. Strămtorat bănește, câteva zile mai târziu, pentru a se putea deplasa până la Sibiu, este nevoit să se împrumute cu 15 florini de la eforia școlară locală ¹⁸.

Pe neașteptate însă, la începutul anului 1873-1874, tânărul dascăl și-a prezentat demisia forului: școlar local, motivându – și gestul, printre altele, în felul următor:

1. “Ca un copil miseru, nefiind ajutoratu de acasă nece baremu cu unu cruceriu, nu potu subsista și reeși nece asia singuru, cu leafa ce o am;
2. Părinții cari în mine și-au pus tota bucuria și sperarea – neavând alți copii – neîncetat se supără pentru că m-am depărtat așa tare de dânsii, încât nu se pot mângâia după atâta strădanie, barem cu aceia să mă poată vedea mai des;
3. Dorește-un post definitiv unde să se și căsătorească;
4. Deși este pedagog “absolut” (ceea ce la aceea dată nu era adevărat) și cunoscător al limbii maghiare, este încadrat doar ca învățător-adjunct;
5. I s-a reproșat, adesea, faptul că în activitatea sa nu este moale;
6. Întâmpină greutăți în privința încasării salariului și a primirii lemnului de foc” ¹⁹.

Or, Comitetul nu vroia să-l piardă din rândurile învățătorilor săi și astfel, pentru a-l putea încadra definitiv și în funcția superioară de învățător-diriginte, l-a sfătuit să prezinte neîntârziat

“testimoniul de calificațiune” prevăzut de legile scolastice în vigoare. Spre acest scop, i-a eliberat el însuși următorul:

TESTIMONIU

“Prin care se adeverește că Ion Pop din Reteagu, Comitetul Solnocului Inferior, elev al Preparandiei de stat din Deva, fiind denimit la 15 mărtisor a.c. de învățător provizoriu la școala centrală grănicerească din Orlat și concretizându-i-se clasa prima, a dovedit în timpul practisării sale o purtare morală exemplară, calificațiune pedagogică suficientă, zel și diligență laudabilă și a produs în timp scurt și sub împrejurări nefavorabile, un rezultat în toată privința foarte mulțumitoriu, astfel încât cu plăcere-lu numărăm între cei mai bravi învățători grănicerești”.

Actul, mai mult decât elocvent, poartă data de 12 septembrie 1873 și poartă semnăturile “prezidentului” Urs și a “directorelului” Vasile Petri²⁰.

Dând curs recomandării, Ion Pop Reteaganul a luat drumul Devei, nu înainte de a solicita sfătuitoarelor săi să-i solvească salariul cuvenit pentru luna septembrie, înainte de termen, pentru a putea face față deplasării respective²¹.

Cum era și de așteptat, examenul “recerut” l-a luat cu rezultate excepționale²² și pe baza lui Preparandia din Deva i-a “extrădat” “Testimoniul de calificațiune” solicitat de către Comitet. Mai apoi, pe baza acestuia, cu data de 1 noiembrie acel an, forul scolastic sibian l-a promovat în funcția de învățător-director, cu un salariu de 300 florini anual²³, ceea ce nu era puțin!

Stimulat în acest fel, tânărul dascăl s-a străduit să fie la înălțimea chemării sale, reușind ca în anul școlar respectiv (1873-1874) să obțină rezultate notabile pe linie de progres școlar, care au mulțumit pe deplin pe superiorii săi. Rezultă aceasta dintr-un document ulterior în care se afirmă că, “Ion Pop este un învățător brav, de la el învățând copiii bine și cu socoteală”²⁴.

În paralel însă cu activitatea sa didactică, aci, la Orlat, el a început să culeagă și folclor, mai ales de la servitorul școlii-Nicolae Zidu –fapt consemnat ca atare de către biografii săi²⁵.

Mediul acesta propice satisfacerii pasiunilor sale l-a însuflețit și în noul an școlar, însă l-a păscut un ghinion care s-a răsfrânt mai apoi asupra lui din toate punctele de vedere, marcându-i viitorul: a fost chemat la oaste, respectiv a fost asetat²⁶!

Se pare că la părăsirea postului, Comitetul i-a promis că i-l va menține până la “lăsarea la vatră”.

Încorporat recrut a rămas doar până la data de 18 decembrie din acel an²⁷, dar în acest interval scurt de timp “ceva” s-a schimbat în optica mai marilor săi de la Sibiu, care i-au adus o serie întreagă de imputări privind activitatea sa desfășurată pe linie școlară, la Orlat!

Rezultă aceasta, fără de tăgadă, din corespondența pe care el a purtat-o mai apoi, cu Comitetul. Astfel, la începutul anului 1875, din Reteagul natal, mâhnit profund de întorsătura lucrurilor, el își încheie o scrisoare, astfel:

... “mă rog de Multonoratul Comitet ca după ce, fără voia mea, îmi dete drumul ca unei servitoare netrebnice, să binevoiască a-mi da barem pace, să trăiesc în sărăcia mea”²⁸.

Fără teamă de a greși, considerăm că rândurile de mai sus au constituit punctul de plecare al viitorului conflict care s-a iscat între tânărul dascăl născădean și Comitet, conflict care așa după cum vom vedea, s-a accentuat an de an, finalizându-se cu destituirea sa irevocabilă din rândurile învățătorilor școlilor grănicerești” Dar, să urmărim, în continuare, cum s-au defășurat evenimentele respective:

... Câteva luni mai târziu îl întâlnim pe cel năpăstuit ca învățător la școala din Vâlcelele Rele de lângă Hațeg, de unde se roagă Comitetului să-i solvească salariul restant din perioada în care a funcționat la școala din Orlat²⁹. Și de aici a fost însă luat din nou la oaste, rămânând

încorporat până la data de 17 ianuarie 1876.

Odată lăsat la vatră, s-a întors la Reteag, de unde, în 28 ianuarie acel an, de data aceasta pe un ton mai moderat, a solicitat Comitetului din Sibiu un post de învățător la una din școlile sale³⁰. Cererea i s-a aprobat și începând cu luna martie 1876, îl întâlnim ca...

3. Învățător la școala din Baru Mare³¹

Aici, tot pe meleaguri hunedorene, Ion Pop Reteganul s-a străduit să se achite cu cinste de îndatoririle sale de dascăl, reușind ca la examenul de sfârșit de an școlar pe care l-a dat doar cu 11 elevi, în prezența lui Urs, să-l mulțumească pe aprigul președinte și să-i stoarcă mărturisirea că a constatat la el “un ton blând și acomodat pentru începători”³².

Începutul anului școlar 1876-1877 l-a găsit pe dascălul nășăudean în același post, la care s-a prezentat la data de 6 septembrie³³, confruntat însă atât cu lipsa unor rechizite școlare cât și cu o frecvență mai mult decât slabă! În această situație, el cere Comitetului să i se trimită, printre altele: hârtie de scris, una scatula (cutie) și una scatula de petra pentru tinta (cerneală), ceea ce îl determină pe Urs să-i răspundă că îi admiră îndrăzneala³⁴!

Cât privește problema frecvenței, aceasta a generat o polemică tăioasă între dascăl și președintele Comitetului, care, în final, a dus la transferarea sa disciplinară la școala grănicerească din Lisa, din Ținutul Făgărașului! Dar iată cum s-au petrecut lucrurile:

Cu seninătatea dascălului de bună credință, la scurt timp după începutul anului școlar, el a raportat Comitetului de la Sibiu că “în ziua defiptă pentru începerea cursurilor școlare (11 septembrie) aci nu s-a prezenta nici un copil. Voiu vede de adi în colo” (sic)!. Vădit iritat de situație, președintele Urs răspunde eforiei școlare din Baru Mare, prin care dascălul a înaintat “sesizarea”:

“Toată suflarea știe că începerea școlii trebuie proclamată în biserică sau din casă în casă, cu săptămâni înainte, ori doar crede eforia că copiii sunt casernați (încazarmați) ca soldații, numai ca să le poțeti da mandatu, după trebuință”³⁵?

Într-o nouă scrisoare adresată aceluiași for și pe aceeași temă, Ion Pop Reteganul încunoștința “Onoratul Comitet” că încă nici în 18 septembrie cursurile școlare nu s-au putut începe, deoarece părinții copiilor susțineau că „u-i poruncă atât de mare să se ducă aceștia la școală, până nu ne aducem bucatele de pe câmp”! În încheierea “anunțului” său, dascălul scria, sentențios:

...”zicem cu inima liniștită că dacă suntem noi culpa (adică membrii eforiei școlare locale), pe noi să cadă pedeapsa”! Ieșită din pana ascuțită a lui Urs, replica nu a întârziat să se îndrepte spre Baru Mare:

...”Pe domnul învățător îl provocăm serios a înceta cu exercițiile sale pe tărâmul advocațial, precum deja i-am mai spus”³⁶!

Stările de lucruri de la Baru Mare erau însă de așa natură încât în inocența sa, tânărul dascăl nu se sfia să le aducă, în continuare, la cunoștiința Comitetului. Optimist totuși în problema îmbunătățirii frecvenței la școala pe care o conducea, el scria:

“L-am văzut pe judele comunal umblând serios pe la casele copiilor sre a-i astrage la școală”³⁷.....

Se pare însă că străduiala judeului a rămas fără efect, din moment ce spre sfârșitul anului școlar dascălul făcea cunoscut Comitetului “cu toată onoarea”, că școala o frecventau doar 7-9 școlari³⁸!

Nu-i mai puțin adevărat că nici dotarea școlii cu materiale didactice nu se ridica la înălțimea cerințelor.. Cu un curaj demn de subliniat, Ion Pop Reteganul n-a pregetat să-și încrucișeze din nou spada cu temutul baron, fost colonel și cavaler al Ordinului Maria Tereza”³⁹! Astfel, îl vedem înconoștinzându-l că “nu are la îndemână nici o mapă geografică, nici o ilustrațiune a aparatelor

fizice, nici o icoană pentru istoria naturală, nici “mașină de comput” (abac), nici “table de pariete”, fără de care considera că progresul (în procesul de învățământ) e imposibil”⁴⁰!

În stilul său caustic, în ceea ce privește “mașina de comput”, Urs i-a replicat:

“Aceasta nu este de o necesitate neînconjurabilă, ea putându-se înlocui prin linii sau trasuri pe tablă sau prin dărăbuțe de lemn ciolpite (bețișoare), care fiecare elev și le poate face și le poate purta cu sine”⁴¹.

Îndrăznind, în continuare, și ținând cont de frecvența scăzută cu care era confruntată școala pe care o conducea – din 70 de școlari “deobligați” o frecventau doar 30, el a propus forului școlar superior de la Sibiu să se devanseze și data examenului de sfârșit de an școlar⁴². “Copii nu pot veni la școală-scria el într-un alt raport-deoarece au esundat (au ieșit din matcă) toate apele, care au ruinat toate punțile și podurile. Scurt: de nu scad apele, nu avem școlari – căci și oamenii mari se îneacă, vrând atrece, apoi de a putea trece copiii, nici vorbă nu e”⁴³.

Conformându-se obligațiilor pe care le implica funcția sa de conducător al școlii, aceea de a nu părăsi “stațiunea” (localitatea) în timpul feriilor (vacanțelor) de vară, mai apoi îl întâlnim pe învățător la postul său, de unde roagă Comitetul să-i solvească salariul pentru luna iulie, în mod anticipativ, pentru a se putea deplasa la Reteag, spre a se căsători. Tot în scrisoarea respectivă el cere să fie remunerat și în calitate de catehet, reclamând pe parohul local că “a venit la școla numai când a voitu”, fapt recunoscut de altfel și de către forul scolastic sibian⁴⁴.

Sătul deja de realitățile de la Baru Mare, la începutul anului școlar 1877-1878, Ion Pop Reteganul a cerut Comitetului să-i acorde din unul din posturile vacante de învățător-director de la școlile din Veștem sau Mărgineni, motivându-și cererea prin aceea că la Baru Mare, membrii eforiei școlare “pretind de la învățător să fie și cantor și tăietor de lemne și bidelu”⁴⁵, adică “pedel” – respectiv servitor școlar, om de serviciu!

“Recieptându-i-se cererea, dascălul a fost nevoit, să rămână, în continuare, la postul său, pe care l-a părăsit, totuși, pentru un timp, pentru a se deplasa la Reteag în vederea rezolvării unor probleme familiale, scuzându-se mai apoi pentru gestul său”⁴⁶.

“Depărtarea” sa din post, fără aprobarea cuvenită, a stârnit mânia Comitetului. Paie pe foc în acest sens a mai pus și o reclamație pe care i-a făcut-o la Sibiu eforia școlară în frunte cu președintele ei, parohul Nestor Gotea, în mod sigur ca “răspuns” la acuza pe care a formulat-o dascălul nășăudean la adresa sa!

Principalele “vini” care i s-au adus, au fost următoarele:

- a absentat de la cursuri în perioada 17 noiembrie -2 decembrie 1878;

- tratează pruncii nu după metoda pedagogică ci odată cu învățătura, le împărtășește și palme peste cap și lovituri pe unde îi vine bine;

- a batjocorit pe membrii eforiei”⁴⁷.

Ba mai mult: spre a fi și mai “convingător în acuzele sale, parohul nu s-a sfiit să-i “arate” lui Urs că respectivul învățător, “înjosindu-l”, i s-a adresat în scris folosind “hârtie ordinară”!

Față de cele ce i s-au adus la cunoștință, Comitetul administrativ sibian, cu grija sa proverbială de a se îngriji ca în școlile pe care le conducea să existe întotdeauna un climat sănătos din toate punctele de vedere și pe toate planurile, a dispus să se facă o anchetă la fața locului. Spre acest scop a fost trimis învățătorul Vasile Florianu de la școala grănicerească din Hațeg. Rezultatele acesteia i-au fost favorabile “reteganului”, “anchetatorul” constatând, printre altele, că “poporul n-a manifestat nici un fel de dispreț față de învățător, care are o purtare corectă față de el” și că, “toată discordia zace numai între învățător și președintele eforiei”⁴⁸.

Acuza privind absența sa de la catedră din perioada menționată în reclamația respectivă, fiind reală, ea nu a putut fi trecută cu vederea de către președintele Urs, fostul strălucit militar de carieră fiind adeptul unei discipline de fier, în toate, și valabilă pentru toți “supușii” săi!

Cât privește însă episodul cu “hârtia ordinară”, plin de demnitate. Ion Pop Reteganul s-a disculpat, sec...”apoi, dară, trebuia să-i cumpăr ministerial papir”?

Întorcându-ne la absența sa din “stațiune”, cazul a fost popularizat în toate cele 21 de școli grănicerești subordonate forului scolastic sibian, printr-o circulară în care se arăta:

...”Învățătorul Ioane Popu de la școala din Baru Mare, părăsi școala în 17 noiembrie în urma unei telegrame de la părinți: Ioane, fără întârziere, grăbește acasă. Cauza e prea serioasă”.

Aceasta o face Comitetului cunoscută, din Reteag, în 20 noiembrie, cu adăugarea că “dacă va fini afacerile familiare, se va reîntoarce în 3 mult 5 zile, la postul său. Rezultatul fu că acest învățător se reîntoarce abia la 2 decembrie la postul său, prin urmare lipsi 16 zile de la școală, fără concediu și chiar fără motiv, pentru că farsa “afaceri familiare” este așa de elastică, încât un an întreg încape în ea”⁴⁹.

Drept pedeapsă, Comitetul sibian a hotărât ca odată cu finele anului școlar în curs, dascălul Ion Pop Reteganul să fie “demisionat” sau transferat la altă școală ⁵⁰.

Reușind cu greu să treacă și peste acest necaz, dascălul nostru a continuat să servească școala din Baru Mare până la sfârșitul anului școlar. Dar, în continuare, el a fost confruntat cu o slabă frecvență a învățăceilor săi, situație pe care a adus-o din nou la cunoștința Comitetului, justificând-o prin aceia că “școlarii mai mărișori –cei din despărțământul al III-lea, absentează adesea sub pretextul că, cartea o am gătat” ⁵¹.

Se pare că lipsa de experiență precum și dese conflicte pe care tânărul dascăl le-a avut, în continuare, cu membrii eforiei școlare, a determinat pe aceștia din urmă să ceară forului scolastic sibian ca el să fie înlocuit cu unul “mai solidu” ⁵²!

De altfel, în ultima sa perioadă de activitate la școala din Baru Mare, Ion Pop Reteganul a reușit să nemulțumească tot mai mult pe mai –marii săi de la Sibiu. Desprindem cu ușurință această situație care nu prevedea nimic bun, dintr-un document în care se afirma vizavi de școala “sa”:

...”Școala s-a cercetat rău, atât din partea școlarilor cât și a învățătorului Ion Pop Reteganul. Conspectul materiei propuse este o absurditate, o indolență nemărginită și nu merită nici o critică. Cu toate acestea, respectivul învățător nu se sfiește a critica pe alții, în public. El vede grăunțele de muștar în ochii altuia, dar bârna din ochii săi – nu! Modestie, înțelepciune, unde sunteți” ⁵³?

Dar pe lângă această apreciere critică, Comitetul nu poate să nu recunoască faptul că datorită dascălului căzut de acum în dizgrație, aci a fost consemnată “cea mai grijită și cea mai bogată grădină de pomărit dintre toate celelalte grădini de acest fel înființate pe lângă toate celelalte școli grănicerești” ⁵⁴.

Nu putem înlocui scurtele mențiuni privind activitatea de învățător a lui Ion Pop Reteganul la școala din Baru Mare, fără să arătăm că, precum la Orlat, și aci el s-a dovedit a fi un harnic culegător de folclor. Își mărturisește această pasiune în însemnările sale de mai târziu, din care reținem doar pe următoarea, mai mult decât concludentă:

...”Mergeam pe la toate nedeale și ospețele mai însemnate țărănești și îmi umplui hambarul de povești, cântece, descântece și alt material de-al literaturii populare. Îmi era plină lada de hârti scrise”, lada respectivă fiind menționată ca atare și de către biograful său, I.A. Popescu, citându-l pe marele nostru istoric, Nicolae Iorga ⁵⁵.

În acest context general, “Comitetul administratoriu” nu s-a mai mulțumit doar cu “popularizarea” sa în rândurile școlilor subordonate ci pe lângă “cea mai aspră admonițiune”, cu începerea anului școlar 1878-1879 l-a transferat la școala grănicerească din Lisa. ⁵⁶

4. Ultimul popas în școlile grănicerești

Așezată în inima Țării Făgărașului, la poalele falnicilor “Alpi ai Transilvaniei”, Lisa a fost și a rămas până în zilele noastre o localitate cuprinsă și curat românească a acestei “Țări”, cu

Printre altele i s-a imputat:

- insubordonarea față de Comitet;
- nenumăratele absențări de la postul pe care l-a deținut la Bara Mare;
- puținul progres dovedit la școala din Lisa și "reaua procedură" față de copii care au absentat de la cursuri, acuze de altfel cunoscute din anchetele anterioare.

Pe lângă acestea însă, de acum a apărut una nouă și mult mai gravă:

Catalogarea sa drept "un element dizolvant" !!!

Dar ce se întâmplase în realitate și cum de se ajunsese până aici?

După părerea noastră, două au fost motivele reale ale demiterii sale, care se pot desprinde din lecturarea atentă a două documente aflătoare în arhiva investigată:

a) "Plenipotența" înaintată de către un grup de locuitori din Lisa "Înclitului Comitet administrativ de la Sibiu" și,

b) Răspunsul președintelui Urs la aceasta.

De la bun început se impune precizarea că "Plenipotența" respectivă a fost redactată și scrisă de către dascălul demis, ceea ce nu a putut să-i scape, în mod sigur, ochilor de Argus ai lui Urs. De aci și răspunsul său mai mult decât tăios, dublat de o ironie nedisimulată.

Iată!

Dar, să dăm cuvântul acestor importante documente, respectându-le întru totul "forma". Începând cu "Plenipotența":

Înclitu Comitetu

Atât în decursul anului școlastic 1878/9 cât și cu ocasiunea depunerii examenului la școala noastră, ne-am convins că dl. diriginte Ion Pop Reteganul posedă o metodă instructivă de învățământ și educațiune rară, exemplară și demnă de imitat, căci în timpul acela scurt a făcut un astfel de progres în această mare comunitate în toate ramurile de învățământ, încât este de dorit a se lăși aceasta la toți copiii națiunii noastre.

Pentru aceasta suntem deobligați cu cea mai adâncă mulțumită Ilustrului nostru bărbat Dl. Baron Urs și Înclitului Comitet, fiindcă ne-a onorat cu o persoană așa de inteligentă și diligentă în sfera de învățământ.

Pre când ne era bucuria în stadiu mai înalt, atunci ne veni trista încunoștințare că laudabilul nostru învățător Ion Pop Reteganul este prin Înclitu Comitet ridicat din postul său.

Cugetăm – ba chiar suntem convinși- că ilustrul Domn Baron Urs și Înclitu Comitet își dau din toate puterile silința pentru buna înaintare a tinerimii noastre din care motiv și luând Înclitu Comitet, în interesul tinerimii noastre, să se îndure a ne lăsa pe Domnul Ion Pop Reteganul și pe viitor ca învățător-diriginte.

În buna speranță că rugării noastre ne va da ascultare, suntem cu profund respect ai Înclitului Comitet umiliți:

Plenipotențiații comunei Lisa:

George Achim Popa – paroh greco-catolic;

Damaschin Cațavei – paroh greco-ortodox;

Nicolae Moga – primar;

Iosif Popa Radu – notar;

Ioan Sin –vice notar;

Ioan Paler

Nicolae Paler

Achim Ganea

Iată acum și răspunsul Comitetului:

Onoratlui Oficiu Comunal în Lisa

“La rugarea comunei, fără număr și fără dată, va să zică lipsită de recerințele principale,

numai pentru astădată, dăm loc următorului răspuns:

Școala din Lisa a fost pusă în stare strălucită de învățătorul Albani; ce a mai făcut fostul învățător Ion Pop Reteganul acolo, nu știm. Dacă însă comuna e cu progresul lui mulțumit, apoi îi stă în liberă voie a-l plăti din propriile ei mijloace și a-l ține acolo cât va voi.

Din partea Comitetului, care și-a îndeplinit toate obligațiile pe anul școlar expirat față de Ion Pop Reteganul, el este pentru totdeauna eschis de la școlile noastre, pentru că pe un învățător care nu se sfiște a concepe și a subscrie un protocol plin de insulte către un corp care i-a dat pâinea de toate zilele-fără protesatre-și care are obrăznicia a se face denunțiantul dispozițiunilor noastre interne și ale critica prin scrieri prin foi publice, ce nici un servitor slab vis-a vis de stăpânul său nu o face, pe un atare învățător și dacă nu l-ar chema Ion Pop Reteganul – pe care noi de mult îl cunoaștem- ci dacă ar fi el chiar fiul lui Dumnezeu, nu-l vom mai plăti”!

Sibiu, 4 iulie 1879”⁶⁷

Încercând să aflăm la ce “scriere” și la ce “foi publice” s-a referit președintele Urs în “filipica” sa, nu ne-a fost greu să ajungem la publicația “Școala română” apărută la Sibiu între anii 1875-1879 și al cărei redactor și editor a fost nimeni altul decât... Vasile Petri⁶⁸!...

În aceasta, Ion Pop Reteganul a publicat două articole virulente (poate și altele, necunoscute nouă), în care l-a atacat indirect pe Urs, ceea ce nu l-a putut lăsa indiferent pe “stăpânul” de la Sibiu!

Primul a fost intitulat “Rechizite necesare pentru fiecare școală poporală” în care arăta că încă din anii trecuți el a propus ca fiecare școală grănicerească să fie dotată cu câte un “cîrcinîu” (compas). ceea ce s-a aprobat, în timp ce doar cu câțiva ani în urmă, baronul Urs a introdus în unele școli subordonate Comitetului, un manual de topografie militară, acțiune considerată de către autor “fără de nici o treabă pentru școli ca acele grănicerești”⁶⁹!

Este locul de a preciza că măsura luată de Urs viza pregătirea în unele școli grănicerești a unor “aspiranți români” pentru școlile de ofițeri cezaro-crăiești, gândită de către Comitet încă din anul 1874⁷⁰. O activitate mai mult decât meritorie în acest sens a desfășurat mai întâi învățătorul Dănilă Pandrea de la școala din Voila, care în anul școlar 1875-1876, punându-i-se la dispoziție o dotare corespunzătoare-criticată de asemenea de către cel incriminat- a reușit să prezinte pentru admitere la școlile menționate mai mulți dintre elevii săi, dintre care 15 au reușit spre satisfacția lui Urs, care întotdeauna a militat în cariera sa militară pentru promovarea elementului românesc în structurile armatei, instituție căreia și-a dedicat întreaga sa viață⁷¹.

Celălalt material publicat de către Ion Pop Reteganul în revista amintită, cu un an în urmă însă, care iarăși l-a iritat pe Urs, a fost cel intitulat “Eforturile școlilor grănicerești”. În el, în deplină cunoștință de cauză, tânărul dascăl pune sub semnul întrebării competența pedagogică a unor președinți ai acestor foruri școlare de aceste funcții, din toate punctele de vedere.

“Să se delătore acești spini urâți-propunea el, cu îndrăzneală-iar în locul lor să se sădească flori mirositoare”⁷²!

Or, acestea, au umplut paharul.....

5. Epilog

După această demitere brutală, lui Ion Pop Reteganul nu i-a mai rămas decât să se retragă în satul lui natal și să reflecteze la toate. De acolo, reclamând “ridicarea sa din oficiu, fără cauză”, el se adresează Comitetului de la Sibiu, mărturisind, cu amărăciune, printre altele, următoarele:

...”Din frageda etate de 19 ani, mi-am mâncat zilele în școlile guvernate de Inclitu Comitet, unde am avut de a suferi multe-și de multe ori chiar fără vină –bunăoară ca acum”...

În continuare, el se ruga să fie reprimat în postul avut sau să fie numit ca învățător-director la școala grănicerească din Tohanu Vechi. În caz contrar, solicita să i se restituie sumele reținute pentru “Fondul de pensii”, pe perioada în care a funcționat ca învățător la școlile grănicerești.

Răspunsul pe care l-a primit a fost scurt, pe măsura cerbiei baronului Urs: “Comitetul, în ședința sa din 13 iulie 1879, a dispus ca destituirea din post să rămână definitivă”⁷³.

Pe deplin conștient că de acum în această direcție nu mai era nimic de făcut, Ion Pop Reteganul a luat iarăși drumul apostolatului său, oprindu-se ca învățător la școala din Băuțarii de Jos – actualmente Băuțar, din județul Caraș-Severin. Confruntat cu mari lipsuri materiale, de aci s-a văzut obligat ca la data de 10 martie 1880 să se adreseze din nou Comitetului de la Sibiu, de data aceasta solicitând să i se solvească suma de 17 florini și 93 cruceri, în contul celor 57 pomi altoiți și 653 nealtoiți pe care i-a lăsat, la plecare, “în pomologia scolastică din Lisa”⁷⁴. Scrisoarea a rămas însă fără răspuns, pe ea fiind pusă rezoluția necruțătoare a lui Urs: “ad acta”!

Călcându-și din nou pe inimă, năpăstuitul dascăl se adresează din nou lui Urs, destăinuindu-se:

“Ilustrisime Domnule Baron!

Sunt doi ani de zile de când unii lingăi ce se țin neîndreptățiți din partea Ilustrității voastre, se puseră în jurul meu, aducând cu ei un microscop spre a-mi arăta lucrurile din jur, monstruoase.

Chiar exista atunci între mine și Inclitul Comitet puțină neînțelegere, deci era destul ca cei cu planuri mârșave să-și poată juca rolurile după gustul lor. Se și întâmplă. Începură cu frumosul în jurul meu, a se folosi de aceia neînțelegere. Eu, sincer, ei șireți și malițioși, țesură mii de intrigi și sub masca amicitiei și a bunăvoinței, mă făcură să-mi atrag disgrația superiorilor mei. Și erau mulți acei mârșavi!

Eu numai acum, mai târziu, ajunsei a le cunoaște adevăratul lor plan: de a mă neferici pe mine și de a blama Ilustra voastră persoană. Iată deci planul lor și jocul îl începură încă de acum su (sic) 2 ani. Scopul față de mine și l-au ajuns, ci e Dumnezeu în cer –trebuie să bată pe intriganți!

Ilustrisime Domnule!

După aceste permise și mărturisite cu sinceritate, Vă rog a mă erta. Binevoiți a mă crede că nu eu din mine ci alții – prin mine-comiseru toate cele comise. Eu crezând fățăriile lor, le-am fost numai o mică mașină. Nu mai voi u da crezământ lașității lor, nu – i disprețuiesc și nu mai voi u avea nici o afacere cu atari cameleoni, cu astfel de vampiri!

Am învățat a-i cunoaște- deși cam târziu. Binevoiți deci, ilustrisime Domnule a-mi ierta usioritatea avută, încredințându-vă ca mi-am propus firmu a demasca pe acei neoameni, cari vegetează numai pentru de a vâra discordia și intrige între toți, cu cari convin. Ca document că-mi pare rău că am vătămat Ilustra voastră persoană, că vă stimez și prețuiesc mai tare decât oricând, iată vi a Vă declara că dacă veți binevoi a mă primi, sunt aplicat a intra din nou în serviciul școalelor ce le prezidați, voi cu toată plăcerea a fi supusul ilustrății voastre, cu toate că postul ce-l ocup, mă îndestulește, cu toate că superiorii mă prețuiesc și îi prețuiesc, voi-dacă veți binevoi, a mă primi-a mă reîntoarce acolo, unde mi-am început activitatea.

Vă rog deci a mă ierta și a-mi spune că m-ați iertat, tocmai precum eu mi mărturisii eroarea în care căzusem.

Crezând cu toată securitatea în generozitatea Ilustrității voastre, rugându-vă de iertare

pentru incomodarea făcută, sum

Boutiariu, 23 octombrie 1880

p.u. Hațiegu

Ioane Popu Reteganul

invetiatoriu ⁷⁵.

Președintele Urs n-a fost însă omul care să revină asupra propriilor sale hotărâri, dar nici dacălul Ion Pop Reteganul n-a putut uita școlile grănicerești!

Șase ani mai târziu, de data aceasta din Sâncel, de lângă Blaj, el s-a adresat din nou Comitetului cu rugămintea fierbinte de a fi numit ca învățător în postul vacant de la Școala grănicerească din Cugir, în speranța că după atâția ani de la “episodul lisean” patimile se vor mai fi potolit iar peste faptele incriminate atunci, se va fi așternut colbul uitării...

Dar n-a fost să fie așa” Și de data aceasta răspunsul a fost scurt și cuprinzător: “Nu se poate, deoarece a fost oferit altui concurent”⁷⁶! În urma unei atari situații, lui nu i-a mai rămas decât să se întoarcă pe meleagurile născudene, unde, zice biograful său, “îl vor ajunge anii pensiei”⁷⁷

Meditând mai apoi la toate prin câte a trecut în anii săi de dascălie, ani în care pe lângă nenumărate lipsuri și nevoi, necazuri și poticneli, a avut parte și de “trandafiri și viorele”, el a rămas credincios idealului său pe care l-a exprimat prin următoarele cuvinte “Să mă reasc de o sută de ori, tot învățător ma-ș face, căci nu există o carieră mai frumoasă pe pământ, ca cea de învățător”⁷⁸!

... În anul viitor – 1999-în prag de un nou mileniu, se vor împlini 120 de ani de la plecarea lui Ion Pop Reteganul din școlile grănicerești și 94 de la trecerea sa spre cele veșnice. Veșnică va fi și amintirea acestui dascăl și folclorist de vază al neamului nostru românesc, prezenta evocare dorindu-se a fi doar un modest omagiu adus celui care, “a făcut, într-adevăr, totul din dragoste față de poporul său”⁷⁹ și a iubit cu pasiune meleagurile străbune, locurile pe unde a trecut, oamenii pe care i-a cunoscut”⁸⁰”

NOTE

1. L.c., p. IV.

2. Idem, p.51.

3. Lucrarea a apărut la Sibiu în anul 1995 cu titlul “Racovița-monografia unei străvechi așezări sibiene”, p.335

4. În realitate a fost protopop și între anii 1922-1939 a fost președintele Comitetului administrativ al fondului scolastic din care între anii 1871-1921 s-au susținut cele 21 de școli grănicerești.

5. M. Vlaicu, 120 de ani de arhivă publică în Transilvania, Sibiu, 1966, p. 114.

6. Idem, p.81 și 120.

7. I.A.Popescu, Ioan Pop Reteganul – viața și activitatea, București, 1965, p.6.

8. Amănunte depre această localitate a se vedea în lucrarea “Monografia comunei Orlat” apărută la Sibiu în 1895, scrisă de Romul Simu, fost dascăl aci în 1875 și 1878-1896.

9. N.Albu, Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800, Blaj, 1944, p.216.

10. T. Tanco, Virtus Romana Rediviva, IV, Bistrița, 1981, p. 111.

11. Biblioteca Astra, Sibiu, fondul Manuscrise, cota LIII 4/1.

12. Idem, cota XXIII.

13. Filiala județeană Sibiu a Arhivelor Naționale, fondul citat., Protocolul ședinței Comitetului din 4 august 1871, doc. nr.106/1871. În continuare, pentru simplificarea citărilor se va folosi sigla A.S.G.

14. I.A.Popescu, l.c., p.23.

15. A.S.G., nr.7/16 martie 1873, Protocolul ședinței Comitetului din 10 mai 1873 și nr. 446/5 septembrie 1873.

16. I. Chinezu, Ioan Pop Reteganul, în "Transilvania" nr. 10/1941, p.691.
17. A.S.G., nr.227/1873.
18. Idem, nr.233/11 aprilie 1873.
19. Idem, nr.530/6 septembrie 1873.
20. Idem, nr.551/12 septembrie 1873.
21. Idem, nr.586/20 septembrie 1873.
22. O.Vlad și N. Târlea, Monografia Liceului pedagogic Deva 1870-1970, Deva, 1970, p.22.
23. A.S.G., Protocolul ședinței Comitetului din 22 noiembrie 1873.
24. Idem, nr. 831/24 octombrie 1874 (Extras din Raportul despre starea școlilor grănicerești la finea anului școlastic 1873-1874).
25. H.P. Petrescu, Ion Pop Reteganul, treizeci de ani de la moartea propagandistului cultural și folcloristului entuziast, în "Transilvania", an 66, nr.2/1935, p.63.
26. A.S.G., Protocolul ședinței Comitetului din 17 decembrie 1874.
27. Idem, doc. 28 ianuarie 1876.
28. Idem, nr. 24/6 ianuarie 1875.
29. Idem, nr. 27/20 martie 1875.
30. Ibidem, nr. 143/31 ianuarie 1876.
31. Ibidem, Protocolul ședinței Comitetului din 31 ianuarie 1876.
32. Ibidem, raport despre rezultatele examenului de vară pe unul școlastic 1875-1876.
33. Ibidem, nr. 811/8 septembrie 1876
34. Ibidem, nr. 837/13 septembrie 1876
35. Ibidem, nr. 843/14 septembrie 1876
36. Ibidem, nr. 886/25 septembrie 1876
37. Ibidem, nr. 1006/25 octombrie 1876
38. Ibidem, nr. 1192/20 decembrie 1876
39. J.Lukes, Militarischer Maria theresien-Orden, Wien, 1890, p.157.
40. A.S.G. nr. 279/22 februarie 1877.
41. Idem, nr. 322/4 martie 1877
42. Idem, nr. 527/13 mai 1877
43. Idem, nr. 556/29 mai 1877
44. Ibidem, nr.627 și 770/1877 precum și Protocolul ședinței Comitetului din 12 septembrie acel an.
45. Ibidem, nr. 726/20 august 1877.
46. Ibidem, nr. 1104/22 noiembrie 1877.
47. Ibidem, precum și nr. 87/29 ianuarie 1878.
48. Ibidem.
49. Ibidem, Circulara nr. 139/7 februarie 1887.
50. Ibidem, Protocolul ședinței Comitetului din 20 februarie 1878.
51. Ibidem, nr.259 / 15 martie 1878.
52. Ibidem, nr.127/5 februarie 1878.
53. Ibidem, Circulara nr. 127/5 februarie 1878.
54. Ibidem.
55. I.A.Popescu, l.c., p.98.
56. A.S.G., Protocolul ședinței Comitetului din 14 august și 29 septembrie 1878.
57. NB.Albu, l.c., p.198.
58. G.Barițiu, Materialu pentru istoria regimentului I granituaru din Transilvania, în "Transilvania", XVI, nr. 9-10/1885, p.67.
59. C.Stan, l.c., p.293.

60. A.S.G. nr.586/14 august și 607/24 august 1878.
61. A.S.G. nr.817/12 octombrie 1878.
62. Autorul prezentului material are în portofoliu și unul privind respectiva destituire.
63. G. Șerban , Din istoria Țării Făgărașului oglindită în istoria satului Lisa, p.144, munuscris dactilografiat
- care în urmă cu mai bine de 15 ani se afla în biblioteca Școlii generale din Lisa, purtând nr. de inventar 2250.
64. I. Georgescu, Amintiri din viața unui dascăl – pagini trăite, Sibiu 1928, p. 38.
65. Calendarul pentru popor al Asociațiunii pe 1936, Sibiu, 1935, p. 160.
66. A.S.G., Protocolul ședinței Comitetului din 6 mai 1879.
67. Idem, nr.548 și 549/ iulie 1879.
68. E. Dunăreanu, Presa românească sibiană (1851-1868), Sibiu, 1969, p.37
69. Vezi revistă citată, nr.1/1878, p. 45.
70. A.S.G. Circulara nr.905/1874.
71. Pentru problemă vezi și nr. 633/26 iunie 1876.
72. Vezi revista citată, supra, la nota 67, nr.29/1877, p. 229.
73. A.S.G., nr.571/12 iulie 1879.
74. Idem, nr.326/16 martie 1880.
75. Idem, nr. 905/29 octombrie 1880.
76. Idem, nr. Protocolul ședinței Comitetului din 2 septembrie 1886. Vezi și nr. 664/3 septembrie 1886.
77. I.A. Popescu, l.c., p.25.
78. V. Netea, Din contribuția învățătorimii române la dezvoltarea culturii naționale, Târgu Mureș, 1935, p.11.
79. I.A. Popescu, l.c., p.25.
80. Idem, p.26.

“Școala Românească la Rodna”

LIVIU PĂIUȘ

1. *Vechi forme de învățământ. Școlile obștești.*

Începând cu secolul al XVII-lea, pe măsura destrămării feudalismului, au început să se accentueze și să se afirme tot mai mult relațiile economice de tip burghez, cu oameni întreprinzători în toate domeniile de activitate, mai ales în cele realizatoare de utilaje, mașini și instalații producătoare de mărfuri, o dezvoltare tot mai accentuată luând și mineritul. În aceste condiții, știința de carte a înregistrat un vădit progres, întrucât trebuia să răspundă multiplelor cerințe de producție, comerciale și culturale mereu lărgite, școlarizarea luând forme organizatorice unitare și permanente, prin grija obștilor locale fiind înlocuită inițiativa restrânsă, de obicei familială. Acest învățământ constituie o acțiune colectivă locală sub patronajul confesiunii, formalitățile de înființare și funcționare lipsesc, căci în acel timp nu există o legislație școlară emanată de puterea statală sau de către vreo organizație împuternicită, ci s-au păstrat numai unele mențiuni, adesea indirecte, despre forme de școlarizare, rezultate din consemnări ocazionale.

Pentru a ocoli acțiunea de calvinizare, sinodul bisericii ortodoxe românești din Transilvania, ținut la Alba-Iulia în anul 1675, a hotărât suspendarea preoților care mai slujeau în limba slavonă, impunând româna ca limbă de cult și de predare în școlile satești de pe lângă parohii. Totodată s-au dat dispoziții ca fiecare preot să țină școală cu copiii după ce va isprăvi slujba bisericească, învățându-i rugăciunile și pe cei mai isteți, cititul cărților religioase. Concomitent, s-a intensificat învățătura de carte, mai ales scrisul în școlile mănăstirești, cum erau cele de la Sîngeorz- Băi, Feldru ș.a.¹

În 1686 a apărut “Ceaslovățul de Bălgrad” (Alba Iulia), carte de cult folosite și ca manual de citire în școlile începătoare românești din acel timp, iar în 1699 s-a tipărit o “Bucoavnă ce are în sine deprinderea învețiaturii copiilor la carte...”, în Alba Iulia, de tipograful Ștefanovici, trimis de domnitorul Țării Românești Constantin Brâncoveanu, fiind cel dintâi abecedar în limba română. Pentru că în unele texte ale bucăților de citire s-au strecurat învățături calvine sub influența autorităților stăvilvănene, bucoavna a fost utilizată în așa fel ca să nu se altereze credința străbună.²

După unirea cu biserica Romei, în 1700, pentru a beneficia de unele avantaje acordate preoților uniți, numărul acestora a devenit în multe sate foarte mare, diminuând veniturile statului, ceea ce a îngrijorat pe guvernanți. Încă din anul 1714, magistratul Bistriței a luat măsuri de separare a bunurilor parohiale, precum și a averii preoților față de clanul familial, reducând efectivul celor privilegiați, iar în septembrie 1743, prin decret împărțesc, s-a limitat numărul preoților și al diacilor la câte unul în satele mici, la doi în cele mijlocii și la trei în satele mari, cei deveniți “supranumerari”, adică fără funcție bisericească, pentru a se bucura de unele favoruri și scutiri, au fost îndrumați să se ocupe cu învățătura de carte a copiilor, la fel ca și clericii catolici, luterani sau reformați.¹

În cursul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, toate satele aparținătoare districtului Rodnei au angajat treptat dascăli, organizând școli pentru instruirea copiilor dintre tinerii studioși, diacon, dieci sau cantori și chiar preoți, numiți apoi “ludimagistri”, cum erau consemnați în diferite catastife și tabele de impozite de către organele administrative ori bisericești, recunoscându-se

oficial existența învățătorilor și deci a unui învățământ elementar organizat. Impunerile în registrele de dări erau făcute de comisii, foarte exigente când trebuiau să recunoască pe bază de dovezi evidente funcția clericală sau cea de învățător, pe temeiul căreia se acordau unele înlesniri, reduceri sau chiar scutiri de impozite și prestații feudale în dauna cârmuirii locale și împărăției. Până prin 1733, școlarizarea se făcea mai peste tot de către preoți și dieci, în 1740 predomină diaconii și studiașii, iar începând de la 1750 devin tot mai numeroase consemnările de ludimagistrie sau învățători, când avea numai această calitate.⁴

Cea mai veche mențiune scrisă – identificată până în prezent – din care să rezulte existența unui învățământ românesc la Rodna este din *anul 1714*, când funcționau aici trei preoți, unul din aceștia, poate cel mai tânăr, împlinind hotărârea de la Alba Iulia, din anul 1675, pentru cele 56 gospodării – sesiuni de români formate aproape fiecare din mai multe familii, după sistemul medieval al porților, din care 17 gospodării se ocupau cu mineritul, împreună cu cele nouă de maghiari și sași, totalul acestora fiind 26, pe când numai cu agricultura se îndeletniceau 39 gospodării de ale românilor posesori de pământuri. Fără îndoială, dacă cele vreo 20 – 25 familii de alt neam (a căror ocupație de bază era mineritul și 1 – 2 se aflau în serviciul statal) aveau un preot care se ocupa și cu învățătura de carte a copiilor, românii rodneni de atunci (părtași și ei în proporție mai mare la îndeletnicirile amintite, majoritatea fiind agricultori, pepiniera multor profesii) aveau dascălul lor pentru instruirea celor mici, să învețe cititul și scrisul, în primul rând fiii de fruntași și cu posibilități materiale să suporte cheltuielile de școlarizare (plata instruirii, rechizite, sală), așa cum se învăța pe atunci la sate, atât la români cât și la alte neamuri conlocuitoare.⁵

Din conscripția confesională, întocmită în anul 1733 sub conducerea episcopului Micu – Klein, rezultă că în Rodna se aflau 152 familii de români, având doi preoți: Vasile Dănilă, cu stare foarte bună, folosind toate pământurile parohiale, bunuri conscrise ca fiind scutite de impozite, în timp ce al doilea preot, George, văduv și neunit, adică rămas ortodox, figurează numai cu doi cai, fără alte animale sau pământuri proprii ori parohiale care să intre la reduceri de impozite pe baza funcțiunii de preot, desigur neexercitată, fiind considerat de autorități schismatic. Pentru a nu fi trecut în rândul contribuabililor obișnuiți și supus la toate dările și prestațiile feudale, a fost trecut în categoria clericilor, cum s-a procedat și în alte cazuri similare la Maieru, Leșu, Salva.⁶

Începând cu anul 1740, existența dascălilor în satele de pe Valea Rodnei este confirmată direct de mai multe conscripții de impozite sau fiscale, consemnați de obicei cu denumirea în limba latină, cum se întocmeau tabelele de “ludimagister” (adică ludus = școală, magister = învățător), ceea ce constituie dovezi certe și oficioase despre funcționarea unui învățământ organizat în localitățile la care se face aluzie ori sunt menționate nominal. În anul amintit, conform conscripției întocmite de magistratul orașului Bistrița, se află la Rodna unul.⁷

Până în 1750, diaconul-învățător a devenit al doilea preot în Rodna, cu funcție recunoscută și consemnată în conscripție, bucurându-se integral de avantajele fiscale acordate după întreaga avere, situație mai avantajoasă decât în cazul dascăliei, care nu va mai fi menționată, deși mai era îndeplinită până la angajarea unui cadru nu va mai fi menționată, deși mai era îndeplinită până la angajarea unui cadru separat, existent deja în 1754 cu denumirea de “ludimagister”: a clericilor.⁸

Conscripția fiscală din 1750 consemnează în Rodna o parohie de confesiune “Augustana” (reformată evanghelică) având un preot, alături de care funcționa și un “ludimagister”, desigur pentru instruirea copiilor fii de mineri și având alte ocupații, a căror existență nu mai este înregistrată în conscripțiile următoare dintre anii 1754-1755 și 1763-1764, când au fost conscriși și flotanți cu ședere temporară la munci agricole ori minerești, probabil că cei doi cărturari au revenit la Bistrița din cauza răscoalei satelor someșene împotriva magistratului, pentru încercarea de iobăgire.

La școala de obște românească era ludimagistru în anul 1756/1757 preotul Iacob Pop, cum rezultă din conscripția de dare pe acel an fiscal, după care, începând cu octombrie 1757, va urma

diaconul Alexa Cozonac, fost și el preot cu funcție admisă, dar rămânând văduv și recăsătorindu-se. nu i s-a admis continuarea preoției, ci numai aceea de ludimagistru sau învățător, înregistrat în catastifele fiscale cu titlul de “diacon”, considerat pe atunci superior celui de dascăl, cum figurează până la ultima conscripție din 1762/1763 întocmită de către canceliștii orașului Bistrița. La recensământul militar grăniceresc pe anul 1763-1764, Alexa Cozonac este încadrat la personalul eclezial, fiind scutit de contribuții atât personal, cât și pentru bunurile ce posedă, desigur ca urmare a exercitării dascăliei, pentru ca la recensământul confesional referitor la valea Rodnei și la unele sate aflate în districtul Bistriței, efectuat din ordinul episcopului Rednic și purtând semnătura acestuia, să fie menționat și în Rodna de “adevărat și declarat învățător”, existent în 1766. Un an mai târziu, cu ocazia vizitei canonice întreprinse de același episcop pe teritoriu județului, s-a consemnat în protocolul oficial:

“La Rodna, preotul Alexa nu mai slujea ci învăța copiii, fiindcă parohia avea școală și primea de la săteni o leafă de 12 florini pe an.” Însemnarea confirmă existența unui învățământ organizat în școala regulată, a cărei vechime putea coborî până la acel diacon-învățător din 1740, de când școlarizarea a devenit o preocupare a obștei sătești sub oblăduirea parohiei, formă de culturalizare îngăduită de stăpânirea vremii. Dascălia s-a ridicat la rangul de ocupație publică, munca de instruire fiind retribuită în natură și bănește. În același protocol de vizitații se mai arată că: învățătorului I se plătește o leafă de 4 florini pe lună.¹⁰

În conscripțiile amintite, Alexa Cozonac este menționat în 1754 și 1755 ca preot alături de popa Iacob, iar din 1756/57 apare în continuare an de an numai ca diacon și diac, după preoții în funcțiune Ioan și Iacob, bunurile posedate fiind un jugăr și jumătate de pământ arător, din care însămanța un jugăr cu ovăz, o jumătate mierță de hrișcă, două cupe porumb și 2-3 cupe de incănepă, apoi un loc de fânațe de vreo 3 jug. pentru a întreține un cal, o vacă de lapte, iar prin 1763/64 avea două vite de jug și un cal, deci pe lângă dascălie se ocupa și cu treburi gospodărești legate de agricultură, cum făceau aproape toți cei cu alte îndeletniciri. A devenit preot îndată după 1750, pe când avea vreo 25 de ani, iar din 1875 a funcționat ca învățător, confirmat după zece ani și putând activa până către 1780, căci după înființarea regimului militar de graniță, în 1762, școlile obștești existente au continuat să funcționeze în forma lor tradițională susținute de sate, dovadă fiind chiar Rodna, în 1767, la vizita episcopului Rednic, când trecuseră cinci ani de militarizare.¹¹

Sub graniță, cu învățătura de carte în școlile sătești s-au ocupat, până către 1826, de obicei candidații de preoți, diecii, foștii instructori militari în cadrul obligațiilor grănicerești, patronați fiind de parohul local, ca o activitate de instruire românească încuviințată de forurile ostășești, pe cheltuiala sătenilor, fapt pentru care mențiunile scrise au rămas în arhiva parohială. Aceasta a fost distrusă de un incendiu în 1812, soartă ce au avut-o și arhivele vicariatului și ale regimentului de graniță de la Năsăud în cursul evenimentelor revoluționare din 1848-49, astfel că lipsesc sursele documentare referitoare la etapa amintită, reconstruirea făcându-se după unele amintiri rămase în memoria localnicilor. În “Monografia școlii românești din Rodna”, învățătorul-director Maxim Domide scria în 1938 că înainte de anul 1822 ar fi activat în calitate de “ludimagister” la această școală învățătorul Roman Ureche, fără alte mențiuni biografice. Un dascăl cu acest nume a funcționat la Maieru între anii 1755-1764, cum rezultă din conscripțiile fiscale, unde apar în acel timp mai mulți ludimagistri de vârstă tânără, dintre care Roman a putut să activeze și la Rodna, după ce Alexa Cozonac a încetat să muncească și a fost pregătit alt cadru dascălesc.¹²

Din monografia lui Domide aflăm că un alt învățător la școala de obște a fost Mihail Scripețiu, care a servit între anii 1822-1828, școala ținând-o în casa proprie, din strada principală. Avea vreo 50 de ani și a predat scris-cititul cu litere cirilice, aritmetica și cântul bisericesc, obiecte de studiu la care se limita în acel timp învățătura de carte la sate. Cu acest dascăl se încheie activitatea tradiționalei școli rodnene, susținută de obște sub oblăduirea parohiei, modalitate românească de instruire a tineretului vreme de aproape un secol.

2. Școala comunală națională

Încă din anul 1817 fruntașii grăniceri au cerut printr-un memoriu “Consiliul belic de curte”, vienez să desființeze cele cinci școli triviale din graniță și, în locul lor, să se înființeze în fiecare comună școli sătetești (Dorfschule), conduse de clerici sau dascăli anume pregătiți, pentru a se putea bucura de învățătură un număr mai mare de tineri, căci cele existente abia puteau cuprinde annual 2-3 copii dintr-o localitate mai mare, efectivul fiind de 16-17 școlari la un despărțământ sau clasă, din cele trei câte avea o școală trivială cu un învățător numai. Cererea a fost respinsă și, după opt ani de insistențe și reveniri, s-a aprobat înființarea de școli populare naționale (Național-Gemeinde-Schulen) în localitățile mai mari, unde erau mulți copii dornici de instrucțiune școlară, cum erau sediile de batalioane și de companii grănicerești, între care era și Rodna, reședința companiei a V-a, unde școala și-a început activitatea în toamna anului 1826, iar până în 1829 s-au organizat asemenea școli și în celelalte sate din graniță.

Orânduirea acestui învățământ s-a făcut pe temeiul legurii școlare din anul 1806 numită “Nova Ratio Educationis”, prin care clasa dominantă a impus educației formarea de cetățeni docili împăratului și conducătorilor din statul habsburgic, motivându-se că “nu este mai mare folos ca supușii să știe prea multă carte” și deci “copiii este destul să cunoască numai datoriile către Dumnezeu, stat și aproapele”. Obiectele de învățământ se predau în limba maternă românească și erau: religia, cititul și scrisul de tipar și de mână, aritmetica ori socotitul și datoriile cetățeanului. Erau obligați să le cerceteze toți copiii (băieți și fete) de la etatea de 7 ani în sus până la 12 ani și alți trei ani la cursuri de repetiție, în duminici și sărbători. Copiii mai capabili puteau să continue învățătura la școli triviale și principale sau normale. Progresul la studii era împărțit în grupe de începători, de mijloc și înaintați, un fel de clase promovate cu durată medie de câte un an, care se puteau prelungi în raport cu însușirea cunoștințelor, iar, în cazuri de excepțional progres, chiar scurta. Din 1828 s-au introdus exercițiile militare, câte o jumătate de oră zilnic, după lecții, predarea făcându-se de către un cadru militar priceput, iar de la 1835 s-au adăugat lecții de “economie” având conținut agricol, aplicațiile practice făcându-se în grădinile școlare, inițiindu-se pomăritul.¹¹

Învățător la școala comunală a continuat să fie în primii doi ani de funcționare (1826-28) *Mihail Scripețiu*, dascălul școlii obștești, în a cărui casă au putut să încapă vreo 20 de școlari, așezați pe lavițe, la măsute lungi. Acesta, fără îndoială, a fost înainte instructor grănicer, care a învățat la școala trivială din Maieru și poate chiar la cea principală sau normală din Năsăud, cunoscând bine și limba germană. Fie din cauza vârstei, fie că era depășit în cunoștințe și metodă față de cerințele de aplicat în noua școală, organizată după un sistem de învățământ cu mult mai evoluat față de cel obștesc, a fost înlocuit cu un cărturar mai tânăr, de vreo 36-38 de ani, fost “Gefreiter” în regimentul grăniceresc năsăudean, originar din Rodna. Pe atunci “gefreiterul” era prima treaptă spre a deveni subofițer cu gradul de caporal și apoi fuhrer (filer), la care se ajungea prin școlarizare civilă și ostășească, fiind un cadru salarizat. Este greșită asemuirea cu fruntașul din zilele noastre, ca ostaș de frunte. Deci “eliberarea din armată” a lui *Isidor Șteopan*, “gefreiter”, nu a însemnat terminarea serviciului militar, ci trecerea lui într-o funcție didactică, adică cea de învățător, cu aprobarea celor competenți. Până la clădirea unui local de școală în anii ce au urmat, învățătorul Șteopan a ținut cursurile în casa proprie din ulița Ciotenilor zisă și a Șteopenilor, desigur cu un efectiv mai mic, din cauza spațiului restrâns, rezultatele fiind și ele modeste.

La 1 noiembrie 1839 a fost numit învățător la această școală fiul comunei *Florian Porcius*, absolvent al cursului pedagogic organizat de Ioan Marian la Năsăud. A început la școala de obște, continuând la cea romano-catolică din Rodna, pentru a învăța germana și maghiara, apoi a terminat normala din Năsăud și gimnaziul la Cluj și Blaj, dar lipsa de mijloace face să se califice învățător. Funcționează cu rezultate meritorii cinci ani, până în 1844, când obține aprobarea forului militar și urmează cursul superior de pedagogie și educație la Viena, unde mai frecventează la

Universitate, cursul de cancelist și economie, prelegeri de botanică și fizică experimentală, toate cu calificative bune. Revine la postul său încă doi ani, pentru ca în august să fie numit la școala trivială din Zagra, iar în toamna următoare, 1848, la cea principală sau normală din Năsăud. S-a aflat între frunzașii grăniceri la marile evenimente din anii revoluționari 1848-49, după care ocupă funcții administrative în perioada absolutistă (și de vicecăpitan al districtului Năsăud), fiind un dărz luptător pentru recăstigare a bunurilor foste grănicerești. Cercetările efectuate și studiile în domeniul botanicii și florei Munților Rodnei au contribuit la alegerea lui Porcius ca membru activ al Academiei Române din București, în 1882, care i-a așezat la căpătâi o piatră comemorativă în cimitirul Rodnei, unde odihnește din mai 1906.

Din toamna anului 1845 și până la finea lui martie 1849 a fost învățător *Avacom Anca*, și el rodnean și calificat la cursurile lui Marian. Arestat de revoluționarii unguri, se reîntoarce acasă după eliberarea din captivitate, și servește de cantor, primar, notar și casier comunal. Între 1850-1852, a revenit în activitate, din nevoie, bătrânul Isidor Șteopan, cursurile fiind ținute în casa fostului “stegar” grănicer, ajunsă în posesiunea parohiei. A urmat, până în 1854, *Cosma Anca*, care a făcut triviala în Sângeorz, normala și cursul preparandial la Năsăud. Continuă, în 1855-57, studiile la Institutului pedagogic din Praga, fiind apoi învățător și director al normalei din Năsăud timp de 20 ani. Timp de doi ani (1854-56), postul de învățător comunal este ocupat de *Ioan Bindiu*, care este și casierul primăriei. După câteva luni servite de *Florian Domide*, încorporat în armată, unde ajunge ofițer activ, în 1857-58 a funcționat *Pantalimon Cozonac*.¹⁶

3. Școala confesională românească.

Pentru a se evita acțiunea directă de germanizare prin intermediul școlilor elementare, conducătorii foștilor grăniceri năsăudeni au reușit, după mai multe demersuri, să obțină de la Ministerul de culte și instrucțiune vienez aprobarea de a trece școlile comunale și triviale (aflate sub autoritatea și controlul statal) sub patronajul confesional.

În perioada Districtului autonom al Năsăudului (1861-1876) s-a acordat o atenție deosebită dezvoltării învățământului românesc în toate localitățile, fiecare cerc teritorial având un referent școlar, care avea obligația de a asigura buna funcționare a școlilor participând și la examenele de la sfârșitul anului, informând senatul districtual despre starea învățământului, la Rodna fiind de obicei vicarul Grigore Moisil. În 1869 s-a obținut al doilea post de învățător, iar în 1872 (pe baza “Contractului și a păcii procesurale” încheiate între Ministerul de finanțe ungar și reprezentării fondurilor și comunelor grănicerești în frunte cu Florian Porcius) a trecut în posesiunea de drept a comunei Rodna sediul fostei companii de grăniceri, clădiri și terenuri în intravilan care au fost destinate pentru a servi de local școlii confesionale românești, folosite în acest scop de mai mulți ani. Dar, în octombrie 1876, toate edificiile au fost evacuate cu forță, pe seama școlii elementare de stat maghiare instalate în locul celei românești, care a trebuit să se adăpostească ani de-a rândul prin case particulare, la Florian Domide și la alții, până ce românii rodneni, cu propriile lor puteri, au construit o nouă clădire pe seama școlii lor confesionale, constând atunci din două săli de învățământ încăpătoare, cancelarie și locuință pentru un învățător, anexe gospodărești și o mică grădină. Aproape un deceniu, realizarea acestei construcții a fost împiedicată de autorități pentru a sili pe români să-și dea copiii la școala ungurească, însă, când au văzut că sunt copleșiți de elevii românilor al căror grai se impunea și în sălile de clasă, au preferat să rămână numai cu fiii unor frunzași sau ai celor dependenți în vreun fel de stăpânire.²¹

Datele statistice cu privire la elevi și frecvența lor sunt sporadice din lipsa materialelor arhivistice. Astfel, în 1864, școala avea în total 119 elevi, din care 98 la cursuri de zi și 21 în duminici și sărbători ca repetitori, normativ pe atunci de un dascăl fiind 80 școlari, cei peste acest număr fiind numiți “benevoli”. În anul următor numărul elevilor a scăzut la 84, repetitori fiind 18, pentru ca în

1870 să fie 93 elevi și 17 repetitori. Înființându-se al doilea post, școlarii vor spori simțitor, ajunși la aproape 150, iar după ce puterile didactice vor fi trei, efectivul se va ridica la 190-200, în repetiție frecventând în jur de 30. Copiii fără frecvență sunt notați ca fiind: gângav, morbos, tare mic, cu puțină memorie, seamănă a fi idiot. Clasificările sunt făcute după cum urmează: la purtare morală: exemplară, cu laudă, bună, legală, rea și foarte rea; la diligență (silința la învățătură): neobosită, mare, destulă, neglijentă (neglesă), puțină și nimica; la progresul privind studiile se acordau note cu cifrele 1-6 echivalând: 1 = eminent, 2 = foarte bun, 3 = bun, 4 = destulitor, 5 = nedestulitor și 6 = nimica.

Dintr-un "Conspect preste materia propusă elevilor din școala de repetiție agronomică pre anul școlar 1897/98" rezultă caracterul aplicativ agricol al acestor cursuri în perioada octombrie-iunie, obiectele predate fiind: calculațiunea (aritmetica), istoria naturală (științele naturale), cetitul și scrisul frumos, agronomia cu grădinărit, pomărit, stupărit. Semnificativă este activitatea în pepiniera de pomi roditori ai școlii dintre 1893-1902 exprimată în puieți cultivați și altoiți, după cum urmează:

Felul pomilor cultivați	Numărul pomilor crescuți și altoiți pe ani									
	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Puieți crescuți	1035	1374	1517	-	854	826	750	650	512	274
Pomi altoiți	522	439	620	-	562	652	520	510	488	432
Total activitate 726		1557	1933	2137	-	1416	1476	1370	1168	1000

Scăderea activității practice în pepinieră coincide cu pensionarea lui Silvestru Mureșan, format în școlile născudene, în locul său venind Nicolae Mureșan, prin transfer de la Șanț, pregătit în școlile blăjene, unde acest ram agricol avea o pondere mai mică.²²

Aplicarea legislației școlare Apponyi la Rodna a făcut ca orele de limba maghiară la clasele I-IV să ajungă aproape la jumătate din programul zilnic, iar la clasele V-VI și repetitori să cuprindă aproape toate obiectele de învățământ, până și cântul, denumirile agricole și chiar exercițiile de educație fizică trebuiau comandate în ungurește, pretinzându-se ca după anii de școală elevii nemaghiari să-și știe exprima, gândurile și simțămintele atât în grai viu, cât și în scris la înțeles în limba maghiară. O situație și mai grea a fost în timpul primului război mondial, căci încă din 1914 școala românească a funcționat numai cu un singur învățător din trei și într-un local închiriat, deoarece clădirea școlii a fost transformată în penitenciar, în care au fost închiși românii bucovineni și de alt neam bănuți de activitate ostilă regimului austro-ungar.

Șirul învățătorilor care au funcționat la școala confesională românească din Rodna începe cu Zaharia Pop (1839+1906), rodnean, a învățat la triviala din Sângeorz, norma și preparandia din Năsăud, absolvită cu distincție în 1860, când este angajat ca stagiar și definitivativ în 1864, servind până în 1872. Devine notar comunal cu examen de calificare, însă, necunoscând corespunzător limba maghiară, a fost forțat să demisioneze în 1890.

În 1870 a fost ales în postul al doilea de învățător al școlii *Silvestru Mureșan* (1850+1935), tot rodnean, care a învățat și el la triviala și norma din Năsăud, unde a început preparandia, terminând-o la Gherla, cu diplomă, în 1870, și în 1884 calificarea din limba maghiară, conform legii din 1879. A servit 25 de ani, până în 1895, devenind apoi pensionar, mai mult timp casier comunal, tot timpul membru al senatului bisericesc, precum și al senatului școlar confesional, sprijinind din toate puterile învățământului românesc, mereu prigonit de autoritățile vitrege, cum a fost cazul din 1876, când școala românească a fost depusă de propriul ei local pentru a se instala cea ungurească de stat, dascălul Mureșan și colegii săi trebuind mulți ani să învețe copiii prin case particulare, îndurând multe lipsuri și amărăciuni. Pe lângă dascălie și după aceea a fost purtătorul de cuvânt și apărătorul intereselor populației comunei Rodna, mai cu seamă în timpul războiului mondial, expunându-și în fața autorităților civile și militare pentru a ușura de năpăstuire nu numai pe români, ci și pe maghiari de multe prigoane și necazuri. În cursul activității a avut numeroși colegi în munca didactică, cum au fost: *Ignățiu Seni* din Rebrîșoara servind un an (1872-73), ca și *Dumitru Boșca* din Maieru (1873-74) și *Constantin Pop* din Sângeorz (1874-75), urmat trei ani de *Vasile Chita* din Nimigea de Sus (1875-78), iar câte un an *Vasile Dragomir* din Mintiu (1878-79) și *Iacob Știopul* din Năsăud 1879-80), apoi câte trei ani *Iacob Bergiu* din Sângeorz (1880-83) și *Iuliu Pop* din Feldru (1883-86).

Remarcabilă este activitatea lui *Ioan Pop Reteganul* (1853-1905) depusă la această școală, pentru propășirea și afirmarea comunei Rodna, în cei cinci ani de dascălie (1886-1891), prin lecții minunate predate la elevi și la cursul de repetitori, prin cuvântări și expuneri instructive ținute la populație și în reuniunile dascălești și mai cu seamă, prin valorificarea în diferite publicații contemporane a unui bogat material folcloric cules din tezaurul rodnean. Un timp mai îndelungat a servit, între anii 1893-1906, *Nicolae Mureșan* din Copand, județul Turda, absolvent al preparandiei din Blaj în 1888 venit prin transfer de la Șanț, însă după 13 ani de muncă, a trebuit să părăsească învățământul, pensionându-se înainte de vreme, ca urmare a intoleranței autorităților, muncind apoi la o bancă locală. În timpul războiului a fost internat în lagăr, iar după Unire a revenit la școală, din 1920 până în 1930. Prima dascăliță în Rodna a fost *Maria Elisabeta Pioraș* din Șanț, în postul III, între 1901-1907, iar din 1906 până în 1914 au mai funcționat învățătorii *Leon Moldovan* din Rebrîșoara, *Ilie Cleja* din Salva, *Gavrilă Pop* și *Alexa Mureșan* din Măgura.²³

Directorii școlii confesionale românești, ca și la alte culte, au fost tot timpul parohii comunei, începând din 1858 cu *Clement Lupșai* (1808-1885), care a deținut această funcție până în 1881, predând totodată și religia la toate clasele. Aflat în fruntea senatului școlar, s-a îngrijit ca școala să aibă învățători destoinici și să fie înzestrată cu toate cele necesare bunei funcționări, înfruntând mereu cerbicia autorităților ungare, o dată cu dualismul și mai ales după organizarea comitatului Bistrița-Năsăud, când școala pe care o conducea, având doi învățători, a fost izgonită din propriul local pentru a se instala școala de stat ungurească, iar el, pentru proteste și opunere, era ținut sub arest la domiciliu de către jandarmi. La sfârșitul vieții a constituit prin testament autenticat trei fundații purtând numele “Lupșei”, din a căror dobânzi să se plătească orele de gospodărie și lucru de mână ținute de o învățătoare pricepută, să se acorde burse pentru tinerii sânguincioși, dar lipsiți de mijloace, care vor studia la școli mai înalte, din cercul Rodnei, în fine, să fie ajutate familiile sărace care vor suferi calamități.

Adunările reuniunii și a filialelor se încheiau cu un program cultural prezentat de elevii școlii gazdă și o masă comună, la care se rosteau toasturi totdeauna pline de semnificații legate în bună parte de stările politice și evenimentele zilei, pe lângă gândurile transmise în surdină de la un dascăl la altul.²⁴

5. Școala primară de stat românească

După înfătuirea statului român unitar la 1 Decembrie 1918, idealul atîtor generații, progrese remarcabile s-au realizat și în domeniul învățămîntului de toate gradele, școala aducându-și din plin contribuția la educarea poporului. Anul școlar fiind pornit în situații tumultuoase, numai în puține locuri au fost condiții ca școlile să-și deschidă din nou porțile, cum a fost și la Rodna, unde abia la februarie 1919 au început lecțiile cu doi învățători: bătrânul pensionar Silvestru Mureșan și Nicolae Mureșan, întors din deportare. În timpul războiului, localul școlii a fost transformat în cazarmă și umplută cu exilați bucovineni învinuiți de activitatea ostilă regimului austro-ungar, iar cursurile s-au ținut numai de dascălul Nicolae Mureșan într-o casă închiriată, ca din 1917 și acesta să fie surghiunit la Sopron, copiii fiind îndrumați la școala de stat maghiară, pe care însă n-o frecventau. Redeschiderea școlii s-a făcut cu mari greutate, căci localurile erau deteriorate, lipsind multe uși și ferestre, mai ales sobele de încălzit, apoi majoritatea băncilor, dulapurilor, catedrelor și tablelor de scris se aflau în stare degradantă. Manualele vechi nu corespundeau prin conținutul lor pentru a fi folosite nici chiar în clasele începătoare, iar cele corespunzătoare se obțineau cu multă greutate, fiind solicitate în toate provinciile revenite la țara mamă, care și ea a suferit în bună parte cotropirile și ravagiile războiului. Pe de altă parte, era diferită și legislația școlară, a cărei unificare nu era ușoară.

În fața acestei situații și ca măsură tranzitoare pentru încheierea anului școlar 1918/19, Consiliul Dirigent a dispus printr-o circulară că se menține deocamdată vechea organizare școlară, schimbări structurale urmând să survină cu începerea anului școlar următor. Personalul didactic a fost invitat să rămână în funcțiune îndeplinindu-și obligațiile și, pentru a se putea bucura în continuare de toate drepturile avute, trebuiau să depună jurământul de fidelitate față de statul român. Fiecare confesiune avea dreptul să mențină și să înființeze școli pe cheltuiala sa, cu condiția respectării legilor statului român, astfel că la Rodna s-a menținut și în anul școlar 1919/20 școala confesională românească, precum și cea de stat cu limba de predare maghiară, chiar în locurile în care au funcționat, cu numărul de învățători care să cuprindă elevii etniilor respective, românii având patru dascăli, iar ungurii doi, așezați cu toții în cădirea cu etaj. Totodată, s-a dispus ca în școlile primare să se predea istoria și geografia României, școlarii români fiind scutiți de a mai învăța limba maghiară. De altfel, chestiunea limbii de predare în școlile primare s-a reglementat prin decretul nr. 1 al Consiliului Dirigent. În septembrie 1919 toate clădirile școlilor primare de stat au fost preluate pe seama statului român, succesor al celui ungar. S-a recomandat inaugurarea unui tip de școală în locul celei de stat, și anume "școala primară națională" putându-se menține și școlile confesionale. Susținerea școlii urma să fie asigurată de comună, stat și biserică, într-o strânsă colaborare, astfel încât școala să-și poată îndeplini datoria ei de institut cultural, atât sub raport pedagogic, cât și social și politic.

Fiecare școală primară națională era condusă de un Sfat școlar ales pe trei ani, care la Rodna a fost constituit în 22 decembrie 1921, în următoarea componență de 15 membri:

- Ștefan Berariu, judecător șef de ocol, președinte;
- Dr. Ioan Monda, primpretorul plasei;
- Ing. Olimpiu Ambruș, șeful minelor statului;
- Dr. Carol I. Schotel, medic de stat;
- Dr. Alexandru Pop, avocat;
- Simion Pop, preot, parohul român al comunei;
- Ion Bindiu, primar, Sever Mureșan, notar, Maxim Bindiu casier comunal;

- Nicolae Mureșan, învățător director, Macavei Cotuțiu și Maxim Domide învățători, Silvestru Mureșan învățători pensionari;
- Florian Alexandru, și Lazăr Porcius, agricultori.

Acest sfat a cuprins pentru un an toate școlilor din Rodna, inclusiv cea de la Valea Vinului, luând măsuri ca localurile să fie reparate, încălzite și întreținute în condițiuni satisfăcătoare, lipsuri manifestându-se în privința materialelor didactice conform programului și mai ales a manualelor de tot felul, întrucât autorii și editurile nu au reușit să facă față cerințelor. Comuna Rodna trebuind să susțină toate școlile, inclusiv salariile învățătorilor români, numărul acestora a rămas tot numai trei, care erau componenți ai sfatului școlar.³¹

În aprilie 1920 a avut loc la București Congresul învățătorilor unde s-a discutat: unificarea și democratizarea învățământului primar, etatizarea sau statificarea tuturor școalelor, organizarea de școli primare cu șase clase ca în Ardeal, asimilarea retribuirii învățătorilor cu cea a funcționarilor din magistratură. A participat din Rodna, Nicolae Mureșan, directorul școlii. Problema învățământului confesional românesc rămânând nerezolvată, s-a ținut la Cluj în 28 octombrie 1921, sub președinția prof. Univ. G. Bogdan Duică, o adunare a intelectualilor la care s-au discutat temeinic acțiunile pentru organizarea școlilor primare de stat din Transilvania, participanți fiind și dascălii rodneni Nicolae Mureșan și Maxim Domide. Tot ei vor fi prezenți în 6-8 august 1922 la congresul învățătorilor desfășurat în Cluj, la care s-a cerut cu hotărâre ca întregul învățământ din Transilvania să devină de stat, pe temeiul că sistemul de educație și instrucție nu mai poate fi determinat de rațiuni confesionale. Urmarea a fost că la 1 septembrie 1922 școala confesională românească din Rodna a devenit de stat, inclusiv cea de la Valea Vinului, în sensul că salariile învățătorilor se plăteau din bugetul țării, comunei revenindu-i sarcina să repare și întrețină localurile, încălzit și curățenie, să procure materiale didactice, registrele și ustensilele de cancelarie, manualele și rechizitele școlare rămânând în seama părinților și a susținătorilor elevilor. Învățământul a rămas cu șase clase între 6-12 ani, urmate până la 15 ani de frecvența în duminici și sărbători a cursului de repetiție. Cu destulă greutate s-a obținut al 4-lea post de învățătoare.

Prin Legea pentru învățământul primar al statului, din iulie 1924, s-a dat o organizare unitară pe țară și s-a prevăzut gratuitatea și obligativitatea instrucției primare, ridicată la șapte clase, începând de la 7 până la 15 ani, creându-se cursul “supraprimar”, de trei clase, V-VII, cu o programă ce repeta în mare măsură cunoștințele din primele patru clase primare, suficiente pentru a continua studiile cu examen de admitere în școlile secundare. Clasele supraprimare erau destinate fiilor celor ce muncesc, care nu puteau urma studii mai înalte, iar conținutul programei era inferior celui din primele trei clase gimnaziale. Lipsind atelierile școlare sau nefiind corespunzător dotate, ca și loturile agricole școlare, apoi lipsa de pregătire specială a unor cadre didactice, nu s-a putut organiza nici o activitate practică mai temeinică și folositoare, așa încât aproape în toate cazurile s-au făcut lecții preponderent teoretice. Adăugând la acestea și condițiile materiale grele ale multor familii, se va înțelege de ce numărul celor cu examen de șapte clase a fost extrem de redus, prima serie fiind la finea anului școlar 1925/26, examinată la Rodna de o comisie prezidată de subvizorul școlar. Odată cu punerea în aplicare a legii, începând cu septembrie 1925, numărul învățătorilor a ajuns la cinci, în anul următor înființându-se și grădinița de copii.³²

Pe măsura creșterii efectivului de elevi, a îmbunătățirii frecvenței în clasele V-VII a cursului supraprimar, s-au înmulțit treptat și posturile de învățători, ajungând la opt în 1930, pentru ca apoi, datorită crizei economice mondiale, să stagneze școlarizarea și odată cu ea, abia să se mențină numărul dascălilor, care titulari pe posturi în 1933 erau:³³

Nr. crt.	Nume și Prenume	Starea civilă	Etatea	Anul dipl.	Anul încadr.	Ani serv.	Gradul	Gradații
1	Maxim Domide	Căsăt.	45	1910	1920	23	Grad.I	4
2	Maria Olteanu	Căsăt.	33	1926	1920	13	Defin.	-
3	Ioan Butăroiu	Căsăt.	30	1924	1925	8	Grad.I	1
4	Ana Hogiu	Căsăt.	29	1925	1925	8	Defin.	1
5	Ioan Blaga	Necăs.	26	1929	1927	5	Defin.	-
6	Virginia Ludoșan	Căsăt.	25	1926	1926	7	Defin.	-
7	Ioan Hogiu	Căsăt.	24	1927	1926	6	Defin.	-
8	Olimpia Măgherușan	Necăs.		22	1929	1929	4	Proviz -
Educatoare								
1.	Maria Groza	Căsăt.	31	1922	1919	14	Defin.	2

Înainte și după 1933 au mai funcționat la școala primară de stat din Rodna: Valeriu Rusu, Gherasim Ludoșanu, Maria Nedelea, Leontina Ioanul, Lazar Zavaschi, Adeodat Coruțiu. La școala din Valea Vinului în acel an era titular Ștefan Dănilă.

Legea învățământului de stat și a învățământului normal-primar, din iulie 1934, menține organizarea din 1924 a școlilor cu șapte clase și a cursurilor de adulți; în schimb, Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal-primar, din mai 1939, consolidează caracterul practic și regional al laturii economice și programelor claselor suprimare, fiind influențată de tendințele noi în pedagogia vremii: comunitățile de muncă, centrele de interes.

6. Școala elementară de stat de sub ocupația horthystă

La instalarea ocupației horthyste, în septembrie 1940, școala primară de stat din Rodna avea zece învățători, iar cea confesională maghiară doi, la care se adaugă o educatoare la grădinița de copii, în total 13 cadre didactice. Cele două instituții au fost unite în Școala elementară de stat, având două secții, prima, cu limba de predare maghiară, cu șase învățători și învățătoare și a doua, cu limba de predare română, tot cu șase dascăli, care au fost scoși împreună cu elevii din clădirea cu etaj având șase săli de învățământ și înghesuiți în vechea școală confesională românească dinspre Prundul Morii, având patru săli, astfel că învățământul a trebuit să se desfășoare alternativ, clasele I-IV, conduse de patru învățători, înainte și până la prânz și clasele V-VI după masă, la care predau ceilalți doi învățători. La grădiniță se predă în limba maghiară.

Structura învățământului elementar era cea veche, dinainte de 1918, conform Legii școlare din 1868, formând un singur ciclu cu șase clase, între 6-12 ani, și cursul de repetiție, în sărbători, până la 15 ani, în școlile secundare putându-se intra cu patru clase elementare și, după caz, examen de admitere. Dintre cei șase învățători români numai Maria Nedelea avea ceva cunoștințe sumare de limba maghiară și, pentru a face față obligațiilor didactice, cu toleranță s-a îngăduit ca până la finea anului școlar 1940/41 lecțiile ce aveau să se predea din limba maghiară să fie pregătite zilnic cu mentori pricepuți, fiind apoi controlați de directorul școlii și de unii colegi maghiari prin progresele realizate de elevi și asistență la clasă. În vara anului 1941 cu toții au trebuit să participe timp de șase săptămâni la cursuri intensive de limba maghiară ținută în diferite localități din Ungaria.

Începând cu anul școlar 1941/42, în baza unei noi legiferări, s-a trecut la școala elementară cu opt clase având două cicluri, clasele I-IV și cl. V-VIII, cu începere de la 6 ani și până la 14 ani, dispărând cursul de repetiție, terminarea celor opt clase făcându-se fără examen de absolvire, pe baza clasificării anuale.

Precipitarea evenimentelor de război și apropierea frontului la est de Carpați au impus terminarea

cursurilor școlare în aprilie 1944, după care dascălilor li s-au repartizat munci administrative în comună, mai cu seama pentru impulsivarea forțată a colectărilor de produse agricole.

Manualele de școală pentru români au fost pregătite înainte de ocuparea părții de nord a Transilvaniei, aprobarea de tipărire fiind dată de către Ministerul ungar de culte și instrucțiune publică în septembrie 1939, pentru clasele I, II și III editându-se un singur manual de 100 pagini.

Când dascălii români mai curajoși au îndrăznit să remarcă marea deosebire în conținut și formă dintre manualele românești și cele maghiare, inspectorul școlar a răspuns plin de aroganță că sunt destule cunoștințele cuprinse în cărțile românești, pe când cultura maghiară fiind cu mult mai vastă și superioară este natural ca și instrumentele de învățatură să fie la nivelul cerințelor. Aprecierea fiind de-a dreptul grofescă și exprimând o concepție mărginită și șovină, în împrejurările unei dictaturi fasciste nu se putea replica.

În timpul ocupației horthyste activitatea învățătorilor români din Rodna, ca și a mai tuturor intelectualilor conaționali, s-a desfășurat continuu într-o atmosferă de apăsare, nesiguranță, impilare, persecuții și amenințări de tot felul, mai ales de natură șovină, învinuiri mincinoase cu privire la conținutul lecțiilor predate, întreținerea de relații oprite, urmărirea corespondenței, precum și a cărților posedate și citite, impunerea de abonamente și publicații în limba maghiară. În toate întrunirile, ședințele și convenirile obligatorii se proferau necontenit apostrofări și injurii la adresa românilor, la măsuri de retorziune și răzbunare, creîndu-se psihoza incertitudinii zilei de mâine. Astfel, învățătorul Maxim Domide, fost director al școlii peste un deceniu și jumătate, fiu al comunei, dascăl cu diplomă din 1910 și care avea 52 de ani, îndată după ocupație a fost luat de la domiciliu, băgat într-un sac și bătut, fiind nevoit să părăsească localitatea pentru a-și salva viața. Alte amenințări l-au determinat să părăsească această școală pe dascălii: Ion Blaga, Leontina Ionescu, Valeria Rusu, Adeonat Coruțiu, soții Ana și Ioan Hogiu, Dumitru Sângeorzan. După patru ani, când speranța eliberării era aproape sunt deportați în lagărul de la Bistrița și învățătorii Ioan Groze și Ioan Puiu, de unde înaintea frontului în retragere erau mânate pe drumurile pierzării detașamentele de români supuși la cele mai chinuitoare suferințe, de care încercând să scape prin fugă, Groze și alții sunt prinși, legați de căruțe și apoi împușcați la margina satului Mocira de lângă Baia Mare, în timp ce Puiu are norocul să supraviețuiască, revenind acasă. La cedare, ocupanții au găsit școlile din Rodna pregătite pentru începerea lecțiilor, iar la plecare au lăsat în urma lor totul răvășit, devastat, dominând amarul și jalea.³⁶

NOTE BIBLIOGRAFIE

1. Bârsănescu, Ștefan și Florela, *Educația, Învățământul, gândirea pedagogică din România*-Dicționar cronologic-Buc. 1978, p.27-28.
2. Ibidem, p.28 și 30
3. Boca, Pompei, *Învățământul românesc din județul Bistrița-Năsăud în prima jumătate a secolului al XVIII – lea*, ms 1986, p.2.
4. Șotropa, Virgil, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în Arhiva someșană, nr.11, Năsăud, 1929, p.1, 2, 21, 22.
5. Șotropa, Virgil, *Două tablouri istorico-statistice*, în Anuarul Institutului de istorie națională, II, Cluj, 1923, p.262. ACSADY, Ignac, populația Ungariei în perioada Sancțiunii Pragmatice, 1720-21, în Magyar sztatistikai kozlemenyek, vol.XII, 1896.
6. Togan, Nicolae, *Statistica românilor din Transilvania în 1733*, în Transilvania 1898 p.5-6, Șotropa V., Două tablouri.
7. Șotropa, Virgil, *Contribuții...*p.21.

8. *CONSCRIPTIA fiscală a satelor din Valea Rodnei din anul 1750*, Arhivele statului Năsăud, inv. 151, pagus Rodna, Șotropa Virgil, Contribuții... p.22.
9. IDEM, *Conscriptia din 1750 și conscripțiile de impozite următoare*
16. DOMIDE, Maxim, *Luct.cit.*, p.100
17. BOCA, Pompei, *Legislația școlară...* p.8-9.
18. ȘOTROPA, V., Drăganu N., *Istoria școalelor năsăudene...* p.95-95.
19. BOCA, Pompei, *Legislația școlară...* p.13-15.
20. COLECTIV, *Din istoria Transilvaniei*, II, Buc. 1961, p.401.
21. MEMORIUL Senatului școlar confesional al comunei Rodna înaintat Ministerului ungar de culte și instrucțiune publică în 15. Nov. 1876, publicat în "Școala română" II nr.31-32, Sibiu, 1977, p.246-47 și 252-53; KOOS, Ferencz, *Adaus la istoricul școlii elementare de stat din Rodna*, în Tanugy ertesito, Bistrița, febr. 1904, p.65-68.
22. CATALOGUL elevilor pe anul 1864, în Arhiva școlii; Pop I. Reteganul, *Pomicultura*, Șimleu, 1904, p.99; Conspect preste materia propusă elevilor din școala de repetiție agronomică pre anul școlar 1897/98!, în Arhiva școlii.
23. DOMIDE, Maxim, *Monografia școlii...* în "Vatra" V, nr.6-12, p.1999-206.
24. Păiuș, Liviu, *Primul director al școlii confesionale din Rodna*, ms.p.2-4, Boșca-Mălin, Emil, *Lupta memorandistului Gherasim Domide*, în "Gazeta juridică a TRANSILVANIEI", 1944 X.
25. MEMORIUL Reuniunii învățătoresți "Mariana" din Năsăud, 1901, p.27, 47, 20-31;
26. DOMIDE, Maxim lucr.cit., p.105; MEMORIALUL de la nota 30, p.4;
27. MEMORIUL senatului școlar...nota 30; KOOS, Ferencz lucr. Cit. Pop, Simion, *Contribuții la monografia școlii din Rodna*, ms. 1938.
28. *Despre școala de stat din Rodna Veche*, articol publicat în ziaarul: Csten din Viena și reprodus de "Școala română", Sibiu, nr.14 din 8 aprilie 1877, pg.112.
29. KOOS, Ferencz, *Adaus la istoricul școlii elementare de stat din Rodna*, în: TANUGYERTESITO. Buletin oficial al corpului didactic din jud. Bistrița-Năsăud, 1904, p.65-68.
30. RECENSĂMÂNTUL populației din 1880 privind comuna Rodna desfășurat pe naționalități și confesiuni;
BESTERCZE –Ziar politic săptămânal, 1894 nr.6; TANUGYERTESITO, 1905 p.109 și 122; Idem, 1904 p.51 și 68, l'05 p.135.
31. IANCU, Gheorghe, *Contribuția Consiliului dirigent la consolidarea statului național unitar român* (1918-1920), Cluj-Napoca, 1985, p.259-265; PROCES-VERBAL de constituire a Sfatului școlar din 22 dec. 1921, în Arhiva școlii.
32. BĂRSĂNESCU, Ștefan și Florela, lucr.cit., p.126, 128, 129, 131. STANCIU, Ion Gh., *Școala și pedagogia în secolul XX*, Buc. 1983, p.145-147.
33. ANUARUL învățământului primar de stat, București, 1934, p.419; BĂRSĂNESCU și STANCIU lucr.cit, nota 41.
34. PĂIUȘ, Liviu, *Însemnări privind școala primară de stat din Rodna în perioada interbelică*. Ms.
35. IANCU, Gheorghe, lucr.cit. p.259-65 și Procesul-verbal al Sfatului școlar din 22 decembrie 1921.
- PUIU, Ioan, inv.pens.Bistrița, *relatări privitoare la învățământul din Rodna în etapa interbelică*.
36. PUIU, Ioan, *Amintiri de învățător la școala primară de stat din Rodna între anii 1937-1944*, Boca,Pompei, *Legislațiași programele școlare elementare în timpul ocupației horthyste*, ms. P.3-5, PĂIUȘ, Liviu, *Aspecte școlare din vremea horthyștilor. Însemnări*.

37. ȘOTROPA, Valeriu, *Districul grăniceresc-năsăudean*, Cluj-Napoca, 1975, p.84, 118, 143, 150;
BOȘCA- MĂLIN, Emil, lucr.cit.p.418; DOMIDE Gherasim, “Rerum Rodnensis”-Schiță istorică. Ms.;
MEMORIALUL citat nota 34, p.131; TANCO, Teodor, “Astra”, pe meleagurile actualului județ
Bistrița- Năsăud, după Unirea, în “Virtus Romana Rediviva” vol.V., 23-27; MARȚIAN, Ieronim și
Veturia, *ASTRA la Năsăud*, Buletin intern nr.2-1982 al Cenaclului “Plaiuri năsăudene și bistrițene”
Cluj-Napoca, 48, 50, 53, 54, 70, 71, 77; ACTUL DE CONSTITUIRE al Căminului cultural 2Florian
Porcius” din 20 iulie 1939

(Copie în colecția autorului).

TABEL NOMINAL

Cuprinzând cadrele didactice ce au funcționat la Școala Generală Rodna (1828-1986)

1. Mihai Scripeți	1822-1828	35. Ion Tition	1922-1923
2. Isodor Șteopan	1828-1838	36. Leontina Mălai	1923/24/25/28
	1850-1852	37. Maria Mălai	1924-1926
3. Florean Porcius	1838-1845	38. Theodora Avram	1925-1926
	1846-1847	39. Margareta Clujan	1925-1926
4. Avacom Anca	1845-1849	40. Leontina Vladu	1926-1927
5. Cosma Anca	1850-1854	41. Paraschiva Socaciu	1926-1928
6. Ioan Bindiu	1854-1856	42. Virginia Ludoșan	1926-1933
7. Florean Domide	1857	43. Gherasim Ludoșan	1927-1933
8. Pantelemon Cozonac	1857-1858	44. Ștefan Pop	1928-1929
9. Zaharia Pop	1858-1872	45. Virginia Mureșan	1926-1927
10. Silvestru Mureșianu	1870-1915		1928-1929
	1918-1919	46. Ana Hogiu	1927-1940
11. Ignațiu Seni	1872-1873	47. Ion Hogiu	1929-1940
12. Dumitru Boșca	1873-1874	48. Mărioara Păiuș	1928-1937
13. Constantin Pop	1874-1875	49. Cornelia Teutu	1929-1930
14. Vasile Chira	1875-1878	50. Ioan Blaga	1932-1940
15. Vasile Dragomir	1878-1879		1945-1947
16. Iacob Șchiopu	1879-1881	51. Dumitru Petri	1928-1929
17. Iacon Berciul	1881-1883	52. Flaviu Domide	1929-1930
18. Iuliu Pop	1883-1886	53. Marina Pop	1930-1931
19. Ion Pop Reteganul	1886-1892	54. Olimpia Măgherușan	1930-1934
20. Nicolae Mureșanu	1892-1906	55. Dumitru Silivan	1930-1931
	1919-1930	56. Dumitru Vranău	1929-1930
21. Maria E. Pioraș	1898-1907	57. Dorel Maiorean	1930-1932
22. Alexiu Mureșan	1909-1911	58. Nicolae Cristea	1931-1932
	1923-1927	59. Ecaterina Căligăru	1931-1932
23. Leon Moldovan	1907-1914		1948-1956
24. Gavrilă Pop	1911-1912	60. Ion Butăroiu	1932-1933
25. Ilie Cleja	1913-1918	61. Maria Nedelea	1933-1940
26. Macavei Cotuțiu	1919-1920	62. Veturia Căilean	1933-1935
	1921-1922	63. Grigore Căilean	1933-1935
	1927-1930	64. Clement Purl	1934-1935
27. Maria Balint	1919-1921	65. Valeria Rusu	1934-1940
28. Victoria Clujan	1919-1920	66. Maria Bătinaș	1934-1935

	1923-1925	67. Lazăr Zavaschi	1934-1936
29. Alexandru Astalușiu	1920-1923	68. Adeodat Coruțiu	1934-1940
30. Maxim Domide	1919-1940	69. Jucan Leontina	1936-1947
31. Ion Moldovan	1920-1922	70. Dumitru Singeorzan	1935-1940
32. Grigore Vițian	1920-1922	71. Ioan Singeorzan	1932-1944
	1923-1925		1955-1958
33. Silvia Bartoș	1921-1922	72. Ioan Puiu	1940-1952
34. Marcu Gevurtz	1921-1923	73. Lucreția Ionescu	1938-1939
74. Ioan Groze	1940-1944	109. Vilisczki Ileana	1960-1961
75. Elisabeta Hapca	1945-1979	110. Terezia E. Hegeduș	1959
76. Silvia Vianu	1945-1948	111. Andrei Hegeduș	1959-1968
77. Domide Aurelia	1944-1951	112. Elena Palaghiu	1960-1968
	1956-1980	123. Ion Palaghiu	1961-1968
78. Timiș Irina	1944-1949	114. Valeria Gârbovan	1960-1962
79. Florean Bureacă	1944-1949	115. Viorica Gheorghiu	1961-1965
	1951-1979	116. Doina Mășu	1961
80. Melania O. Cleja	1945-1948	117. Dumitru Ștefănescu	1961-1967
81. Filofteia Ceașu	1945-1946		1969-1971
82. Maria Becheanul	1947-1954		1973-1974
	1962-1978		1975-1977
83. Septimiu Grapini	1947-1948	118. Maria Roșca	1961-1963
84. Paulina Tauber	1948-1964	119. Szabo Iosif	1962-1964
85. Constantin Alupi	1948-1953	120. Mariana Tătar	1964
86. Vasile Petri	1948-1981	121. Ileana Bauer	1965
87. Elena Petri	1948-1982	122. Ana Lipan	1969-1971
88. Haralambie Manoliu	1949-1961	123. Stecz Francisc	1965-1966
89. Angela Manoliu	1949-1961	124. Nastasia Chișu	1966-1968
90. Gheorghe Anton	1949-1951	125. Ecaterina Hapca	1966
91. Vasilica Botezatu	1949-1950	126. Suzana Terșanschi	1966-1967
92. Ecaterina Ionescu	1950-1968	127. Leontina Comea	1966-1968
93. Elisabeta Dejan	1950-1958	128. Emil Bălăi	1968
94. Elisabeta Floroaie	1951-1952	129. Ioan Domide	1968-1972
	1954-1958	130. Marius Ioan Domide	1967
	1962-1980	131. Ana Romanca	1968
95. Leontin Mureșianu	1951-1952	132. Doina Hangan	1968-1969
	1973-1987	133. Maria Pop	1968
96. Octavian Bărbos	1951-1954	134. Ioan Pop	1964
97. Florea Bindiu	1952-1987	135. Lucreția Mureșianu	1979-1986
98. Olga Bindiu	1952-1979	136. Ana Bodriheic	1969
99. Lucia Avram	1953-1963	137. Sabina Mocodean	1969
100. Constantin Militaru	1953-1959	138. Virgil Mocodean	1969-1971
101. Virgil Mureșan	1954-1955	139. Pavel Parasca	1969-1970
	1959-1961	140. Rodica Flămând	1970-1971
102. Leontin Domide	1955-1958	141. Rodica Bălăi	1970-1975
	1959-1960	142. Elisabeta Tapalagă	1970-1971
103. Ana Tapalagă	1958		1973-1974

104. Emilia Goia	1958-1964	143. Dorina Domide	1971
105. Lucreția Gagea	1956	144. Teodor Sfârlea	1971-1972
106. Elisabeta Nistor	1958-1959	145. Georgeta Tătar	1972-1973
107. Virginia Domide	1959	146. Maria Cărbune	1972-1974
108. Stela Puiu	1960-1961		1976
147. Maria Cernucan	1972-1974	176. Bereș Katalin	1979-1983
148. Viviana Nemeș	1972-1974	177. Mircea Mureșianu	1979
149. Alexandru Andronesi	1972-1974	178. Iosif Anca	1981
150. Solomia Păiuș	1973	179. Letiția Rob	1979-1983
151. Gheorghe Hogman	1973-1974	180. Lucian Creoșteanu	1979
152. Maria Olinca	1974-1975	181. Ionel Luci	1979
153. Alui Ion Maria	1974-1975	182. Cirilă Rațiu	1980-1981
154. Stecz Elisabeta	1973-1974	183. Grigore Salvan	1980-1984
155. Marian Lazăr	1974-1978	184. Lenuța Anca	1980-1984
156. Lenuța Steopanu	1974-1976	185. Liviu Păiuș	1983-1985
157. Rodica Botezatu	1974-1975	186. Maria Pruneanu	1981-1983
158. Volumea Sîngeorzan	1974-1979	187. Anișoara Bindiu	1982
159. Ioan I. Pop	1974-1975	188. Ioan Molnar	1982
160. Leonida Lupsai	1974-1975	189. Dănilă Molnar	1982
161. Maria Ureche	1974	190. Pap. Zoltan	1982
162. Ioan Băban	1974	191. Cornelia Barna	1982-1983
163. Kelner Eva	1974-1976	192. Victoria Bălăi	1981
164. Zenovia Coca	1975-1976	193. Emanuela Coman	1983-1986
165. Maria Rus	1975-1976	194. Doru Brățan	1983-1984
166. Maria Hapca	1975		1985
167. Ileana Bindiu	1975	195. Maria Grapini	1983-1985
168. Floarea Hazbei	1875	196. Rodica Câmpan	1984
169. Niculina Mocanu	1976-1982		
170. Dorina Neamțu	1976-1987		
171. Cornelia Rațiu	1978-1979		
172. Aurica Ianoș	1978-1980		
173. Maria Cîrdan	1978-1984		
174. Mihaela Mureșan	1979-1984		
175. Elena Andronesi	1979		

“Note privind genealogia unor familii rodnene”

SILVESTRU LEONTIN MUREȘANU

Variat și bogat peisajul onomastic rodnean se impune în fața cercetătorului printr-o multitudine de particularități generate, atât de vechimea considerabilă a unor familii de români băștinași, cât și de emigrația, spre spațiul Rodnei, a unor familii românești sau de altă etnie, din diferite părți ale spațiului geografic, mai apropiat sau mai îndepărtat.

Potrivnicirile istoriei sau uneori favorabilitățile acesteia au determinat o dinamică foarte intensă a onomasticii din spațiul rodnean, fapt hotărâtor pentru existența unui număr impresionant de nume reprezentând familiile ce s-au perindat prin statisticile demografice și civile ale vremurilor.

Iată de ce, din rațiuni de spațiu, oferit de altfel cu generozitate de prestigioasa publicație a Muzeului Județean Bistrița, amplul tablou al numelor de familii rodnene (peste 50) nu poate fi zugrăvit decât în condițiile eșalonării episodice a subiectului. Ne-am propus astfel, într-o primă parte, să scoatem la lumină câteva aspecte legate de numele a 48 familii rodnene încadrate în fireasca ordine alfabetică, corespunzătoare literelor A-C.-

Când va fi posibil o să se publice și partea a doua cu urmașii familiilor prezentate, precum și genealogia celorlalte familii, cu peste o sută de nume de la D la Z.

A N C A – (*Oanka, Oanku, a Onkului, a Anki, Anca*)

Nume de familie care derivă de la diminutivul Ana.

Oncu, Oncău (*OaŃca*-femininul de la Oncu) nume
dă origine slavă (*Onkov*, la bulgari).

(I.Iordan, 1983)

Geneza numelui

Din documentele de arhivă cercetate rezultă că, în perioada consemnată începând cu anul 1698 și până după 1800, numele de familie Onku sau Oanku, în afară de Rodna, nu a fost înregistrat în evidențele celorlalte localități situate pe Valea Someșului și apoi în ținutul grăniceresc.

Onku sau Oanku era un gospodar originar din Onceștii Maramureșului care, până în timpul graniței militare (1762-1851), a avut în folosință muntele situat la nord de Vf. Gărgălău (din Munții Rodnei). După un timp ciobanii din vecinătate, au atribuit muntelui numele stăpânului “Onku” sau “Oanku”, devenit toponim care a fost înregistrat cu ocazia cadastrului în coala nr. 1 a C.F.Rodna “Piciorul Oncului” sau “al Oancului”.

Din anul 1780, în urma unui proces cu maramureșenii, muntele a rămas în proprietatea și folosința comunei Leșu, din județul nostru.

Genealogia familiei

Un maramureșan din spița lui Onka sau Oanku, fiind în căutare de lucru, sau a unui loc mai bun de așezare, conform tradiției înaintașilor a trecut munții și s-a statornicit la Rodna după invazia tătarilor din 1717. Acesta, pe nume Onka Dumigje (*Anca Domide*), a reușit în mulți ani de muncă și agonisală să-și formeze o gospodărie cu care a fost înregistrat la poziția 5 din listele de dare pentru anul 1741. El era capul unei gospodării formată din două familii (una a părinților nenominalizați sau a unui fecior) care cuprindea o sesie, o casă, 10 oi, o vacă și un cal. La conscripția din 1754 este înregistrat, la poziția 79 din liste, gospodarul și metalurgul Maței a Oanki, fiu a lui Domide. În anul 1762, Maței fiind decedat, gospodăria a fost preluată de fiul ce-i purta numele, Maței Oanka. El

este înregistrat în evidențele graniței militare din 1763/1764 la poziția 79 din liste, gospodarul și metalurgul Maței a Oanki, fiu al lui Domide. În anul 1762, Maței fiind decedat, gospodăria a fost preluată de fiul ce-i purta numele, Maței Oanka. El este înregistrat în evidențele graniței militare din 1763/1764 la poziția 91 a companiei de infanterie.

La poziția 253 din listele de dare pentru anul 1757/1758 este consemnat gospodarul și metalurgul Roman a Oanki, frate cu Maței. El figurează în evidențele militare din 1763/64 la poziția 49 a companiei de cavalerie. Deci, Maței și Roman au fost urmașii celor veniți și stabiliți la Rodna cu numele de familie Oanka, împreună cu alți frați sau nepoți a căror familii erau cuprinse în gospodăria acestora.

1. Chirilă Oanka n.1741 + în 1816
2. Ștefan Oanka n.1751 + în 1821
3. David Oanka n.1746 + în 1826
4. Maței a Oanki n.1754 + în 1817
5. Larion Oanka n.1766 + în 1849
6. Iacob Oanka n.1798 + în 1870

7. Ioacob Oanka n.1774 + în 1834
8. Ion Oanka n.1780 + în -
9. Doniză Oanka n.1741 + în 1816
10. Nechita a Oanki n.1786 + în 1846
11. Cifor a Oanki n.1800 + în 1872
12. Precup a Oanki n.1771 + în 1842 (Jalipu)

Din acești înaintași au rezultat, de-a lungul timpului, familiile cu numele de Onka, Oanka, mai târziu (1850-1900) devenit Anca, al cărui arbore genealogic este comun.

Cei dintâi veniți de peste munți din Maramureș s-au stabilit cu vatra în zona Cimitirului bisericii de Su-Coastă. Fiind un neam de oameni harnici, în scurt timp au ajuns gospodari fruntași.

În timpul graniței militare cât și după stingerea ei în 1851, venind pe firul timpului până la generația actuală, din rândul familiilor cu numele Oanka, apoi Anca, s-au ridicat câțiva oameni de seamă: - Cosma Oanca a lui Nechita n. în 1831 – profesor la Școala Normală din Năsăud și director timp de 20 ani (până la decesul subit în 1886). Cosma, plecat la studii, a fost primul rodnean care și-a schimbat numele de familie din Oanka în Anca, urmat pe parcurs și de alții.

- Avacom Oanca a lui Cifor n. în 1822, a urmat școala năsăudeană în timpul graniței și s-a întors acasă învățător apoi notar (+ în 1905);

- Gabriel Oanca a lui Vasile n. în 1835, după studiile făcute a fost angajat la pretură apoi notar la primăria din Rodna;

- Horia Tit Anca n. în 1896, fiul lui Nastasia Anca și Emilian Pop, a terminat dreptul, după care, s-a stabilit cu familia la Cluj.

Mulți tineri din generația actuală, în urma studiilor făcute, sunt medici, profesori, ingineri, învățători ș.a.

În partea a doua a lucrării voi prezenta familiile cu numele Anca apărute după anul 1800 până la generația actuală.

ALEXANDRU – (Alexandru)

Nume de botez, intrat în vocabularul curent al oamenilor, (a lui Alexandru) care, după un timp, a fost înregistrat nume de familie. Alexandru, este nume vechi grec- (Aleksandros), în traducere: "Care protejează pe oameni".

(C. Ionescu, 1975)

Geneza numelui

La Rodna, apare consemnat, în documentele cercetate, după anul 1750. Numele de familie Alexandru nu este menționat în evidențele celorlalte localități ale districtului grăniceresc năsăudean (1762-1851). Purtătorul acestui nume a fost un oarecare Toader, recunoscut de săteni ca fiu a lui Balica (a Balichi). Cu timpul, persoanele în cauză, s-au obișnuit cu numele de familie în locul celui de Balica la care au renunțat, rămânând până în zilele noastre poreclă a lui Balica, Balichi).

Genealogia familiei

În general, oamenii veniți la Rodna de-a lungul timpului la început erau jeleri (zilieri), păstori sau mineri. Aceștia, după ce erau acceptați de obște și cu acordul Sfatului bătrânilor, dacă erau harnici, reușeau în mai mulți ani să-și întemeieze o gospodărie proprie. Astfel și moroșanul

Thoadjer Alexandru a Balichi a fost înregistrat cu gospodăria la poziția 202 a anului fiscal 1757 ca posesor de casă și moșie. În 1762/63 este conșcris la poziția 148 din liste cu casă, un loc arabil (moină), loc de 4 cară de fân și o vacă. Cu ocazia recenzării gospodăriilor grănicerilor din 1763/64, Thuder Alexandru, fiind așezat cu starea pe Dealul Durni, a fost cuprins în evidențele companiei militare de la Ilva Mare, aparținătoare Rodnei. În timpul graniței, conform dispozițiilor de sistematizare a satelor, Toader a coborât de pe deal și s-a așezat cu casa pe Valea Mari (lângă Arsente Slăvoacă), preluată de urmași și păstrată până în zilele noastre de către Iacob Alexandru a lui Samoilă a Balichi.

Urmașii lui Toader și Nastasia:

1. Toader Alexandru-junior – n.în 1755 + în sept. 1815 la 60 ani;
2. Pavel Alexandru- n.în 1760 + în decembrie 1841/ 81 ani omorât de pădure;
3. Partene Alexandru- n.în 1764 + în nov. 1834 la 70 ani;

Din acești trei urmași direcți a lui Toader și Nastasia au rezultat un număr redus de familii cu numele Alexandru care, în prezent, este pe cale de dispariție la Rodna.

O parte din rândul urmașilor, fiind oameni harnici, au păstrat gospodăriile moștenite sau, în calitatea lor de agricultori, le-au dezvoltat, situându-se printre funtașii satului, în timp ce alții, prin căsătorie au decăzut.

A L M Ă Ș A N – (*Almășan, Armășan, Almășan*)

Nume de familie care derivă de la toponimul geografic *Almaș*

Geneza numelui

Valea Almașului drenează depresiunea Huedinului, (râul Almaș este afluent al Someșului). Oamenii plecați din zona acestei văi și statorniciți în alte locuri au fost numiți de către băștinași „almășeni”. Acest nume de recunoaștere după locul de strămutare a fost preluat și înregistrat cu timpul ca nume de familie.

Genealogia familiei

În anul 1910 a venit la Rodna tânărul Almășan Ion, n. în 29 mai 1888, fiul lui Almășan Vasile (plutaș cândva pe Someșul Mare) și Maria Mureșan, angajat la început muncitor apoi paznic la cantonul silvic din Vârful Rotunda. S-a stabilit la Rodna prin căsătoria din 18 nov.1911 cu Floarea Flamă, n.în 1890 + în 1960, fata lui Ilie Flamă (poreclit Ilie Rău) și Gafta Mureșan.

Urmașii lui Ion Almășan și Floarea:

1. Octavian Almășan n.la 31 iulie 1912 + în iulie 1991;
2. Simion Almășan n.la 22 ianuarie 1914 + în 1914;
3. Veronica Almășan n. în anul 1919;
4. Gerasim Almășan n.la 1 iunie 1921 c.;
5. Aurel Armășan n.la 2 iunie 1929 c.

Familiile urmașilor lui Ion și Floarea:

1. Octavia Almășan, muncitoare zilieră, s-a căsătorit la 2 nov.1935 cu Scridon Frunză, fierar, de care a divorțat în 1958. S-a recăsătorit cu muncitorul Urs Ferencz, alias Florea, de care a rămas văduvă.
3. Veronica Almășan, muncitoare, a conviețuit o perioadă cu „ceterașul” Florea Frunză a Cuchi (poreclit Șpuriu), rezultând din dragostea lor copilul Florea Almășan n. în 23 aprilie 1931 (când Veronica avea 16 ani).

Florea, de profesie miner, s-a căsătorit la 17 ianuarie 1961 cu Ileana Uliță, n. în 1944, fata lui Nicolae Uliță și Iuliana Marcu, muncitori agricoli. Florea cu Ileana au 7 copii: Veronica, Ileana, Sanda, Octavia, Gelu, Florea și Florin – decedat mic.

4. Gherasim Almășan, miner, s-a căsătorit în 1946 cu Iosefa Terșanski, n. în 1924, fata lui Toma Terșanski și Ioana Moldovan.

Urmașii lui Cherasim și Iosefa: Otilia, Viorel, Gherasim, Ghiță și Mircea (sunt căsătoriți și au urmași).

5. Aurel Armășan, gospodar căsătorit la 26 august 1950 cu Scripeț Cornelia n. în 1929, fata lui Corneliu Scripeț și Floarea Grapini.

Din căsătoria lui Aurel și Cornelia a rezultat fata Maria Almășan.

Prin nepoții și strănepoții lui Ion și Floarea, menționați mai sus, numele de familie Almășan o să dăinuie o lungă perioadă de timp la Rodna.

ANISĂI – (*Anisy, Annissi, Anisie, Anisii, Anisăii*)

Anisia este nume de botez feminin (a Anisăii) de origine greacă (tradus înseamnă „floare”), Anisie-este masculinul de la Anisia

(I. Iordan, 1983)

Geneza numelui

Numele de familie *Anisăi* este consemnat prima dată la Rodna în listele recensământului efectuat în teritoriul graniței militare din 1763/1764 în care, la poziția 42, este menționat gospodarul Constantin Anisăi. Este nume feminin de Botez care a fost transformat de-a lungul timpului în nume de familie de către urmașii unei mame pe care o chema Anisia (a, ai, al Anisii), în limbaj popular Anisăii.

Genealogia familiei

În afară de Rodna, numele de familie Anisăi este consemnat și la Feldru de unde, probabil, Constantin și Iacob au venit și, prin căsătorie, s-au stabilit la noi. Datele personale a lor nu sunt consemnate în evidențele de stare civilă ale primăriei din Rodna. La fel căsătoria, decesul și numele unor copii, ceea ce înseamnă că aveau încă o gospodărie în altă localitate unde se mutau periodic cu familia pentru muncile agricole. Pe soția lui Constantin o chema Senia și era născută în 1738, a decedat în 1808 la 70 de ani. Dintre urmași, la Rodna apare consemnată căsătoria unei singure fete: Palagia Anisăi, la 9 feb. 1807, cu tânărul grănicer Alexandru Anca, fiul lui Cifor Anca și Sofronia Scripeț.

Iacob Anisăi, căsătorit în 1763, a avut un singur fiu înregistrat la Rodna, Ion Anisăi. Acesta s-a căsătorit în preajma anului 1800 cu fata de grănicer Docea cu care a avut 9 copii:

1. David Anisăi n. în 1800 a decedat în nov. 1875 la 75 ani;
2. Tecla n. în 1803, a decedat în 1851 la 48 ani;
3. Cosma n. în 1806 + în 1847 la 41 ani de TBC;
4. Șofronia n. în 1809 + în feb. 1859 la 50 ani de TBC;
5. Palagia n. în 1811 + în 1887 la 76 ani;
6. Ioana Anisăi n. la 29. ian. 1814 (nu apar alte date);
7. Iacob n. în 1816 + în iulie 1841 la 24 ani de tifos;
8. Grapina n. în 1819 + în iulie 1862 la 41 ani;
9. Floarea Anisăi – fără alte date consemnate.

Familiile urmașilor lui Ion și Docea:

1. David Anisăi, a fost căsătorit cu o fată din altă localitate și, rămânând văduv cu un copil handicapat (Odochim Anisăi), a adoptat-o la bătrânețe pe Nastasia, soția fratelui său Cosma, rămasă văduvă, pentru a-i îngriji pe tot timpul vieții și, în final, a fi moștenitoarea averii lui.
3. Cosma Anisăi, holtei grănicer căsătorit cu Nastasia, fată n. în 1819 care rămânând văduvă la 28 ani și cu o fetiță (Susana), s-a recăsătorit la 24 mai 1851 cu tânărul grănicer Maței Cărdan, de 24 ani. Acesta a acceptat condițiile de adopție a soției stabilite de către cumnatul ei David Anisăi, rămânând părtaș la respectarea lor și la moștenire.

Casa lui David a fost amplasată pe locul unde se află în prezent casa fetei (handicapate) a lui Ilie Porcius din Ulița Lemnelor (Horia).

4. Sofronia Anisâi s-a căsătorit la 1 iulie 1823 cu Floarea Bureacă;

5. Palagia Anisâi s-a căsătorit la 8 feb. 1836 cu holteiul grănicer Grigore Flamă n. în 1816, fiul lui Stefan Flamă;

8. Grapina Anisâi s-a căsătorit la 29 feb. 1840 cu grănicerul Iacob Flamă n. în 1808 + în mai 1864 la 55 ani.

- Susana Anisâi, fata lui Cosma și Nastasia, n. la 31 mai 1841 s-a căsătorit + în 12 feb. 1859 (la 17 ani) cu holteiul mafei Bindiu de 24 ani, fiul lui Necita Bindiu și Ana.

Urmașii lui Iacob, fiind numai fete, numele de familie *Anisâi* a dispărut de la Rodna prin căsătoria lor.

ALEXA – (Alexa)

Nume de botez devenit nume de familie.

Originea numelui este slavă-(Aleksa-la bulgari)

(I. Iordan, 1983)

Geneza numelui

Numele apare în evidențele Rodnei în anul 1820 prin angajarea tânărului David Alexa la Întreprinderea Minieră din localitate. Alexa este nume de botez (a lui Alexa) care, cu ocazia unor recensăminte a populației, a fost preluat și înregistrat ca nume de familie, transmis urmașilor.

Genealogia familiei

David Alexa, miner și familist, venit dintr-o localitate din Bucovina și nutrind dorința să se stabilească la Rodna, autoritățile locale i-au atribuit un loc de casă lângă Canalul Morii din sat. Urmașii lui David, după un timp, s-au mutat cu vatra în Ulița Ropii unde a locuit până în prezent minerul Onisim Alexa, poreclit a lui „Băran”.

David, n. în 1785, decedat în martie 1847 la 62 ani, a avut un singur fiu: Iacob Alexa, n. în 1812 + în iulie 1902 la 89 ani. A fost miner și s-a căsătorit în anul 1862 cu Melintia Dobra, având împreună 7 copii:

1. Senia Alexa n. în 12 ianuarie 1862 c.

2. David Alexa n. la 24 ianuarie 1864 + în oct. 1931 la 67 ani;

3. Solomon Alexa n. la 2 sept. 1866 + în dec. 1883/23 ani de TBC;

4. Iacob Alexa n. la 25 feb. 1871 c.

5. Constantin Alexa n. în 1 iunie 1873 + în 1873;

6. Alexandru Alexa n. în 1 iunie 1875 + în oct. 1883/8 ani b. la gât;

7. Domnița Alexa n. în 11 oct. 1879 + în mai 1899/19 ani, peritonită

Prin urmașii rezultați din căsătoria lui David și Iacob (prezențați în partea a II a a lucrării) s-au întemeiat câteva familii cu numele „Alexa” care, din cauza multor fete, este pe cale de dispariție la Rodna.

În prezent, numele de familie Alexa (consemnat prima dată la Rodna în 1820) este împrăștiat prin venirea unui tânăr moldovean care s-a statornicit la noi prin căsătorie:

Viorel Alexa, economist, n. în 1952, fiul lui Vasile Alexa și Elena Jarda, din satul Sirețel, județul Iași, s-a căsătorit în 30 oct. 1976 cu Mariana-Doina Gagea, n. în 11 sept. 1955, fata lui Flaviu Gagea și Lucreția Moldovan.

Urmașul lui Viorel și Doina este Flaviu-Viorel Alexa, student, n. în 11 august 1977.

B Ă L Ă I – (*Bella, Bellei, Belaje, Beleie, Ballay, Belei, bălăi, Bălăiu*)*Bălăi* – este diminutivul de la „bălăi”, „bălan”, „blond”.

Originea numelui este slavă (Belej-la bulgari).

(I. Iordan,

1983)

Geneza numelui

Prima consemnare a numelui *Bălăi* (Bella) apare la Rodna în listele conscripției de dare din anul 1698 în care, la poziția 10, este menținut numele gospodarului *Alexa Bella*. Acesta, pentru a-și dezvolta gospodăria, fiindcă avea urmași, a lucrat o perioadă și în minerit unde a fost înregistrat în evidențe cu numele *Alexa Bellei*.

Numele de familie Bella, Belei, apoi Bălăi provine din poreclă (blond, bălăi, bălan) care, după un timp, a fost considerată ca nume de recunoaștere și apoi înregistrată nume de familie, preluat și păstrat de urmași.

Genealogia familiei

Cele mai vechi familii înregistrate cu numele de Belei au fost la Salva, de unde cred că a venit și Alexa în secolul al XVII-lea și s-a statornicit la Rodna prin căsătorie. Numele apare consemnat și pe Valea Bârgăului cu ocazia recensământului din 1784, unde s-a păstrat în forma inițială de *Belei*.

La Salva, deși numele este pe cale de dispariție, rămâne nemuritor prin toponimul „Dealul Belei” păstrat în graiul zăgrenilor și sălăuanilor. În timpul stăpânirii romane pe acest deal a fost construit un turn de veghe de unde se ținea legătura cu alte două turnuri din zonă care aveau câmp de observare de-a lungul Văii Someșului înspre Năsăud ș.a.

În continuare consemnez urmașii lui Alexa și nepoții care au venit pe firul timpului cu numele de familie Belei (la Rodna, după 1900, Bălăi).

Tănasă Belei, apare consemnat în evidențele perioadei 1730-1760 ca fiind gospodar și miner. La conscripția din anul 1750 sunt menționați în liste cu gospodării proprii frații Ion Belej la poziția 135, Dănilă Belei și George Belej (poz. 136 și 137). Acești 3 frați, pentru dezvoltarea gospodăriilor, și-au unit forțele lăzuind împreună suprafețe de teren care erau acoperite cu arbuști. În final, fiecare posedă o casă, o treime din terenul curățat, câte o vacă și 10-12 oi.

La recensământul gospodăriilor grănicerilor din 1763/64 sunt menționați în evidențe Dănilă Lipan Belei, ginerele lui Tănasă Belei și Docea care, prin căsătorie, a preluat numele socrului – Belei; (poz. 55);

Cifor, fiul lui George Belei (poz. 68 din tabele), Ion Belei (poz. 95); și Cirilă a lui Belei (la poz. 111); Sunt conscrise cu gospodării separate văduvele Docea și Burta Belej.

Din acești înaintași s-au întemeiat familiile urmașilor după 1800 care au păstrat și adus numele Belei (apoi Bălăi) la Rodna până la generația actuală. Familiile formate în perioada de la 1800 la 1990 vor fi prezentate în partea a doua a lucrării.

B Ă D E A N – (*Badio, Băjanul, Badjanul, Bedianul, Bădean*)*Bădean* (*Bădian*) – este nume de familie întâlnit

în diferite zone ale țării care provine din

substantivul „bade” cu sufixul „an” sau „anul”

(I. Iordan, 1983)

Geneza numelui

Bădean – este nume de familie românesc preluat de la numele localității de unde s-a strămutat purtătorul lui. Întâlnim localități cu acest nume în mai multe județe ale țării: (Bădeana – la Vaslui; Bădeni-la Iași; Bădeni-la Harghita). În ținutul nostru persoanele tinere, sau frații mai mici, se adresează vârstnicilor cu cuvântul „bade”, ca semn de respect.

Genealogia familiei

Petru Badjo – a fost primul conșcris la Rodna cu acest nume de familie în anul 1741, la poziția 34 din tabele, ca posesor a 10 oi și un cal. După informații, se pare că a venit din Moldova

la Rodna și s-a angajat cioban la oi. Căsătorindu-se, după un timp, s-a așezat cu vatra pe locul unde se află în prezent casa lui Florea Bădean, din fosta Uliță a Prundului, devenită Ulița Bădeanului. (toponim rămas neschimbat până astăzi);

Petre este conșcris cu gospodăria și în anul 1750 la poziția 77 din liste cu numele de familie „Bajanul” având în posesie o casă, teren arabil, loc de 3 cară de fân, două vaci, o junincă și 2 porci. La recensarea gospodăriilor grănicerilor din 1763/64 este menționat la poziția 37 a companiei de infanterie cu numele de familie „Badjan” Petre, având în proprietate teren arabil pentru 4 cubi cereale, loc de 6 cară de fân, 1 cal, o vacă și 8 oi. În 1750, apare conșcris cu gospodărie proprie Vasile Badjanul, care locuia împreună cu familia lui Petrea și avea în posesie 25 oi. Fiind frați, familiile lor alcătuiau o singură gospodărie condusă de Petrea. În 1763/64, în locul lui Vasile, care era decedat, gospodăria este preluată de Ioana, soția văduvă care, împreună cu fata, aveau loc de 4 cară de fân și o vacă. La conscripția din 1757 și 1759 este menționat în tabele tânărul gospodar Macavei Badjan. Acesta nu apare cuprins cu gospodăria în tabelele recensământului din 1763/64, probabil că era strămutat cu familia la Maieru unde se afla statornic plăieșul Dumitruș Bădjan, conșcris în 1755 la poziția 232 cu o gospodărie frunțasă în rândul sătenilor.

În documentele perioadei respective nu se face nici o referire la eventualii urmași a lui Petru Bădian în afară de fata lui Vasile.

Cert este că numele de familie Bădeanul nu a dispărut de la Rodna. Într-un document se face mențiunea că tânărul Scridon Bădjanul, n. în 1774 + 1834 la 60 ani, a venit de la Maieru înainte de anul 1800 și s-a stabilit pe vatra unchiului său Petru din Ulița Prundului nr. 168, de la Rodna.

Dintre urmașii lui Scridon cu Maria a supraviețuit numai Sofronia, n. în 1828 + în 1894 la 66 ani, care a născut ilegitim pe Toader în 1859 ce s-a căsătorit în 1881 cu Angilina Moldovan. Prin urmașii acestuia a ajuns numele de familie Bădean până la generația actuală.

B I N D I U – (*Bindul, Binju, Bindjul, al Bingyului, Bindiu*)

Bindiu – nume de familie care provine de la cuvântul bind (steag sau drapel) cu sufixul „iu” – *bind-iu* (I.Iordan, 1983)

Ca variantă posibilă, Bindiu, ar putea să provină și din numele de familie german Binder (în traducere-dogar) care, probabil, a fost romanizat de-a lungul timpului (Binder-Bindiu).

Geneza numelui

Bind-iu, nume de familie atribuit unor bărbați care, cândva, au fost purtătorii steagului unității militare (steguri) din care au făcut parte, (*bind*-steag sau drapel; *bindu* sau *bindiu* = stegar).

Numele este întâlnit și la unele familii de la Chiuza, Piatra ș.a. precum și în anumite localități din Maramureș, dar cu forma sufixului schimbată (*Bindea, Bindian, Binde*).

Genealogia familiei

Numele de familie Bindul apare consemnat la Rodna la Conscripția din anul 1698 în listele căreia, la poziția 51, figurează *gospodarul Nikolai Bindul*, așezat cu vatra pe sesia lui din Dealul Dumii.

La conscripția din 1741 îi apar în liste cei doi urmași: Istratie și Grigore. Isztratje Bindul conșcris la poziția 22, ca posesor al unei case, teren de arătură și de fânaș, 5 oi și 1 cal. Grigorie Bindul este conșcris la poziția 29 ca posesor de pământ, 20 oi și o vacă. La conscripția din 1750 Grigore este menționat la poziția 32 ca posesor al unui teren arabil cu o producție de 10 cubi cereale, 1 cară de fân, 2 boi, 1 cal, două vaci și 60 oi. La văduve este conșcrisă soția lui Istratie (Maria

Bingyae) cu o gospodărie modestă. De data aceasta apar două gospodării noi, astfel: a) Andrej a Bingyului și b) Cosma a Bingyului, care erau scutiți de impozit fiind tineri căsătoriți. La conscripția din 1757/1758, este consemnat în tabele un alt frate, sau verișor a lor, Thuedjer Bindju, posesor a unui teren arabil, un loc de fân, 2 cai și o vacă. În 1761/1762, pe lângă cei menționați mai sus, apare consemnat cu gospodărie tânărul Ion a Bindiului ca posesor a unui teren arabil, loc de două cară de fân, o vacă și 4 oi, precum și Gvarilă Binju ce avea două locuri de arat, 4 cară de fân, un cal și 6 oi.

La recensarea gospodăriilor grănicerilor în 1763/1764 de la Rodna sunt conscriși Grigor Bindul și Ion a Bindiului pentru infanterie și Gavrilă Bindjul pentru cavalerie.

În baza datelor consemnate în documentele de arhivă cercetate îi voi prezenta pe câțiva dintre înaintașii familiilor Bindiu, născuți înainte de anul 1800, urmași direcți sau nepoți a celor menționați în prima parte a lucrării la cap. Genealogia Familiei.

- Gavrilă Bindiu n. în 1728, a decedat în 1808 de 83 ani
- Soția Todora n. în 1721, a decedat în 1811 de 90 ani
- Fiul lor Ion Bindiu n. în 1757, a decedat în 1816 de 60 ani
- Lazăr Bindiu n. în 1760, a decedat în 1843 de 83 ani
- soția Maria n. în 1773, a decedat în 1848 de 75 ani
- Ștefan Bindiu n. în 1729, a decedat în 1846 de 95 ani
- Metodia, fata l. Ștefan n. în 1771, a decedat în 1827 de 56 ani
- Todora, fată a l. Ștefan n. în 1778, a decedat în 1838 de 60 ani
- Toader Bindiu-văduv n. în 1775, a decedat în 1860 de 85 ani
- Urmașii lui Toader: Vasile, Onisim, Matrona și Cătărina
- Familia lui Lupu Bindiu, n. în 1795, a decedat în 1858 de 63 ani
- Soția Ioana n. în 1792, a decedat în 1837 de 45 ani
- Fata lor, Cristina Lupu Bindiu n. 1825, a decedat în 1854/28 ani
- Andrei Bindiu n. în 1732, a decedat în 1812 de 80 ani
- Ion Bindiu n. în 1743, a decedat în 1823 de 80 ani
- Parasca lui Ion Bindiu n. în 1738, a decedat în 1818 de 80 ani
- Palagia, soția lui Grigore, n. în 1789, a decedat în 1829 de 40 ani
- Iacob Bindiu n. în 1768, a decedat în 1854 de 86 ani
- Docia, soția lui Iacob, n. în 1787, a decedat în 1852 de 65 ani
- David Bindiu n. în 1771, a decedat în 1850 de 79 ani
- Floarea Bindiu s-a căsătorit în 1810 cu Ion Pavelea
- Solomia lui Lazăr Bindiu s-a căsătorit în 1816 cu Iosif Filipo
- Dănilă Bindiu s-a căsătorit în 1817 cu Todora Filipo
- Safta Bindiu s-a căsătorit în 1818 cu vād. Iosif Migovan
- Vād. Todora Bindiu s-a căsătorit în 1819 cu David Flamă
- Toader Bindiu s-a căsătorit în 1822 cu Maria I. Flore Sângeorzan
- Nechita Bindiu s-a căsătorit în 1825 cu Florea Steopan
- Ecaterina I. Lazor Bindiu s-a căsătorit în 1826 cu Roman Lipan
- Iacob lui Lupu Bindiu s-a căsătorit în 1827 cu Ioana Someșan, ș. a.

Din acești înaintași descind purtătorii numelui de familie Bindiu care, au venit pe firul timpului din 1698 și, au ajuns până la generația actuală, despre care încercăm a scrie în continuare.

B U R E A C – (Buriak, Buriaka, Buriaku, Buriacă, Bureacă)

Nume de familie de origine slavă care nu are
corespondent în limba
română

Geneza numelui

Buriak – este nume de familie care a suferit, în timp, schimbări de la forma de bază din cauza pronunției sau a înregistrării în mod diferit de către funcționarii primăriei, necunoscători a limbii române, ajungându-se de la Buriak la Buriacă (forme consemnate în prezent). Numele apare menționat în listele conscripțiilor efectuate la Rodna după anul 1720. Mai târziu au apărut familii conscrise cu numele Buriak și în localități de pe Valea Sălăuței, unde a rămas și se păstrează forma de bază (*Buriac*).

Locul de plecare înspre noi, a persoanelor cu numele de familie Buriak este nordul Bucovinei. Familii cu acest nume se află în Basarabia, probabil și în alte locuri neidentificate de noi.

Genealogia familiei

Când eram copil ascultam cu mare interes relatările bunicului Silvestru (învățător) despre genealogia unor familii rodnene printre care se afla și a Burecenilor. Știa de la înaintașii lui că au venit patru frați cu numele de familie Buriak care, trecând munții dinspre Bucovina de groaza tătarilor, s-au oprit la Rodna. Acești frați, în perioada de „testare”, dând dovadă de hărnicie și corectitudine în relațiile cu populația băștinașă, au fost acceptați de Sfatul bătrânilor (azi Consiliul Primăriei) să se așeze cu vatra pe Podereul situat în apropierea Uliței Râpii, dând naștere după un timp la toponimul „Ulița Burecenilor”. De la lăzuirea locului și stabilirea vetrei și până la înjghebarea unei gospodării cu teren arabil, loc de fân, efective de animale era nevoie de câțiva ani. După starea materială bună pe care o posedau cele patru familii ale fraților Buriak, unite într-o singură gospodărie, ne dăm seama că au venit la Rodna în preajma anului 1720. La conscripția de dare din 1741 apare consemnat în liste la poziția 90 capul gospodăriei Ljontje Buriak, posesor al unei-sesii comune (moșii), 45 oi, 1 cal, 2 boi și 3 vaci. După 9 ani, la conscripția din 1750, Leonti Buriak figurează în liste la poziția 120 ca posesor al unei sesii, două case, teren arabil cu o producție de 12 cubi cereale (50 mierțe), 13 cară de fân, 2 cai, 2 boi, 2 junci, 3 vaci, 80 de oi, 3 porci și 5 stupi.

Familiiile din cadrul aceleiași gospodării se ajutau între ele dar își țineau socotelile la venituri și cheltuieli separat.

Fiecare din familiile celor patru frați Buriak, pe măsură ce și-au crescut și căsătorit copiii s-au desprins de gospodăria „matcă” (a celor 4 frați) organizându-se într-o gospodărie nouă, a lor (formată din părinți și copii).

După această separare, în gospodăria lui Leonte Buriak erau cuprinse numai familiile copiilor săi care s-au căsătorit (Lazăr Buriak, n. în 1738 + în dec. 1835 la 97 ani și a surorii sale cu soțul ei.

La recensământul gospodăriilor grănicerilor din 1763/64 Leontie, împreună cu cei doi urmași, aveau în posesie un teren arabil din care recoltau 21 cubi cereale (grâu, secară, mei, hrișcă ș.a.), locuri de 8 cară de fân, 4 boi, 2 cai, 4 vaci, două juninci, 35 oi și 3 stupi. Leonte deținea și o căldare de preparat bere, care-l aducea venituri substanțiale.

În baza documentelor pe care le dețin încerc să consemnez în continuare situația gospodăriilor fraților lui Leonte Buriak, a cumnatelor sau a nepoților conscriși în liste din 1750 și până la recensământul graniței militare din 1763/1764.

Simion Buriak – se află menționat în listele conscripției din 1750 la poz. 103, cu gospodăria formată numai din familia lui, ca posesor al unei case, o sesie cu teren arabil de 4 cubi cereale, loc pentru 4 cară de fân, 1 cal și o vacă. La conscripțiile care au urmat până în 1764/64, poziția privind

averea lui Simion nu a suferit modificări numai la cantitatea de fân de la 4 la 6 cară producție anuală.

Un alt frate a lui Leonte a fost Grigore Buriak care, fiind bolnav a decedat în 1750. După această dată și până în 1760 gospodăria a rămas în grija soției văduve, Maria. De la aceasta, gospodăria a fost preluată de fiul lor, Precup Buriak, n. în 1746 + în 1816 la 70 ani. Soția lui a fost Todora, n. în 1740 + în 1823 la 83 ani. Din datele prezentate rezultă că Grigore cu fiul său Precup aveau o gospodărie modestă în raport cu a fratelui Leonte.

La conscripția din 1750 apar înregistrate cu gospodării nou formate văduvele Sanda a lui Buriak și Ioana lui Buriak.

- Sanda este menționată la poziția 229 din liste ca posesoare a unei case, un loc de două cară de fân, 20 oi și 1 stup matcă. În 1755 gospodăria este preluată de Damian Buriak, fiul Sandei, conșcris și în 1763/1764 în evidențele militare ale graniței năsăudene.

- Ioana lui Buriak este menționată la poziția 230 din tabele cu un teren arabil de 4 cubi cereale, loc de 4 cară de fân, 2 boi și 40 de oi.

În 1755 gospodăria Ioanei a fost preluată de fiul ei, Vasile Buriak care, la recenzarea gospodăriilor grănicerești din 1763/64, este menționat în liste la poziția 4 a companiei de infanterie ca posesor de teren arabil, loc de 8 cară de fân, 2 boi, două vaci, 30 de oi și 2 stupi.

Deci, Leonte, Simion, Grigore Buriak, cu urmașii lor direcți: Lazăr, Vasile, Damian și Precup, sunt înaintașii familiilor care au adus pe firul timpului, la Rodna, numele Buriacă (Bureacă) până la generația actuală, familii pe care le voi prezenta în partea a doua a lucrării.

BODRIHEIC – (Bodarhejka, Buderhejka, Buderhajka, Bodărheic)

Nume de familie a cărui origine nu este explicată în dicționarele cercetate

Geneza numelui

În 1750, forma de înregistrare a numelui a fost *Bodarhejka*. După terminatie ar fi de origine slavă. De-a lungul timpului a suferit modificările consemnate la început, rămânând în final la forma actuală de Bodrihei (*Bodriheic*). Primul conșcris cu acest nume a venit din Maramureș la Rodna în preajma anului 1740, fiind în căutare de lucru și a unui loc favorabil de așezare. Numele de Moisei, dat prin botez unui urmaș în anul 1744, arată locul de unde s-au strămutat cei în cauză la noi. În afară de Rodna, acest nume nu se află înregistrat în evidențele altor localități din ținutul grăniceresc. Referitor la porecla „Bulău”, dată celor ce descind din spița Bodriheic, provine din numele de familie Buleu cu care a venit o fată de pe Valea Bârgăului și s-a stabilit la Rodna prin căsătoria cu tânărul văcar Iacob a lui Ion Bodriheic, înainte de 1800.

Sătenii, probabil invidioasele, îi spuneau Buloaia, feciorii ei erau porecliți Bulăi, sau a Bulii, o fată (mai mică de statură) era poreclită Buluța. Poreclele, preluate din numele de familie Buleu, s-au transmis până la generația actuală și au rămas ca nume de recunoaștere.

Genealogia familiei

În preajma anului 1740 a venit la Rodna maramureșanul Garilla Bodarheijka și la puțin timp un frate al său, Iuon Bodarheika, amândoi așezându-se cu vatra în Ulița Bisericii nr. 120 (în apropiere de hapca). Acești frați, printr-un efort comun, au lăzuit teren pentru arătură și loc de fân pe care l-au împărțit între ei. Conform legilor de atunci, după acest teren nu se plătea impozit timp de 3 ani, când se considera că începe să producă. În felul acesta, Gavrilă și cu Ion apar conșcrși cu gospodăriile numai la recensământul din 1750. Amândoi aveau în posesie o casă, câte o jumătate de sesie (moșie), loc de 3 cară de fân, teren de arătură, o vacă, fiecare câte un cal și Ion 12 oi.

La conscripția din 1757/58, pe lângă Gavrilă și Ion, sunt consemnați în tabele cu gospodării

separate: Precup Buderhejka la poziția 203 și Gyorgyă Buderhejka la poziția 207 din tabele. Acesta a decedat în 1762.

La conscripția din 1759/60 la poziția 191 este menționat tânărul gospodar Trifon Buderhajka și în 1763/64 Ion a lui Gavrilă Buderhaika.

În tabelele recensământului efectuat cu ocazia înființării graniței militare din 1763/64 sunt consemnate gospodăriile lui Bodărheic Gavrilă, a fiului său Ion, a lui Precup și a lui Trifon, toți posesorii de casă și de moșie. Din acești înaintași s-au desprins familiile cu numele *Bodriheic*, a căror urmași au venit de-a lungul timpului până la generația actuală, păstrându-și porecla de Bulăi sau Buleni.

BOUTAN – (Bouczan, Boitzan, Boutzan, Boutan)

Nume de familie românesc care are la bază
diminutivul substantivului *bou* (bout).

(I.Iordan, 1983)

Geneza numelui

Numele de familie Bouțan derivă de la substantivul comun “bou”, animal domestic care, când este mic sau tânăr, oamenii îi spun “bouț”. Prin adăugarea la acest diminutiv a sufixului “an” s-a obținut numele de familie Bouțan, consemnat în evidențele Rodnei prima dată în preajma anului 1840. Numele a fost preluat din poreclă atribuită unui copil sau a unui tânăr.

Genealogia familiei

La conscripția de dare pentru anul 1741 este consemnat în liste, la poziția 93, gospodarul Toma Bouczan care era posesor a unui lot de pământ și două vaci. Pentru a înjgheba o gospodărie în condițiile grele din acele timpuri era nevoie de câțiva ani. Acest lucru ne îndreptățește să apreciem că Toma Bouțan a venit și s-a statornicit la Rodna înainte de anul 1740, fiind la început jeler și apoi gospodar. Nu avem nici un indiciu din care parte a “lunii” s-a desrădăcinat și a venit la Rodna, de la „țară, din Maramureș sau din Bucovina și dacă a fost în căutare de lucru sau a unui loc de așezare cu familia.

În afară de Rodna, numele de familie Bouțan, nu este consemnat în evidențele celorlalte localități situate pe Valea Someșului.

După 9 ani, la conscripția din 1750, Toma este menționat în liste cu gospodăria la poziția 123 ca posesor de casă și moșie, dispunând de un teren arabil cu o producție de 20 mierțe cereale, loc de 6 cară de fân și două vaci. În listele întocmite pentru acest an, la poziția 122, este consemnat cu gospodărie separată fiul său, Lazăr Buitzan, având casă și moșie cu un teren arabil de 30 mierțe cereale, loc de 5 cară de fân, 2 boi și o vacă.

La recensământul din 1762/1763 Toma nu mai apare consemnat în liste, gospodăria fiindu-i preluată de Ieremia Boutzan, al doilea fiu, care a rămas în posesia casei și a moșiei formată din teren arabil pentru o producție de 30 mierțe cereale, loc de 8 cară de fân, 2 cai, 2 boi și două vaci. Ieremia, înainte de a prelua gospodăria tatălui său (bătrân sau decedat) a lucrat o perioadă ca metalurg (miner) din 1757-1759.

Lazăr este consemnat în liste la poziția 194 ca posesor al unei case, teren arabil pentru 20 mierțe cereale, 8 cară de fân, 1 cal, două juninci și 6 oi. Vatra de așezare a familiilor Bouțan a fost în aval de Podul lui Clujan (Col. ITA), mai târziu s-au dispersat și în alte locuri din vatra satului.

Prin urmașii lui Lazăr și Ieremie (nepoții și strănepoții lui Toma) numele Bouțan a venit peste timp până la generația actuală.

BOLDIȘ – (Boldâș, Boldăș, Boldisc, Boltrisch, Boldiș)

Nume de familie românesc care provine de la
verbul “a îmboldi” sau “a privi” (a te uita chiorâș).

Bold cu sufixul “iș”- Boldiș.

(I.Iordan, 1983)

Geneza numelui

Numele de familie Boldiș provine din poreclă (ocară) atribuită unei persoane cu defect la ochi, care privea *boldiș* (într-o parte sau chiorâș). Cu timpul, numele de ocără sau de recunoaștere, a fost preluat de autorități și înregistrat nume de familie. Nu știu dacă această consemnare s-a făcut la Rodna după anul 1730 sau persoana în cauză a venit cu numele Boldiș din altă parte. În afară de evidențele fiscale ale Rodnei din anul 1741, nu-l întâlnim înregistrat în listele altor localități din cuprinsul districtului grăniceresc năsăudean, din acea perioadă de timp.

Genealogia familiei

La Rodna, pentru prima dată, apare conșcris un gospodar cu numele de familie Boldiș în anul 1741. Capul de gospodărie Gjorgje Boldiș este menționat la poziția 98 din tabele ca posesor de casă și 25 oi. Pentru formarea gospodăriei a avut nevoie de câțiva ani. Cred că a venit la Rodna în preajma anului 1730-1735 și s-a angajat cioban la oi, reușind să-și adune sâmbria cu care s-a stabilit la noi.

La conscripția din 1750, în locul lui George Boldâș, este înregistrat cap al gospodăriei fiul mai mare, Vasile Boldisch, la poziția 138 din liste, ca posesor al unei sesii (moșii) cu teren arabil, loc de 6 cară de fân, 1 cal, o vacă, 20 oi, 2 stupi matcă și două case (probabil una era în câmp unde a locuit prima dată). În condițiile grele a perioadei respective Vasile avea o gospodărie bine organizată, probabil că era formată din două familii. La conscripția din 1754/1755 sunt menționați în liste, cu gospodării separate de a lui Vasile, frații acestuia, Gyorgyiță Boldiș care posedea un teren arabil, loc de două cară de fân și 17 oi și Thueder Boldiș posesor a unui loc de două cară de fân și două vaci.

La recensământul gospodăriilor din 1763/1764, pe lângă Georgiță și Toader, este înscris în tabele, la poziția 338, Petre Boldiș, fiul lui Vasile, care era căsătorit din acel an.

Redau numele câtorva urmași direcți a lui George Boldiș și a nepoților care au apărut până în preajma anului 1800:

- Docia, soția lui Toader, n.în 1739 + în 1822 la 83 ani;
- Pavel Boldiș, fiu a lui Toader, n.în 1755 + în 1844 la 89 ani;
- Nastasia, soția lui Pavel, n.în 1755 + în 1844 la 89 ani;
- Savinca, fata lui Pavel, n.în 1803 + în 1855 la 52 ani;
- Toader Boldiș, nepot a lui Toader n.în 1702 + în 1852 la 50 ani;
- Todoră Boldiș, fata lui Vasile, n.în 1755 + în 1825 la 70 ani;
- Matrona, fata lui Vasile, n.în 1762 + în 1835 la 75 ani;
- Tănăsă Boldiș, frate cu Giorgiță, n.în 1745 + în 1817 la 72 ani;
- Damian Boldiș, frate cu Giorgiță, n.în 1747 + în 1829 la 82 ani;
- Irina, fata lui Tănăsă Boldiș, n.în 1790 + în 1809 la 18 ani;
- Stefan Boldiș, n.în 1797 + în 1845 la 48 ani – și alții care vor fi nominalizați în cuprinsul

lucrării la locul convenit după părinți.

În afară de aceștia, după anul 1800, apare menționat un purtător al numelui de familie Boldiș preluat prin adopție. Este vorba de tânărul Petru *Bembea* care a venit de la Feldru și căsătorindu-se cu o fată de la Rodna, a preluat numele de familie Boldiș împreună cu sesia socrului.

Urmașii lui Petru Bembea (devenit Boldiș) au fost recunoscuți după numele de „Bembeni” sau „a Bembii” considerat după un timp poreclă în apropierea Podului Bonti. Mai târziu o parte s-au așezat în aval de Valea Cipului – până la podul de la Stențaloia. Acestea sunt familiile întemeiate din urmașii lui „Bembea”.

Cu timpul, urmașii acestor familii, s-au dispersat cu casele în întreaga vatră a satului, unde se află până în prezent.

În partea a doua a lucrării încerc să prezint familiile desprinse din acești înaintași, venind pe firul timpului până la generația actuală, familii care sunt numeroase la Rodna.

B E R E N D E –(*Berende, Berenje, Berengje, Berengye, Berenge, Berende*)

Berende – este nume de familie a cărui origine încă nu o cunoaștem, lipsind din dicționare

Geneza numelui

Deocamdată nu am reușit să aflăm originea acestui nume de familie dar, la noi în zonă, apare consemnat prima dată în listele conscripției de dare din 1741 ale comunei Maieru în care, la poziția 161, figurează numele gospodarului Perintie (probabil Părinte) *Berende*. Din cauza pronunției fără claritate și a receptării lui în mod diferit de către funcționarii din administrația acelor timpuri, străini de limba noastră, a fost înregistrat în diverse forme. În prezent, în vocabularul activ al sătenilor de la Rodna, Maieru și Ilva Mare-Recele, se păstrează forma de „Berende” și „Berenge” sau „Berengea”.

Genealogia familiei

Acest nume de familie a fost adus la Rodna de la Maieru prin gospodarul Zaharie Berenge care apare menționat în listele conscripției de dare pentru anul fiscal 1754/1755 la poziția 68. La poziția 69 este consemnat Ștefan Berenje, fiul lui Zaharie, având gospodărie separată.

După 5 ani, la conscripția din 1759/1760, figurează în liste numai Ștefan Berengye, gospodăria lui Zaharie, decedat, a fost preluată de soția Angelușa, rămasă văduvă și fără alți urmași.

În listele de recenzare a gospodăriilor grănicerești din 1763/1764 este consemnat la poziția 33 Ștefan Berengje ca posesor de casă, a unui teren arabil de 5 cubi cereale, un loc de 4 cară de fân și o vacă.

Vatra de așezare a gospodăriei lui Ștefan Berende, a fost în Ulița Berengerilor (mai târziu a Fleacului, apoi a Ropii) nr.vechi 325.

- Maria Berende, urmașă a lui Ștefan, s-a căsătorit în 20 mai 1815 cu grănicerul George Pop din Maieru.

- Simion Berenge, urmaș a lui Ștefan, n. în 1777 + în 1836 de 59 ani, de profesie pădurar, s-a căsătorit în preajma anului 1800 cu Maria, fata Popii Constantin n. în 1778 + în 1863 de 85 ani. După căsătorie, la îndemnul familiei soției, Simion a acceptat să preia, alături de numele lui de familie *Berenge* și pe cel de *Popa*.

Cei 6 urmași a lui Simion cu Maria au fost înregistrați numai cu numele de Pop unde urmează să-I prezentăm cu familiile și urmașii lor.

- Nechita Berenge, este un alt urmaș a lui Ștefan n. în 1780 + în 1850 la 70 ani de lungoare. A fost grănicer invalid, căsătorit cu urmași. (Nu avem datele primei soții, probabil că a fost de la Maieru unde s-a înregistrat cununia). S-a recăsătorit văduv în data de 5 iulie 1836 cu Nastasia lui Moisei Bodriheic n. în 1788 + în 1869 de 70 ani. Au rămas așezați cu vatra în Ulița Ștențăloaia nr.37 “Câmpu”

Nechita și Nastasia, amândoi văduvi, au conviețuit împreună 15 ani înainte de a se cununa, timp în care au avut 2 copii înregistrați pe numele de familie al tatălui. Nastasia a murit de cancer la gură.

1. Angilina Berenge, n. în 15 iunie 1824, s-a căsătorit cu băieșul r.c. Vișki Ferencz, de 27 ani, la data de 8 nov. 1846.

2. Ion Berenge, n. în 29 ianuarie 1822 + în decembrie 1891 de 69 ani, suferind de cancer.

Pentru că a fost născut într-o casă din câmp oamenii l-au poreclit "Câmpu", nume de recunoaștere moștenit și de urmași până la generația actuală (cu toții sunt a lui Câmpu de pe Izvor).

Ioan (Câmpu) s-a căsătorit la 2 nov. 1845 cu Maria Steopan, fată de 17 ani (n. în 1828), a lui Sidor Steopan și Angilina.

După căsătorie, Ion a rămas stabilit cu familia pe Izvor la nr. 37, având 9 copii. Din aceștia au ajuns la majorat numai 4 fete: (Angilina, Palagia, Ana și Arsinica) care, prin căsătorie, au preluat numele de familie al soților. Lipsind urmașii (nepoții) lui Zaharie și Stefan de sex masculin, numele de familie Berende (Berenge) era pe cale de dispariție la Rodna. În această perioadă a venit de la Maieru un nepot de văr a lor, Miron Berenge, n. în 1842 care, prin căsătoria cu Varvara Bouțan, s-a stabilit la Rodna. Miron cu Varvara au avut 7 copii din care a fost adus numele de familie Berende până la generația actuală, pe care-i vom prezenta în partea a doua a lucrării.

B Ă R B O S – (Bărbos)

Bărbos – este un nume de familie atribuit cândva unui bărbat care purta barbă. La Rodna a fost înregistrat în preajma anului 1880 prin prezența lui Pavel Bărbos venit de tânăr, în căutare de lucru, de la Ciocaș (Alba) și angajat păstor în timpul verii și slugă în perioada de iarnă la gospodarul Lazar Ureche, cu soția Cătărina n. Filipoi. Acești stăpâni, ca recompensă pentru hărnicia și corectitudinea de care au dat dovadă în cei peste 16 ani de muncă în gospodăria lor, i-au fost nași de cununie. Pavel Bărbos, n. în 7 nov. 1865, fiul lui Grigore Bărbos și Irina Cergel din Ciocaș-Alba, s-a căsătorit la 31 ani, în 26 iulie 1897, cu Savinca Steopan, n. în 1877, fata lui Larion Steopan și Grapina Crețu, muncitori agricoli, stabiliți cu casa în Ulița Măgurii nr. 612 (vechi).

Urmașii lui Pavel și Savinca:

1. Irina Bărbos n. în 13 iunie 1898;
2. Samoilă Bărbos n. în 18 mai 1901 + în 20 dec. 1902;
3. Floarea Bărbos n. în 12 decembrie 1902 + în 20 feb. 1903;
4. Larion Bărbos n. în 23 iunie 1904 + în 9 aprilie 1956;
5. Samuilă Bărbos n. în 24 sept. 1906 + în 9 dec. 1965;
6. Grigore Bărbos n. în 17 iulie 1908 + în 25 aprilie 1909;
7. Floarea Bărbos n. în 31 aprilie 1910 + în aug. 20 1986 la Livezile;
8. Agripina Bărbos n. în 24 martie 1912 + în aprilie 1914;
9. Luciana Bărbos n. în 27 iunie 1914.

4. Căsătorit cu Ștefania Buburuzan din Ilva Mare. După război, în 1945/46, Larion a plecat cu familia și s-a stabilit la Târciu, unde a fost în proprietate cu pământ.

5. Samoilă Bărbos, miner, s-a căsătorit în 23 februarie 1935 cu Elisabeta Buta n. în 1912, fata lui Dumitru Buta și Ecaterina Moroșan.

Urmașii lui Samoilă cu Elisabeta și familiile lor:

- a. Ioan Bărbos n. în 1 iulie 1936-
- b. Ștefan Bărbos n. în 11 dec. 1943.

Ștefan miner, s-a căsătorit la 29 oct. 1965 cu Livia Varvari, fata lui Alexandru Varvari și Ioana, din Măgura Ilvei.

Urmași a lui Ștefan și Livia sunt două fete: Ioana și Elisabeta.

Acestea, prin căsătorie, preluând numele de familie al soților, numele „Bărbos” este pe cale de dispariție la Rodna.

B O T A – (Bota)

Bota – în cazul de față este nume de familie care poate să provină din substantivul *bătă* (pop.botă); În unele regiuni substantivul *botă* denumește un vas de lemn asemănător cu o cofă sau o doniță; *Bota* - în altă variantă posibilă, ar putea să derive din maghiarul „bota” care, tradus, denumește o secure mică de mână.

Geneza numelui

Este posibil ca la originea numelui de familie Bota să fie cele trei variante menționate, atribuite ca poreclă cu înțeles diferit de la o regiune la alta. Consider că la noi numele derivă din substantivul „bătă”, în grai popular „botă” (stai ca bota; taci ca bota; ești ca bota).

Genealogia familiei

Primul consemnat la Rodna a fost băieșul Ion Bota venit din Maramureș după 1800 care, tânăr fiind, s-a căsătorit la 19 feb. 1812 cu Todora Moldovan. Urmașul lui a fost Paramon Bota care, deși s-a căsătorit cu Iftinia, urmașii lui nu mai apar stabiliți la Rodna, deci familia lor s-a stins.

Grigore Bota-Dumbravă a venit holtei de la Borșa la Rodna înainte de 1850 și, după o perioadă de activitate ca servitor, s-a căsătorit în 1858 cu văduva Senia Grapini de 32 ani, a cărui soț (Doniză Grapini) a decedat cu 10 ani în urmă. Senia cu Grigore nu au avut urmași.

Dumitru Bota-Timiș, a venit din Borșa în căutare de lucru și s-a stabilit la Rodna prin căsătoria cu Eudochia (Docia), fata lui Ion Brășfălean. Din conviețuirea lor a rezultat fata Todora Bota n.în 3 mai 1885 care s-a căsătorit la 30 mai 1904 cu Andrei Domide n.în 1878, fiul lui Avram Domide, poreclit „Băza” și Ileana Pepelia, muncitori agricoli.

Ion Bota, fiul lui Ion Bota și Maria Pop din Vișeu de Mijloc, n.în 3 iunie 1902, rămânând orfan de mamă a venit băietându-l la Rodna, în căutare de lucru, unde s-a angajat ca păstor la vite și slugă la diverși gospodari. S-a căsătorit în 30 ian.1932 (la 29 ani) cu văduva todora Holici, lucrătoare agricolă, n.în 1898, fata lui Maxim holici și Gacia Piticari. Todora a fost căsătorită I cu Dăluca (Dănilă) Târșu.

Urmașii lui Ion Bota și Todora:

1. Larion Bota n.în 29 aprilie 1932 + în 12 iunie 1933
2. Ilie Bota n.în 5 august 1934 + în 3 nov.1979 de 45 ani (silicoză)

S-a căsătorit la 7 aprilie 1958 cu Floarea Bodriheic n.în 1939, fata lui Iochim (Cirilă) Bodriheic și Ileana Steopan.

Singurul urmaș a lui Ilie cu Floarea este Maria Bota, n.în 28 dec. 1958 care, după absolvirea liceului și a unui curs de contabilitate, s-a căsătorit în 11 sept. 1981 cu sing. Florin Mureșianu, I. Leontin și Lucreția.

3. Elisabeta Bota n.în 2 aprilie 1937, femeie de servici, s-a căsătorit I în 17 feb.1956 cu Bodică Echim din Unirea, de care a divorțat în martie 1965. S-a recăsătorit în 22 aprilie 1967 cu minerul Berende Iosif n.în 1943 + în 1993, fiul lui Gavrilă Berende și Ana Someșan.

În prezent numele de familie Bota este stins la Rodna.

B R Ă Ș F Ă L E A N – nume de familie care derivă din toponimul Brașfalău

- nume de localitate din județul Bistrița-Năsăud (azi Blăjeni).

Înainte de anul 1870 a venit la Rodna fata zilerită Docia I. Ion Brășfălean care a născut 2 copii ilegitiți, apoi s-a căsătorit cu lucrătorul agricol Dumitru Bota-Timiș, venit la rodna de la Borșa în căutare de lucru.

Urmașii ilegitiți a fetei Docia și familiile lor:

1. Solomia Brășfălean n.la 3 mai 1869 s-a căsătorit la 21 ani, în 17 nov.1890, cu Sergiu Pătrășcan, holtei de 32 ani, fiul ilegitiț a Mariei Pătrășcan, stabilită cu casa pe Izvor la nr.20 (vechi);

2. Pavel lui Eudochia Brășfălean, n. la 28 ianuarie 1871, s-a căsătorit în 25 ianuarie 1896 cu Ileana Boldiș, n. în 1871, fata lui Iacob Boldiș și Trifilia Țimuca.

Urmașii lui Pavel Brășfălean și Ileana:

- a. Elisabeta Brășfălean, n. în 29 dec. 1896 ;
- b. Floarea Brășfălean, n. în 27 aprilie 1899 + în 1987 în loc. Poieni;
- c. Maria Brășfălean, n. în 2 mai 1901 + în 1968 la Lunca Ilvei;
- d. Clement Brășfălean, n. în 16 mai 1904 + în 10 oct. 1904;
- e. Ioan Brășfălean, n. în 16 oct. 1905 + în 6 aprilie 1907
- f. Ana Brășfălean, n. în 14 martie 1908 s-a căsătorit la Ilva Mare;
- g. Magdalena Brășfălean, n. în 21 aug. 1910 + în 1971 Timișoara;
- h. Simion Brășfălean, n. în 24 aprilie 1913, s-a căsătorit în nov. 1938 cu Ana Buhosu din Ilva

Mare, unde a rămas stabilit cu familia; în felul acesta numele de familie Brășfălean s-a stins la Rodna.

BASIL I – (*Basil, Bazil, Bazili, Basili*)

Basili – nume de familie care provine din
numele de botez Vasile
(Basil)

La Rodna este consemnat în documente după anul 1860 prin minerul rom. – cat. Ion Basili n. în 1844 care s-a căsătorit la 21 nov. 1868, de 24 ani, cu băieșuța Elisabeta Grecu n. în 1837/31 ani (greco-cat.) fata băieșului Ioan Grecu și Matrona, așezați cu casa pe Teacă nr. 63 (vechi).

Urmașii lui Ioan Basili cu Elisabeta și familiile lor:

1. Docea Basili n. în 13 martie 1869, s-a căsătorit la 16 nov. 1890 cu Nechita Grămădieru, holtei de 26 ani, venit din Bucovina.
2. Nicolae Basili, n. în 1871, miner s-a căsătorit în 1897, cu Veronica Terșanski. Au avut împreună 4 copii, dintre care 2 decedați mici și 2 căsătoriți:
- a. Iosefa Bazili, n. în 11 dec. 1898, s-a căsătorit la 14 sept. 1924 cu minerul Iosif Ernst, n. în 1893 + în 1948, fiul lui Ioan Ernst și Ecaterina Bonț.
- b. Ioan Bazili, pantofar n. în 27 oct. 1901 + în 1947, s-a căsătorit la 14 sept. 1927 cu Petruțiu Maria n. în 1905, (greco-cat), fata lui Petruțiu Gavril și Ana Koblinska.

Nu apar consemnați urmași. Familia Bazili este stinsă la Rodna.

BONZU – (*Bonțu, Bontzu, Bonțiu*)

Bont – nume de familie care derivă de la
adjectivul „*scurt, gros*” (un individ scurt și gros-*bont*).
Bonz – personaj de vază francez, variantă posibilă
(DEX.1975)

Mihail Bonzu, băieș catolic n. în 1840, a venit la Rodna în preajma anului 1860 și, fiind holtei, s-a căsătorit la 15 nov. 1863 cu Senia Steixner, n. în sept. 1843, fată greco-catolică a lui Anton Steixner, băieș și Grapina Chincian. Tinerii căsătoriți s-au stabilit în Ul. Bisericii nr. 119 (azi casa familiei Radu Mureșan a lui Nistor și Sofia).

Urmașii lui Mihai Bonzu și Senia:

1. Sofia Bonzu n. la 8 iunie 1863 (înainte de căsătoria părinților)

2. Cătărina Bonzu n.la 16 iunie 1865
3. Carolina Bontz n.la 6 iunie 1868
4. Ana Bonțu n.la 16 iunie 1868
5. Nastasia Bonțu n.la 9 martie 1875
6. Maria Bonțu n.la 3 ianuarie 1878
7. Ana Bonțu n.la 2 iulie 1881
8. Iohana Bonțu n.la 19 sept. 1884

Familiile urmașilor lui Mihail și Senia:

1. Sofia Boncz, n. 1863 + în 1895 la 32 ani de TBC, s-a căsătorit în 5 oct. 1884 cu Leon Anca n. în 1862, plugar, fiul lui Gavril Anca și Iuliana Somkereki. Sofia a născut ilegitim în 1883 pe Minodora Boncz.
2. Cătărina Boncz s-a căsătorit la 24 oct. 1886, la 21 ani, cu văduvul băieș Ernst Iohan de 23 ani.
6. Maria Boncz s-a căsătorit la 6 iunie 1897 cu minerul Sângeorzan Ioan n. în 1873, holtei greco-catolic, fiul lui Iosif și Ernst Elisabeta.
7. Ana Boncz, fată greco-catolică, s-a căsătorit la 25 mai 1901 cu minerul Griober Henrich, n. în 1877, venit la Rodna din Baia Borșa, fiul lui Griober Lipot și Nuber Elisabeta.
3. Carolina Bontz nu apare căsătorită dar a născut ilegitim două fete:
 - a. Ilona Bonț (n.la 5 iunie 1888) s-a căsătorit la 55 ani în 31 iulie 1943 cu văduv. Civis Bela de 69 ani (n. 1874), fiul lui Civis Matis și Vereșka Maria din loc. Nebilov.
 - b. Maria Bonțiu, fata lui Carolina, n.la 19 feb. 1904 + 31 mai 1884 la Cluj, unde era stabilită cu familia. S-a căsătorit la 19 iunie 1937 cu Lazar Bureacă recte Sângeorzan, meșter zidar, n. în 26 decembrie 1906, fiul lui Florea Sângeorzan și agricultoarea Simina Bureacă.

Paul Bonz n. în 1852, miner, frate cu Mihail Bonzu, s-a căsătorit la 39 ani, în data de 7 iulie 1881 cu servitoarea Paraschiva Oul, fată din Ilva Mare. Nu apar urmași consemnați la Rodna.

Urmașii lui Mihai cu Senia fiind numai fete numele de familie Bonzu sau Bonțiu este dispărut din nomenclatorul comunei Rodna.

BLUM

Blum este nume de familie german consemnat în evidențele Rodnei după anul 1800 prin minierii veniți și statorniciți la noi.

Primul care apare în tabelele personalului minier din 1818 este Blum Lorentz. Unul din urmașii lui a fost Blum Lorentz junior. Urmaș al acestuia este Blum Ferdinand n. în 1829, băieș care s-a căsătorit la 24 ani, în oct. 1853, cu Docea, fată de 21 ani, a grănicerului Cosma Steopan și Gacea Bureacă. Urmași a lui Ferdinand și Docea au fost 5 fete care, prin căsătorie, au preluat numele de familie al soților.

Alt urmaș a lui Lorentz a fost Francisc Blum, n. în 1842 care, împreună cu cele două soții, a avut 5 fete, din care s-au căsătorit cu Ana Oravec. Au avut trei urmași: Eduard, Ianoș și Anton. Din căsătoria acestora au rezultat trei fete.

Lipsind urmașii de sex bărbătesc numele de familie „Blum” a dispărut la Rodna.

B R A Z - (*Brazi*)

Nume de familie preluat de la substantivul „brad”
(arbore conifer aflat în pădurile noastre).

Numele de familie *Braz* este consemnat la Rodna după anul 1870 prin venirea unor mineri tineri de la minele din Maramureș, stabiliți la noi prin căsătorie.

1. Francisc Braz n. în 1851 la Căvnic, s-a căsătorit în 1881 cu Blum Varvara n. în 1859, fată greco-catolică a lui Ferdinand și Docea Steopan. Francisc și cu Varvara au avut 10 copii, din care au ajuns la vârsta căsătoriei numai 2: Iosif și Carolina., stabiliți cu familiile la Rodna.
2. Caroly Braz n. în 1854 la Căvnic, miner greco-catolic, căsătorit cu Baulina Menyhardt. Au avut 3 urmași, stabiliți la Rodna și 1 la Șanț.
3. Ludovic Braz, miner, venit de la Borșa unde s-a stabilit prin căsătoria cu Ernst Amalia, având împreună trei fete.

Familiile urmașilor celor 3 mineri menționați mai sus sunt prezentate în partea a doua a lucrării.

B U L B U C - (*Bulbuc*)

Bulbuc – nume de familie preluat de la planta erbacee
cu flori mari globuloase de culoare galbenă
răspândită în regiunile de munte de ocrotită de lege.
(DEX. 1975, p.102)

Geneza numelui

Este posibil ca numele de familie Bulbuc să fie preluat din poreclă dată unui îndrăgostit de această floare minunată prin forma și culoarea ei. Pot să fie și alte variante legate de nume și poreclă.

Genealogia familiei

În preajma anului 1800 a venit la Rodna tânărul băieș Cosma, alias Costan Bulbuc, n. în 1777 + în 1853 de 76 ani. S-a căsătorit în dec. 1809 cu fata de grănicer Ioana Oanca, cu care a avut 5 copii:

1. Ana Bulbuc n. în 1809 s-a căsătorit la 6 mai 1826 cu grănicerul Luca Coșarcă, fiu de gospodari stabiliți cu vatra în Ulița Petrenilor.
2. Nastasia Bulbuc n. în 25 ianuarie 1813 s-a căsătorit la 22 ian. 1833 cu grănicerul văduv Mihăilă Moroșan de 27 ani (căs. I cu Melania băieșului Dănilă Tăpălagă).
3. Tecla Bulbuc n. în 14 aug. 1814 + în feb. 1874 de 60 ani, căsătorită la 3 decembrie 1839 cu băieșul Ilie Tătari de 24 ani (n. 1816). După căsătorie, Ilie a purtat o perioadă și numele socrului de Bulbuc.
4. Matrona Bulbuc n. în 17 martie 1816 s-a căsătorit la 31 oct. 1837 cu grănicerul Toma Bouțan n. în 1811, fiul lui Maștei Bouțan și Docia.
5. Maria Bulbuc n. în 11 aug. 1819

Ilie Tătar, deși a preluat prin căsătorie și numele de Bulbuc (Tătar-Bulbuc) nu l-a transmis urmașilor din care cauză această familie (a lui Costan Bulbuc), fără urmași băieți, s-a stins la Rodna.

B O R Z A – (Borza, Borză)

Borza – este un nume de familie care provine de la substantivul feminin ce denumește un gândac mare, negru care trăiește în locuri umede și elimină o secreție urât mirositoare.
(DEX. 1975 p.93)

Geneza numelui

Cred că numele de familie Borza provine din poreclă. Este un nume comun, întâlnit în mai multe zone ale țării, mai ales în Transilvania.

La noi cu cuvântul „boază” sau „boarze” oamenii denumesc muștele mari. Nu știm dacă numele de familie Borza provine de la substantivul feminin gândac (descriș mai sus) sau de la muscă. Probabil de la amândouă.

Genealogia familiei

Numele apare consemnat în evidențele Rodnei după anul 1800 prin venirea jelerului Ion Borza din Săsar și stabilit la noi prin căsătorie. Ion, n. în 1785 + în 1846, s-a căsătorit în 1812 cu palagia Nacu, n. în 1788 + în 1825. Ion, rămas văduv și cu 3 copii, s-a recăsătorit în 1826 cu văd. Anisia lui Toam Moroșan. Toma cu cele două soții a avut 5 copii din care: Maria, Ana și Moisei au ajuns la vârsta căsătoriei, având urmași pe care-i vom prezenta în partea a II a a lucrării împreună cu familiile lor.

În afară de Ioan Borza și urmașii lui, apar consemnați în documente câțiva mineri cu acest nume de familie veniți din Maramureș la Rodna: Carol Borza cu soția Maria; Martzi Borza cu soția Ana și Vaselicu Borza cu soția Ana (Nani). Aceștia, fiind lucrători mineri, s-au stabilit la Valea Vinului din preajma anului 1800. După pensionare au plecat cu familiile la locurile de baștină, fără ca să aibe urmași stabiliți la Rodna.

Ladislau Borza, miner n. în 1789, a fost singurul ortac din grupul celor veniți care a rămas stabilit la Valea Vinului până în anul 1876 când a decedat la 87 ani.

B U T A – (Butta, a Buti, Buta)

Nume de familie a cărui origine nu este explicată în dicționarele cercetate

Numele de familie Buta este consemnat în evidențele Rodnei după anul 1800 prin venirea temporară a unor lucrători mineri (Nica Buta, Paramon Buta și Terentie Buta) care, după pensionare, s-au dus la vetrele lor de baștină. După câteva decenii (1900) reappare prin venirea a trei frați de la Rebrîșoara Gersa care s-au statornicit la Rodna prin căsătorie:

1. Dumitru Buta n. în 1883, fiul lui Ilie Buta și Ana Bădița, a venit la Rodna și s-a angajat vara cioban la oi și iarna servitor la sâmbrași. Orfan fiind de mamă, s-a căsătorit în 1907 cu Moroșan Cătărina, n. în 1883, fata lui Necifor Moroșan și Arsinica Belei. Au avut 6 urmași a căror familii o să fie prezentate în partea a doua a lucrării.

2. Raveca Buta, soră cu Dumitru după tată, mamă fiindu-i soția a doua a lui Ilie (Firoana Mare din Rebrîșoara) s-a căsătorit în 1914 cu vărul Maștei Bodriheic n. în 1891, fiul lui Ioan Bodriheic și Rusanda Fincea.

3. Grigore Buta, a venit copilându de la Rebrîșoara și a locuit la Raveca până în anul 1928 când s-a căsătorit cu Maria Steopan n. în 1909, fata gospodarilor Ioan Steopan și Angilina Flămă. Grigore cu Maria au avut 14 copii din care au ajuns la vârsta căsătoriei numai 6 pe care-i prezentăm, împreună cu familiile lor, în partea a doua a lucrării.
Înainte de anul 1900 au venit la Rodna de la Rebra câteva familii de țigani cu numele Buta, porecliți „a lui Șcărla”. Aceștia, prin meseria lor de lingurari, teslari, zlătari, s-au considerat de „neam” deosebit față de alți țigani.

B U H A I – (*Buhai*)

Nume de familie care provine de la substantivul „taur”, atribuit unor oameni ca poreclă.
Este de origine ucrainiană –buhaj (taur).
(DEX.1975 p.102)

În unele zone ale țării prin cuvântul *buhai* este denumit un taur; în zona noastră are înțeles de *berbec* care a împlinit 3 ani.

Cu numele de Buhai a fost cândva poreclit un om. După un timp porecla a fost înregistrată ca nume de familie, preluat de către urmași.

Înainte de 1900 au venit de la Rebrîșoara și Parva niște tineri care s-au angajat la Rodna ciobani la oi. Aceștia, prin căsătorie, s-au statornicit pentru o perioadă la noi.

1. Maței Buhai, n.în 1858, poreclit „Kaizer”, fiul lui Toader Buhai și Sofronia, muncitori agricoli din Parva, s-a căsătorit în 1885 cu Ileana Morozan n.în 1863, fata lui Stefan Morozan și Marinca Partene.

Maței cu Ileana au avut 5 copii din care numai două fete (Floarea și Ana) au ajuns la vârsta căsătoriei.

2. George Buhai n.în 1865, fiul lui Dănilă Buhai și Docea, locuitori din Rebrîșoara, s-a căsătorit în 1894 cu Agafta Belei n.în 1877, fata lui Iosif Belei și Irina Morozan. George cu Agafta au avut 13 copii din care 6 au decedat mici și 7 s-au căsătorit. Familiile acestora vor fi prezentate în partea a doua a lucrării.

3. Ilie Buhai n.în 1867, fiul lui Ioan Buhai și Matrona Dumitrean, locuitori în Parva, a venit la Rodna și s-a angajat cioban la oi, stabilindu-se prin căsătoria în 1909 cu Irina Mănăstire, n.în 1874, fata lui Nicolae Mănăstire și Floarea Belei. Ilie cu Irina nu au avut urmași.

În prezent numele de familie Buhai este stins la Rodna.

B O R Z A Ș I - (*Borzaș, Borzași*)

Nume de familie înrudit cu numele Borza, prezentat în lucrare. Într-o anumită perioadă a istoriei Transilvaniei, la substantivul *borza*, devenit nume de familie *Borza* s-a adăugat terminația „și” rezultând numele maghiar Borzași.
(DEX.1975 p.102)

Numele este consemnat la Rodna în anul 1877 prin venirea lui Ioanne Borzași, n.în 1850, fiul agricultorilor Michael Borzași și Solomia Birtolon – din Nimigea Ungurească, de religie reformată, căsătorit în 1877 cu Rozalia Jukan, fata băieșului Simion Jucan și Elisabeta Stetz.

Ioannes cu Rozalia au avut 3 copii. Unul din aceștia, Ștefan Borzași n.în 1877, căsătorit în 1902 cu Tersanski Iohana, n.în 1883, fata lui Tersanski Caroly și Henis Maria. Ștefan cu Iohana au avut 12 copii. Din aceștia numai 4 au ajuns la vârsta căsătoriei. În partea a doua le vom prezenta familiile și urmașii.

B R E N E Ș – (*Mrenes, Brenesiu*)

Breneș – este nume de familie a cărui origine încă nu o cunoaștem. Apare consemnat la Rodna în preajma anului 1800 prin băieșii Dumitru lui Vasile Breneș, n.în 1755 + în 1835 de 80 ani și fratele său Vasile Breneș (Mrenes) n.în 1757 + în 1826 de 70 ani. Fiul lui Vasile este Nica Breneș care s-a căsătorit la 5 feb. 1813 cu Savinca Sângeorzan, având împreună doi urmași:

1. Sidor Breneș n.în 8 feb.1814
2. Ignat Breneș n.în 21 decembrie 1817

Nu am aflat alte date consemnate la Rodna despre această familie.

După trei decenii apar 6 frați din Tăure, orfani de mamă, care s-au stabilit la Rodna prin căsătorie. Părinții lor au fost Luca Breneș și Tecla, lucrători agricoli în Tăure de care au rămas 9 copii orfani.

1. Iftinia Breneșiu n.în 1858 s-a căsătorit în 25 iunie 1877 la 19 ani cu holteiu Sidor Folfă de 22 ani (n.1855), fiul lui Macavei Folfă a Colopii și Nazaria Bouțan, agricultori așezați cu casa pe izvor nr.18.

2. Toader Breneș (Mrenes) n.în 1853 s-a căsătorit în 1 martie 1880 la 27 ani cu Gacea Bouțan fată de 22 ani (n.1858) a lui Necita Bouțan și Parasca.

Urmașii lui Toader cu Gacea și familiile lor:

- a. Ioan Breneș n.la 5 iulie 1880, a plecat holtei în Bucovina;
- b. Tecla Breneș n.în 1881 + în ianuarie 1882;
- c. Anton Breneș n.în 14 iunie 1885 + în primul război mondial;

A fost căsătorit la Șanț în 1912 cu Nastasia Sas având împreună pe Teofil Breneș n.în 1913 care a învățat meseria de fierar și a plecat de la Rodna.

d. Maria Breneș n.în 6 mai 1893 s-a căsătorit la 13 iulie 1922 cu Grigore Câmpean n.în 1897, sergent de poliție la Bistrița poreclit „Ceacălău” fiul lui Petru Câmpean și Paraschiva Șuteu, gospodari din Tăure.

3. Damian Breneș n.în 1856, s-a căsătorit la 17 mai 1884 la 27 ani cu todora Migovan, fată de 22 ani (n.1864), a lui Terentie migovan și Senia Șteopan, lucrători agricoli așezați cu casa în Ulița Stelnișii 405 (Izvor).

4. Ileana Breneș n.în 1870 s-a căsătorit la 12 nov.1887, fată de 17 ani, cu Gavrilă Someșan, holtei de 26 ani, venit la Rodna băieș din Băiuț;

5. Docea Breneș n.în 1866, s-a căsătorit în 29 ianuarie 1890 (la 24 ani) cu Filip Nacu, n.în 1863, fiul lui Andrei Nacu și Floarea Croitori, gospodari așezați cu casa în Ulița Corchi 396;

6. Maria Breneș, n.în 1864, s-a căsătorit în 24 nov.1892 (fată de 28 ani) cu Terente Bureacă, văduv la 53 ani (n.1839), fiul lui Cifor Bureacă și Iftinia Fochi Șteopan, gospodari așezați cu casa în Ulița Burecenilor.

Acești frați au venit la Rodna și s-au angajat servitori la diverși gospodari. Fiind tineri, harnici și corecți în relațiile cu sătenii, s-au căsătorit având urmași bine văzuți și situați între rodneni.

B R A I E R - (*Breier, Braier*)

Nume de familie german fără corespondent
în limba română.

În secolul al XIX-lea au apărut consemnate câteva familii cu numele Braier la Rodna.

1. Nicolae Braier n. în 1863 a venit tânăr de la Mititei la Rodna și s-a angajat om de serviciu la judecătoria de plasă. S-a căsătorit în 1889 cu Margareta Cobzalău, fata lui Emanoil Cobzalău din Maieru. Din căsătoria lor nu apar urmași.

2. Ion Braier, văduv n. în 1855 (lucrător minier) s-a căsătorit în 1879 cu Paraschiva Bodriheic n. în 1863, fată de 16 ani a lui Ion Bodriheic și Glicheria Porcu. Nu apar consemnați la Rodna urmași a lui Ion cu soția.

3. Iosif Braier n. în 1853, muncitor căsătorit în 1877 cu văduva Mina, alias Magdalena Popelia n. în 1854, fata lui Ioan Sângeorzan și Ana.

Iosif cu Mina au avut 5 copii care, după căsătorie, prin urmașii lor au adus numele de familie Braier, la Rodna, până la generația actuală.

B A I Z A – (*Baizat, Baiza*)

Baiza – este nume de familie maghiar care a fost consemnat la Rodna în a doua jumătate a secolului al XIX –lea. În anul 1875 a venit de la Nimigea, Mihai Baiza, n. în 1848, de religie calvină, fiul lui Baiza Ferencz și Carolina Forrai, angajându-se o perioadă servitor la Rodna apoi s-a stabilit prin căsătoria în 1877 cu Varvara Blum n. în 1859, fata băieșului Ferdinand Blum și Docea Steopan, de religie greco-catolică.

Varvara, decedând din cauza unei nașteri grele, Mihai s-a recăsătorit în 1879 cu Iosefa Tăpălagă, fată de 19 ani, a lui Nicolae Tăpălagă și Elisabeta Ernst. Din a doua căsătorie a lui Mihai au rezultat doi copii: Ana n. în 1880 și Ianoș n. în 1882, muncitor, căsătorit în 1904 cu Ioana Schuller, de religie greco-catolică, n. în 1885, fata lui Schuller Mihai și Maria Grecu. Prin cei 3 urmași a lui Ianoș și Ioana (Iosif, Ioan și Mihai) numele de familie Baiza s-a păstrat la Rodna până la generația actuală.

B A N Y A I – (*Banyai*)

– nume de familie maghiar care tradus în limba română
înseamnă baie sau băieș.

În preajma anului 1870 au venit de la Dej 3 frați armeni și s-au așezat la Rodna ca negustori.

1. Banyai Andras n. în 1835 + în 1897 și soția Margareta n. în 1832 + 1889. Aceștia au trăit la Rodna în calitate de comercianți, fără urmași.

2. Banyai Ștefan cu soția Caterina Vetzei, comercianți cu urmași numai fete care, prin căsătorie, au plecat de la Rodna.

3. Banyai Theodor, a avut două soții: Ana, care a decedat și Francisca Lenkisch.

Din căsătoria lui Theodor cu aceste două soții au rezultat 5 copii din care numai Carol Banyai, n. în 1894, a rămas la Rodna. S-a căsătorit în 1915 cu Maria Mureșan, fără urmași direcți.

BUCULEI - (Buculei)

Nume de familie românesc care derivă de la toponimul Bucu (numele unei localități) cu sufixul “lei”, rezultând Buculei; (I. Iordan, 1983)

Geneza numelui

Persoane cu numele de familie Buculei se află în câteva localități din Maramureș de unde a ajuns și la Rodna. Numele are la bază toponimul Bucu (cu sufixul toponimic diminutival “lei”, împreună devenind numele de familie Buculei) (a lui Buculei).

Genealogia familiei

În primăvara anului 1848 a venit din localitatea Borșa la Rodna tânărul de 16 ani Ioan Buculei, n. în 1831 + în oct. 1888 la 56 ani, TBC și s-a angajat cioban la oi. Obişnuindu-se cu stăpânii, la care lucra și în perioada de iarnă, precum și cu obiceiurile locului, după câțiva ani de ciobănit s-a căsătorit în 1859 cu Floarea Păiuș n. în 1831 + în ian. 1883 de apoplexie, fata lui George Păiuș și Cosmeana, gospodari așezați cu vatra în Ulița Cărmizilor nr.546 (vechi), unde a rămas stabilită și tânăra familie.

Ioan Buculei și Floarea au avut 7 copii:

1. Agafta-Buculei n. la 16 iunie 1860 + în 1864 de scarlatină;
2. Macavei Buculei n. la 24 ianuarie 1863 c.;
3. Maței Buculei n. la 14 iulie 1865 c.;
4. Senia Buculei n. la 7 decembrie 1867 + în 1867;
5. Larion Buculei n. la 23 ianuarie 1869 + în 1872 de cori ;
6. Magdalena Buculei n. în 22 iunie 1871 c.;
7. Dorotei Buculei n. în 3, mai 1874 + în 1881 /6 ani de difterie;

Din urmași lui Macavei și Maței s-au întemeiat câteva familii prin care numele Buculei a ajuns până la generația actuală.

În partea a doua a lucrării urmează să fie prezentate familiile urmașilor direcți și a nepoților lui Ioan Buculei și Floarea Păiuș.

CÂRDAN - (Kirdan, Gardan, Girdan, Gârdean, Cârdan)

Nume de familie care are la origine mai multe variante posibile:

- a. *Gârda* – toponim (localitate în M. Apuseni;
- b. *Cârdan* – *Kardanis* – nume grec;
- c. *Kirdan* – nume de origine mongolo-tătară;

Geneza numelui

Numele apare consemnat în documentele cercetate în mai multe variante pentru aceeași persoană (Kirdan, Gardan, Girdan, Gârdan și în final Cârdan) fapt ce ne împiedică să-i stabilim originea cu exactitate. Știm că de-a lungul timpului au venit din Borșa (Maramureș) persoane cu numele de familie Girdan sau Gârdan care s-au stabilit la Rodna prin căsătorie.

La originea numelui de familie Gârdan ar putea să fie localitatea Gârda de Sus, situată pe Arieșul Mare din Munții Apuseni.

O altă variantă posibilă este legată de existența în peisajul onomastic al zonei noastre a unor nume de origine mongolo-tătară (Cârcu(Kircu) Ogâgău, Ciociu, Ivu ș.a.) între care s-ar putea încadra și Kirdan.

Genealogia familiei

Iftin Kirdan (Iftene Cârđan) este primul gospodar cu acest nume de familie conșcris în listele de dare pentru anul 1741 la poziția 106 ca posesor de casă și moșie, 20 oi, 2 boi, 1 cal, o vacă și un stup. În condițiile grele din acele timpuri a fost nevoie de mulți ani pentru a-și forma o gospodărie cu baza materială prezentată mai sus. Acest fapt ne îndreptățește să apreciem că Iftene a venit la Rodna ca jeler în preajma anului 1730 și prin muncă susținută a reuși, după un timp, să se situeze printre gospodarii de frunte a localității.

După 9 ani, la conscripția din 1750, Iftin Kirdan este menționat la poz. 139 din tabele ca posesor de casă și moșie cu un teren arabil de 30 mierțe producția de cereale, loc de 5 cară fân, 1 cal, două vaci, o junică, 20 oi și 2 porci. În acea perioadă administra și o moară de făină la Rodna. La conscripția din 1750, alături de Iftene, apare consemnat în liste la poziția 140, fiul acestuia, Maftei a lui Kirdan, cu gospodărie separată, formată din moșie, 2 boi și două vaci (locuia în casa părinților).

La următoarele conscripții, până în anul 1762, forma numelui Kirdan este înlocuită în scris cu "Gardan", schimbare datorată noului funcționar care a întocmit listele (după auz) fiind străin de limba noastră.

În 1755/56 apare consemnat în liste la poziția 290 Petre a lui Gardan, al doilea fiu a lui Iftene, care, din 1757/58, preia și gospodăria tatălui său bolnav, care a decedat în 1762. La Conscripția din 1759/760 cei doi frați, Maftei și Petru, sunt trecuți în tabele cu numele Girdan. În 1762/63, Petru a rămas cu numele neschimbat și avea în posesie un lot arabil de 5 cubi cereale, loc de 6 cară de fân, 2 boi, o vacă și un porc;

În acel timp Maftei a fost conșcris cu numele de Gardan și avea în posesie teren arabil de 30 mierțe producția de cereale, loc de 9 cară de fân, 2 boi, 1 cal, o vacă și 16 oi. Gospodăria lui a fost cuprinsă și în listele recensământului militar al graniței la poziția 33 cavalerie din 1763/64 cu numele de Mafte Kardan. Gospodăria și numele lui Petru nu sunt cuprinse în acest recensământ, probabil că a decedat fără urmași, averea fiindu-i moștenită, în acest caz, de Maftei în calitate de frate.

În perioada graniței militare (1762-1851) numele de familie a urmașilor lui Iftene a fost înregistrat Kirdan, apoi Kardan, iar după introducerea alfabetului latin a fost scris "Cârđan", așa cum se pronunța.

Unul din urmașii lui Maftei a fost Nechita Cârđan n. în 1748 + în ianuarie 1828 la 80 ani și soția Palagia n. în 1740 + în feb. 1812/72 ani.

Menționez și alți urmași direcți sau nepoți a lui Iftene Cârđan: (pe care-I întâlnim în lucrare la locul potrivit):

- Arsenie cu soția Tecla;	- Filip cu soția Domnița;
- Alexandru cu soția Maria;	- Sidor cu soția Docia Filipoi;

Din acești înaintași s-au desprins, după 1800, familiile cu numele "Cârđan" rămas în variantă statornică și adus pe firul timpului până la generația actuală. La Rodna, familiile din spița Cârđan, au fost recunoscute după numele de "a Gichi" sau "Gicani" atribuit lui Cifor (n. în 1825) de către mamă-sa când era mic. Acesta, nu știm din ce motive, în loc de Ciforuț îi spunea Gicuț, apoi Gică, nume preluat de urmași sub formă de poreclă. Vatra de bază a acestor familii a fost în Ulița Tântărimului de Su'Coastă, numită mai târziu Ulița Corchi. După un timp, urmași din spița Cârđăneștilor, s-au dispersat cu casele în toată vatra satului prin căsătorie sau prin construirea de case noi.

Prezint în partea a doua a lucrării familiile urmașilor lui Iftene Kirdan.

C O Z O N A C – (*Kozonakul, Kozonak, Cossonac, Cozonac*)

Cozonac – este nume de familie românesc. Preluat de la substantivul comun *cozonac (colac)* care în bulgară este *kuzunak*. (DEX.1975, p. 205)

Geneza numelui

În listele de dare ale anului 1698 *Kozonakul* apare menționat ca nume de familie fără să fie însoțit de prenume. Din anumite motive, persoana în cauză a evitat, la acea dată, să-i fie cunoscut numele adevărat.

Nu știm dacă persoana consemnată în documentele vremii a venit însoțit de acest nume (poreclă) sau i s-a atribuit de către înaintașii noștri după statornicirea printre ei. Nu știm nici locul de unde a venit holteiul sau familistul în cauză fiindcă în satele învecinate, precum și în întregul ținut nășăudean, nu am aflat consemnat în documente numele Cozonac.

Genealogia familiei

În listele de dare pentru anul 1698, la poziția 29, apare menționat gospodarul *Kozonakul* (fără prenume) ca posesor a 25 oi.

În 1741, același gospodar, este conșcris cu gospodăria la poziția 30 din listele cu prenumele precizat: Thodor Kozonak, posesor a 15 oi, 1 cal, două vaci. La conscripția din 1750 Todor Kozonak este menționat la poziția 75 cu o gospodărie fruntașă în sat, posedând o moșie complexă și două case. Todor cu soția Burta, fiind oameni harnici și iscușiți, au pregătit din timp zestrea urmașilor (Alexa, Calistru și Todor – junior) care, după căsătorie, se vor desprinde de gospodăria matcă a părinților. De data aceasta posedau teren arabil pentru o producție de 36 mierțe cereale, locuri de 8 cară fân, 2 boi, 1 cal, două vaci, 20 oi și un stup.

În 1756, Thuedjer fiind decedat, conducerea gospodăriei a fost preluată de soția acestuia, văduva Burta a lui Kozonak care a decedat, la rândul ei, în 1764. În 1757/58 Thuedjer Cozonak junior apare consemnat în tabele la poziția 96 cu gospodărie proprie, desprinsă de cea a mamei văduve.

În 1757/1758 este consemnat în tabele cu gospodărie proprie, la poziția 337, fostul preot și actualul diacon Alexa Kozonak.

La conscripția din 1759/1760 apare menționat în tabele la poziția 350 Kalistru a lui Kozonak, (al treilea fiu a lui Todor și Burta) care era gospodar dar lucra și ca metalurg.

La recensământul efectuat la începutul graniței militare din 1763/64 Thuedjer Cozonak – junior – este înregistrat cu gospodăria la compania cavalerie, posedând casă și moșie cu teren arabil pentru 8 cubi cereale, 8 cară de fân, 2 cai, 8 oi, o vacă și un porc. Calistru Kozonacu posedă casă și moșie, loc de 4 cară de fân, arabil pentru 2 cubi cereale, 1 cal, o vacă, fiind cuprins cu gospodăria în evidențele companiei de cavalerie (poziția 31 din liste). Alexa Cozonac, născut în 1707, a decedat la 15 mai 1811 de 103 ani, care, în calitate de “față bisericească” era scutit de impozit pentru gospodăria ce o avea. El a învățat carte (citit-scris cu litere cirilice) cu popa George. Acesta l-a pregătit și în oficierea slujbei religioase în biserică, cu întregul ritual la cununii, botezuri, înmormântări și cu alte împrejurări, în care bază a fost sfințit preot înainte de 1740. A servit la biserică alături de popa Vasile Dănilă și Popa Ion până în anul 1757 când, decedându-i soția și recăsătorindu-se, a rămas diacon (cantor) cu sarcina de a-i învăța pe copii carte.

Din datele prezentate se poate stabili cu certitudine genealogia familiei Cozonac a cărei rădăcini pleacă de la Thoadjer, primul conșcris cu acest nume în evidențele Rodnei înainte de 1700 apoi, venind pe firul timpului prin cei 3 băieți (Alexa, Toader și Calistru), până la generația noastră. Singurul urmaș al acestora, rămas în viață după 1800, a fost Ion Cozonac, gospodar fruntaș, care s-a căsătorit la 20 feb. 1812 cu Iftinia Boutan, n. în 1788 + în martie 1867 de 79 ani.

Urmașii lui Ion cu Iftinia, în număr de 10 (Chifor, Irina, Mihail, Ilie, Matrona, Todora, Iftinia, Chifor II, Manuil, Gacea) au adus, de-a lungul timpului prin urmașii lor, numele de familie Cozonac până la noi, având cu toții același arbore genealogic, indiferent de starea materială sau socială. În partea a doua a lucrării caut să prezint familiile urmașilor lui Ion Cozonac și Iftinia, venind peste timp până la cei de astăzi.

C I C I O C – (Csicsok, Schischok, Schifchok, Sisock, Cicioc)

Cicioc – nume de familie românesc a cărui
origine nu este explicată în dicționarele cercetate.

Geneza numelui

Numele apare consemnat în mai multe variante pentru aceeași persoană cuprinsă în recensăminte ale acelor vremuri îndepărtate care au fost întocmite de diverși funcționari necunoscutori a limbii române:

Csicsok – în 1741; Schischok – în 1750; Schifchok – în 1762; Sisock – 1764; și, după 1800 apare consemnat Cicioc, forma corectă de înregistrare a numelui de familie cu care a venit purtătorul lui din Maramureș la Rodna.

Genealogia familiei

Petre Csicsok a venit de la Bogdan Vodă (Maramureș) la Rodna după anul 1730 ca jeler reușind, prin muncă și hărnicie, să-și formeze o gospodărie cu o bază materială bună până în anul 1740. La conscripția din 1741 este menționat în listele la poziția 31 ca posesor a 10 oi, 1 cal și o vacă. În 1750, gospodăria lui Petre SchiSchok cuprindea o casă, teren arabil pentru 12 mierțe cereale, loc pentru 6 cară de fân, 2 vaci, 12 oi, 1 porc și 2 stupi matcă. Această bază materială o avea și la recenzarea gospodăriilor grănicerilor din 1763/1764, fiind consemnat în tabelele companiei de infanterie la poziția 36 cu numele Petre Sisock, devenit Cicioc.

Urmașul lui Petre a fost Ion Cicioc, n. în anul 1742 + la 16 nov. 1832 de 90 ani. Locul de așezare al acestei familii este menționat în Ulița Prundului (unde este amplasată acum casa lui Florea Cicioc și Iacob Bădian).

Ion Cicioc are, la rândul lui, 2 urmași : Maria, n. în 1763 + în 16 nov. 1830 de 67 ani (nu avem datele soțului); Petre Cicioc (a preluat numele bunicului) n. în 1777 + la 14 ianuarie 1857 de aproape 80 ani.

Urmașii lui Petru Cicioc și Maria:

1. Tănăsă Cicioc n. în 1807 + în 1837;
2. Maria Cicioc n. în 1809 c.;
3. Onisim Preluat de la Cicioc n. în 1811 c. + în 1859;
4. Docia Cicioc n. în 1813 c.;
5. Sofronia Cicioc n. în 1815 c.;
6. Cifor Cicioc n. în 1818 c.;
7. Preluat de la Pamfir Cicioc n. în 1821 c.;
8. Preluat de la Gherasim Cicioc n. în 1823 c.;
9. Cosmiana Cicioc n. în 1825 c.;

Din acești înaintași s-au desprins un număr restâns de urmași care au adus, de-a lungul timpului, numele de familie maramureșan CICIOC până la generația actuală.

CROITOR – (Kroitor, Kroitori, Kruitor, Croitor)

Croitor – este nume de familie românesc ce derivă de la substantivul comun *meseriaș* care croiește și coase haine.
(DEX. 1975 p.205)

Geneza numelui

Numele de familie Croitor este întâlnit în toate zonele țării și a fost atribuit de către înaintași acelor persoane care se ocupau de croitul și cusutul hainelor. Este consemnat în listele cercetate în două variante care nu-i schimbă înțelesul: Croitor și Cruitor.

Numele de familie Croitor, în afară de Rodna, este întâlnit în anul 1741 și în listele de dare ale comunei Maieru și Sângeorz dar lipsește din evidențele celorlalte localități din ținutul nostru.

Genealogia familiei

La conscripția din anul 1698 nu sunt înregistrați la Rodna gospodari cu numele de familie Croitor. Nu cunoaștem locul de roire înspre noi a persoanelor cu acest nume de familie și anul cu exactitate. Știm că, în aceste condiții grele de defrișări și lăzuiri, era nevoie de mulți ani pentru închegarea unei gospodării (casă, moșie, animale), fapt ce ne îndreptățește să afirmăm că cei dintâi purtători a numelui de familie Croitor au fost consemnați la Rodna în preajma anului 1730. La conscripția din anul 1741 sunt menționați în liste 4 gospodari cu acest nume de familie, în grad apropiat de rudenie (bunici, copii, nepoți).

La poziția 9 din liste este menționat gospodarul cu Kosztantin Kroitor posesor a 20 oi și 2 cai; La poziția 13 este Grigore Kroitor care posedă 2 vaci și 3 porci; La poziția 27 este Vaszilie Kroitor posesor a 10 oi, un cal și o vacă iar la poziția 103 este consemnat Petre Kruitor care posedă 40 oi, 1 cal și 3 vaci. În 1750 Petrea este consemnat în liste la poziția 133 ca posesor a două case, teren arabil pentru 9 cubi cereale, loc de 10 cară de fân, 2 cai, 2 boi, o vacă și 65 oi. De data aceasta în gospodăria lui era cuprinsă și poziția lui Constantin, tatăl vârstnic și slab, iar în locul lui Vasile, care era decedat, este menționată la poziția 11, soția văduvă, Anuța Cruitorului. În 1761/1762 gospodăria Anuței este preluată de către fiul ei, Login Kroitor. În 1763/64 figurează recenizat cu gospodăria în listele companiei de infanteriei cu mențiunea că este bolnav.

În 1759/1760 gospodăria lui Grigore (decedat între timp) a fost preluată de soția văduvă, Gacița a lui Cruitori, care posedă teren arabil pentru 4 cubi, cereale, loc de 4 cară de fân, o vacă și un porc.

În 1763/64 Petrea, împreună cu fiul Petru și fata căsătorită, posedau împreună, teren arabil pentru o producție de 14 cubi cereale (56 mierțe), locuri de 30 cară de fân, 2 boi, 3 cai, 3 vaci, o junincă, 140 oi, un stup matcă. În această perioadă Petrea, om energic și isteț, a fost numit primar la Rodna de către organele militare ale graniței. Tot în această perioadă i s-a căsătorit și feciorul Petru Croitor, separându-se de părinți.

În listele recensământului gospodăriile grănicere din 1763/1764 Petrea (senior) este menționat la poziția 11, Petru (junior) poziția 116, Login la poziția 109, iar văduva Gacița la poziția 31, la compania infanterie. Acești 3 gospodari sunt înaintașii familiilor cu numele Croitor pe care o să le prezentăm după anul 1800, venind pe firul timpului până la generația actuală.

Vatra de bază a familiilor Croitor a fost pe Izvor (la Bonția), iar mai târziu un grup s-a așezat în aval de Pârâul Cipului pe vatra lui Bembea, după care au fost porecliți Bembeni, (a Bembi).

Redăm câteva nume a urmașilor direcți sau a nepoților primilor conscriși la Rodna cu numele de Croitor, înainte de 1730, a căror familii, conform tradiției, erau cuprinse în gospodăria părinților sau a fraților mai mari consacrați în liste (Constantin, Grigore, Vasile și Petre) care-l reprezentau în fața autorităților locale, tradiție ce a dispărut după înființarea graniței militare din 1763/1764 când, fiecare familie constituia o gospodărie proprie.

- Ștefan a lui Lazăr Croitor n.în 1736 + în 1810 la 74 ani;

- Lazăr Croitor n. în 1747 + 1827 la 80 ani;
- Lazăr a lui Ștefan n. în 1763 + 1838 la 75 ani;
- Nechita Croitori n. în 1791 + în 1850 ala 59 la ani de lungoare;
- Leonte Croitor n. în 1797 + în 1875 la 78 ani;
- Maței Croitor n. în 1820 + în 1888 la 68 ani;

Prezentăm în mod cronologic familiile cu numele Croitor care s-au desprins din înaintașii nominalizați mai sus.

C O T U – (*Kotul, Kottul, Kottu, a Kottului, Cotul, Cotu*)
Cotu (Cotul) – nume de familie ce derivă de la
 substantivul n.cot.(unitate de măsură pentru lungimi sau partea exterioară
 a articulației de la mână care unește brațul cu antebrațul.
 (DEX. 1975 p. 203)

Geneza numelui

Numele derivă de la substantivul n. cot și a fost preluat din poreclă (dată persoanelor care, în relațiile cu semenii lor, foloseau ca unitate de măsură cotul: pot fi luate în considerare și alte variante).

Numele de familie Cotul îl întâlnim consemnat în 1698 numai la Rebrîșoara (Savul Cotului), La Rodna fiind menționat în preajma anului 1730, fără gospodărie și în 1740 nominalizat gospodar fruntaș.

Genealogia familiei

În listele conscripției din 1741 la poziția 119 este menționat gospodarul Gavrilla Kotul ca posesor a 30 oi, 1 cal și o vacă. După 9 ani, apare consemnat în listele conscripției din 1750 la poziția 150 ca posesor a 3 case, teren arabil pentru 10 cubi cereale, loc de 10 cară de fân, 2 boi, 1 cal, 40 oi și o parte de moșie la Sângeorz de unde, probabil fi era soția. Gospodarul era pregătit cu zestrea necesară pentru urmași. În 1750, în afară de Gavrilă, sunt consemnați în liste încă 2 gospodari tineri: Iuon Kottu la poziția 17, posesor de casă și moșie, cu un teren arabil de 4 cubi cereale, 6 cară de fân, 1 cal, 2 vaci, 40 oi și 1 porc.

În 1754/1755 în locul lui Gavrilă este consemnat cap al gospodăriei feciorul său, Mihaila Kottul care, după câțiva ani, era declarat bolnav. În listele conscripției din 1757/1758 apare menționat la poziția 193 tânărul gospodar Alexa a Kottului și gospodarul necăsătorit, Lupul Kottul.

La conscripția din 1759/1760 apare menționat în liste la poziția 343 Dumitru a Kottului și la văduve, Nazaria a Kottului, soția lui Ion, decedat.

În listele primului recensământ făcut în anul înființării graniței militare 1762/1763 Alexa Cotul posedă teren arabil pentru 3 cubi cereale, loc de 6 cară de fân, 2 boi, o vacă și 12 oi, având un fiu și o fată; Dumitru Cotul posedă teren arabil pentru 2 cubi cereale, 6 cară de fân, 1 cal, două juninci, 6 oi și un porc.

Din acești gospodari s-au desprins familiile cu numele Cotu sau Cotul în care au venit de-a lungul timpului, din preajma anului 1800, și până în zilele noastre.

Nominalizăm câțiva urmași direcți sau nepoți a celor 3 gospodari cuprinși în evidențele graniței militare din 1763/1764 la compania locală de infanterie.

- Ostace Cotul n. în 1770 + în 1849 la 79 ani;
- Paraschiva Cotul n. în 1772 + în 1810 de 38 ani;
- Ana Fochii Cotul n. în 1798 + 1846 de 48 ani;
- Foca Cotul n. în 1798 + 1846 de 48 ani;

- Mihăilă Cotul n.în 1791 + la Șanț unde era stabilit;
- Necita Cotul n.în 1800 + în 1849 de 49 ani;
- Macavei Cotul n.în 1827 + în 1899 de 72 ani.

Prezentăm în partea a II a a lucrării familiile urmașilor celor nominalizați mai sus a căror origine este comună.

CĂRBUNE – (Cărbune)

Nume de familie care derivă de la substantivul
rocă sau *lemn nears* complet (tăciune)
(DEX. 1975, p.133)

Numele de familie Cărbune a fost preluat din porecla atribuită unor persoane prin asemănarea temperamentului sau a caracterului cu un cărbune (tăciune) care arde potolit (mocnit) dar cu putere de a isca un foc. Prima dată apare consemnat în zona noastră la Maieru în 1741 prin gospodării Ion și Toader Cărbune. La Rodna este menționat după înființarea graniței militare din 1762/63 prin Moisăi Cărbune și soția Arsenica, n. în 1741 + în 1828 de 87 ani, probabil desprinși din cei de la Maieru. În perioada graniței îl întâlnim consemnat în evidențe pe grănicerul invalid Vasile Cărbune n.în 1782 + în 1836 – degerat la 54 ani, cu soția Palagia n.în 1785 + în 1836 de 51 ani. Vatra de așezare a familiilor Cărbune a fost pe locul unde se află casa Paraschivei Mureșan, Su'Coastă.

Urmașii lui Vasile cu Palagia și familiile lor:

- a. Petru Cărbune n.în 1822 + în 1836 la 14 ani;
- b. Maria Cărbune n.în 1815, căsătorită I în 1834 cu Grigore Pioraș n. în 1810 + în 1836 la 26 ani, fiul lui Gavrilă Pioraș și Melintia.

Maria, văduvă la 21 ani, s-a recăsătorit în 1838 cu Vasile Pop n.în 1812 + în 1872, la 60 ani de bună, fiul Lucienei Pop, care, mergând pe sesia socrului, conform tradiției, a preluat numele de familie Cărbune. Singurul urmaș a lui Vasile și Maria a fost Nastasia Cărbune n.în 1838, căsătorită în 12 februarie 1858 cu holteiul de 28 ani Vasile Oanca n.în 1830, fiul lui Ion I. Chirilă Oanca și Gafina. Vasile, ca și socrul său, „măritându-se” a preluat numele de familie Cărbune în loc de Oanca.

Urmașii lui Vasile cu Nastasia și familiile lor:

1. Todora Cărbune n.în 1861, s-a căsătorit în 1878 cu Login Flamă n.în 1851, fiul lui Vasile Flamă și Ana;
2. Maria Cărbune n.în 1865 + în 1894, la 29 ani de TBC, s-a căsătorit în 1885, cu Ion Grapini n.în 1859, fiul lui Necita Grapini și Maria Nacu;
3. Macavei Cărbune n.în 1871 + în 1899 la 28 ani de ofiță. S-a căsătorit în 1894 cu Savinca Folfă, fată de 16 ani a lui Sidor Folfă și Ifinia Mreneș. Savinca, văduvă, s-a recăsătorit în 1899 cu Leonte Cotu n.1873.
4. Dorotei Cărbune n.în 1862 + în 1906, la 45 ani de TBC pulmonar.

S-a căsătorit în 1885 cu Todasia, alias Nastasia Anca, n.în 1869, fata lui Maxim Anca (Horia Tit Anca) în loc de Cărbune. După decesul lui Dorotei, Nastasia s-a căsătorit cu Emilian Pop, tatăl natural al copilului iar numele de Cărbune s-a stins la Rodna.

C A B A – (Kaba, a Kabi, Caba)

Nume de familie care are la origine una
din cele trei variante prezentate:

- a. kaba – cu înțeles de *grosolan* la bulgari
- b. kaba – cu înțeles de *aspru* la turci;
- c. kaba – cu înțeles de *prost* la unguri

Făcând legătura cu variantele prezentate ne dăm seama că numele de familie Caba a fost preluat din poreclă (cu înțelesul diferit de la o zonă sau provincie a țării la alta).

La conscripția de dare din anul 1741 sunt consemnați în tabelele Rodnei doi gospodari cu numele de familie *Caba* (Kaba):

1. Iftin (Iftene) Kaba, posesor a unei case, 15 oi și un cal;
2. Konstantin Kaba (fiul lui Iftene) care avea numai o vacă.

După 10 ani, la conscripția din 1750, Konstantin este menționat la poziția 81 din tabele cu o sesie, o casă, loc de 5 cară de fân, 2 boi, două vaci și 30 oi. La conducerea gospodăriei lui Iftene, care a decedat în această perioadă, a rămas soția văduvă, Ioana a Kabi, care posedă o casă, teren arabil pentru 20 mierțe cereale, loc de 4 cară de fân, două vaci, 8 oi și un stup matcă.

În tabelele recensământului grăniceresc din 1763/64 este menționat numai Constantin Caba la poziția 59 a companiei de infanterie. Constantin duce numele de familie Caba pe toată perioada administrației grănicerești după care dispăre din evidențele Rodnei din cauza lipsei urmașilor de sex bărbătesc, apoi a moștenitorilor în general.

Vatra de așezare a acestor familii fiind lângă Someș, la intrarea pe Valea Marti (în prezent casa lui Mihăilă Cozonac) podul din apropiere a fost botezat de către înaintașii noștri ca fiind Podul Cabi, toponim înregistrat și păstrat de-a lungul timpului până în prezent.

C O T R O I – (Cotroi)

Nume de familie a cărui origine nu este
explicată în dicționarele
cercetate;

În listele conscripției din 1698 nu apare consemnat numele de familie Cotroi în localitățile districtului nostru.

În 1741 sunt menționați mai mulți gospodari în listele localității Sângeorz: Gabor Cotroi la poziția 135; Vasile Cotroi la poziția 142;

Dănilă Cotroi la poziția 138; Thodor Cotroi la poziția 143;

Dintr-una din aceste familii s-a desprins tânărul Alexa Cotroi, n. în 1740 + în decembrie 1827 de 87 ani și, prin căsătoria cu fata Docia, n. în 1760 + în 1846 de 85 ani, s-a așezat la Rodnă ca jeler la început.

Urmașii lui Alexa și Docia:

1. Solomia Cotroi, n. în 1789 + în 1829 de 51 ani, căsătorită la 20 februarie 1812 cu Maței Stoica;
2. Ion Cotroi, n. în 1789, din jeler a devenit gospodar grănicer, căsătorit la 12 feb. 1826 cu Cristina Iuri

Vasile Partene n.în 1806 + în 1870 la 64 ani de lungoare. Vatra de așezare a lui Vasile cu familia a fost în Ulița Morii, nr.134 (lângă Mircea lui Tortic) și a avut 8 copii (Maria, Elena, Gacea, Damaschin, Varvara, Irina, Paraschiva, Iftinia) dintre care au supraviețuit numai 3 fete care s-au căsătorit:

a. Maria Cotroi n.în 1827 s-a căsătorit cu gospodarul de 27 ani Tofan Domide, n.în 1819, la 31 mai 1846;

b. Elena Cotroi n.în 1830 s-a căsătorit la 12 feb.1852 cu Zaharie Oanca n.în 1825 + în martie 1860 (astupat de o avalanșă de omăt pe Valea Secii cu boi cu tot), fiul lui Ion I. Chirilă Oanca și Gafina.

c. Iftinia Cotroi n.în 12 martie 1848 s-a căsătorit la 23 nov.1865 cu holteiul Simion Cărdan n.în 1844, fiul gospodarilor Toader Cărdan și Ioana.

Iftinia, fiind cea mai mică dintre frați, a rămas pe vatra părinților iar Simion, mergând pe sesia socrilor, a preluat alături de numele lui de familie și pe cel de Cotroi (Simion Cărdan- Cotroi). Urmașii lui Simion au fost înregistrați în matricola născuților cu cele două nume de familie ale părinților (Cărdan- Cotroi). Aceștia, când s-au căsătorit, au renunțat la numele de familie al mamei, Cotroi, păstrându-l pe al tatălui, Cărdan, fapt pentru care nu-l consemnăm aici. În felul acesta s-a stins numele de familie *Cotroi* la Rodna, considerat de către actuala generație ca poreclă atribuită unor înaintași.

C I C S A – (*Czicsa, Czissa, Szikscha, Csiksa, Țicșa, a Țăcși, Cicșa*)

Nume de familie a cărui origine și sens nu este explicată în dicționarele cercetate.

Numele de familie Cișca este întâlnit în unele localități bucovinene (V. Dornei). La Rodna, primul consemnat în evidențe cu acest nume, după 1730, a fost Todor Cziksa, înscris cu gospodăria în listele de dare ale conscripției anului 1741, la poziția 65, ca posesor de casă, moșie, 20 oi, 1 cal și o vacă. După 9 ani, la conscripția din 1750, pe Todor îl întâlnim menționat în liste la poziția 164 cu trei case, două sesii (una în hotarul satului Șanț), teren arabil de 8 cubi cereale, loc de 8 cară de fân, 2 cai, două cai, două vaci și 20 oi. Ne dăm seama că era om harnic și iscusit, pregătind zestrea cuvenită copiilor pe care îi avea.

La poziția 20 din listele conscripției de dare pentru anul 1750 este menționat, cu gospodărie separată de a tatălui, Mafte a Szikscha posesor de casă, un mic lot arabil, loc de 2 cară de fân și o vacă.

În 1762/63 gospodăria lui Todor este preluată de al doilea fiu, Vasile Czicssa, care posedea teren arabil de 10 cubi cereale, loc de 14 cară de fân, un cal, două vaci, 25 oi și 2 stupi. În anul următor gospodăria lui Vasile este cuprinsă în evidențele graniței militare la poziția nr.8 a companiei de cavalerie cu mențiunea, în dreptul numelui, „bolnav”.

Maftei Cișca nu mai apare în listele Rodnei a recensământului gospodăriilor grăniceresc din 1763/1764 fiind stabilit cu casa și cu moșia în hotarul localității Șanț, desprinsă administrativ de Rodna în 1773. După decesul lui Vasile numele de familie Cișca a dispărut de la Rodna, continuând la Șanț prin urmașii lui Maftei până la generația actuală.

CREȚU – (*Cretzul, Ketzul, Crețu*)

Nume de familie care derivă de la subs.
păr (al capului) cârlionțat sau răsucit în inele.
 (DEX.1975, p.209)

Numele de familie Crețu este preluat din poreclă care a fost atribuită, cândva, unor persoane cu părul creț.

Chilip Kretzul, gospodar și miner, este primul cu acest nume menționat în listele din anul 1748/1750 la poziția 96, scutit de impozit. El posedă o casă și o mică sesie de 3 cară de fân, fără animale.

Urmașul lui Filip a fost băieșul Mihai Crețu, n. în 1756 + în 1836 de 80 ani și soția Floarea n. în 1749 + în 1828 la 81 ani. Locul de așezare a familiei Crețu a fost în Ulița Ropii (apoi a Fleacului) 326 (astăzi casa lui Iosif Grapini). Mihai Crețu cu Floarea au avut doi feciori: (Ion și Iacob) care, prin căsătorie cu fete de grăniceri, au abandonat mineritul intrând în rândul gospodarilor cu statut de grănicer.

Urmașii lui Ion și Iacob, fiind în majoritate fete (nepoții la fel) numele de familie Crețu s-a stins la Rodna o dată cu ultimul decedat în 1917 (Avacom Crețu, căsătorit în 1875 cu Solomia Flamă-fără urmași).

Famiiliile urmașilor lui Ion și Iacob urmează să fie prezentate în partea a doua a lucrării.

C O Ș A R C Ă – (*Košarka, Koscharka, koscharcka, Coșarca*)

Nume de familie românesc preluat de la substantivul *coș*, *coșarcă* (obiect confecționat dintr-o împletitură din nuiele, papură, rafie)
 (DEX. 1975, p.203)

Numele Coșarcă este preluat din poreclă care a fost atribuită cândva unor persoane care confecționau coșuri (coșărți) sau le utilizau în transportarea unor materiale.

La Rodna, cei dintâi gospodari cu acest nume de familie sunt menționați în listele conscripției din anul 1698: Koșarca Licului (poz.3) posesor a unei mici suprafețe de teren și 12 oi și Koșarca Szimion (poz.50) posesor de teren dar fără animale. Urmașul lui Simion a fost Ion Koșarka căsătorit cu fata Todosia, n. în 1721 + nov. 1811 la 90 ani. Alți urmași sunt Kirstia (Cârștia) și Tyiffor (Cifor) Coșarca. Presupun că locuiau undeva pe hotarul Rodnei și au reușit să se sustragă de la recensământ pentru a scăpa de plata impozitului, cum procedau și alții.

În 1750, Kirsztia a lui Koscharka este menționat în liste la poz. 155 ca posesor al unei case, 3 loturi (moine) arabile, loc de 3 cară de fân, 3 vaci, 30 de oi și 1 stup matcă.

Acești gospodari s-au stabilit cu vatra în Ulița Petrenilor (mai târziu devenită a lui Coșarca) unde sunt amplasate în prezent casele Cosîrenilor (Ilie Porcius cu Lazar și Ilie Gușă).

Gospodăriile lui Cârștia și Cifor au fost cuprinse în evidențele militare ale graniței din 1763/64 la pozițiile 64 și 99 (comp. Infanterie) Cârștia, nefiind de acord cu programul unei administrații militarizate, s-a refugiat cu familia în Moldova în 1764.

Dintre urmașii lui Cifor am aflat consemnați în documentele cercetate pe:

1. Foca Coșarca, gospodar grănicer, n. în 1783 + în 1817/34 ani;
2. Constantin Coșarca, n. în 1799 + în 1878 la 78 ani.

Famiiliile acestor doi frați și urmașii lor:

1. Foca Coșarca cu soția Nastasia, născută în 1780 + în 1860/80 ani, (văduvă 43 ani) au avut 4 copii.
a. Luca Coșarca n. în 1807 + în august 1890 la 82 ani, grănicer holtei căsătorit în 16 mai 1826 cu Ana, fata băieșului Costan Bulbuc și Ioana, n. în 1810 + în 1884 la 74 ani. Luca și Ana, neavând urmași, l-au conșcris (luat) pe moșie pe Zaharie pop (învățător și notar) care l-a îngrijit la bătrânețe, moștenindu-le averea.

b. Ileana Coșarca, n. în 9 iulie 1809 + în feb. 1811;

c. Marta Coșarca n. în 2 sept. 1811 s-a căsătorit la 12 ian. 1836 cu grănicerul văduv Precup, a lui Iacob Popelia, n. în 1806;

d. Mihăilă Coșarca n. în 8 nov. 1815, grănicer căsătorit la 16 ianuarie 1838 cu Maria Porcu (Porcius) n. în 1819, fata grănicerului Alexandru porcu și Savinca Păiuș.

Mihăilă a a fost stabilit cu casa în Ulița lui Coșarca nr. 351 care din cauza unei hernii (vătăm) cu dureri insuportabile, s-a dus în șură unde s-a împușcat în ziua de 2 martie 1863 la 45 ani.

2. Constantin Coșarca, a lui Cifor, cu soția Senia, n. în 1807 + în sept. 1876 la 69 ani, au fost așezați cu familia în Ulița Tiocului 8a Lemnelor) nr. 339 (azi amplasată casa lui Traian Hazbei).

Singurul urmaș a lui Constantin, a fost Marinca Coșarca n. la 1 sept. 1844 care s-a căsătorit la 10 martie 1864 cu Nistor, alias Nica Porcius, n. în 1842, fiul lui Ilisie Porcius și Ioana. Nistor, cu ocazia căsătoriei, s-a stabilit pe sesia (moșia) socrilor preluându-le numele de familie Coșarca (Nistor Porcius-Coșarca).

Nistor cu Marinca au avut 8 copii (Andrei, Maria, Silvestru, Vasile, Ion, Solomia, Alexa (Ilisie) și Ana) înregistrați în matricola botezaților cu ambele nume de familie ale părinților (Porcius-Coșarca). Cu toate aceste reguli tradiționale, pe cale de dispariție, urmașii menționați mai sus când s-au căsătorit au rămas numai cu numele de Porcius, al tatălui, fapt pentru care nu le consemnăm datele la Coșarca.

În felul acesta, din lipsa unor urmași direcți (nu împrumutați) de sex masculin, numele de familie Coșarca s-a stins la Rodna înainte de anul 1900, după o existență a trei generații.

COSOFRET – (*Kosofrecz, Kosofretz, Coșofret*)

Cosofreț – este nume de familie străin, fără
corespondent în limba română.

Purtătorul numelui de familie Kosofrecz a venit și s-a stabilit la Rodna înainte de 1740. Nu avem date asupra locului de unde a plecat înspre noi și nici de la care a trecut la agricultură.

La conscripția din 1741, la poziția 15, este menționat numele lui Thodor Kosofrecz care avea în gospodărie un cal și o vacă. După 9 ani, în 1750, este consemnat la poziția 44 ca posesor a unei case, teren arabil pentru 9 cubi cereale, loc de 5 cară de fân, 2 boi, două vaci și două juninci. În anul înființării graniței militare (1762/63) este menționat cu gospodăria la poziția 48 din liste ca posesor a unui teren arabil de 6 cubi cereale, loc de 12 cară de fân, 2 cai, 2 boi, 3 vaci, două juninci, 12 oi și 2 porci. La recensarea gospodăriilor grănicere din 1763/64 Thodier Kosofretz era numit jude (primar al Rodnei) înscris în liste la poziția 11 a companiei de cavalerie.

Szandul Kosofrecz, frate mai mare a lui Toader, a fost înscris în liste în 1741 la poziția 16 cu un cal și două vaci. În 1750 este consemnat la poziția 45 cu o casă, teren arabil de 6 cubi cereale, loc de 5 cară de fân, un cal și 6 oi. În 1762/63 Sandu posedea teren arabil de 6 cubi cereale, loc de 8 cară de fân, 1 cal, 2 boi, două vaci și 1 porc. Nu apare în listele recensământului gospodăriilor grănicere din 1764, probabil era bolnav și scutit de impozit sau a decedat între timp și nu a avut urmași care

să-l preia gospodăria, în afară de Toader.

Singurul urmaș a lui Toader a fost Maria Coșofreț care s-a măritat cu grănicerul Ion Domide care, mergând pe sesia socrului, conform tradiției, a preluat numele de familie Coșofreț (Ion Domide-Coșofreț).

Singurul urmaș a lui Ion și Maria a fost Maria Domide-Coșofreț, n. în 1806, care s-a căsătorit la 8 sept. 1826 cu grănicerul Maxim Tomuța, gospodar din Ilva Mare. Acesta, stabilindu-se pe vatra socrilor, a preluat numele de familie Domide-Coșofreț (Maxim Domide – Coșofreț).

Unul din urmașii lui Maxim și Maria a fost Gavrilă Domide-Coșofreț, n. în 24 martie 1835, gospodar care s-a căsătorit în 1861 cu Maria Petri, fată de 26 ani a lui Gavrilă Petri și Maria, veniți din Nepos la Rodna și așezați în Ulița Dobri nr.308 (azi casa lui Rontea).

După desființarea graniței, în 1851, persoanele cu numele de familie duble (ale ambilor părinți) au renunțat la unele din ele (al mamei).

În aceste condiții, urmașii lui Gavrilă fiind numai fete (Savinca, Varvara, Elena) prin căsătorie au trecut pe numele soților. În felul acesta s-a stins numele de Coșofreț la Rodna, rămânând doar Ulița lui Coșofreț.

CLUJAN – (*Clușan, Clujan*)

Clujan – este nume de familie românesc care derivă de la substantivul propriu Cluj.

Clujan – nume sribuit unor oameni după locul de unde s-a strămutat în alte localități, recunoscuți de către băștinași ca fiind Clujeni (la sing. Clujan) înregistrat cu timpul nume de familie a persoanei în cauză care s-a păstrat și transmis urmașilor.

La Rodna acest nume a fost menționat prima dată în anul 1868 când au venit Ion Clujan (n. în 1820 + în dec. 1898/78 ani cu soția Onița, alias Ioana, n. în 1821 + în martie 1894/73 ani și s-au angajat morari la moara de pe Izvor. Ion cu Onița au lucrat înainte ca morari la Măgura Ilvei, la Șanț și la Ilva Mică de unde au venit la noi cu cei 5 copii.

1. Maria Clujan n. în 1853 + în 1877/23 ani, suferind de nervi;
2. Firoana Clujan n. în 1855, la Măgura Ilvei, s-a căsătorit în 10 nov. 1881 cu văduvlul Cornilă Mureșan de 46 ani (n. 1835), fiul lui Tănăsă Mureșan și Gacea Fincer (căs. I în 1865 cu Tecla Porciu n. 1828 + 1875).
3. Nastasia Clujan n. în 1857, s-a căsătorit în 28 februarie 1978 cu agricultorul Onofrim Steopan, n. în 1852, fiul I. Simion Steopan și Gacea Morari
4. Palage Clujan, n. în 1863, s-a căsătorit în 5 martie 1888 cu gospodarul Procopie, alias Pantelimon Păiuș n. în 1861, fiul lui Ostace Păiuș și Irina Anca, cu vatra în Ulița Șanțului nr. 100 (vechi);
5. Grigore Clujan n. în 1860, servitoriu de cancelarie (casier la pretură) apoi picier de drumuri și poduri, căsătorit din 1887 cu Maria Candale, fată din Poiana Ilvei, cu care a avut 10 copii: (Clementina I, Titu, Maria, Ioan, Clementina II, Victoria, Veronica, Grigore, Margareta și Octavian). Dintre aceștia 6 au decedat copii la diferite vârste și 4 s-au căsătorit:
 - a. Maria Clujan n. în 12 aprilie 1893 + în 29 aug. 1976/83 ani la azilul de bătrâni din Cățcău unde a intrat cu 8 ani în urmă fiind văduvă și fără urmași. S-a căsătorit în 14 martie 1907 cu învățătorul Alexa Mureșan n. în 1882, fiul lui Macedon Mureșan și Floarea Pui, gospodari din Măgura Ilvei. Maria, după căsătorie, s-a așezat cu soțul în casa părintească din Str. Principală situată lângă Podul de la Coloană.

b. Victoria Clujan, învățătoare, n.în 12 nov.1898, s-a căsătorit la 15 mai 1924 cu învățătorul Gregoriu Vițan, n.în 1896, fiul lui Tilică Vițan și Paraschiva Moldovan. Victoria a decedat în 1983 la Șieu Odorhei unde a fost stabilită cu familia.

c. Margareta Clujan, n.în 12 sept.1904, căsătorită și stabilită la Timișoara unde a decedat în 13 feb.1978/74 ani.

d. Grigore Clujan, profesor de istorie, n.în 23 iulie 1902 + în 8 iulie 1985/83 ani la Caransebeș unde era stabilit cu feciorul lui.

Familia la Rodna s-a stins.

COLȚA – (*Colția, Colta*)

Nume de familie a cărui origine și sens nu este explicată în cercetate și nici originea lui.

Numele este consemnat prima dată la Șanț prin venirea din Bucovina, în preajma anului 1860, a tânărului Pavel Colția care s-a stabilit la Izvoarele Someșului prin căsătoria cu Senia Pătrășcan. Singurul lor urmaș a fost Andrei Colța n.la 31 mai 1867 în localitatea Șanț.

Andrei s-a căsătorit în 4 martie 1897 cu Ioana Mănăstire, n.în 1878 + în 1967, fată din Rodna a lui Pavel Mănăstire și Ana lui Eremie Tapalagă și Gacea Păiuș.

Andrei cu Ioana s-au stabilit la Șanț și au avut împreună 6 copii. (Domițian, Onisim, Pantelimon, Vasile, Simion și Octavian). Dintre aceștia tânărul Domițian Colța, n.în 18 aug.1898 + în închisoarea comunistă, muncitor forestier, s-a stabilit la Rodna prin căsătoria din 25 sept. 1926 cu Paraschiva Lipan, n. în 1903, fata lui Pavel Lipan și Matrona Cărdan.

Numele de familie Colța a prins rădăcini la Rodna prin urmașii lui I.Domițian și Paraschiva (7 copii dintre care 5 căsătoriți):

1.Octavian Colța n.în 1928, căsătorită I în 1948 cu Ion Domide, a lui Iovu Domide (Tofan) și Maria Vășcan, de care a divorțat în 1949.

Octavia s-a recăsătorit în 1950 cu Leontin Sohorca n.în 1929, fiul lui Ion Sohorca și Docia Bolfă, familie de morari din Anieș.

2. Simion Colța n.în 1931, miner căsătorit în 1950 cu Irina Scripeț n.în 1932, fata lui Ioan Scripeț și Rusanda Lipan.

3. Pantelimon Colța n.în 1936, agricultor și angajat la Circa Sanitară veterinară, s-a căsătorit în 1960 cu Ileana Gușă, n. în 1944, fata lui Dorotei Gușă (I.Căuș) și Susana Luchi. (Au urmaș fete).

4. Nicolae Colța, n.în 1937, muncitor forestier și cărăuș, s-a căsătorit în 1961 cu Angilina Domide, fata lui Iovu Domide și Maria Cotu (familie fără urmași).

5. Domițian Colța n.în 1953, muncitor forestier, s-a căsătorit în 17 mai 1969 cu Floarea Bindiu, fata lui Ion Bindiu (I.Cupa) și Viorica Boldiș. Diomițian și Florica au 4 copii (Octavia, Florica, Domițian, Florin).

Prin urmașii lui Simion și Domițian numele de familie Colța va avea „viață lungă” la Rodna.

CIOTUL - (Schottul, Csotul, Ciotul)

Ciotul – nume de familie preluat din poreclă atribuită cândva unei persoane cu o infirmitate fizică, ciung (lipsită de o parte a mâinii sau a piciorului) ș.a.
(DEX. P.153)

La Rodna este menționat în listele de dare ale anului 1741 singurul gospodar cu acest nume de familie, Demian Schottul. Acesta este conșcris în 1750 la poziția 74 cu o casă, un lot arabil. loc de 5 cară de fân a unui lot arabil (moină), loc de 10 cară de fân, 2 cai, 3 vaci și 53 oi. În tabelele cu gospodăriile grănicerilor din 1763/64 Damian Csotul este menționat la poziția 16 a companiei de cavalerie și ginerele său, Ion Mihirschte, (Mihârștia) la poziția 17, situat cu gospodăria.

După 1800, din lipsa urmașilor de sex bărbătesc familia cu numele de Ciotul se stinge la Rodna.

COMAN –(Coman)

Nume de familie care derivă de la substantivul *cuman* (cumani- populație de origine turcă, atestată la noi după 1225)
(N.A.Constantinescu, 1962)

Tânărul Alexa Coman n.în 1858 la Moisei (Borșa), a venit la Rodna holtei și s-a angajat servitor. După un timp s-a căsătorit, în 27 mai 1884, cu Frăsina Bouțan n.în 1860, fata lui Toma Bouțan și Docea Belei.

Alexa cu Frăsina au avut 7 copii care au fost înregistrați în matricola botezaților cu numele de familie al ambilor părinți:

Coman-Bouțan (Larion, Maria, Leon, Floarea, Nastasia, Eudochia, Silvestru).

Urmașii acestora (nepoții lui Alexa Coman și Frăsina Bouțan) cu ocazia înregistrării căsătoriei au renunțat la numele de Coman preferându-l pe cel de Bouțan unde sunt prezenți cu familiile lor.

Toader Cacioc a fost așezat cu casa între Str. Principală și apa Someșului (nu departe de Pârâul Ginișor). O lungă perioadă de timp locul respectiv a intrat în vocabularul oamenilor cu un reper din hotarul comunei numindu-l „În Dâmb la Cacioc” sau „Dâmbul lui Cacioc”.

În 1921 a venit alt neposan, Doniză Cacioc, n.în 17 aug.1888, fiul lui Zaharie Cacioc și Todora Pop, gospodari din Nepos, care s-a stabilit la Rodna prin căsătoria din 26 nov.1921 cu Ana Moroșan, n.în 1897, fata lui Casian Moroșan și Anisia Boldiș. Doniză a murit pe front în al II lea război mondial. Singura fată a lui Ana a fost Todora Cacioc, n.în 17 sept.1922 + la 19 aprilie 1960, căsătorită în 28 sept.1940 cu minerul Maxim Steopan n.în 1921, fiul lui Pantelimon Steopan și Nastasia Lipan. Vatra de așezare a lui Doniză rămânând urmași numai fete, numele de familie „Cacioc” s-a stins la Rodna.

CHISĂLIȚĂ – (Keszalicza, Chiselita, Chisăliță)

Nume de familie preluat de la fiertura din prune sau legume (terci) denumită chiselită, cuvânt de origine bulgară- kiselica (DEX.1975, p.148)

Nume de familie înregistrat la Rodna înainte de 1900 prin strămutarea dintr-o localitate din Bucovina a lui Mihăilă Chiselită, muncităr n.în 1856 + în martie 1923 de 67 ani, cu soția Magdalena Ciurniciuc (familie de religie greco-catolică) care, fiind în căutare de lucru, s-a amgajat miner la Valea vinului unde a rămas stabilit cu familia.

1. Mihăilă cu Magdalena au avut 6 copii (Ileana, Ștefan, Ana, Ioan, Vasile și Ioan II). Ileana Chiselită, n.în 1890 + în aprilie 1917 de 27 ani, a născut doi copii ilegitiimi (ion n.în 1912 +în 1936 la 24 ani) și Ana, n.în aprilie 1917 (+ după naștere împreună cu mama sa Ileana).

2. Ștefan Chisăliță, a lucrat în minerit pe Valea Anieșului unde s-a stabilit prin căsătoria cu Matrona Hoza, fată din Anieș.

Urmașii lui Ștefan cu Matrona, deși au fost născuți la Rodna, s-au căsătorit și stabilit la Anieș:

a. Iosif Chisăliță n.în 1910 + în martie 1980 la Anieș, muncităr forestier, căsătorit cu Maria Strâmbu, fata lui Ștefan și Victoria.

b. Octavian Chisăliță, n.în 1912 + în iulie 1963 la Anieș, muncitor forestier, căsătorit în 1935 cu Margareta Bontaș, decedată tânără.

Octavian, văduv, s-a recăsătorit cu Ana Popicica din Maieru.

c. Ileana Chisăliță, a lui Ștefan și Matrona, n.în 1920 + în 1991, s-a căsătorit în 1936 cu forestierul Ioan Timiș, originar din Borșa.

3. Vasile Chisăliță, al doilea fiu a lui Mihăiță și Magdalena, n.în 22 martie 1903 + în aprilie 1965, miner stabilit cu casa la Valea Vinului, s-a căsătorit la 10 nov.1923 cu Maria Szabo, n.în 1905, fata lui Francisc Szabo și Maria Henrich.

Vasile, în 1941, a acceptat schimbarea numelui de familie din Chisăliță în BÖLÖNY prin Dec.B.M.nr.28514 a guvernului maghiar și a aderat la religia romano-catolică.

La rândul lor, urmașii lui Vasile și Maria, pe parcurs au solicitat schimbarea numelui de familie din Chisăliță în BÖLÖNY:

a. Anton Chisăliță, n.în 27 oct.1924 + în 19.nov.1971, de profesie miner, s-a căsătorit la 15 aprilie 1961 cu Victoria Ernst (Ileana), fata lui Otto Ernst și Raveca Dalea.

Anton, fiind activist de partid, cu aprobarea Sfatului Popular aal Raionului Dej din 1954 și-a schimbat numele de familie din Chisăliță în BOLONY, preluat și de urmașii lui (Anton, Sorin și Iliana):

b. Ștefan Chisăliță, n.în 12 iulie 1930, de profesie miner, s-a căsătorit în 15 mai 1954 cu Szekely Elena, n.în 1924, învățătoare, fata lui Szekely Ioan și Elena , gospodari din Tigău-Beclean. (Ștefan era activist PCR).

Urmașii lui Ștefan și Elena (Ștefan și Agneta-ambii subingineri) au preluat numele de familie Bolony, în felul acesta dispărând numele de Chisăliță de la Rodna, continuând să viețuiască la Anieș prin numărul mare al urmașilor lui Ștefan Chisăliță și Matrona Hoza.

CULCĂ – (Culcă, Culca)

Nume de familie care derivă de la verbul „a se culca” (a se așeza în poziție orizontală spre a se odihni)
(DEX.1975, p.216)

Istratie Culca, n.în 5 dec.1898 + în martie 1964, fiul lui Anton Culca și Ioana Subran, locuitori din Rădăuți, a venit la Rodna în căutare de lucru unde s-a stabilit prin căsătoria încheiată în 29 sept.1923 cu Ecaterina Alexandru, n.în 1902 + în dec.1970, fata lui Dănilă Alexandru și Arsinica Danciu, stabiliți cu casa în Ulița Sanțului (la Vl. Poienii).

Istratie cu Ecaterina au avut 6 copii:

1. Emil Culca, miner și gospodar, n.la 29 iulie 1924, s-a căsătorit la 9 feb.1946 cu Teodora-Cornelia Moldovan, n.în 1931, fata lui Ioan Moldovan și Magdalena Grapini. Urmașul lui Emil cu Todora este Ion Culca;
2. Nastasia Culca, n.în 18 martie 1927, căsătorită la 6 feb.1949 cu gospodarul Lazar Bureacă, n.în 1908, div., fiul lui Pamfir și Maria.
3. Onisim Culcan.în 22 iulie 1930 + în 24 iunie 1978, miner căsătorit la 7 sept.1955 cu Valeria Mănăstire, n.în 1932, fata Veronicăi Mănăstire. Urmașii lui Onisim cu Valeria sunt Onisim și Anuța Culca;
4. Ileana Culca n.în 24 dec.1932 s-a căsătorit la 8 iunie 1989;
5. Dănilă Culca n.în 15 aprilie 1938, muncitor și gospodar, s-a căsătorit la 18 dec.1962 cu Ana Pomohaci, n.în 1944, fata lui Luca Moldovan (recte Iugan) și Maria Lipan, adoptată de Lazar Pomohaci cu soția Maria Iugan (mătușa Anei).

Urmașii lui Dănilă cu Ana sunt Istratie Culca și Maria;

6. Anton Culca, n.în 1 aprilie 1941, miner căsătorit la 31 oct.1964 cu Octavia Anca, n.în 1948, fata lui Iacob Anca (poreclit I.Răgăzan) și Lucreția Nacu. Urmașul lui Anton cu Octavia este Anton Culca;

Prin urmașii prezențați ne dăm seama că numele de familie Culca va dăinui încă mult timp la Rodna.

COȘILCA – (Kosilka, Coșârca, Coșâlca, Coșilca)

Nume de familie străin fără corespondent în limba română.
Primul venit la Rodna se declara de etnie cehă.

Mihail Coșilca, n.în 18 mai 1883 + în decembrie 1938 (greco-catolic) fiul lui Vasile Kosilca și Maria Vizicskanici, cetățeni cehi, a venit la Rodna în căutare de lucru unde s-a stabilit prin căsătoria din 3 feb.1909 cu Palagia Belei, n.în 1885 + în mai 1951, fata lui Iosif Belei și Irina Morozan. Mihail cu familia s-au așezat cu casa Su'jidul.

Urmașii lui Mihail cu Palagia și familiile lor:

1. Valeria Coșilca n.în 29 feb.1912, a născut ilegitim pe Mihăilă Coșilca la 20 martie 1930, recunoscut de Mihăilă Timiș, holtei de 25 ani.
2. Grapina Coșilca s-a căsătorit și stabilit la Leșu;
3. Iosif Coșilca n.în 2 aprilie 1910 + în 1 iulie 1986, muncitor agricol, s-a căsătorit la 16 ianuarie 1937 cu Elisabeta Folfă n.în 1915, fata lui Constantin Folfă (Plumbu) și Sofia Lipan.

Iosif cu Elisabeta au avut 8 copii dintre care 6 sunt căsătoriți:

- a. Constantin Coșilca, n.în 18 oct.1937 + în 1938;
- b. Iosif Coșilca, n.la 3 iulie 1939, miner, s-a căsătorit la 15 feb.1965 cu Floarea Gușă n.în 1942, fata lui Arsenie Gușă și Mina Grapini;

- c. Palagia Coșilca n.în 10 iulie 1941 + în dec.1987, s-a căsătorit la 14 mai 1962 cu minerul Borzași Gavril, fiul lui Stefan și Floarea Belei.
- d. Alexandru Coșilca n.în 19 iulie, muncitor, căs.l în 1966 cu Aurelia Bălăjan de care a div. În 1970. S-a recăsătorit în 1976 la Bistrița.
- e. Paraschiva Coșilca, n.în 15 iunie 1945 + în 1945;
- f. Constantin Coșilca II n.în 28 august 1947, miner, căsătorit în 29 ianuarie 1968 cu Maria Pop, fata morariului Emil Pop și Floarea Buhai.
- g. Leontin Coșilca, miner n.în 28 sept. 1949, s-a căsătorit în 6 feb. 1969 cu Ana Sidor, fata lui Grigore Sidor și Lucreția din Maieru. Leontin cu familia sa s-a stabilit pe vatra înaintașilor situată Su' Jidel.
- h. Valeria Coșilca, n.în 1951, s-a căsătorit cu minerul Simion Flamă, fiul ilegitim al Letiției Flamă (tatăl natural Nicolae Mănăstire).

Urmașii acestor nepoți a lui Mihăilă, o să ducă mai departe numele de familie Coșilca la Rodna.

Gospodari consemnați în listele comercianților din 1698 și până în 1764 care nu au fost prezentați în lucrare pentru motivul că numele lor de familie a dispărut din evidențele Rodnei în prima parte a administrației grănicerești, înainte de 1800, fiindcă nu aveau urmași.

Conscriși în 1698

Kirilă Albul
Andraș Batske
Fodor Budnarul
Gyurka Bokai
Peter Bârsan

Conscriși în 1741

Iftene Băran
Sphanu Boszaka
Dănilă Braniște
Szolovástru Borlan
Iuon Koheu
Thodor Kovata
Tjra Kloncz
Triful Kokier
Stefan Kranka

Conscriși în 1762/63

Mafté Alexoaie
văd. Maria ALEXI
Thujeder ALEXOAIE
Toffan Andronesi
Chilip Bliorcz
Iuon Buksa
Dumitru Budfalu
Alexa Kokeri
Nistoir Kondra
Iuon Koșăriți
Gyorgye Kuku
Savul Ciuhan
(Creangă)

Conscriși în 1750

Constantin Bârsan
Thodjer Băran

“Tendințe empatice în renașterea engleză”

DAN PRAHASE

Muzeul Grăniceresc Năsăudean

MOTTO: “ Este clar că noi nu suntem influențați de
„realități”, ci de opinia noastră despre realități”.

Alfred Adler /1:21/

După cum se cunoaște, empatia reprezintă un proces psihic deosebit de interesant, proces care s-ar putea utiliza cu bune rezultate în scopul pătrunderii în esența unei opere de artă. Într-o lucrare anterioară (2/) am arătat o posibilitate de aplicare practică a acestui fenomen în cadrul expoziției Muzeului grăniceresc Năsăudean, precum și o posibilă exemplificare de găsire a simbolului ascuns în spatele unei opere de artă cu ajutorul empatiei (în tragedia “Hamlet” a lui William Shakespeare). În studiul de față ne propunem să insistăm pe sesizarea unor tendințe legate de empatie în cadrul a două opere aparținând teatrului Renașterii engleze.

Vom analiza mai întâi o altă tragedie a marelui Shakespeare, și anume “Timon din Atena”. Categorical, și această piesă a fost pur și simplu “disecată” de o mulțime de critici literari și de alți specialiști, care și-au formulat propriile păreri asupra ei. Scopul acestui studiu nu este, însă, o reluare a părerilor exprimate de către aceștia, ci este exprimarea unor păreri personale, orientată în direcția empatiei.

O primă problemă care se pune: în cadru, în ce context se poate discuta asupra unor tendințe empatice în această piesă? Pentru a putea să dăm răspunsul, să analizăm situația existentă în actul I, scena 1 (/3/). Alături de poet, care aduce un poem, în casa lui Timon sosește și pictorul, care-l aduce lui Timon un tablou. După cum se specifică în /3:95/, tabloul cu pricina este, chiar dacă nu este expres precizat, portretul lui Timon: acest fapt reiese din interpretarea logică a scenei. În ceea ce privește discuția asupra tendințelor empatice, ea va fi realizată având drept țință acest tablou, chiar dacă, după cum se afirmă în /3:95/, portretul s-ar putea să nu fie o realizare artistică deosebită, deci să nu fie o operă de artă în înțelesul adevărat al cuvântului. După ce poetul laudă portretul, pictorul afirmă că, realizând acest tablou, a încercat să zugrăvească viața. Intenția celor doi este evidentă: ei încearcă să-și vândă realizările lui Timon, scoțând pe ele un preț cât mai bun. Se înfățișează lui Timon și, după ce poetul îi dăruiește acestuia poemul său, vine rândul pictorului să-i dea tabloul. Dialogul care urmează este esențial în ceea ce privește interpretarea din punct de vedere al empatiei, așa încât ne permitem să-l redăm, în conformitate cu traducerea piesei:

Timon:.....

(Pictorului)

Dar tu ce ascunzi acolo ?

Pictorul:

E un tablou pe care-aș ține foarte

Din parte-mi să-l primești.

Timon:

Pictura omului e-un om aieva.

De când necinștea s-a-noui bat în om,

El nu e decât față: dar tabloul

Ce pare-este. Cât de mult îmi place
 Vei ști curând. Așteaptă-mă aici:
 Am să mă-ntorc.

Pictorul:

Te ocrotească zeii ! /3;12/

Care sunt împrejurările în care are loc acest dialog? Din punct de vedere al realizărilor sale în societate, Timon se consideră un om fericit: crede că are bani din belșug (nevoind, însă, să știe adevărata sa situație financiară, cu toate încercările de mai târziu ale economului său, Flavius, de a i-o prezenta), își permite să dea nenumărate ospete, să invite tot felul de persoane din societatea ateniană, să le facă daruri care mai de care mai scumpe și să răsplătească unele mici servicii și daruri cu mult mai mult decât valoarea lor. Negustorul afirmă despre el (/3;7/): "Nu-și are seamăn: bunătatea lui/E nesecată: se revarsă-ntr-una. Ce om!". De asemenea, primul nobil rostește: "... În bunătate nu-l întrece nimeni", iar cel de-al doilea nobil continuă: "Într-una o revarsă; iară Plutus, /Ce-i zeul aurului, nu-i decât/Chelarul lui; destul să-i dai un dar, /Și el te răsplătește înșeptit:/Nu s-a-ntâmpat vreodată să rămână/Dator cuiva." (/3;16/). De altfel, Timon este convins că este înconjurat doar de prieteni, nesizând adevărate fire a oaspeților săi și nebănuind ce-l așteaptă din partea lor. Filantropia sa atinge nivel maxim: "Atât de bine – mi pare când veniți,/Că nu vă răsplătesc nicicând cum vreau; /V-ași împărți ș-mpărții întregi /Și nu m-aș sătura!" (/3;23/).

Din punct de vedere medical, doctorul Alexandru Olaru descrie foarte exact starea psihică a lui Timon, corespunzătoare acestei părți a piesei. Cităm: "Delirul de grandoare, prezenta în viziunea trandafirică a excitației euforice, anihilând orice umbră de simț critic, constituie termenii de debut ai stării demențiale, ce nu permit o evadare din prezentul imediat, o prospectare a viitorului, o evaluare concretă a situațiilor. Așa se face că Timon risipește cu o uimitoare dezinvoltură întreaga sa avere în nesfârșite și fastuoase plăceri, în daruri de preț, în favoarea așa-zișilor prieteni, care își arată recunoștința prin lingușire, vorbe de laudă, ce măgulesc imensa naivitate infantilă a eroului. Euforia, filantropia debordantă, creditul nelimitat acordat prieteniei, dărnicie nesfârșită caracterizează prima ipostază a evoluției lui Timon." (/4;255/). Strădaniile lui Flavius și ale lui Apemantus de a-l atrage atenția asupra actualei situații eșuează; ele sunt în zadar.

Deoarece am clarificat acum starea psihică a lui Timon din această perioadă "roză", să ne întoarcem la dialogul dintre el și pictor (/3;12/). Acest dialog ne prezintă o situație deosebit de interesantă, și anume caracterizarea pe care o face Timon unui portret. La prima vedere, nu este ceva foarte bător la ochi, dar, dacă privim din punct de vedere al procesului empatic, lucrurile iau o altă turnură. Și aceasta deoarece esența definiției empatiei în cazul obiectelor de artă (a se vedea S.166/) se regăsește, într-o anumită interpretare a noastră, în caracterizarea făcută tabloului de către Timon! Astfel, prin afirmațiile pe care le face, eroul principal al tragediei nu face alceva decât să susțină, la urma-urmei, existența unui simbol ascuns în spatele respectivului portret! Practic, ceea ce a avut să susțină Timon, este următorul fapt: dacă stăm față în față cu un om, acesta își poate ascunde adevăratele sale gânduri și intenții sub felurite "măști", de multe ori aproape impenetrabile, dar un pictor cu adevărat priceput și cu un mare grad de observare și de intuiție poate surprinde în portretul pe care l-ar face celui om reala lui înfățișare, în ciuda "măștii" pe care aceasta din urmă ar purta-o. *Un privitor care, observând tabloul, se poate concentra pentru o transpunere intuitivă în semnificațiile realizării picturii (apropo de definiția empatiei în artă!) ar putea ajunge la descifrarea mesajului ascuns, a simbolului trans-istoric și primordial care se ascunde în spatele respectivului tablou! Aceasta ar putea fi, în această curajoasă, dar incitantă interpretare a noastră, semnificația vorbelor pe care i le adresează Timon pictorului!*

Este evident că, susținând această interpretare cu tendințe empatice a dialogului dintre pictor și Timon, nu putem evita unele întrebări legate de această interpretare. Este foarte probabil

ca, o parte dintre cititorii acestui studiu să zâmbească superior la enunțarea ipotezei noastre, și prima lor reacție să fie cuprinsă în întrebarea: care ar fi simbolul ascuns în spatele tabloului primit de Timon? Aceeași întrebare probabil că și-o vor pune și cititorii pe care ipoteza noastră i-a făcut să devină foarte curioși. Vom încerca să dăm răspunsul la această întrebare tot printr-o întrebare care, poate, va dezamăgi mai ales pe cei care așteaptă “descifrarea misterului”. Și anume: are vreun sens, oare, căutarea practică, efectivă, a acestui simbol, indiferent din ce perspectivă am privi situația (religioasă, filosofică, psihanalitică, etc.). Ne vom explica imediat. Să punem o altă întrebare: a gândit, oare, Timon în profunzime când a exprimat aceste idei legate de pictură în dialogul său cu pictorul, dialog redat anterior în acest studiu? Fie-ne permis să răspundem negativ. După cum afirmă doctorul Alexandru Olaru, Timon era, în această etapă a vieții lui, complet lipsit de orice urmă de simț critic (a se vedea /4;255/). Și, iată ciudățenia cea mai mare: Timon, în absența simțului critic și neputând evada din prezentul imediat, enunță cu nonșalanță această esență a unei definiții mascate, voalate a empatiei. Starea lui psihică din acel moment nu credem că-l îndreptățește prea mult să abordeze în profunzime această problemă, adică emiterea unei reflecții deosebit de pătrunzătoare privitoare la portret. El ar fi fost mai îndreptățit să emită aceste idei despre pictură în partea finală a piesei, când constatăm o schimbare radicală a dispoziției sale mentale. Iată de ce, susținem ideea că Timon n-a intenționat, în afirmarea ideilor sale despre portret, să facă o afirmație cu bătaie în profunzime, ci a vrut să-l flateze, doar, pe pictor. Această banală tentativă de măgulire a orgoliului unui artist (care, poate, era de o valoare mediocră!) duce, însă, în lumina acestei interpretări susținute de noi, la rostirea a însăși esenței definiției empatiei în cazul picturilor, o definiție voalată, după cum am mai precizat. Se pare că Timon, enunțând această idee fără a-i sesiza importanța, se găsește în situația unui muncitor dintr-o mină de cărbuni care, găsind printre cărbuni un diamant, îl aruncă la un loc cu ceilalți cărbuni, fără a-i sesiza importanța și valoarea.

Așadar, în urma raționamentului pe care l-am făcut, rezultă faptul că Timon nu sesizează importanța ideilor despre pictură pe care le exprimă în dialogul său cu autorul portretului. Transpunându-ne în pielea lui, nu vom sesiza, deci, nici un simbol ascuns în spatele portretului, și asta pentru simplul motiv că Timon nici nu are intenția să pătrundă în intimitatea tabloului, ci doar se limitează la a rosti niște fraze frumoase, care, *pentru el*, nu au mare importanță. Deci, revenind la o întrebare anterioară, nu are rost să căutăm, cu ochii și, mai ales, cu mintea lui Timon, simbolul primordial. Însă, aceste fraze măgulitoare ale lui Timon la adresa pictorului, au o foarte mare importanță *pentru noi*, care, la sfârșit de secol XX, încercăm să interpretăm vorbele pe care Shakespeare le-a pus în gura unui personaj din secolul V î.C., în lumina unui extraordinar proces psihic: empatia. În “Hamlet”, scena analizată din punct de vedere al empatiei se mula frumos pe aplicarea practică a acestui fenomen, adică pe descifrarea simbolului ascuns, din punct de vedere teologic (a se vedea /2;175/). În “Timon din Atena” însă, se poate vorbi doar de o *definire involuntară și voalată* a esenței acestui proces psihic (în interpretarea noastră). Forțând puțin nota, am putea afirma că, dacă pe Hamlet l-am putea numi un *practician al empatiei*, Timon ar putea fi considerat un *teoretician*, mai degrabă un *preteoretician al procesului empatie*!

Poate că ar fi interesant să amintim cum vedea dialogul dintre Timon și pictor din actul I scena 1 renumitul shakespeareolog Edward Dowden (1843-1913), profesor la Dublin, Oxford și Cambridge. Aceasta, în lucrarea “Shakespeare, spiritul și arta sa” (1875), remarca, cu privire la respectivul dialog, că Timon cunoaște acele locuri comune despre falsitatea lumii, și le exprimă, dar într-un mod nereal și nesubstanțial” (urmează apoi reproducerea răspunsului lui Timon către pictor, cuprinzând ideile lui despre pictură). Și, cu referire directă la răspunsul lui Timon, același Dowden mai precizează că: “Aceste cuvinte nu sânt nesincere, dar sânt pe de-a-ntregul nereale și noționale”.

Precizăm că am citat din Dowden, citate care se regăsesc în culegerea de texte critice/6/, mai exact /6;91/ și /6;92/.

O altă întâmplare asupra căreia vom insista în studiul de față este alungarea cu pietre a pictorului și a poetului de către Timon, întâmplare care se petrece în actul V, scena 1. Cei doi, dornici să primească aur de la Timon, se înfățișează la peștera în care-și ducea acum traiul eroul principal. Acesta, auzindu-i cum își urzesc planurile ticăloase, se decide să le dea o lecție. Astfel, se preface că-i primește cu bunăvoință și prietenie, adresându-le cuvinte laudative cu scopul de a-i măguli și a le adormi vigilența. Printre altele, plin de ironie camuflată, el îi spune pictorului:

Timon: Ce oameni drepti! Nu-i pictor în Atena
Să plăzmuiescă mai dibaci ca tine;
Da, plăzmuirea ta trăiește parcă.

Pictorul: Așa, așa, stăpâne.

Timon: Da, așa... /3;72/

Intenția cu care Timon rostește cuvintele acestea laudative nu este de a evidenția capacitatea pictorului de a-și desăvârși opera și (conform interpretării noastre) de a face să-i fie mai bine sesizat mesajul ascuns; dorința lui este de a biciui sub formă voalată (deocamdată) oportunismul celor doi. Așadar, nu credem că ar fi cazul să căutăm în aceste versuri laudative din actul V scena 1 vreo aluzie la fenomenul empatiei (ne referim la empatia în cazul picturilor).

Să-i dăm iarăși cuvântul doctorului Alexandru Olaru, pentru a caracteriza starea psihică a lui Timon corespunzătoare finalului piesei: "A doua ipostază timoniană succede rapid primei. Caracteristica ei este depresiunea, izolarea, mizantropia și, în final, marasmul psihic. Din afara zidurilor Atenei, Timon aruncă asupra locuitorilor blestemul dezmățului, rușinii, anarhiei, crimei, molimelor etc., implorând pentru el pădurea, unde să se refugieze de oameni și unde "Cea mai cumplită fiară e un miel/Pe lângă om", mizantropia sa căpătând proporții delirante, proiectându-și ura față de atenieni asupra întregii seminții umane, invocând zeii". /4;258/

Timon:
Pe atenieni zdrobește-i. Pe măsură
Ce anii trec, fă ura mea să crească
Și-ntreaga seminție omenească
Să fie ținută ei. Amin! /3;52/

Că o paranteză, izbucnirile de ură ale lui Timon ne aduc în memorie blestemele crunte proferate de Medeea, rostite în tragedia cu același nume a lui Seneca:

Medeea

Atât mă va-mbuna:

Să văd cum lumea-ntreagă se năruie-mpreună:

Cu mine piară totul! Căzând, surpi și pe alții. /7;245/

Revenind la subiectul propriu-zis al studiului de față, nu ne putem abține să nu punem o întrebare: ce s-ar fi întâmplat dacă pictorul și poetul, spre a-l măguli pe Timon și a-l face să le dea aur, ar fi adus cu ei la peșteră propriile lor creații pe care le știm din actul I, adică portretul și poemul, cu scopul de a-l îmbuna pe eroul principal. Evident, pentru asta ar trebui să presupunem că poemul și portretul, deși dăruite lui Timon la începutul piesei, s-ar fi reîntors în posesia poetului și pictorului, după plecarea furtunoasă a lui Timon din mijlocul societății ateniene. Desigur că nu avem intenția de a ne substitui lui Shakespeare și de a schimba conținutul tragediei, dar, ar fi fost foarte interesant de văzut cum ar fi reacționat Timon, aflat într-o stare psihică mult diferită de cea în care a văzut pentru prima oară tabloul, la vederea aceluiași portret. Ar fi căutat el, de această dată "să vadă în spatele tabloului"? Astfel spus, s-ar fi mulțumit Timon cu acel statut de preteoretician al empatiei (pe care i le-am "acordat" noi în actul I), sau ar fi devenit un practician al acestui proces psihic? Sunt întrebări care nu-și vor putea găsi ușor răspunsul, având mai ales în vedere natura fictivă a acestei acțiuni de transportare a poemului și picturii în fața peșterii. Am putea, desigur, presupune

că Timon și-ar fi exprimat părerile sale în legătură cu portretul (acesta ne interesează pe noi!), părerile dictate de starea lui psihică corespunzătoare actului V; ne este, însă, foarte greu să spunem în ce măsură ar fi reușit el să pătrundă în esența cea mai intimă a tabloului, și, dacă ar fi făcut-o ce anume simbol i s-ar fi relevat. Repetăm, totul este decis de starea sa psihică, care, în actul V, este așa cum i-o cunoaștem, sau, mai exact spus, așa cum a fost descrisă de către doctorul Alexandru Olaru. Recunoaștem, sunt întrebări îndrăznețe, dar asta nu înseamnă că greșim dacă ni le punem, vizavi de importantul fenomen al empatiei.

Un alt aspect din această tragedie pe care am dori să insistăm este reprezentat tot în actul V, scena I, și anume este modul în care Timon îi alungă cu pietre pe poet și pe pictor. Redăm în continuare ultimele expresii folosite de Timon în acest sens:

Timon:
(Pictorului) Ești alchimist? Din pietre să faci aur!
Hai, valea, cîini spurcați!
(Îi alungă cu pietre, apoi intră înapoi în peșteră.)

/3;73/

Problema pe care o punem este legată de folosirea cuvântului “alchimist”. Mai precis, cunoștea Timon acest cuvânt sau este vorba de un anacronism? Timon din Atena, după cum se precizează în /3;95/, era un personaj istoric care a trăit în secolul al V-lea î.C. Îl întâlnim menționat de către Plutarh, în /8;586/, de exemplu. Și atunci, întrebarea anterioară devine: era cunoscută alchimia în sec. V î.C.? Nu vom intra decât foarte puțin în istoria alchimiei. Astfel, în /9;34/, Serge Hutin afirmă că, dacă ne luăm după legendă, alchimia ar fi fost practică de către chinezi încă din anul 4.500 î.e. Același autor mai spune că abia taoismul, doctrină ce se prela de Lao-Tse (câre 600 î.C.), a generat unele cercetări legate de acest subiect, mai ales cu începere din secolul III d.C. Alchimiștii chinezi, după cum se precizează în /9;35/, vizau să obțină *Piatra filosofală* și *Nemurirea*. În /10;17/ se precizează despre cea mai veche dintre lucrările cunoscute, consacrate în special alchimiei, și anume “Cartea transformărilor” a savantului chinez Vei-Po-Yang (sec.al II-lea î.C.). Și tot în /10;17/ se menționează că încercările de obținere a aurului din alte metale au fost făcute în China, probabil cu 300 de ani î.C. De asemenea, și India a cunoscut cercetările alchimice, care constituie una din disciplinele oculte ale tantrismului (hindus și budist), se spune în /9;35/.

Dar, sunt destul de puțin cunoscute interrelațiile istorice ale acestor alchimii orientale cu chimia occidentală. În ceea ce, privește pe ultima, se poate spune că alchimia s-a format sub influența sincretismului filosofico-religios al epocii elenistice, combinat cu cunoștințele practice datorate doctorilor și prelucrătorilor de metale, în Egipt, în primele secole d.C., cu deosebire la Alexandria. De acolo, ea a trecut la bizantini, și apoi la arabi. (/9;35/)

Cuvântul “alchimie” este arab ca formă (el-kimyâ), dar grec în ceea ce privește rădăcina. Cuvântul Khem (“tărâmul negru”), numele sub care era cunoscut Egiptul în antichitate, este, probabil, cuvântul din care derivă Kimyâ. (/9;8/)

Este important pentru noi să precizăm că alchimia greacă pare să se fi format în secolul al III-lea d.C., într-o perioadă îmbietoare și confuză, în care, după cum se spune în /9;37/; toate doctrinele aspiră simultan la puritate, la mântuire și la cunoașterea prin iluminare (gnosă). Aceste precizări fiind făcute, ce am putea deduce de aici? Faptul că este destul de puțin probabil ca Timon să fi putut utiliza el însuși cuvântul “alchimist”. Nu putem demonstra că eroul piesei ar fi putut lua contact (din punct de vedere al perioadei de timp în care a trăit, firește și nu pe baza textului piesei!) cu legende chineze sau cu anumite surse de răspândire a taoismului, care să se refere la alchimie. În aceste condiții rezultă că avem de-a face, cu mare probabilitate, cu un anacronism, cuvântul “alchimist” fiind rostit de către Shakespeare, și nu de atenianul Timon. Să nu uităm că, în timpul vieții lui Shakespeare (1564-1616), alchimia era în plin avânt. Nu vom aminti

decât de Paracelsus (1493-1541), a cărui influență era, atunci, extrem de mare, la Georg Agricola (1494-1555) și la mulți alți reprezentanți ai alchimiei de atunci, precum și la predecesorii acestora. De asemenea, să amintim "Frăția Rose-Croix", mișcare reprezentativă pentru secolul XVII, care apare în prima treime a respectivului secol, societate "direcționată" în principal de Paracelsus. (/9;35/). Chiar și regina de atunci a Angliei, Elisabeta I (1558-1603), dorea și ea aur alchimic. (/11;16). Așadar, reiese că Shakespeare avea posibilitatea de a se informa din plin cu privire la noțiunea de "alchimie", fiind, foarte probabil, oarecum influențat de ideile despre această știință, idei care circulau în timpul vieții sale. Legat tot de acest aspect, să reamintim că, referitor la piesa "Timon din Atena", anul 1604 este unul din termenii *inițiali* ai datării ei (dar nu neapărat definitiv). (/3;82/).

În mod logic, apare întrebarea: la care anume înțeles al cuvântului "alchimist" face referire Shakespeare în piesa sa? Răspunsul nu este chiar atât de simplu de întrezărit. Și el depinde de măsura în care marele dramaturg englez era influențat de evoluția și stadiul de atunci al ideilor referitoare la alchimie. Și mai depinde, credem noi, de un element foarte important: de starea psihică a personajului piesei sale care va rosti acest adevărat cuvânt-cheie, și anume de starea psihică a lui Timon corespunzătoare finalului piesei.

Îndrăznim, pe baza acestor operații, și pe baza celor specificate în /4;258/, să emitem, și pentru acest caz, o ipoteză. După cum s-a arătat, Timon, în finalul piesei, era deja dominat de mizantropie. Ura lui împotriva omenirii nu cunoștea limite. Rezultă următorul lucru: și cuvântul "alchimist", însoțit de aruncare cu pietre, ar trebui să semnifice ceva rău, eventual un blestem. Unde se regăsește acest lucru în alchimie? Tocmai în faptul că, în ceea ce privește izvoarele legendare ale alchimiei, adepții ei acceptau chiar cu bucurie ideea că această artă a lor posedă o origine blestemată. (/9;31/). Acest fapt este pus în evidență chiar de către cel mai celebru alchimist grec (deci grec, ca și Timon!), și anume Zozim din Panopolis (începutul sec. Al IV –lea d.C.), supranumit "coroana filozofilor". El a trăit la Alexandria. (/9;42/).

Deci, există posibilitatea (cel puțin din punct de vedere teoretic) ca Shakespeare să se fi referit la această idee a lui Zozim din Panopolis (sau a altor alchimiști ce susțineau această idee a artei blestemate) în momentul când l-a făcut pe Timon să rostească acest cuvânt-cheie!

Dar, de ce este denumit "alchimist" tocmai pictorul? Pentru a răspunde acestei întrebări, vom enunța o ipoteză destul de favorabilă studiului de față și, cu siguranță, destul de incitantă. Se știe că pictura, ca și alchimia, este o artă. În conformitate cu /9;24/, se știe că adepții alchimiei, în scopul de a-și sustrage secretele mediului vulgar, și-au constituit în epoca medievală o întreagă *simbolică*, pe care n-au încetat s-o utilizeze până în perioada contemporană. Acest simbolism, departe de a fi arbitrar, a rămas constant pe parcursul secolelor.

Ce rezultă de aici? Rezultă că Shakespeare, prin intermediul lui Timon, care îi aruncă pictorului cuvântul "alchimist", ar putea susține, mai mult sau mai puțin voalat, *că și pictorul este, ca și alchimistul, un utilizator de simboluri!* Dar, și credem că este ușor de sesizat o anumită diferență, în timp ce alchimistul își camuflează opera cu ajutorul simbolurilor, pictorul ar recurge la camuflarea simbolurilor în spatele tablourilor sale! (Această ultimă frază nu se referă în mod expres doar la pictorul din această tragedie.) Da aici și până la a susține că aceste simboluri pot fi revelate cu ajutorul procesului empatic nu mai este decât un singur pas! Evident, este afirmația pe care o facem noi, la finele secolului XX, în legătură cu subiectul acestui studiu, și nu Shakespeare.

Făcând o altă paranteză, ne putem gândi și la faptul că, poate, Shakespeare s-ar fi gândit și la un alt aspect atunci când l-a numit "alchimist" pe pictor. Anume, n-ar fi exclus să se fi gândit la faptul că, după cum se precizează și în /9;24/, alchimiștii au utilizat artele plastice cu scopul de a-și prezenta doctrinele și procedeele; un exemplu în acest sens sunt *sculpturile simbolice*. Deci, ar rezulta că pictorul ar fi privit de către Shakespeare ca un alchimist care și-ar expune cu ajutorul tablourilor sale, utilizând simbolurile, teoriile și principiile alchimice al căror adept ar putea fi. Este

clar, că dacă Shakespeare s-ar fi gândit la acest lucru, el ar fi văzut în acel pictor din secolul V d.C. un pictor (și totodată alchimist) al secolului său. Însă, această ipoteză ne face să părăsim sensul figurat al cuvântului “alchimist”, sens pe care l-am folosit în expunerea făcută până acum, și să ne raliem sensului propriu al aceluiași cuvânt. Oricum nu ni se precizează în piesă că respectivul pictor ar fi alchimist în sensul propriu al cuvântului, iar noi facem niște presupuneri pe baza unor fapte, totuși, descrise clar în tragedie, vom abandona această ipoteză!

Așadar, rămânem la interceptările de dinainte, anume că: pictorul din piesă este catalogat, prin cuvântul “alchimistule”, drept un exponent blestemat (conform stării psihice a lui Timon) al unei arte blestemate, și care izează de simboluri în cursul exercitării meseriei sale. Or, acest fapt, și anume simbolul care se ascunde în spatele tabloului și care ar trebui revelat pentru a fi sesizat mesajul ascuns al tabloului ne conduce exact la utilizarea procesului empatic!

O ultimă problemă legată de “Timon din Atena”: din moment ce Shakespeare folosește cuvântul “alchimist”, de ce mai “întărește” acest cuvânt și cu specificarea unuia dintre pilonii științei alchimice, și anume obținerea aurului? Concret, de ce mai folosește propoziția “Din pietre să faci aur”? Un prim răspuns ar fi chiar necesitatea lui de a-și completa versul. Dar acest lucru nu reclamă folosirea neapărată a acestei “întăriri”. Și atunci, vom lua în calcul și un alt motiv, și anume: *psihologia, spectatorilor cărora li se adresa piesa*, și care, în majoritatea lor, erau, în acele timpuri ale epocii medievale, oameni cu o stare socială modestă. Indiferent dacă suntem sau nu adepții teoriei cu privire la influența “innobilatoare” a publicului aristocratic asupra operei shakespeariene, susținută de Alexander Pope (1688-1744) (6.41), teorie pe care n-o mai dezbatem aici, credem că Shakespeare urmărea ca toți acei spectatori de rând să-și înțeleagă și să-și guste piesele. Din acest motiv el întrebuițează și expresia “Din pietre să faci aur!”, expresie care permite și unui spectator de rând să înțeleagă foarte clar la ce anume s-a referit Shakespeare când rostește, prin intermediul lui Timon, cuvântul “alchimist”. Este de presupus că, pentru spectatorul din popor din acele timpuri, obținerea aurului era una dintre cele mai evidente asocieri pe care acest om de rând ar fi putut-o face cu cuvântul „alchimist”. “dacă dramaturgul englez ar fi folosit o altă expresie în loc de “Din pietre să faci aur!”, și ne referim aici la o expresie legată tot de alchimie (dar nu de obținerea expresă, prin exprimare verbală a aurului!) ne îndoiim că spectatorul de rând și-ar fi dat seama la fel de repede (dacă ar fi fost capabil să-și dea seama!) despre ce este vorba în respectiva exprimare.

Să încercăm o scurtă concluzie la cele spuse până acum: pe William Shakespeare l-am putea considera, în lumina studiilor noastre despre empatie (și subliniem iarăși că este doar punctul nostru de vedere!) drept un *precursor* al celor ce au definitivat acest extraordinar proces psihic: procesul empatic! Avem cele două ipostaze ale sale: aceea de *practician al empatiei* (descrisă în “Hamlet”) și aceea de *preteoretician al empatiei* (descrisă în “Timon din Atena”, și care a fost discutată în studiul de față). Spunând acestea, credem că nu facem afirmații gratuite și nu putem decât să remarcăm o dată în plus talentul acestui excepțional dramaturg britanic.

O altă piesă de teatru ce aparține Renașterii engleze și la care am putea încerca să facem unele aprecieri cu privire la anumite tendințe empatice este “Tragedia spaniolă” a lui Thomas Kyd (1558-1594). Piesa a fost pusă în scenă în jurul anului 1586. Ediția originală lipsește, iar la British Museum există un exemplar din cea de a doua ediție, apărută, se pare, în 1592./12; 158/. În 1602 tragedia a fost republicată (deci, după moartea lui Thomas Kyd!), într-o ediție in-quarto “revăzută, modificată și adăugită”, după cum aflăm din /12; 158/. Tot în sursa amintită se specifică faptul că această a doua versiune conține pasaje adăugite, iar autorul adaosurilor a rămas necunoscut. Am precizat acest lucru pentru că, în studiul de față, vom face referirea tocmai la un astfel de pasaj adăugit. Se pare că această piesă l-a influențat mult pe Shakespeare, mai ales când a realizat “Titus Andronicus” și “Hamlet”.

Ne interesează mult scena 6 din actul IV al piesei, scenă care conține în prima sa parte un pasaj adăugit. Hieronimo, mareșalul Spaniei, ne este prezentat (alături de slujitorii săi Pedro și Jaques, și mai apoi, și de soția sa Isabella) umblând cu mințile rătăcite și căutându-și de zor feciorul în grădina casei lor. Hieronimo acceptă cu greu ideea că fiul lui, Horațio, este mort; în rătăcirile sale prin grădină ajunge, împreună cu cei trei, lângă pomul în care îl găsisese pe Horațio înjunghiat și atârnat (se remarcă deosebita sensibilitate a versurilor prin care ni se relatează scena de față!). Urmează sosirea pictorului Bazardo, care dorește răzbunare pentru moartea fiului său, și acesta fiind, după spusele pictorului, ucis. Hieronimo, cuprins de nebunie, îi cere lui Bazardo să-i picteze un tablou în care să-i înfățișeze mai întâi o scenă înduioșătoare de familie, avându-i ca protagoniști pe mareșal, pe Isabella și pe Horațio, în urmă cu cinci ani. Apoi, Hieronimo îi sugerează pictorului zugrăvirea scenei crimei și a reacției sale de durere și nebunie la aflarea fiului său omorât. Acest pasaj adăugit se încheie cu lovirea și alungarea pictorului de către bătrânul mareșal, în urma unei alte manifestări de nebunie.

Ce ar fi interesant de remarcat? Spre deosebire de piesele analizate până acum ("Hamlet" și "Timon din Atena"), în care *exista cu adevărat portretul pictat*, în "Tragedia spaniolă" *tabloul* (este tablou, și nu portret, după cum reiese din ce spune Hieronimo!) *este doar sugerat, el nu există în realitate*. Acesta ar fi deosebirea majoră, din punct de vedere al discuției despre empatia aplicată la operele de artă. Apoi, deoarece nu se precizează că ar fi vorba, în definitiv, de mai multe tablouri sugerate, reiese că acest tablou ar trebui să conțină o succesiune de scene, dintre care una ar fi mult decalată în timp, și anume cu cinci ani înainte. În aceste condiții, având de-a face doar cu acest tablou închipuit, este clar că nu putem vorbi despre empatie în toată puterea cuvântului (ca în cazul piesei "Hamlet", de exemplu), ci de, cel mult, anumite (să le spunem) "*reflexii*" ale fenomenului *empatic*. Observăm apoi că Hieronimo, în terifiantele sale viziuni cu privire la actorii și cadrul natural al crimei, cere și în ce mod să fie înfățișat el însuși în clipele următoare găsirii cadavrului, și anume: "Aici să poți zugrăvi durerea, aici să poți zugrăvi durerea! Înfațișează-mă ca pe bătrânul Priam al Troiei, strigând: "Arde casa, arde casa ca făclia deasupra capului meu!" Fă-mă cum blestem, fă-mă cum aiurez, fă-mă cum plâng, fă-mă nebun, fă-mă iar zdravăn, fă-mă să blestem iadul, să conjur cerul, și până la urmă fă-mă cum cad în nesimțire... și așa mai departe." (12;243/)

Putem afirma că bătrânul mareșal vede deja tabloul, cu ochii minții sale rătăcite! Viziunile sale corespunzătoare actului crimei și imediat următoare sunt niște viziuni de coșmar, de nemărginită groază amestecată cu furie puternică și jale pe măsură. Comparația pe care o solicită cu nefericitul rege al Troiei este grăitoare de la sine pentru ceea ce simte în acele momente. Să ne gândim că, și în această stare se vrea înfățișat Hieronimo în tablou! Ne putem atunci întreba, încercând să privim de la sfârșitul secolului XX, prin ochii nenorocitului mareșal spaniol: ar fi Priam un posibil simbol care să poată fi, eventual, descoperit în acest proiectat tablou? Pentru aceasta ar însemna, în conformitate cu cele spuse în 12;174/ și cu referire la Mircea Eliade, ca Priam să aibă caracteristicile unui simbol primordial, trans-istoric, universal. Or, nu credeam că ar fi cazul. Deci, vom afirma că Hieronimo, chiar dacă sugerează subiectul și cadrul natural al tabloului prin intermediul unei viziuni înspăimântătoare, n-a urmărit, prin dorita sa asemănare cu Priam, decât să găsească un om aflat într-o situație și într-o stare psihică relativ asemănătoare cu ale sale, cu care să se identifice. Să remarcăm, de asemenea, marele talent al autorului acestui pasaj din piesa, care, prezentând prin intermediul lui Hieronimo, mai întâi emoționanta scenă de familie din urmă cu cinci ani, scenă ce se vrea a fi pictată, reușește să pună într-o lumină și mai înfrigorătoare scena din presupusul tablou în care sunt descrise actul și urmările crimei. Și, să mai notăm și teribilele manifestări sonore pe care Hieronimo le-ar vrea zugrăvite în tablou: "...fă vântul să sufle, clopotele să dăngăne, bufnițele să țipe, broscii să orăcăie, clipele să scrâșnească și orologiul să bată douăsprezece ceasuri." (12;243/)

) Expresia "clipele să scrâșnească" este, credem, o manifestare a groazei în cel mai înalt grad!

Revenind la comparația cu Priam, să spunem că, după părerea noastră, bătrânul rege troian ar putea fi, cel mult, *doar un intermediar* între personajul Hieronimo din proiectatul tablou și adevăratul simbol care ar fi în spatele lui Hieronimo!

În legătură cu tabloul proiectat, vom mai discuta un aspect care pur și simplu ne frapează: se pare că, în acest fragment adăugit, Hieronimo are o adevărată *obsesie pentru pomul (bradul)* în care l-a găsit ucis pe fiul său. Acest pom este un adevărat centru, *un adevărat focar al durerii* lui Hieronimo, care face numeroase referiri la el, și asta chiar și înainte de venirea pictorului în grădină. Interesant este că Isabella aduce prima vorba despre acel pom, în scena de care discutăm:

Isabella

Cum ? Veseli, sânteți veseli chiar aici,

Chiar lângă pomul unde s-a sfârșit,

Unde-a murit ucis Horațio-al meu? /12;239/

Urmează răspunsul lui Hieronimo:

Hieronimo

Era ... nu-i spuneți ce: să plângă-n voie.

Acesta-i pomul; eu l-am semănat,

Eu i-am sădit sămânța în pământ,

Și când înfierbântata noastră Spanie

Nu l-a lăsat să crească, veștejind

Și tânărul vlăstar și seva lui,

De două ori în fiecare zi

Îl răcoream cu apă din fântână.

Și s-a-nălțat voinic și a rodit,

Și-ntr-un târziu

Spânzurătoare s-a făcut, purtându-l

Pe fiul nostru, rodul tău și-al meu ...

O, pom păcătosit! /12;239.

Remarcăm un fapt interesant: evoluția, mai exact *degradarea imaginii pomului* în ochii lui Hieronimo. Deastfel, mareșalul aproape că personifică, în amintirea provocată de durere, acest pom, și afirmă că, dacă el a îngrijit din toate puterile sale acest pom, acum pomul îi “mulțumește” pentru aceste îngrijiri purtându-i fiul ucis. Este clar că, în ochii săi, acel brad reprezintă acum un substituit al ucigașilor, socotind că și acest copac are partea sa de vină în moartea lui Horețio. Cu alte cuvinte **acest pom devine, dintr-un reprezentant al vieții, unul al morții!**

Aceste aspecte se reliefează și în momentele premergătoare intrării pictorului:

Hieronimo

Din voia Celui-bun sădit-am pomul!

Așa își cresc stăpânii din nimic

Nerecunoscătoare slugi, ca-n urmă

De însăși ura lor să aibă parte. /12;240/

În timpul dialogului cu Bazardo, referirile lui Hieronimo la respectivul copac apar des, chiar dacă nu sunt însoțite de comentarii asemănătoare celor făcute înainte de sosirea pictorului. Mareșalul îi cere acestuia din urmă să zugrăvească pomul în tabloul său, în contextul unor amarnice împrejurări (lacrimi, răni, țipete de jale, ucigași etc.):

Hieronimo

Zici că ești pictor? Poți să-mi zugrăvești o lacrimă,

sau o rană, un geamăt, sau un suspin? Poți să-mi zugrăvești un pom ca acesta? /12;241/

Apoi:

Hieronimo

Și-acum, rogu-vă, luați aminte: pe urmă v-aș ruga

să-mi zugrăviți pomul acesta, chiar pomul acesta.

Știi să zugrăvești un ținut de jale?

Pictorul:

Într-o oarecare măsură, stimate domn.

Hieronimo:

Nu, nu; un ținut care să se audă; dar n-are-a-face. Uite, zugrăvește-mi un tânăr străpuns și ciopârțat de săbiile ucigașilor, un tânăr spânzurat de pomul acesta. Te pricepi să zugrăvești ucigași? /12;242/

Având în vedere atitudinea pozitivă și apoi negativă pe care a avut-o Hieronimo față de pom (în piesă se manifestă doar latura negativă a acestei atitudini), ne punem întrebarea: ar vedea ceva simbolic mareașul în arborele ce ar urma să fie zugrăvit în tablou? Această întrebare ne-o punem vizavi de posibilitatea ca Hieronimo să "vadă" drept simbol camuflat de bradul crimei Arborele Lumii. Este știut că simbolismul Arborelui Lumii revelează membrilor unei societăți primitive faptul că un obiect particular poate semnifica totalitatea cosmică; deci experiența individuală este "stimulată"-după cum afirmă Mircea Eliade în /13;125/-și transmutată. Tot Eliade afirmă în aceeași sursă că, grație simbolismului religios al Arborelui Lumii, omul izbutește să trăiască universalul. (/13;125/) Și, în /13;126/ se precizează că, atât timp cât imaginea acestui Arbore al Lumii nu se revelează ca simbol, adică nu reușește să trezească conștiința totală a omului spre a o face să se "deschidă" înspre universal, nu vom putea afirma că ea își îndeplinește în totalitate funcția.

Înainte de a studia posibilitatea ca Hieronimo să "vadă" ca un posibil simbol în presupusul tablou (pe care, însă, *el îl vede deja, cu ochii minții!*) Arborele Lumii, să clarificăm un alt aspect: este cumva Hieronimo un membru al unei societăți primitive, pentru a i se putea "aplica" ideea lui Mircea Eliade? Evident că nu, dar să nu uităm nici un moment *starea psihică* în care se găsește! Fără îndoială, manifestările și vorbele sale nu sunt ale unui om normal (evident, vorbim de perioada de după comiterea asasinatului!), el amintindu-ne, în câteva privințe de Titus Andronicus a lui Shakespeare. Să remarcăm și un alt lucru, care, poate, nu iese în evidență chiar de la început: *invocarea numelor de divinități!* Asume: până la asasinat, Hieronimo pare un om normal, și, de asemenea, el nu face invocații către divinitate; după asasinat, în chiar scena crimei (actul II, scena 4) el invocă, după găsirea mortului, pe Dumnezeu ("Doamne sfânt!" /12;197/) și numele Sfântului Iacob. Să menționăm că aceste invocații se fac în cadrul unui pasaj adăugit! Urmează apoi iar o invocare a lui Dumnezeu (actul III, scena 2) și, în aceeași scenă. Pomenește despre demoni și iad. În actul III, scena 7, Hieronimo rostește niște versuri cu referință la puterile cerești, dar fără referire la creștinism (pasaj neadăugit):

Hieronimo:

.....
 Dar zeii stau pe piscuri empiree
 Și zidul de-adamant ce-i înconjoară
 Îmi e de nepătruns; oh, zeii tac
 Și ruga mea nu vor s-o împlinească. /12;221/

În aceeași scenă, pomenește mai apoi de cer și iad, pentru ca, în actul IV, scena 4, să rostească (pasaj adăugit):

Ehei, dar cerul e tot cer!
 Mai sunt și Furii și mai e Nemesis,
 Și niște lucruri ce se cheamă bice
 Cari uneori i-ajung pe ucigași:
 Nu scapă toți, și-i bine că nu scapă. '12;231/

Și, tot în aceeași scenă (pasaj neadăugit) mai spune:

Acolo, -ntr-un cazan de acioaie,
Proptit de Zevs, în marea lui mânie,... /12;232/

Iată, deci, că Hieronimo recurge la *zeități din mitologia greco-romană*, și nu mai folosește *nume specifice creștinismului*! Nu vom lua acum fiecare invocare în parte și vom trece la actul IV, scena 6 (cea cu pictorul). Aici, mareșalul rostește, pe rând, expresii ca : "zeul-soare strălucește-n slăvi" (/12;238/), "Și-această palidă Hecată, luna", (12;238/), "Din voia Celui-bun sădit-am pomul!" (/12;240/), "Atotputernicul" (/12;240/), "Pe Dumnezeu din ceruri", (12;241/), "Dumnezeu să te binecuvânteze, fiul meu iubit" (/12;242/) etc., toate acestea făcând parte din pasajul adăugit. Apoi, în aceeași scenă, dar în pasajul neadăugit, printre altele, el rostește pe rând expresii ca: "Să zgîlști poarta rece a lui Pluton" (/12;248/), "O liotă de Furi și de hîrci", (12;248/), "Iar dacă Cerber, cuntru-i cap", (/12;248/), "Pe Proserpina să ne dea puterea" (/12;248/), "Atunci ești Furie" (/12;250/), "Lui Radamant cel drept și a lui Minos/Cumplitul, care vor să-mi dea pedeapsă" (/12;250/). Apoi, în actul V, scena 1, în dialogul său cu Bellimperia, mareșalul rostește (pasaj neadăugit):

Hieronimo:

.....
Atunci și cerul e de partea noastră
Și sfinții toți se roagă în genunchi
Ca ucigașii să-și primească plata. /12;260/

Ce va trebui să remarcăm? O oscilație majoră în mintea lui Hieronimo: astfel, el își manifestă credința în Dumnezeu, pentru ca, nu după mult timp, să invoce *zeități mitologice greco-romane*! Iar invocarea acestora din urmă nu este pur declamatoare, ci izvorăște din durerea nemărginită și din apriga dorință de răzbunare a lui Hieronimo. Procesul acesta de invocare a două religii diferite (și decalate în timp!) continuă succesiv, iar Hieronimo, rostind aceste invocări, pare sincer, dacă ne luăm după nebunia lui!

Să presupunem că și Isabella pare, oarecum, într-o situație asemănătoare, ca trecând de la expresia: "O, Doamne, de n-ar fi adevărat!" (/12;197/) în actul IV, scena 4 (pasaj adăugit) la expresia: "Mă cheamă să-l ascult cum se jelește/ Lui Radamant" (/12;267/) în actul V, scena 2 (pasaj neadăugit). Dealtfel, se pare că Isabella devine obsedată, chiar mai tare decât Hieronimo, de bradul în care fusese găsit Horațio mort, dovada fiind monologul ei din actul V, scena 2, finalizat cu sinuciderea sa.

Așadar, chiar dacă n-am demonstrat că Hieronimo ar avea o gândire de om primitiv, am arătat *existența unei oscilații religioase în mintea lui*: el trece de la creștinism la divinități greco-romane și revine, aceasta petrecându-se succesiv. Și, să nu uităm, acțiunea piesei se petrece într-o Spanie a secolului (probabil) XVI (/12;158/), o Spanie dominată de Inchiziție! Iată de ce accentuăm în mod deosebit această oscilație pe plan religios la mareșalul Spaniei, cauzată de durerea pierderii fiului său ! Sigur că și alte personaje umane (nu luăm în calcul Duhul lui Andrea și Răzbunarea) folosesc divinități mitologice greco-romane (generalul spaniol, Horațio, de exemplu). Dar nici unul dintre aceste personaje nu le folosește în situații extrem de dureroase, de tragice, așa cum o face Hieronimo. Or el, extrem de deschis elementului religios în acele clipe de jale, de copleșitoare tensiune psihică, apelează la divinități greco-romane, *ca o dovadă, presupunem, a nebuniei care-l cuprindea!*

Să revenim la posibilul simbol al Arborelui Lumii în proiectatul tablou și să spunem

cosmică, fecunditate universală și sacralitate, realitate absolută și, în cele din urmă, nemurirea. (/14;388/) El nu vede altceva în acel brad *decât o unealtă a crimei* și nu-l mai concepe decât ca pe un dușman care, odinioară, îi fusese prieten și protejat! Aproape că ne vine să-l vedem pe Hieronimo rostind o parte (prima) a monologului Isabellei din actul IV, scena 2!

Am discutat despre oscilația religioasă a lui Hieronimo. Cum explicăm, însă, folosirea atâtor nume greco-romane de către Thomas Kyd, și chiar de către autorul necunoscut al pasajelor adăugite? Foarte probabil, prin influența tragediilor grecești și latine asupra autorilor.

Dealtfel, în /12;15/ se precizează că, influențat de curentul umanist clasicizant, Kyd devenise mare admirator al lui Seneca. Sunt exemple în care sunt preferate denumirile latine celor grecești (de exemplu, Furii în loc de Erinii, Pluton în loc de Hades, Proserpina în loc de Persefona, Bellona în loc de Enyo), dar și exemple inverse (Zeus în loc de Jupiter, de pildă). Ceea ce ni se pare foarte interesant, apropo de discuția asupra oscilației religioase, este faptul că, după interpretarea pe care am dat-o, Kyd și celălalt autor reușesc să redea admirabil nebunia lui Hieronimo și chiar a Isabellei, schimbând succesiv nume din diferitele religii abordate în piesă. Să mai spunem, făcând o mică paralelă, că o altă piesă renumită care tratează despre realitățile Spaniei medievale – „Spaniolii” a lui Lermontov – nu conține invocări de divinități greco-romane, ci doar denumiri caracteristice religiilor de care aparțin personajele piesei. (/15:/)

Evident că „Tragedia spaniolă” conține foarte multe scene pe care s-ar putea insista cu discuția. Potrivit cu subiectul studiului de față, ne vom limita doar la aspectele prezentate aici, nu înainte de a aminti (și nu a și dezvolta!) o ultimă problemă: după ce-l alungă pe pictor din grădină cu bâtaie, Hieronimo reîntră în scenă cu o carte în mână. Întrebarea ar fi: ce carte ține el? Fără a mai analiza numeroase variante de răspuns, ne vom opri doar la o variantă: ar putea fi „Metamorfozele” lui Ovidiu, iar ideile lui de răzbunare din pasajul următor (neadăugit!) ar putea să provină, cel puțin teoretic gândindu-ne, din legenda Filomelei. Bineînțeles, este doar o simplă presupunere.

Concluziile pe care le tragem în urma acestui studiu: în ciuda faptului că am emis câteva ipoteze și nu certitudini, putem să afirmăm că unele piese aparținând teatrului Renașterii engleze sunt susceptibil de a fi interpretate și din punct de vedere al empatiei. Cele susținute (mai mult sau mai puțin riguros) în studiul de față constituie o simplă încercare de a demonstra acest lucru). Lăsând specialiștilor și chiar nespecialiștilor aprecierea ipotezelor și concluziilor la care s-a ajuns, vom fi recunoscători celor care ne vor comunica părerile și sugestiile lor cu privire la tema abordată aici, precum și a modului nostru de abordare.

BIBLIOGRAFIE

- /1/ Adler, A., *Sensul vieții*, București, Editura IRI, 1995
- /2/ Prahase, D., *Empatie-posibilitate superioară de sesizare a mesajului unei piese muzeale*. În: Muzeul Județean Bistrița-Năsăud,
- Studii și cercetări etno-culturale, Vol.III, Bistrița, 1997
- /3/ Shakespeare, *Opere complete*, vol.7, București, Editura Univers, 1988.
- /4/ Olaru, A., *Shakespeare și psihiatria dramatică*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1976.
- /5/ Colectiv, *Dicționar de artă*, București, Editura Meridiana, 1995.
- /6/ Shakespeare și opera lui. *Texte critice*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1964.
- /7/ Terențiu, Seneca, *Teatru*, București, Editura pentru Literatură, 1966.
- /8/ Plutarh, *Vieți paralele*, vol.IV, București, Editura Științifică, 1969.
- /9/ Hutin, S., *Alchimie*, Timișoara, Editura de Vest, 1992.
- /10/ Nekrasov, B.V., *Curs de chimie generală*, București, Editura Tehnică, 1955.
- /11/ Banciu, A.S., Pop, A. *Spre chimia modernă*, București, Editura Albatros, 1987.
- /12/ *** *Teatrul Renașterii engleze*, vol.I, București, Editura pentru Literatură Universală, 1964.
- /13/ Eliade, M., *Eseuri*, București, Editura Științifică, 1991.
- /14/ Eliade, M., *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol.2, Chișinău, Universitas, 1992.
- /15/ Lermontov, M.I., *Teatru*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1963.

Biserica "Din Deal" de la Leurda, la Bistrița

Florica POP*

Mihaela BOLOG*

Adevărate monumente ale arhitecturii populare românești din Transilvania, bisericile de lemn prezintă o importanță deosebită, reflectând un adevărat stil al românilor din această zonă a țării.

Dacă în celelalte regiuni românești, boierimea și domnitorii acordau tot sprijinul pentru ridicarea unor biserici și mănăstiri impunătoare, în Transilvania, nobilimea catolică nu sprijinea, ba chiar interzicea românilor să-și construiască biserici. Românii, ortodocși fiind, nu aveau dreptul să ridice astfel de construcții decât cu aprobarea Curții de la Buda iar mai târziu a celei de la Viena.

În general aspectul exterior al bisericilor de lemn nu diferă prea mult de cel al unei case țărănești mai mari, doar crucile de fier de pe acoperiș atrag atenția asupra faptului că în acel loc se află un lăcaș de cult. Originea tipului de construcție al bisericii se pierde în vechime, regăsindu-se însă în cel al casei țărănești deoarece, țaranul român și-a construit biserica după același model ca și casa, cu deosebirea că la construcția bisericii și-a folosit tot talentul și sufletul său, făcând din această construcție "mândria satului". Materialul folosit, lemnul, a făcut ca aceste monumente să se deterioreze uneori în proporție de 100%.

Biserica de lemn de la Leurda, poartă hramul "Sfinții Apostoli Petru și Pavel". Construită în prima jumătate a secolului XVIII la Cășei, județul Cluj, biserica a fost vândută un secol mai târziu parohiei din Chieuești care a dăruit-o credincioșilor din Leurda.

O primă mențiune documentară privind așezările din jurul Leurdei datează din secolul XIV. Două secole mai târziu, un document specifică faptul că Ștefan cel Mare împreună cu fiul său Bogdan cumpărau în această zonă un teren plătind suma de 2000 de florini. Tot acum se face prima referire oficială în ceea ce privește existența unui cătun cu numele Leurda.

Până în anul 1850, în Leurda nu a existat nici o biserică, credincioșii ortodocși aparțineau de parohia din Gârbău și frecventau biserica din această localitate. Totuși, inscripția de pe monumentul de piatră, ridicat la 27 Mai 1933, lângă actuala biserică menționează faptul că, în aceste locuri ar fi existat o mănăstire încă din anul 1740.

Monument istoric de dimensiuni modeste, cu un bogat decor sculptat, biserica de la Leurda se înscrie în rândul bisericilor de lemn din Transilvania cu „elementele” caracteristice: pronaos, naos, altar, cu turnul clopotniței așezat deasupra pronaosului, cu altar octogonal, cu panouri de tâmplă între altar-naos și naos-pronaos.

Tipul de construcție al bisericii din Leurda este caracteristic secolului XVIII. Ușile împărătești ale iconostasului, ce se păstrează azi la Muzeul de Istorie al Transilvaniei din Cluj-Napoca datează de la sfârșitul aceluiași secol.

Fundația bisericii este realizată din piatră de râu iar pereții sunt construiți din bârne de stejar, încheiate în coadă de rândunică. Pentru construirea bolților altarului, a naosului și în tavanul pronaosului s-au folosit blâni de brad.

* Muzeul județean Bistrița-Năsăud, 4400, Bistrița, str. Gen. Grigore Bălan, nr 19, jud. Bistrița-Năsăud, România

În interior, biserica a fost pictată în secolul XIX de zugravii de la Nicula. Datorită stadiului avansat de degradare, din pictura originală se păstrează foarte puțin și aceasta doar pe suprafețe mici. Atât relieful cât și clima, datorită particularităților lor (vara foarte cald, iarna ger), au împiedicat menținerea bisericii într-o stare bună, contribuind de fapt la deteriorarea acesteia.

În naos, pereții sunt împărțiți în două registre. În registrul inferior sunt redați cei 12 Apostoli avându-l pe Iisus în mijlocul lor, plasat deasupra Ușilor Împărătești. Apostolii stau în picioare, îmbrăcați în veșminte lungi cu drapaje pe piept. Culorile predominante în redarea veșmintelor sunt albastru ultramarin, vernilul și ocru.

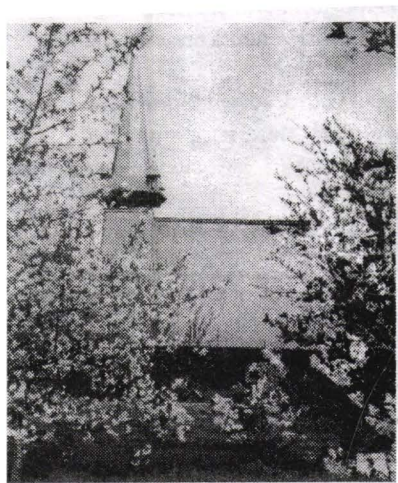
În registrul superior se distinge scena Răstignirii iar alături de ea cea a Punerii în Mormânt. Deasupra Porților Împărătești și a celor diaconești, pe un fundal de albastru ultramarin, este pictat un brâu decorativ, cu chenar, ornamentat cu motivul soarelui.

Pe bolta naosului se distinge mai greu scena Sfintei Treimi sub înfățișarea lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și a Porumbelului Sfânt – simbol al Sfântului Duh-împlinind astfel Treimea.

Partea de vest a registrului superior corespunzând înălțimii bolții este ocupată aproape în întregime de scena Păcatului original cu Adam și Eva, zugrăviți deasupra ușii de la intrare în altar, de o parte și de alta a pomului din grădina raiului. Pomul cunoșterii este reprezentat central pe un fundal albastru. Întreg panoul este dominat de coroana acestuia care închide de o parte și de alta a trunchiului pe Adam și Eva. Scena surprinde momentul când Eva întinde mâna după fructul oferit de șarpe. Personajele sunt realizate foarte simplu, zugrăvite cu alb și conturate cu negru.

Izolată s-au identificat scene precum: Punerea pe Cruce, Sărutul lui Iuda, Iisus și Fariseii.

În altar, pe tâmpla peretelui de vest, pe un fundal gri-verzui este reprezentată Maica Domnului, în picioare, având alături de ea un heruvim cu două aripi, înconjurați de o mulțime de flori roșii. Veșmântul Maicii Domnului este realizat într-un albastru ultramarin și roșu, la fel ca cel al apostolilor iar aripile heruvimului cu ocru-galben.

În pronaos, spațiul rezervat femeilor în vechile biserici, tradiție menținută până astăzi în mediul popular, pictura s-a păstrat într-o stare foarte proastă, reușindu-se identificarea izolată a scenei Judecării de Apoi. Un lucru important de menționat este faptul că și din punct de vedere al frescelor realizate, biserica din lemn de la Leurda continuă spiritul tradiționalist al poporului român, cuprinzând scene atât din Vechiul cât și din Noul Testament.

Sculptura din interiorul bisericii este reprezentată de motivul funiei, un element ornamental mult întrebuințat în arhitectura bisericii românești. Având motivul soarelui central, funia împarte naosul în două părți.

Ajunsă într-o stare deplorabilă, biserica din Leurda va fi abandonată în anul 1926, în locul acesteia aducându-se o altă biserică din localitatea Rohia. În anul 1997 s-a hotărât mutarea și restaurarea ei la Bistrița, iar din octombrie 1998 se află în curtea Muzeului Județean Bistrița.

Bibliografie:

“Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, 1965-1967, Cluj-Napoca, 1971

“Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, 1968-1970, Cluj-Napoca .

PORUMB Marius 1998:” Dicționar de pictură veche românească din Transilvania sec. XIII-XVIII, București

“Influența limbii române asupra denumirilor plantelor în dialectul săsesc”

De Rudolf RÖSLER și Dietlinde RÖSLER

De-a lungul a peste 800 de ani au conviețuit pe plaiurile transilvănene români, maghiari, germani (sași) și alte naționalități. Influențele reciproce au lăsat urme de neșters în etnocultura lor.¹ În lucrarea de față, ne vom ocupa de influența denumirilor populare românești de plante, asupra lexicului săsesc din nord-estul Transilvaniei (județul Bistrița-Năsăud).

Primele date floristice

Flora bogată și variată din această parte a țării, a fost cercetată în mod științific începând din secolul al XVII-lea. Astfel *Monavius* (Friedrich von *Monau*, 1592-1659) a cules și descris primele plante spontane din județ; în anii 1636/37 el a deținut postul de medic al orașului (“*Stadtphysicus*”), fiind în același timp și profesor la liceul german din Bistrița, *Johann von Schankebank* (1708-1794) întocmește la rândul său o listă cu peste 300 plante medicinale, la a cărei bază stau datele culese mai ales în mediul rural.² Samuel Kräutner (1720-1797) – care a învățat, practica farmacistică la D. Carl studiind apoi la Viena – a fost “primul farmacist din Transilvania cu studii universitare”, aducând mai târziu completări la lista amintită.³

Primul ierbar al florei orașului Bistrița a fost întocmit de profesorul de liceu Friedrich *Scholtes* (1810-1842), cuprinzând 300 de specii de plante. Cea mai completă floră a împrejurimilor orașului Bistrița întocmită în anul 1859, o datorăm profesorului de liceu Michael *Herzog* (1826-1891).⁴

Primele lucrări etnobotanice

Primele publicații etnobotanice referitoare la denumirea plantelor în dialectul săsesc din județ, au apărut începând cu a doua jumătate a secolului al 19-lea, autori fiind: Friedrich *Kramer*, Georg *Keintzel* (1859-1925), Gustav *Kisch*, (1869-1938), Friedrich Hofstädter (1878-1925). Thomas Erühm (1884-1961), Fritz Holzträger (1888-1970),⁵ și alții. O culegere a tuturor denumirilor săsești de plante, cuprinzând atât fostele sate săsești din județul Bistrița-Năsăud cât și Mureș (împrejurimile Reghinului, a publicat în 1943 lingvistul Friedrich *Krauss* (1892-1978 în prețioasa lucrare intitulată “*Nösnerländische Pflanzennamen*” (Nimirile populare ale plantelor din ținutul Bistriței).⁶

Lucrarea noastră se bazează atât pe datele publicate de *Krauss* în 1943, pe lucrările lui Carl *Lang* (1892-1971)⁷ rămase în manuscris, cât și pe cercetările noastre de teren. Toate lucrările mai sus citate, cuprind un bogat material lexical săsesc, fiind enumerate și plantele a căror etimologie are la bază numirile populare românești de plante din județul Bistrița-Năsăud. De subliniat că aceste nume de plante au fost preluate în opere de sinteză atât din țară (Al. Borza)⁸, cât și din străinătate.⁹

Despre denumirile populare săsești de plante

Flora lui M. *Herzog* (1859) cuprinde un număr de 943 specii de plante, care cresc pe hotarul orașului Bistrița. Din lucrarea lui *Krauss* (1943) rezultă că în partea de vest a orașului (Untere Vorstadt, sau Nieder-Wallendorf) – de la poșta veche și până la fosta vamă a Viișoarei – erau cunoscute 405 specii de plante, pentru care existau numiri populare săsești. De amintit că unele specii de plante au uneori două sau mai multe denumiri în aceeași localitate.

Nume săsești de plante împrumutate din alte limbi

Am procedat la prelucrarea statistică a numărului de plante cunoscute, comparându-l cu împrumuturile din limba română și maghiară. Pentru aceasta am analizat exhaustiv lexicul a șase localități, din care una fiind situată în județul Mureș (Idecu de Sus), rezultatele cuprinzându-le în tabelul 1.

Tabelul 1:

Localitatea	Nr. speciilor cunoscute (N)	Nr. Total al denumirilor săsești (NS)	Din care nume împrumutate în % din NS (în paranteză % din S)		
			Rom.	Magh.	Suma (S)
Idecu de Sus	259	288	4,0 (33)	8,0 (67)	12,0 (100)
Tonciu	209	250	7,6 (68)	3,6 (32)	11,2 (100)
Cepari	220	240	12,0 (92)	1,0 (8)	13,0 (100)
Bistrița Vest	405	531	4,7 (84)	0,9 (16)	5,6 (100)
Sângiorzul Nou	253	282	7,5 (75)	2,5 (25)	10,0 (100)
Posmuș	188	200	12,5 (74)	4,5 (26)	17,0 (100)
Media	256	299	8,0 (70)	3,4 (30)	11,4 (100)

După cum se poate deduce din tabelă, numărul de plante cunoscute în orașul Bistrița (Vest) este aproape de două ori mai mare decât cel din localitățile rurale. Aceasta se datorează faptului că în ultimii 150 de ani, au fost introduse multe specii cultivate în grădinile și parcurile orașului, și care la rândul lor au ajuns doar în proporție foarte redusă în mediul rural.¹⁰ Din tabelul 1 rezultă că 11,4% din totalul (media) de nume săsești de plante (299) cunoscute în cele șase sate, sunt împrumutate din alte limbi, și anume: 8,8% din limba română și 3,4% din limba maghiară.

În continuare ne vom ocupa doar de etimologia denumirilor săsești de plante, care provin prin împrumut din lexicul limbii române.

Despre etnobotanica românească din județul Bistrița-Năsăud

Primele nume românești de plante, le găsim deja în lucrările primilor botaniști și lingviști amintiți anterior. În multiplele sale publicații, Florian Porcius (1816-1906) amintește pe lângă denumirile științifice în limba latină, și numele populare cunoscute și folosite de românii din județ.¹¹ În lucrarea lui Gheorghe Barițiu (1812-1893) apărută în 1858 și 1859 la Brașov,¹² sunt cuprinse și unele nume românești de plante din actualul județ Bistrița-Năsăud. Din Multiplele publicații etnobotanice ale lui Alexandru Borza,¹³ amintim aci cea mai complexă lucrare din acest domeniu apărută până în prezent: "Dicționar etnobotanic" (București, 1968, 319 p.). Contribuții la cunoașterea numirilor populare românești de plante din județ, au mai adus: Z.C. Panțu¹⁴, I. Morariu¹⁵, I. Prodan¹⁶, V. Precup¹⁷, C. Svoboda²⁰ și alții.

Gruparea denumirilor săsești de plante de origine românească

Analizând totalitatea denumirilor săsești de plante, a căror etimologie are la bază cuvinte de origine românească, ajungem la concluzia că acestea se pot împărți în următoarele grupe:

a. Specii de plante necunoscute de coloniștii germani (sași) la venirea lor în această parte a țării în secolul al XII-lea, știut fiind faptul că acestea nu cresc în flora Europei centrale și de vest. Ca exemplu amintim *Erythronium denscanis* (măseaua ciutei, cocoșei)²¹; în dialectul sășesc din nord-estul Transilvaniei, această plantă poartă următorul nume. *Kecășcâr* adică “cocoșei” (Vișoara, Crainimăt, Sâniacob, Albești, Dipșa, Tonciu, Moruț, Teaca, Budacul de Jos, Lechința).

b. Plante deși cunoscute de sași, totuși numele lor a fost împrumutat direct din limba română, ca de exemplu *Pualtcin* = Paltin (*Acer sp.*), sau Merul Lupului (*Aristolochia clematidis*).

c. Nume traduse din limba română în dialectul sășesc, cum ar fi: *Gioohholt* (Cușma), *Goo = jug, Holz* = lemn (deci tradus din “jugastru” = lemn pentru jug, din care se confecționează jugurile).

d. Plante cu nume compuse, din care o parte luată direct din limba română, iar cealaltă parte tradusă sau doar adăugată din dialectul sășesc. De exemplu. *Cocășblam* compus din *Cocăș* = cocoș, și *Blaam* = floare (*Erythronium dens-canis*).

e. Plante introduse de dincolo de Carpați, indicând proveniența lor, cum ar fi: *Blauesch Naagulhlaum* (*Tagetes sp.* = crăițe), adică “garoafă românească” (Dorolea); *Molnârș Tircășcoorn* (*Lea mays* = porumb), adică “porumb moldovenesc, etc.

Enumerare etnobotanică

Lista plantelor în dialectul sășesc din județul Bistrița-Năsăud, a căror nume fiind împrumutate din limba română, am întocmit-o alfabetic, la bază stând denumirile științifice. În paranteză dăm denumirea românească actuală uzuală, așa cum o găsim în determinantul de plante a lui V. Ciocârlan.²² La scrierea denumirilor săsești am folosit scrierea fonetică românească.

1. *Abies alba* (brad) = *Donncucuruțen* (Sâniacob), sau *Dannair* (Orheiul Bistriței, Domnești, Șieu Măgheruș, Arcalia, Chiraleș, Sâniacob, Herina, Viile Tecii, Moruț, Posmuș), adică = cucuruz de brad (*Dann* = brad, *Air* = cucuruz), deci traducere directă din limba română în dialectul sășesc.

2. *Acer campestre* (jugastru) = *Iugaastru* (Herina, Posmuș).

3. *Achillea ptarmica* (rotoțele albe) = *Boțcar* (Orheiul Bistriței), diminutivul cuvântului *boț* (după forma inflorescenței înainte de deschiderea ei); *Bănuțcâr* (Cușma), adică bănuței, după forma inflorescenței deschise (după înflorire); *Bumbăltciâr* = diminutivul din românescul *bumb* (Cepari, Tonciu); *Bumșcâr* (Arcalia) din rom. *Bumbi*; *Popașîâr* (Ghinda) diminutivul cuvântului *popa*.

4. *Algae* (alge) = *Cruadnwall* (*Kruad*=broască, *Wall* =lână) deci traducerea denumirii “lâna broaștei” Șieu-Măgheruș, Moruț).

5. *Allium cepa* (ceapă) = *Șapoi* (Bistrița –West).

6. *Allium ursinum* (leurdă) = *Șiarmuach* (Ghinda), probabil din slavul “ceremșa”, prin intermediul limbii române?

7. *Althaea rosea* (nalbă de grădină) = *Dappciâr* (Moruț), traducerea cuvântului “ulcea”, plural ulcele.

8. *Amaranthus graecizans* (știr mic) = *Ștircr* (Șieu Măgheruș, Lechința, Vermeș).

9. *Amaranthus retroflexus* (știr) = *Lobodie* (Șieu-Măgheruș), sau *Ștircr* (Chiraleș, Moruț). *Aristolochia clematidis* (mărul lupului) = *Lupaarița* (Șieu-Măgheruș); *Merul Lupului* (Cepari); *Rimf* (Cepari, Unirea, Cribgii Bistrița, Bistrița Vest, Vișoara, Cușma, Dumitrița, Orheiul Bistriței, Budacul de Jos, Minariu, Șieu-Măgheruș, Arcalia, Chiraleș, Albești, Dipșa, Tonciu, Vermeș, Ghinda, Sâniacob, Dumitra, Crainimăt, Târipiu, Slătinița, Sigmir, Jelna); *Rimfârț* (Satu Nou, Petriș, Livezile, Ghinda, Dorolea); *Riff* (Posmuș, Teaca, Cepari, Șieu Măgheruș, Bistrița Vest, Cușma,

Dipșa, Lechința). Nume date după românescul “buruiiană de rămpf”²³ sau “buruiiană de rămf”.²⁴

10. *Arnica montana* (arnica) = Arnjica (Unirea).

11. *Artemisia annua* (nufărică) = Matteriezugăcraidih (= buruiana mamei lui Isus), probabil tradus din românescul “buruiana” sau “lemnul Maicii Domnului”,²⁵ (Sâniacob). *Molnăcrăut* (Satu Nou, Bistrița-Cribgil) = buruiiană moldovenească; probabil s-a răspândit în Transilvania de nord-est din Moldova (în cazul nostru din Bucovina).

12. *Aster alpinus*²⁶ (ochiul boului sau steluță, formă cultivată în grădini) = *Tătăișcăr* (diminutivul lui “tătăiș”) (Posmuș). Sub denumirea de “tătăiște” este cunoscută specia *Carlina acaulis* (scăișor) din diferite zone ale Transilvaniei.²⁷

13. *Atropa bella-donna* (mărăgună) = *Matraguna* (Dorolea, Bistrița-Cribgil, Dumitrița, Budacul de Jos, Moruș, Unirea, Bistrița Vest, Ghinda, Dumitra, Slătinița, Petriș).

Concluzii

Din numărul total de 83 de specii de plante cunoscute de sașii din județ, a căror nume începe cu litera A (numiri științifice), 16 (adică 19,3%) au la bază influența limbii române.

Din tabelul 1 se constată că procentul cel mai mare de românisme s-au găsit la Cepari (12,0%) și Posmuș (12,5%). Numărul cel mai mare de plante cu denumiri provenite din limba maghiară, se află în afara județului Bistrița-Năsăud, și anume în Valea Mureșului, la Ideciu de Sus (8,0%).

Așezarea geografică are o influență majoră asupra cuvintelor împrumutate. Astfel influența cea mai mare am constatat-o pe Valea Șieului, respective în imediata vecinătate a Văii Someșului (fostul district al Rodnei).

Interesant ar fi de amintit, că o serie de nume de plante de origine românească se află păstrate în dialectul săsesc, deși acestea par a nu mai fi uzuale în actualul grai al românilor băștinași din județ. Deci o parte a comorii arhaice lingvistice românești a fost perpetuată prin preluarea de către sași.

Deoarece în prezent se pare că dialectul săsesc este pe cale de dispariție, se vor pierde și aceste nume vechi de origine românească. Păstrarea pentru posteritate ar fi de dorit, prin continuarea publicării listei etnobotanice (literele B-Z).

Într-o lucrare ce va urma, vom continua enumerarea etnobotanică a numelor săsești de plante, la a căror bază etimologică stau cuvintele din lexicul limbii române.

Note:

1. Pascu, G.: *Sprachliche Beziehungen zwischen den Rumänen und Sachsen auf dem Gebiet der Pflanzennamen*, în: “*Siebenb Vierteljahresschrift*”, Sibiu, 1932, p. 217; *Crișan, V.*: Unele probleme ale colaborării româno-săsești oglindite în paginile revistei Transilvania (1868-1918), în “*Transilvania*”, seria nouă VI, Sibiu, 1977, nr.11, p.12; Goția, D.: Interferențe culturale româno-săsești oglindite în documentele societății Astra (1861-1918), în: “*Revista Bistriței*”, VII, Bistrița, 1993, p.217-228; Buta, M.G. și M. Pupeza: Asistența medicală în ținutul Bistriței și Năsăudului până la începutul secolului al XVI-lea, în: “*Studii și Cercetări Etnoculturale*”, I.Cluj-Napoca, 1996, p.240-244.

2. Niedermaier, K.: *Zur Geschichte der naturwissenschaftlichen Forschungen in Siebenburgen*, în: “*Siebenb. Archiv*”, 14, Naturw. Forsch., I, Koln Wien, 1979, p.18; *Rosler, D. și R.*: Das naturliche Waldbild des Nosnerlandes in Siebenburgen (Rumanien), în: “*Siebenb. Archiv*”, 20, Naturw. Forsch., III, Koln Wien, 1985, p.283.

3. *Krautner, S.*: Nachtrag zu H.Prov. Sigerus Verzeichnis, în: “*Siebenb. Quartalschrift*”, III, 4, Sibiu, 1793; *Fabritius, G.*: Verdienstvolle deutsche Apotheker aus Siebenburgen. Stuttgart, 1989, p.55-58; *S.B.*: Erster gelehrter Apotheker Siebenburgens. Vor 250 Jahren wurde Samuel Krautner geboren, în “*Siebenburgische Zeitung*”, Munchen, 2000, nr.5, p.9.

4. *Herzog, M.* Ueber die Phanerogamen-Flora von Bistritz, în: "Progr. Gymn. Bistritz", Brașov, 1859, p.3-49; *Rösler, D. și R. Michael Herzog* (1826-1891), ein Nösnerlandischer Naturforscher und Verfasser dewr ersten Flora von Bistritz, în: "Siebenb. Archiv", 25, Naturw. Forsch., IV, Köln Weimar Wien, 1991, p.245-268.

5. *Kramer, F.*: Idiotismen des Bistritzer Dialektes. Beiträge zu einem siebenb.-sächsischen Idiotikon, -in "Progr. Gymn. Bistritz", 1875/76, p.1-83 și 1876/77 p.84-147; *Keintzel, G.*: Nösner Idiotismen, în: "Festgabe der Stadt Bistritz", Bistrita, 1897, p.45-80; Kisch, G.: Nösner Wörter und Wendungen, în: "Bell. zum Progr. Gymn. Bistritz 1899/1900", Bistrita, 1900, 178 p.; *Kisch, G.*: Vergleichendes Wörterbuch des Nösner (siebenbürgischen) und moselfränkisch-luxemburgischen Mundart nebst siebenbürgisch-niederrheinischen Orts- und familienverzeichnis sowie einer Karte zur Orientierung über die Urheimat der Siebenbürger Deutschen, în: "Siebenb. Archiv", Sibiu, 1905, p.5-273; *Kisch, G.*: "Nordsiebenbürgischen" Namenbuch, în: "Siebenb. Archiv", 34, Sibiu, 1907, p.5-153; *Frühm, T.*: Vorarbeiten zu einem "Nordsiebenbürgischen Krankheitsnamen-Buch, în "Nösner Gabe", Bistrita, 1928, p.1-56; *Holzträger, F.* Das siebenbürgisch-sächsische Wörterbuch. Lage-und Arbeitsbericht über das Jahr 1935/36, în: "Siebenb. Vierteljahresschrift", Sibiu, 1937, p.54-61.

6. *Krauss, F.*: Nösnerländische Pflanzennamen, Bistrita, 1942, 383 p.; *Krauss, F.* Volksetymologie im Nösnerland (Siebenbürgen), în: "Zeitschrift für Mundartforschung" 12, 1936, p.141-149; *Krauss, F.* Weilaue Pflanzennamen, în: "Siebenb. Vierteljahresschrift", Sibiu, 1938, p.81-96 și 185-209.

7. *Rösler, D. și R.*: Carl Simon Lang (1892-1971). Ein siebenbürgischer Lehrer und Volkskundler, în: "Zeitschrift für Siebenb. Landeskunde", 86, 1, Köln Weimar Wien, 1992, p.132-135.

8. *Borza, Al.*: Dictionar etnobotanic. Bucuresti, 1968, 319 p.

9. *Marzell, H.*: Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen, 5 volume, Leipzig Stuttgart Wiesbaden, 1943-1979; *Rösler, D. și R.*: Die Beersträucher (p.138-146), Die Hartriegel (p.154-166), Der Gemeine Liguster (p.234-239), Die Schneeball-Arten (p.284-295), în: "Sträucher in Wald und Flur", Landsberg, 1997, 567 p.

10. *Vezi și Rösler, R.*: Rășinoasele cultivate în parcurile și grădinile orașului Bistrița, în: "Revista Pădurilor", 81, 7, București, 1966, p.408-409; *Rösler, R.*: Contribuții la cunoașterea florei dendrologice a orașului Bistrița, în: "Revista Pădurilor", 81, 11, București, 1966, p.658; *Rösler, D. și R.*: Flora und Vegetation von Kuschma, în "Heimatsbuch Auen-Kuschma", red. J. Linker, Thaur bei Innsbruck (A), 1994, p. 27-39; *Rösler, D. și R.*: Zur Flora von Nieder-Wallendorf (Bistritz). Tiposcript pentru monografia orașului Bistrita-West, 2000, 16 p. (sub tipar); *Rösler, D. și R.*: Zur Flora von Passbusch. Manuscript pentru monografia satului Posmuș, 1999, 12 p.; *Rösler, D. și R.*: Zur Flora von Sächsisch-Sankt-Georgen. Manuscript, 1999, 16 p.; *Rösler, D. și R.*: Die Flora von Ober-Eidisch, în: "Heimatsbuch Ober-Eidisch", red. J. Linkner, Rohr im Kremstal (A), 1999, p.37-42; *Rösler, D. și R.*: Die Flora von Tschippendorf, în: "Heimatsbuch der Gemeinde Tschippendorf (Cepari, Czepan) in Nordsiebenbürgen", red. G. Breckner, Rohr (A), 1999, p.32-36.

11. Amintim doar o singură operă, care cuprinde în general și rezultatele publicațiilor sale anterioare: *Porcius, Fl.* Flora fanerogamelor din fostul district al Năsăudului, Transilvania, Sibiu, 1881.

12. În sec. al XX-lea a publicat *Barițiu, G.*: Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linne), nemțesc și unguresc, în: "Călindariu pentru poporul român", Brașov, 1858 și 1859.

13. *Borza, Al.*: Flora grădinilor țărănești române. II., în "Bulet. Grădinii Botanice", V. Cluj, 1925; *Borza, Al.*: Notițe etnobotanice, în "Bulet. Grăd. Bot.", N. Cluj, 1931. *Borza, Al.*: Cele dintâi publicații botanice străine cu numiri de plante românești, în: "Apulum", Alba-Iulia, 1945.

14. *Butura, V.*: Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Ardeal, în: "Bulet. Grăd. Bot.", XV, Cluj, 1935, p.218.
15. *Lutz, F.*: Contribuțiuni la cunoașterea medicinei populare din comuna Șanț, județul Năsăud, Cluj, 1935, p.218.
16. *Panfu, Z.C.*: Plantele cunoscute de poporul român. Ed. a 2-a, București, 1929.
17. *Morariu, I.*: Noi numiri populare românești de plante, în: "Arhiva Someșană", 23, Năsăud, 1938, p.453-468.
18. *Prodan, I.*: Buruienile vătămătoare semănăturilor, fânețelor și pășunilor, combaterea și distrugerea. Cluj, 1946.
19. *Precup, V.*: Pășunile noastre alpine. Bistrița, 1932, p.1-84.
20. *Svoboda, C.*: Câteva noutăți etnobotanice, în: "Studii și Cercetări" Muz. Bistrița-Năsăud, 1, Bistrița, p.187-189.
21. *Krauss*, op.cit., 1943, p.148; *Rösler, R.*: Contribuții la cunoașterea speciei *Erythronium dens-canis* L. (măseaua ciutei) din județul Bistrița-Năsăud, în: "File de Istorie", Muz. De istorie Bistrița, 1971, p.321-343.
22. *Ciocârlan, V.*: Flora ilustrată a României. București, I, 1988, 512 p., II, 1990, 598 p.
23. *Crăiniceanu, G.*: Nomenclatura româno-latină din istoria naturală. II. Nomenclatura botanică, în: "Convorbiri literare", XXIII, 1889-1890.
24. *Barițu, Gh.*: Dicționarul unguresc-românesc. Brașov, 1899.
25. *Panfu*, op. Cit.; *Borza*, op. cit 1968, p.24.
26. Pentru speciile și formele de cultură am folosit: *Preda, M.*: Dicționar dendro-floricol, București, 1989, 557 p., precum și: *Brickell, Ch.*: *Dumont's grosse Pflanzen-Enzyklopadie*, Gutersloh, 1998, vol 1 și 2, 1092 p. Pentru etimologia numirilor populare de plante, am folosit printră altele "Dicționarul explicativ al limbii române", ed. a II-a, București, 1998, 1192 p.
27. *Crăciunescu*, op. cit.; *Panfu*, op. cit.; *Borza*, op. cit. 1968, p.41.

Rezumat:

Ethnobotanische Beiträge aus dem Kreis Bistritz-Nassod (I). Der Einfluss der rumänischen Sprache auf die Entstehung der siebenbürgisch-sächsischen Pflanzennamen.

Das Zusammenleben von Rumänen, Ungarn und Deutschen (Siebenbürger Sachsen) entlang von über 8 Jahrhunderten, sollte die Ethnokultur in diesem grossraum gegenseitig befruchten. Nach einem kurzen Rückblick über die Erforschung der Flora sowie über die Anfänge der Ethnobotanik, werden die Einflüsse der rumänischen und ungarischen Sprachen auf die Pflanzennamen in der siebenbürgisch-sächsischen Mundart behandelt. Wie aus der Tabelle zu ersehen ist, können 11,4 % der bekannten Pflanzennamen als Lehnworte angesehen werden (davon 8,0 % aus der rumänischen Sprache und 3,4 % aus der ungarischen Sprache). Die Tabelle enthält die statistischen Daten der Bearbeitung aller bekannten Pflanzennamen der Ortschaften: Ober-Eidisch, Tatsch, Tschippendorf, Nieder-Wallendorf (Bistritz), Sächsisch-Sankt-Georgen und Passbusch. Nach Herkunft und Entstehung wurden die aus dem Rumänischen entlehnten Pflanzennamen in fünf gruppen eingeordnet: a. Pflanzennamen für Arten die in der Urheimat (Deutschland) nicht vorkommen; b. Aus dem Rumänischen direkt übernommenen Pflanzennamen; c. Aus dem Rumänischen übersetzte Namen; d. Zusammengesetzte namen, bei denen ein Teil aus der rumänischen Sprache entlehnt wurde; e. Pflanzen die dem Namen nach aus den benachbarten rumänischen Fürstentümern eingeführt wueden. Abschliessend wird eine Liste von Arten etymologisch analysiert.

Regensburg, 6.6.2000

